Yıl: 21 Sayı: 61 Mayıs 2013

3 Aylık Ekonomi ve Düşünce Dergisi

www.e-musiad.com

ISSN 1303-7501

MÜSİAD

ÇERÇEVE

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

Avrupa'nın Sistem Krizi

SÖYLEŞİ: Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş

DOSYA: Prof. Dr. Erinç Yeldan, Prof. Dr. Turalay Kenç, Dr. M. İbrahim Turhan, Prof. Dr. Faruk Şen Prof. Dr. Erdal Tanas Karagöl, Prof. Dr. Sabri Burak Arzova, Doç. Dr. Sadık Ünay, İsa Coşkun Mehmet Çanakcı, Ayhan Kaya, Çiğdem Nas, Can Baydarol

MAKALE: Yavuz Akbulak, Serhat Tokmak

2013 YILINDA
OLUŞACAK
PERSONEL İHTİYACINIZI
JOBNAK.COM
İLE KARŞILAYIN.
Jobnak.com Türkiye İş Kurumu 313 No' lu İstihtam belgesi ile faaliyet veren bir İnsan Kaynakları Sitesidir.
3.750.000 iş arayanı, 18.000 iş veren firma ile buluşturmaktadır. Siz de şirketinize personel arıyorsanız bizi arayın.
0216 324 1 000
info@jobnak.com
Jobnak
"Bu tıkta çok iş var."

ISSN-1303-7501
MÜSİAD ÇERÇEVE
MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ
Yıl: 21 Sayı: 61 Mayıs 2013

MÜSİAD Adına Sahibi
Nail OLPAK
Araştırmalar ve Yayından Sorumlu
Genel Başkan Yardımcısı
Av. Kerim ALTINTAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet YALÇINTAŞ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yavuz TÜRK
Yayın Kurulu
Prof. Dr. Selim ZAİM, Doç. Dr. Halil ZAİM, Doç. Dr. Ali Resul USUL, Yard. Doç. Dr. Kahraman ARSLAN, Yard. Doç. Dr. Nihat ALAYOĞLU, Dr. Hüseyin ÇIRPAN, Haluk İMAMOĞLU, Hüseyin ÖZTÜRK, İsmail ŞEN, Şefik MEMİŞ, Ekrem ŞAHİN, Kemal ÇİFTÇİ, Ensari YÜCEL, Aslan ÖZDEMİR, Zehra TAŞKESENLİOĞLU, Ömer BATAROĞLU, M. Ziya GÖKALP, Şükrullah DOLU, Hüseyin KAHRAMAN, Adem DÖNMEZ, Burcu TANIDIR
Danışma Kurulu
Dr. Melike GÜNYÜZ
İsrafil KURALAY
Melikşah UTKU
Erhan ERKEN
Hayati BAYRAK
Nurullah ÖZTÜRK
Tasarım & Baskı
Mavi Ofset Basım Yayın Tic. San. Ltd. Şti.
Organize Sanayi Bölgesi, Eskoop Sanayi Sitesi,
C1 Blok No: 25 34670 İkitelli - İstanbul
Tel: 0212 549 25 30 (pbx)
Yayın Türü
3 Aylık, Yerel, Süreli Yayın
Genel Merkez
Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No:28 Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 222 04 06 Faks: 0212 210 50 82

ŞUBELER

ADANA Tel: 0322 352 95 12
ADIYAMAN Tel: 0416 213 00 02
AKSARAY Tel: 0382 212 36 33
ANKARA Tel: 0312 212 22 02
ANTALYA Tel: 0242 321 41 41
AYDIN Tel: 0256 315 03 09
BANDIRMA Tel: 0266 714 59 33
BATMAN Tel: 0488 213 50 80
BURSA Tel: 0224 256 54 43
DENİZLİ Tel: 0258 263 59 55
DİYARBAKIR Tel: 0412 223 91 29
DÜZCE Tel: 0380 523 15 24
ELAZIĞ Tel: 0424 238 81 66
ERZURUM Tel: 0442 213 12 65
ESKİŞEHİR Tel: 0222 220 86 80
GAZİANTEP Tel: 0342 215 07 77
GEBZE Tel: 0262 646 32 72
HATAY Tel: 0326 612 06 86
İNEGÖL Tel: 0224 713 23 80
İZMİR Tel: 0232 489 08 00
KAYSERİ Tel: 0352 320 75 45
KDZ. EREĞLİ Tel: 0372 323 73 73
KIRIKKALE Tel: 0318 333 33 01
KOCAELİ Tel: 0262 324 99 02
KONYA Tel: 0332 320 65 00
MALATYA Tel: 0422 290 11 40
MARDİN Tel: 0482 212 67 32
MERSİN Tel: 0324 328 87 22
MUĞLA Tel: 0252 213 21 00
RİZE Tel: 0464 213 12 80
SAKARYA Tel: 0264 279 85 37
SAMSUN Tel: 0362 233 41 41
SİVAS Tel: 0346 225 57 58
ŞANLIURFA Tel: 0414 313 57 45
TEKİRDAĞ Tel: 0212 222 04 06
TRABZON Tel: 0462 322 16 10
VAN Tel: 0432 216 36 11

Nail
Olpak

Genel Başkan
MÜSİAD

Avrupa'nın Krizi ve Türkiye-Avrupa İlişkileri

Uzunca bir süredir Avrupa'da yaşanan mali, ekonomik ve siyasi krizi kimi zaman endişe, çoğu zaman da hayretle izliyoruz. Önce borç krizi olarak başlayan bu olayın bir buzdağı gibi, görünenden daha büyük ve ciddi bir dizi sorunlar yumağı olduğunu zamanla anladık. Gerçekten, Avrupa'nın çok ciddi bir borç sarmalı içinde olduğu ve mali/ekonomik krizlerle boğuştuğu bir dönemi yaşıyoruz.

Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Portekiz, İspanya ya da İrlanda ve diğer bazı Avrupa ülkeleri yaşanan kriz neticesinde ciddi ekonomik kayıplara uğramış ve başta Almanya olmak üzere diğer kurtarıcı ülkelere el açmak zorunda kalmışlardır. Bu süreçte, Yunanistan ve daha yakın zamanda GKRY'nin uluslararası alanda ne kadar zor durumda kaldıklarına hep birlikte şahit olduk. Sadece bu açıdan bakıldığında bile bu krizden çıkarılacak çok ders vardır. Hesapsız harcamalar ve az çalışıp çok kazanmaya olan aşırı meylin sonucu felakettir. Bilhassa gençlerimize bu mesajı çok güçlü bir şekilde vermeye devam etmeliyiz.

Diğer yandan, bu krizin siyasi ve sosyal yanları, hatta derin felsefi boyutları da mevcuttur. Öncelikle, artan mali/ekonomik kriz Avrupa ülkelerinin çoğunda sosyal barışı zedelediği gibi bazı aşırı uçların güçlenmesine ve Avrupa'nın en ciddi sorunları arasında olan ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslam düşmanlığının maalesef körüklenmesine de uygun ortam oluşturmaktadır. Yerleşik düzenin yetersizliğine inanan bazı kitlelerin, birtakım hastalıklı düşüncelere meyletmeleri var olan krizden en fazla etkilenen orta sınıf ve ortanın altı sosyo-ekonomik sınıflarda daha fazla görülmektedir. Bu durum Avrupa ülkelerindeki demokrasilerin kalitelerinin de bozulmalarına yol açmaktadır. Avrupa ülkelerinde bu açıdan gittikçe artan bir sosyal ve siyasi tahammülsüzlük de mevcuttur. Krizle birlikte, bilhassa Müslüman Avrupalılara yönelik artan düşmanca tavırlar endişe vermektedir.

Avrupa'nın önümüzdeki yıllarda bu krizden kurtulma şansı şüphesiz mevcuttur. Her kriz, aynı zamanda yeni fırsatlar ve açılımlar sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Avrupa'yı yöneten akil insanların bu krizden çok ders çıkarmaları gerekmektedir.

Diğer yandan Avrupa'daki bu kriz şüphesiz Türkiye'yi de belli ölçülerde etkilemekle birlikte, Türkiye, adeta dalgalar arasında, istikrarlı bir ada görünümü vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye-AB ilişkilerinin aslında tek taraflı olmadığı görülmüştür. Doğrudur, Türkiye, AB kulübüne girmek istemektedir; ancak bu eşitler arasında bir ilişki tabiatına sahiptir. Türkiye'nin Avrupa kulübüne diğer birinci sınıf AB ülkeleri gibi girmesidir esas olan.

Avrupa'nın önümüzdeki yıllarda bu krizden kurtulma şansı şüphesiz mevcuttur. Her kriz, aynı zamanda yeni fırsatlar ve açılımlar sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Avrupa'yı yöneten akil insanların bu krizden çok ders çıkarmaları gerekmektedir. Biz iki tanesini söyleyelim: Birincisi, daha çoğulcu bir Avrupa kültürünün inşası gerekmektir. İkinci olarak, artık AB, Türkiye'ye farklı gözlerle bakacaktır. Türkiye artık AB'nin sudan bahanelerle reddedileceği bir ülke değildir. İşte bütün yönleriyle derin manalar ve sonuçlar taşıyan AB ve AB krizindeki süreci *Çerçeve* dergimizin son sayısında ele almaya çalıştık. Başta Araştırmalar ve Yayın Komisyonu olmak üzere katkı sağlayan herkese teşekkür ederim.

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNDE ÖNEMLİ TARİHLER (1945-1957)

▶ 19 Eylül 1946

Winston Churchill, 19 Eylül 1946 tarihinde Zürih Üniversitesi'nde yaptığı ünlü konuşmada, Sovyet tehlikesinin bertaraf edilebilmesi için Fransa ve Almanya öncülüğünde bir Avrupa Birleşik Devletleri oluşturulması fikrini vurgulamıştır. Bu konuşma bütünleşme sürecini hızlandıran bir etken olmuş, her ne kadar ingiltere geleneksel olarak federalizme soğuk baksa da federalistler için ilham kaynağı olmuştur.

▶ 17 Aralık 1946

Avrupa Federalistler Birliği (European Federalists Union) Paris'te kuruldu. Avrupa Federalistler Birliği federalizm fikrini ve savaş sonrası yeniden ayağa kalkmanın ancak Avrupa'nın bütünleşmesi ile gerçekleşebileceğini savunmuştur. 100.000'den fazla üyesi ile dönemin en etkin ve yaygın baskı gruplarından olan bu Birlik, 1950'li yıllarda da hayata geçirilemeyen Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasi Topluluğu'nun da savunuculuğunu yapmıştır. Avrupa Savunma Topluluğu önerisinin hayata geçirilememesinin sonucu, bütünleşmenin daha radikal ve hızlı gerçekleştirilmesini savunan Altiero Spinelli ile daha yavaş ve aşamalı bir bütünleşme sürecini savunanlar arasında bir ayrışma yaşanmıştır.

▶ Mart 1947

1947'nin Mart ayında ingiltere ve Fransa bir Alman saldırısı karşısında birbirlerine yardım taahhüt ettikleri Dunkirk Antlaşması'nı imzalamıştır.

Haziran 1947

5 Haziran 1947'de Amerikan Dışişleri Bakanı George Marshall Avrupa'nın yeniden imarı için oluşturulan planın ana hatlarını Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada açıklamıştır. Marshall konuşmasında; Avrupa'nın yeniden imarı için tek tek ülkelere değil, Avrupa'nın tümüne yönelik, askeri olmayan bir ekonomik yardım planı oluşturulacağı ve planın gidişatını engelleme girişimlerinin ABD tepkisi ile karşılaşacağı vurgusunu yapmıştır. Ana çerçevesi bu şekilde çizilen Plan'ındetayları Avrupalıların doğrudan katılımı ve ihtiyaçlarının ortaya konmasıyla belirlenecektir. Davet edildiyse de SSCB, Plan'a katılmamış ve Planı gerçek bir tehlike olarak nitelendirmiştir. Hatta Plan'la ilgili görüşmeler sürerken Doğu Avrupa ülkeleri ile ikili ticaret antlaşmaları imzalamıştır.

Mart 1947

Truman Doktrini açıklandı. Soğuk Savaş koşullarında, özellikle de 1947 yılından itibaren SSCB ile ABD arasındaki karşıtlık giderek daha fazla ortaya çıkmaya başlamıştır. SSCB'nin Doğu Avrupa'da nüfuzunu artırması, Fransa ve italya'da komünist partilerin güç kazanması gibi gelişmeler, Sovyet etki alanının genişlemesi karşısında ABD'nin Avrupa'yı ekonomik ve siyasi açıdan güçlendirmesi gereğini daha da belirgin hale getirmiştir. Tüm bu gelişmeler sonucunda,12 Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Harry Truman, Kongre'de yaptığı tarihi konuşmasında dünyanın iki ideoloji arasında bölünme aşamasında olduğunu belirtmiş ve ABD'nin komünist tehlikesi altında bulunan Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapacağını açıklamıştır.

14 Mayıs 1947

Winston Churchill'in öncülük ettiği Birleşik Avrupa Hareketi hayata geçirildi. Uluslar üstü kurumlara karşı olan bu hareket, hükümetlerarası işbirliğinden yanaydı.

1 Ocak 1948

Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Gümrük Antlaşması imzalandı.

17 Mart 1948

Brüksel Antlaşması imzalandı.

16 Nisan 1948

Marshall Planının koordine edilmesi amacıyla, Avrupa Ekonomik işbirliği Örgütü (OEEC) kuruldu.

7-11 Mayıs 1948
Avrupa Kongresi, Birleşik Avrupa Hareketlerinin Koordinasyonuna ilişkin Uluslararası Komitenin himayesinde, Lahey'de (Hollanda), Winston Churchill'in başkanlığında toplandı. Toplantıya 800 delege katıldı. Kongreye katılanlar, Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik bütünleşmesine yönelik hazırlıkları yapmakla görevli bir Avrupa Danışma Meclisi ve Avrupa Özel Konseyi oluşturulmasını önerdi. Kongre, ayrıca, bir insan Hakları Şartının kabul edilmesini ve bu şarta uyulmasını sağlamak için bir Adalet Divanı kurulmasını önerdi.

28 Ocak 1949
Fransa, Birleşik Krallık ve Benelüks ülkeleri, bir Avrupa Konseyi kurulması konusunda karara vardılar ve Danimarka, irlanda, italya, Norveç ve isviçre'den, bu Konseyin statüsünün hazırlanmasına katkıda bulunmalarını talep ettiler.

4 Nisan 1949
Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kuruldu. Antlaşma Washington'da imzalandı.

5 Mayıs 1949
Avrupa Konseyi kuruldu. Antlaşma Londra'da imzalandı.

9 Mayıs 1950
Schuman Bildirisi açıklandı. Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Fransa ve Almanya'nın ve onlara katılmak isteyen diğer Avrupa devletlerinin kömür ve çelik kaynaklarının, tek bir havuzda toplanması teklifinde bulundu.

4 Kasım 1950
Avrupa insan Hakları ve Temel Haklar Sözleşmesi Roma'da imzalandı.

18 Nisan 1951
Altılar (Belçika, Fransa, Almanya, italya, Lüksemburg ve Hollanda), Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması'nı imzaladı.

▶ 30 Temmuz 1952
Lüksemburg, AKÇT'nin geçici merkezi olarak belirlendi.

▶ 10 Ağustos 1952
AKÇT Yüksek Otoritesi göreve başladı.

▶ 23 Temmuz 1952
AKÇT Antlaşması yürürlüğe girdi.

▶ 10 Kasım 1952
Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), AKÇT Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeleri amacıyla, Altılara, en çok kayrılan ülke uygulaması bakımından bir istisna getirdi.

▶ 1 Ocak 1953
İlk Avrupa vergisi olan AKÇT vergisi yürürlüğe girdi.

▶ 27 Mayıs 1952
Altılar (Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda), Paris'te, Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması'nı imzaladı.

▶ 10 Şubat 1953
Kömür ve demir cevheri ortak pazarı kuruldu. Altılar, bu ham maddelerle ilgili tüm gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırdı.

7 Mart 1953
Avrupa Adalet Divanı iç Tüzüğü, AKÇT Resmi Gazetesinde yayımlandı. Bu tarihten itibaren, Paris Antlaşması kapsamına giren uyuşmazlıklar Divana götürülebilir hale geldi.

9 Mart 1953
10 Eylül 1952 tarihinde kurulmuş olan Geçici Asamblenin başkanı Paul Henry Spaak, AKÇT Konseyi Başkanı Georges Bidault'ya, Avrupa Siyasi Topluluğu oluşturulmasına ilişkin bir antlaşma taslağı sundu.

15 Mart 1953
Hurda demir için bir ortak pazar kuruldu.

12 Ağustos 1953
AKÇT ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) arasında bir işbirliği anlaşması imzalandı.

30 Ağustos 1954
Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması Fransa Ulusal Meclisi tarafından reddedildi.

20 Ekim 1954
Londra Konferansı'nı takiben, Brüksel Antlaşması'na değişiklikler getiren anlaşmalar Paris'te imzalandı ve Batı Avrupa Birliği (BAB) oluşturuldu.

21 Aralık 1954
Avrupa Adalet Divanı ilk kararını verdi

1-2 Haziran 1955
Altıların Dışişleri Bakanları, Mesina'da (italya) toplandı ve ekonomik bütünleşmeyi hedefleme konusunda anlaştılar.

1-2 Haziran 1955
Messina Konferansı düzenlendi.

23 Ekim 1955
Saarland, yapılan referandum sonucunda, özerk statüsünden vazgeçerek Almanya'ya katılma kararı verdi.

8 Aralık 1955
Avrupa Konseyi Bakanlar Konseyi, üstünde on iki altın yıldız bulunan mavi bayrağı amblemi olarak kabul etti.

7 Ocak 1956
AKÇT Yüksek Otoritesi, üçüncü ülkelerden ithal edilen çelik ürünlerinin Topluluk içinde serbest dolaşımı ilkesini teyit etti.

6 Mayıs 1956
Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak, AKÇT üyelerinin dışişleri bakanlarına, bir Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve bir Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) kurulmasını öngören Topluluk Antlaşmaları taslağına ilişkin bir rapor sundu.

29 Mayıs 1956
Spaak Raporu onaylandı. Venedik'te toplanan Dışişleri Bakanları, AET ve Euratom'un kurulmasına ilişkin iki antlaşmanın akdedilmesi için hükümetler arası müzakerelerin açılmasına karar verdiler.

26 Haziran 1956
AET ve Euratom'un kurulmasına ilişkin metinlerin hazırlanmasına yönelik görüşmeler, Brüksel'de başladı.

25 Mart 1957
Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu (Euratom) kuran Antlaşmalar, Altılar (Belçika, Fransa, Almanya, italya, Lüksemburg, Hollanda) tarafından Roma'da imzalandı ve bu tarihten itibaren "Roma Antlaşmaları" olarak anılmaya başlandı.

17 Nisan 1957
Avrupa Topluluklarının yararlanacağı imtiyaz ve dokunulmazlıklara ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanının statüsüne ilişkin protokoller Brüksel'de imzalandı.

Prof. Dr. Erinç Yeldan

Yaşar Üniversitesi
İİBF Dekanı

KÜRESEL KRİZİN AVRUPA DURAĞI Yapısal Nedenleri, Öncesi ve Sonrası

GİRİŞ

Bu çalışmada kapitalizmin 1929 buhranından bu yana en şiddetli (ve karmaşık) krizi olarak nitelendirilen 2007 ve sonrasını tartışmaya açacağız. Öncelikle vurgulayalım ki, 2007 krizi kendi kendine gelişen rastgele olaylar sonucu değil, kapitalizmin sistemik istikrarsızlıklarının birikiminin sonucu patlak veren uzun bir zincirin son halkasıdır. Bu tarihsel olaylar zincirini daha iyi betimleyebilmek için mevcut kriz dalgasının köklerinde yatan yapısal nedenleri irdelememizde yarar görmekteyiz. Yazının bundan sonra gelen ilk bölümü bu konuya ayrılmıştır. Avrupa Birliği'nin krizden etkilenme biçimleri ve krizin aşılmasına yönelik politikaların neler olabileceği konuları ikinci bölümde tartışılacaktır. Yazının üçüncü bölümü genel değerlendirmelere ve krizden iktisat siyasası anlamında çıkartabileceğimiz derslerin tartışılmasına ayrılmıştır.

I. KRİZİN YAPISAL KÖKENLERİ

Bu sorunun yanıtı, 2007'nin yaz aylarından başlayarak dalga dalga tüm küresel ekonomiye yayılan krizin de anahtarını oluşturmaktadır. Birçok iktisatçı, Fransız bankası BNA'nın 9 Ağustos 2007'de Amerikan konut piyasasındaki sorunlara işaret ederek ABD bankalarına açmış olduğu kredileri geri çağırmasını küresel krizin başlangıç tarihi olarak kabul ediyor. O günlerde basit bir "finansal çalkantı" olarak değerlendirilen kriz giderek kapitalizmin son 70 yılda yaşadığı en şiddetli kriz olarak değerlendirilmekte ve sık sık 1929/30 buhranıyla karşılaştırılmakta.

Küresel krizin kökenleri ABD hegemonyasında kurgulanan ve adına Bretton Woods denilen para sisteminde yatmaktadır. Amerika bu sistemde *dünyanın merkez bankası* gibi çalışmakta ve dünyanın parası olarak adına "dolar" denilen kâğıtlar ve buna ek olarak da kendi Hazine Dairesinin finansal kâğıtlarını satmaktaydı. ABD, kriz öncesine değin,

20. yüzyılın son çeyreğinde Amerika artık çoğunlukla finansal hizmet ve tasarım üreten bir ekonomi haline dönüşürken, "mamul mal" üretimini Avrupa ve giderek uzak Doğu Asya'ya bırakmaktaydı. Bu bölgelerde üretilen mallar ise, finansal sistemin değerlerin, şişkinleştirdiği "kâğıt"larla karşılanmaktaydı.

ucuz ithalat ile ücret maliyetlerini düşürüp, ekonomisi için gerekli tüketim ve ara mallarını sağlama alırken, karşılığında bol miktarda "yeni ürün" finansal kâğıt ve yine "kâğıt" para üretip satmaktaydı. Öyle ki, Henry Veltmeyer ve James Petras'ın bizlere açıkladığı verilere göre, dünya piyasalarında her 1 dolarlık sanayi üretimine karşı, finans piyasalarında 25-30 dolarlık işlem gerçekleştirilmekteydi.

Böylesi bir olgu nasıl olabilir? Reel üretim değerinin yaklaşık 30 misline ulaşan bir sermayeleşme nasıl elde edilebilir?

Bu olgu ancak finansallaşmanın hayali rant değerleri üzerinden yaratılan bir şişkinlik ile mümkün olmuştur. 20. yüzyılın son çeyreğinde Amerika artık çoğunlukla finansal hizmet ve tasarım üreten bir ekonomi haline dönüşürken, "mamul mal" üretimini Avrupa ve giderek uzak Doğu Asya'ya bırakmaktaydı. Bu bölgelerde üretilen mallar ise, finansal sistemin değerlerin, şişkinleştirdiği "kâğıt"larla karşılanmaktaydı. Ancak söz konusu "kâğıt"ların dünya finans piyasalarındaki değeri ise spekülatif davranışların körüklediği ve sanal inançların beslediği hayali değerlerden ibaretti. 2007/2008'de yaşananlar, işte artık bu sanal dünyanın, "kendin söyle, kendin inan" masalından ibaret sahte değerler sistemini çökertti. "Toksik varlıklar", "eşik altı–vasıfsız krediler" gibi sıfatlar bu dönemin ürünü oldu.

Başını ABD'nin çektiği kapitalist dünya, üretim sürecini sahte finansal değerlerle sürdürme gayreti içerisindeyken küresel ekonominin ticaret ve finans akımların arasındaki dengeyi yok etmiştir. Dolayısıyla şimdi spekülasyonun ve belirsizliğin hâkim olduğu sanal bir dünya değerler sistemi içerisine sürüklendiğimiz ve bu nedenden ötürü kapitalist pazarlardaki belirsizliğin ve spekülatif anarşinin önüne geçilemediği bir aşamaya ulaştığımız gözlenmektedir.

Dolayısıyla, küresel ekonominin 2007/2008 krizi kapitalizmin finansallaşma sürecinin doğrudan bir ürünüdür.

II. KRİZİN AVRUPA'YA YANSIMALARI

Küresel kriz beşinci seneyi de geride bırakmış durumda. 2009'da küresel ekonomi topyekûn olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk defa daralma içine girmiş idi. 2010'daki *ayrışma* diye anılan farklı toparlanma deneyimlerinden sonra 2011'de Avrupa Birliği ekonomileri bir kez daha negatif büyüme hızlarına sürülendi. IMF, bölgedeki daralmanın 2012 yılında da süreceğini ve büyüme hızının *eksi 0,5* olacağını öngörmekte olduğunu açıkladı.

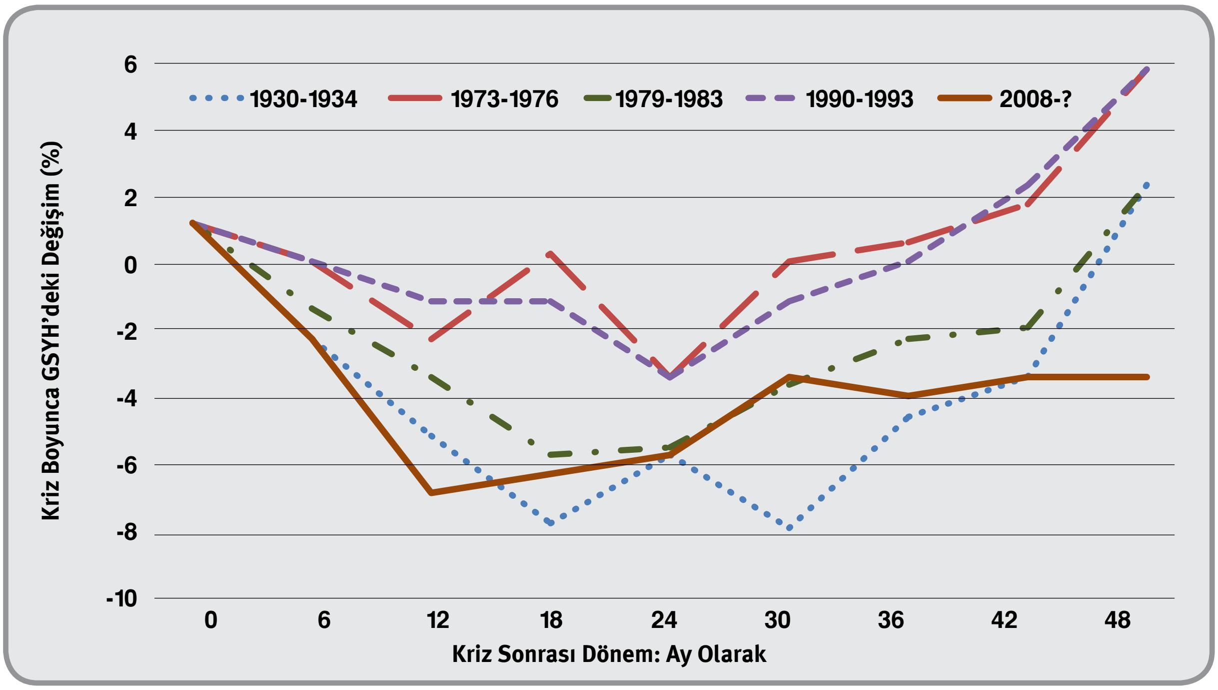
Geçtiğimiz günlerde İngiltere ekonomisinin de bu durgunluktan payını alacağı açıklandı. İngiliz Ulusal İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün tahminlerine göre İngiltere ekonomisi son üç aylık dönemde yüzde 0,2 gerilemiş durumda. 2012'nin son aylarına kadar durgunluğun süreceği ve İngiliz ekonomisinin yüzde 0,1 oranında gerileyeceği tahmin ediliyor.

Dahası, Enstitü'nün verilerine göre, İngiliz ekonomisinin mevcut kriz konjonktüründen son dört yıldır çıkamadığı anlaşılıyor. 2008 sonrasının mevcut küresel krizini, bundan önce yaşanmış olan dört büyük kriz dalgası ile karşılaştır-

Ekonomik büyümenin daralmaya dönüşmesi kuşkusuz sadece teknik rakamlardan ibaret değil. Milli gelirin düşmesi beraberinde artan işsizliği, derinleşen gelir uçurumlarını, yoksulluğu ve sosyal dışlanmışlığı da beraberinde çağrıştırıyor.

dığımızda, İngiltere'nin uzun süreli bir durgunluk içine sıkışmış olduğunu gözlemliyoruz. Aşağıda *Enstitü* verilerine dayanarak elde ettiğimiz grafik bu olguyu özetlemekte. Grafikte *1930*, *1973*, *1979* ve *1990* kriz dalgalarının süresi, 2008 sonrası krizi ile karşılaştırılmakta. İngiltere ekonomisinde 1930 buhranı kabaca 46 ay sonra; 1973 krizi 40 ay; 1979 krizi 45 ay; 1990 krizi ise 39 ay sonra atlatılmış ve milli gelir kriz öncesi hacmine ulaşmış gözüküyor. Mevcut küresel kriz ise İngiltere ekonomisinde 48 ay geçmiş olmasına karşın, hâlâ etkisini sürdürmekte.

İngiltere Ekonomisinde Beş Büyük Krizin Seyri

Kaynak: National Institute of Economic and Social Research (http://www.niesr.ac.uk/)

Ekonomik büyümenin daralmaya dönüşmesi kuşkusuz sadece teknik rakamlardan ibaret değil. Milli gelirin düşmesi beraberinde artan işsizliği, derinleşen gelir uçurumlarını, yoksulluğu ve sosyal dışlanmışlığı da beraberinde çağrıştırıyor. Örneğin, İngiltere'de her beş aileden birisinde aile büyüklerinin çocuklarına yiyecek sağlayabilmek için bir öğün yemekten vazgeçmekte oldukları tahmin ediliyor. Artan yoksulluk beraberinde yükselen milliyetçilik histerilerini ve şovenizmi tetikliyor. Avrupa'nın çevre ekonomileri Portekiz, İrlanda, Yunanistan ve İspanya'nın baş harflerinden oluşturulan "PIGS" (*domuzlar*) yakıştırması, şimdi gene aynı ülkelerin baş harflerinin yeni bir sıralamasıyla "GIPSies" (*çingeneler*) sözcüğüne dönüştürülüyor. Kuruluşunda birlik, beraberlik ve dayanışma içinde büyümeyi savunan Avrupa projesi, şimdi artık vahşi kapitalizmin en şiddet içeren öğelerini sergilemekten çekinmiyor.

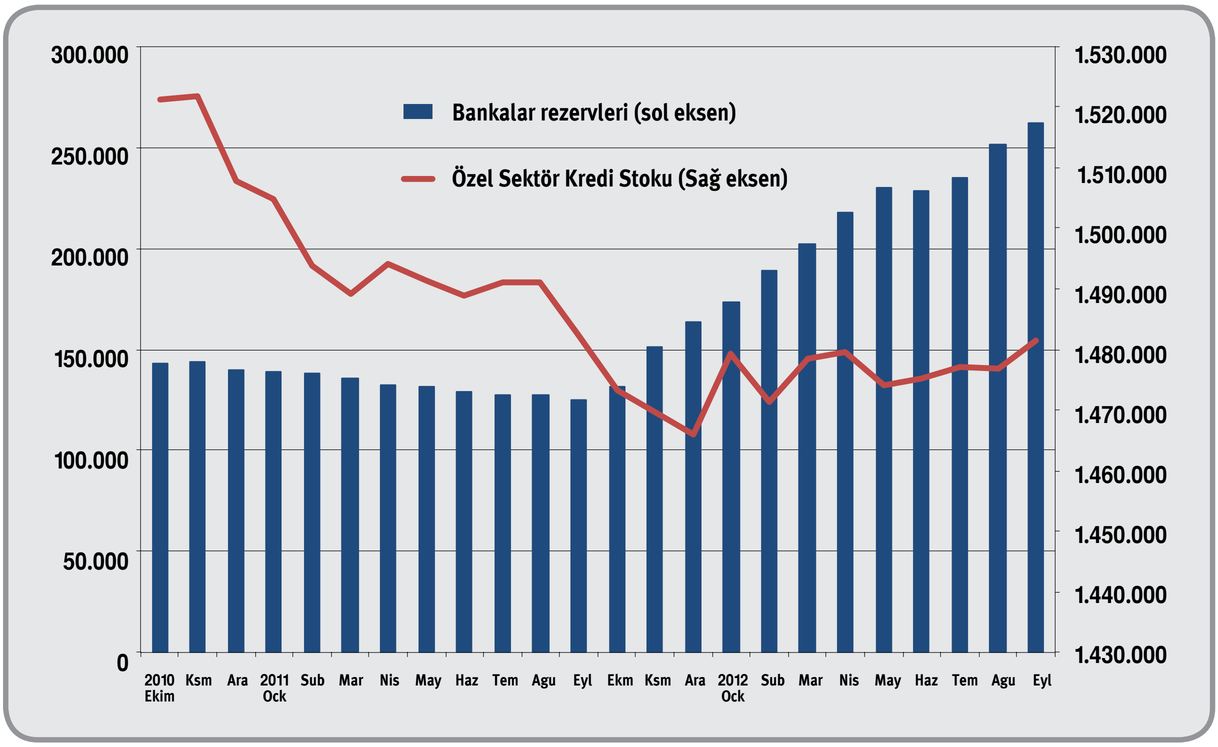
Oysa, ekonomik veriler açısından bakıldığında kâr oranlarının son yirmi yılın belki de en üst düzeyde sürdüğü bir konjonktürde olduğumuz gözlenmekte. Diğer yandan, merkez bankalarının, özellikle ABD'de, likidite bolluğu içinde olduğunu ve faiz maliyetlerinin tarihsel olarak son derece düşük olduğu gözlüyoruz. Peki bunlara rağmen, kapitalist sistemin merkez ekonomilerinde yatırımlar ve dolayısıyla büyüme neden artmıyor?

Sorunun yanıtı, kuşkusuz, kapitalist sistemin çarpık sermaye birikimi önceliklerinde yatıyor. Küresel finans kuruluşları tasarruf kaynaklarını reel sabit sermaye yatırımlarına dönüştüremiyor; spekülasyon ve kısa dönemli finansal rekabet, kıt fonların gene finansal spekülasyon oyunlarında, deyim yerindeyse küresel kapitalizmin kumarhane masalarında, çarçur edilmesine neden oluyor.

Aşağıda İngiltere'den derlediğimiz 2 no'lu Şekil bu soruya yanıt açısından son derece çarpıcı gelişmeleri gözler önüne seriyor.

Şekilde sol eksendeki veriler İngiltere'de bankacılık sisteminin rezervlerini sergiliyor. Sağ eksende ise bankacılık sisteminin özel sektöre açtığı kredi stoku aktarılmış. 2010

İngiltere: Bankalar Rezervleri ve Özel Sektöre Açılan Kredi Stoku (Milyon Sterlin)

Şekil 2. Kaynak: Bank of England

sonrasında aylık olarak sergilenen veriler İngiltere ekonomisinin durgunluk içinde sürükleniyor olmasının yapısal nedenlerini tüm çıplaklığıyla sergiliyor. 2011 sonrasından başlayarak bankalar, rezervlerini neredeyse iki misline çıkarmış durumdalar. ABD ve İngiltere kaynaklı (*miktar kolaylaştırması – quantitative easing* diye de anılan) parasal genişlemenin çoğunlukla bankalar rezervlerinde stoklanmış olduğu gözleniyor. Buna karşın, bankacılık sisteminin özel sektöre açmış olduğu kredi stokunda 2010'dan bu yana yaşanmakta olan gerilemenin önüne geçilemediği; *miktar kolaylaştırması*nın olsa olsa özel sektörün kredi stokunu ancak korumaya yarayabildiği anlaşılıyor.

Bir başka örnek vermek gerekirse, tahminlere göre İngiltere'de mali varlıkların değeri 6,5 trilyon sterline ulaşmış durumda. Bu kaynağın ancak yüzde 3'ü reel ekonomiye kredi olarak aktarılmakta. 1 trilyon sterlin değerindeki fonların ise tüketici ve konut kredilerince kullanıldığı tahmin ediliyor. Dolayısıyla geri kalan, 5,3 trilyon sterlinlik fon (toplamın yüzde 80'i) finans dünyasının türev ve benzeri spekülasyon pazarlarında paradan para kazanmayı hedefleyen finansal "oyunlarda" kullanılıyor. (Zaten bildiğiniz gibi, bu işlemlerde bulunan şahıs ve kurumlar da "oyuncu" sıfatıyla anılıyor).

III. ABD'DE MALİ KAYALIKLAR TEHLİKESİ

Öte yandan, kapitalizmin merkez ekonomisi ABD'de ise durum çok farklı gözükmüyor. ABD'de eski başkan George Bush döneminde beş seneliğine getirilmiş olan canlandır-

Kriz sürecinde birçok gelişmiş ekonomide özel sektörlerin mali dengelerinin hızla artıya dönüştüğü görülmektedir. IMF kaynaklarına göre 2007 ve 2012 arasında ABD’de özel sektörün yarattığı mali fazla, milli gelirin yüzde 7’sine; İngiltere’de yüzde 6’ya; Avro Bölgesi’nde ise yüzde 2,9’a ulaşmıştır. İspanya’da ise bu oran yüzde 15’i aşmaktadır.

ma paketindeki vergi indirimleri ve mali teşvikler 2013’te sona eriyor. Dolayısıyla, başkanlık seçimi sonrasında Amerikan ekonomisinde kamu maliyesinde 800 milyar dolarlık bir daralmanın söz konusu olacağı öngörülüyor. Kongre Bütçe Dairesi’nin tahminlerine göre bu daralmanın 100 milyar doları kamu harcamalarındaki kesintilerden, 500 milyar doları vergi gelirleri üzerindeki artışlardan; gerisi de federal hükümetlerin kısıntılarından kaynaklanacak.

Tahminlere göre, ABD kamu maliyesindeki söz konusu daralma Amerikan milli gelirinin yüzde 3,8’ine ulaşarak, işsizlik oranının yüzde 9’un üstüne çıkmasına ve Amerikan ekonomisinde yeni bir resesyon tehlikesinin derinleşmesine neden olacak. Şimdi yaklaşık 800 milyar dolarlık taze “miktar kolaylaştırması” sonrasında küresel finans piyasaları tekrardan tatlı spekülatif kazançlar dönemine geri dönebilir mi?

Bu beklentinin boş olduğunu daha çok önceden, 5 Haziran tarihli köşe yazısında *Financial Times* baş ekonomisti Martin Wolf şu sözlerle vurgulamaktaydı: “Ulusal ekonomiler açısından ekonomik zayıflığın en önemli bir digger göstergesi özel sektörün mali dengelerinin (yani hane halkları ve işletmelerin gelir ve harcamaları arasındaki farkın) hızla yön değiştirmesidir. Kriz sürecinde birçok gelişmiş ekonomide özel sektörlerin mali dengelerinin hızla artıya dönüştüğü görülmektedir. IMF kaynaklarına göre 2007 ve 2012 arasında ABD’de özel sektörün yarattığı mali fazla, milli gelirin yüzde 7’sine; İngiltere’de yüzde 6’ya; Avro Bölgesi’nde ise yüzde 2,9’a ulaşmıştır. İspanya’da ise bu oran yüzde 15’i aşmaktadır.

Özel sektörün harcama davranışlarında gözlenen bu durgunluk, kapitalist sermaye birikiminin önündeki en ciddi engel olarak bilinmektedir. Üretilen gelirin, harcama yoluyla yeniden piyasalara aktarılmaması, klasik ekonomi-politik yazınından bu yana kapitalizmin dengesiz ve anarşik karakterini ortaya döken en dolaysız gösterge olarak değerlendirilmektedir. Sermayenin en çekindiği “aşırı üretim/eksik tüketim” tehdidi artık spekülatif köpüklerle aşılamamaktadır.

Küresel ekonomiyi bir bütün olarak koordineli bir biçimde canlandırabilecek bir topyekûn canlandırma paketinin uygulanamaması, süregelen *büyük durgunluğun* giderek derinleşerek kalıcı bir yapı kazanmasına neden olmaktadır. Küresel ekonomide durgunluğu aşabilmek için kapitalizmin *merkez ekonomisinde genişleyici*; fakat *diğer bölgelerde daraltıcı* maliye politikalarına duyulan gereksinim kapitalizmin anarşik yapısının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

IV. SONUÇ

Buraya kadar sunduğumuz önermelerin sonucuna gelirsek, küresel ekonominin içine sürüklendiği bunalım koşulları nasıl aşılırsa aşılsın bir tespit çok açık ve nettir: Kapitalizmin özellikle 1980 sonrasında geliştirdiği mevcut üretim ve ticaret kalıplarının sürdürülmesi mümkün değildir. “Serbest” ticaret, “serbest” finans ve “esnekleştirilmiş” emek piyasalarına dayandırılan fantezilerin artık sonuna gelinmiştir. Dünyanın finansal ve askeri hegemonik gücünün ABD’den sürdürüldüğü, üretim atölyelerinin ise Güney ve Doğu Asya’da konuşlandırıldığı uluslararası işbölümü çökmüştür.

Sorunun özü *kapitalist sistemin çarpık sermaye birikimi önceliklerinde* yatıyor. Küresel finans kuruluşları tasarruf kaynaklarını reel sabit sermaye yatırımlarına dönüştüremiyor; spekülasyon ve kısa dönemli finansal rekabet, kıt fonların gene finansal spekülasyon oyunlarında, deyim yerindeyse küresel kapitalizmin kumarhane masalarında, çarçur edilmesine neden oluyor.

İkinci olarak, ulusal ekonomilerin en önemli istikrar araçları arasında bulunan *döviz kuru* ve *faiz oranları* 1980’lerden bu yana sürdürülen arz-yönlü (muhafazakâr-neoliberal) politika dönüşümleri uyarınca artık işlevlerini yitirmiş durumda. Döviz kurları artık *reel ekonominin döviz arz ve talep dengelerinde değil, spekülatif-yönlü beklentiler ve kısa dönemli spekülatif arbitraj hesaplarınca* belirleniyor. Örneğin, günümüzde döviz piyasalarında sadece bir günde işlem gören döviz hacminin 4,8 trilyon dolara ulaştığı hesaplanıyor. Bu meblağ, dünya ticaret hacminin neredeyse bir yıllık toplamına yaklaşıyor. Dolayısıyla, döviz kurları, reel ekonomileri istikrara kavuşturmak üzere herhangi bir işlev

Küresel finans kuruluşları tasarruf kaynaklarını reel sabit sermaye yatırımlarına dönüştüremiyor; spekülasyon ve kısa dönemli finansal rekabet, kıt fonların gene finansal spekülasyon oyunlarında, deyim yerindeyse küresel kapitalizmin kumarhane masalarında, çarçur edilmesine neden oluyor.

yerine getirmekten uzak kalıyor. Kriz boyunca ne *avro/dolar* ne de ülkemizde *TL'nin* reel olarak *kalıcı* bir şekilde değerinin anlamlı bir boyutta değişmediğini anımsayalım.

Faiz oranları ise, gene "serbest" (spekülatif-öncelikli) piyasaların kısa dönemli miyopik hesaplarına ve sürü içgüdüsü diye anılan sermaye hareketlerinin "kaprislerine" bağlanmış olarak, reel ekonominin kredi gereksinimlerinden kopmuş durumda gözüküyor.

Bu şartlar altında krize intibak sağlayabilecek tek bir değişken kalıyor: *istihdam* ve buna bağlı olarak *reel ücret* düzeyi. Buradaki çöküş ise kapitalizmi toparlayacak kar ve yatırım olanaklarına henüz el vermiyor.

KAYNAKLAR

- Bağımsız Sosyal Bilimciler (2009), *Türkiye'de ve Dünya'da Ekonomik Bunalım*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Petras, James and Henry Veltmeyer (2001), Globalization Unmasked: Imperialism in the 21st Century Zen Books Shaw, E.S. (1973), *Financial Deepening in Economic Development*, New York: Oxford University Press.
- Yeldan, Erinç (2009), "Küresel Kriz: Yapısal Nedenleri ve Sonrası" *Mercek, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Dergisi*, 14(54): s. 61-68.
- Yeldan, Erinç (2009), "Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007-2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?" *Çalışma ve Toplum*, s. 11-28.
- Yeldan, Erinç (2008), *Küreselleşme, Kim İçin? Dünyada ve Türkiye'de*, İstanbul: Yordam Kitap.

Prof. Dr. Turalay Kenç

Başkan Yardımcısı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

AB'de Ekonomik ve Finansal Kriz

GİRİŞ

2008 yılının Eylül ayında Lehman Brothers'ın iflası ile küresel finansal sistemin varlığını bile tehdit eden büyük bir finansal ve ekonomik kriz ortaya çıktı. Küresel finansal sistemin çöküşü devlet bütçelerinden sağlanan fonlar ve merkez bankalarının sisteme aşırı likidite enjekte etmeleri ile ancak önlenebildi. Avrupa Merkez Bankası (AMB) eski başkanı Jean-Claude Trichet'nin ifadesi ile "Avrupa, II. Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar yaşanan [bu] en kötü küresel krizin merkez üssü" oldu. Kriz, aşırı yüksek devlet borç stokuna sahip Euro Bölgesi ülkeleri Yunanistan, İrlanda ve Portekiz'in finansal piyasalardan borçlanma imkânlarını yitirmelerine ve IMF ile borç anlaşması yapmalarına yol açtı. Ayrıca, Yunanistan hem IMF ile ikinci bir borçlanma hem de alacaklılar ile borçların yeniden yapılandırması ve silinmesi anlaşması imzalamak zorunda kaldı. Hatta zamanla kamu borç stoklarının hızla yükselmesi ile İspanya ve İtalya gibi büyük ülkelerin de IMF borçlandırma programları ile kurtarılmaları gereği ortaya çıktı. Ancak İspanya ve İtalya'nın kurtarılması için gereken tutarlar IMF kaynaklarının bile üstündeydi. Bunun üzerine pek çok ülke IMF'ye neredeyse yarım trilyon ABD doları borç vererek IMF'nin borç verme kapasitesini bir trilyon dolar daha artırılmasını sağladılar. Bunlara ek olarak, Euro Bölgesi de yarım trilyon euro borç verme kapasiteli Avrupa İstikrar Me-

Kriz, aşırı yüksek devlet borç stokuna sahip Euro Bölgesi ülkeleri Yunanistan, İrlanda ve Portekiz'in finansal piyasalardan borçlanma imkânlarını yitirmelerine ve IMF ile borç anlaşması yapmalarına yol açtı.

kanizmasını (AİM) devreye sokarak kendi finansal güvenlik duvarını oluşturdu. IMF ve AİM bünyelerinde oluşturulan kaynakların kullanılabilir hale gelmesinin zaman alması ve yeterliliği konusunda kuşkuların artması Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) dağılma riskinin 2012 yaz aylarında finansal piyasalar tarafından hızla fiyatlanmasına yol açtı. AMB'nin İspanya ve İtalya tahvillerini ikincil piyasalardan şartlı satın alma kararı ile EPB dağılma riski geçici bir süre de olsa bertaraf edilmiş oldu.

Tüm bu yaşananların can alıcı sorusu 'neden Avrupa, küresel krizin merkez üssü'dür. Sorunun cevabı, AB'nin daha derin yapısal problemlerinin olmasıdır. Bu problemler, üç başlık altında toplanabilir: (1) AB ülkelerinin ekonomik büyüme ve rekabet gücünde zayıflama; (2) aşırı borçlanmanın yol açtığı finansal sistemik riskler ve (3) Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliğinin (EPB) zamanında eksik kurgulanması.

2. BÜYÜME VE REKABET GÜCÜ PROBLEMİ

Avrupa'nın 'küresel krizin merkez üssü' olmasının derindeki nedeni büyüme modelinde ve rekabet gücünde zayıflamadır. Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonrası görülen hızlı ekonomik büyüme performansı 1970'ler sonrasında yavaşlamaya başlamıştır. Büyüme performansı, küreselleşmenin doğurduğu ucuz işgücü gibi zorluklar, azalan verimlilik ve demografik sorunlar nedeniyle 1990'larda önemli ölçüde zayıflamıştır. Buna karşılık, 2000'lerin hemen başında AB ülkeleri ekonomik büyüme modelini yeniden güçlendirmek için önemli yapısal reformlar içeren Lizbon Gündemi sürecini başlatmışlardır. Ancak, üye ülkelerin sorunlar karşısındaki yaklaşımları ve alınan politika önlemlerinin birbirinden farklı olması yüzünden AB genelinde sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik büyüme performansına geri dönülmesi mümkün olmamıştır.

Lizbon Gündemi'ne kadar olan sürece baktığımızda, AB ülkelerinin 1990'larda değişen küresel ekonomik şartlara sağladıkları uyum ölçüsünde ekonomik büyüme performanslarının ülkeden ülkeye değişkenlik göstermeye başladığı görülmektedir. Avrupa ülkelerinin bir bölümü daha esnek işgücü piyasaları ve yenilikçi, katma değeri yüksek sektörlere yaptıkları yatırımlar sayesinde azalan işgücü verimliliğini tersine çevirerek küresel rekabet yarışında tutunmayı başarırken, ekonomide küreselleşmenin gerektirdiği yapısal dönüşümü gerçekleştiremeyen AB ülkelerinin büyüme modeli kalıcı ekonomik büyümeyi sağlayacak ölçüde güçlendirilememiştir. AB ülkelerinde işgücü piyasası gibi yapısal alanlarda reformların uygulamasında ortaya çıkan ayrışma bazı ülkelerde verimliliğin düşmesine ve reel ücretlerin yüksek kalmasına neden olmuştur. Böylece AB içinde rekabet gücü dengelerinin bozulduğu ve hemen EPB öncesinde merkez ve çevre ülkeleri olmak üzere iki kutuplu bir ekonomik yapının oluşmaya başladığı görülmektedir.

Bu dönemde *AB'nin genel ekonomik büyüme performansı açısından altı çizilmesi gereken en önemli sorunu, işgücü verimliliğindeki artışın küresel rakiplerine kıyasla belirgin bir şekilde yavaşlamasıdır.* ABD'de bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki ilerlemelerle işgücü verimliliği artarken, bu sektörlerdeki yüksek verimlilik pozitif dışsallıklar yaratmak suretiyle ekonomi genelinde toplam faktör verimlilik artışının güçlü kalmasını sağlamıştır. Buna karşın, AB ülkelerinin büyük bölümünde inovasyon tabanlı dinamik bir bilgi ekonomisine geçiş için gerekli hamleler yapılamamıştır. AB üyesi ülkeler yalnızca işgücü piyasası ve yenilikçi teknolojik yatırımlar konusunda değil, demografi, sosyal güvenlik, istihdam, eğitim, hukuksal altyapı gibi diğer alanlarda da politika önlemleri almak konusunda yetersiz kalmış, böylece ekonomilerinin yeni küresel ekonomik koşullara uyum kapasitesini güçlendirememişlerdir.

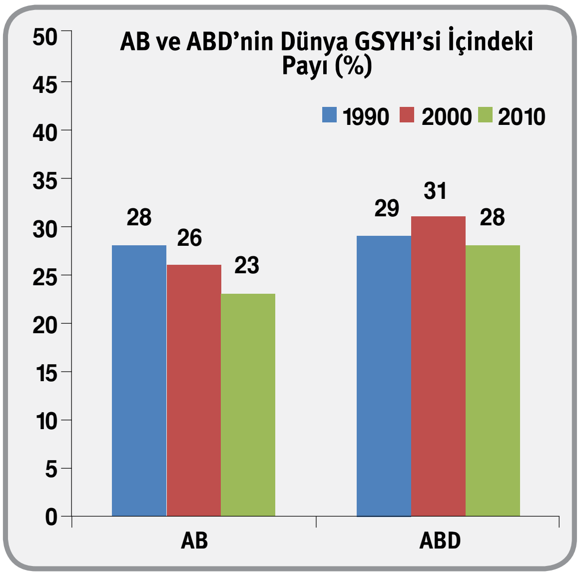
Bütün bu gelişmeler çerçevesinde, 1990'lardan başlayarak AB'nin ekonomik büyüme oranları yavaşlamış, küresel ekonomik büyümeye katkısı ve küresel ticaret içindeki payı zamanla azalmıştır. Avrupa Komisyonu verilerine göre, 1994–2001 arasındaki dönemde AB'nin yıllık ortalama büyüme hızı % 2,7 iken, 2002–2008 yılları arasında % 1,8 düzeyine gerilemiştir. ABD ekonomisi ise 1994–2001 döneminde % 3,7 gibi yüksek bir yıllık ortalama büyüme oranı yakalarken, 2002–2008 döneminde bu oran % 2,2 seviyesine gerilemiştir. AB'nin küresel ekonomideki rolünün zayıflaması da ekonomik verilere yansımıştır. Dünya Bankası'nın

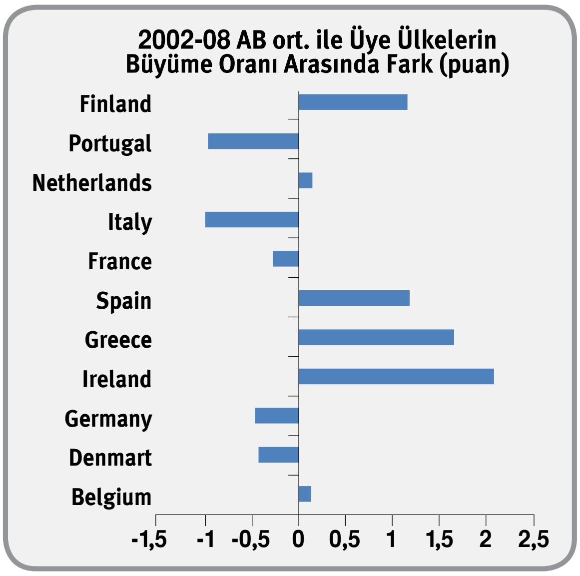
Avrupa ülkelerinin bir bölümü daha esnek işgücü piyasaları ve yenilikçi, katma değeri yüksek sektörlere yaptıkları yatırımlar sayesinde azalan işgücü verimliliğini tersine çevirerek küresel rekabet yarışında tutunmayı başarırken, ekonomide küreselleşmenin gerektirdiği yapısal dönüşümü gerçekleştiremeyen AB ülkelerinin büyüme modeli kalıcı ekonomik büyümeyi sağlayacak ölçüde güçlendirilememiştir.

verilerine göre, 1990 yılından 2010 yılına kadar AB'nin dünya GSYH'si içindeki payı % 28'den % 23'ya, toplam dünya ihracatı içindeki payı ise % 46'dan % 35'e gerilemiştir.

Ekonomik büyüme modelindeki sorunlara ilişkin ikinci önemli konu, EPB bünyesinde üye ülkelerin ekonomik büyüme oranlarının birbirinden farklılık göstermeye devam etmesidir. Yapısal olarak farklı ekonomik dinamiklere sahip ülkelerin yer aldığı bir ortak para alanında para politikası yoluyla bütün ekonomiler için ayrı ayrı etkin bir ekonomik dengenin yaratılması mümkün olmamaktadır. 2002–2008 döneminde AB'nin büyüme verilerine bakıldığında, yıllık ortalama büyümenin % 1,8 düzeyinde olduğu, ancak üye ülkelerin büyüme oranlarının AB ortalamasından önemli ölçüde saptığı görülmektedir. Örneğin İrlanda, Yunanistan ve İspanya gibi ekonomilerin bu dönemde % 3'ten daha yüksek büyüme oranlarına sahip olduğu, buna karşın Almanya ve İtalya'da büyüme oranlarının % 1,5 düzeyinde seyrettiği görülmektedir.

Farklı büyüme patikalarına eşlik eden farklı enflasyon eğilimleri de EPB'de rekabet gücü dengelerinin bozulmasında etkili olmuştur. Nominal ücretlerin farklı enflasyon eğilimlerine uyum sağlaması, ülkeler arasındaki verimlilik farkları ile birleşerek çevre ülkelerde işgücü maliyetlerinin başta Almanya olmak üzere merkez ülkelerden önemli ölçüde ayrışmasına neden olmuştur. İrlanda ve Yunanistan gibi çevre ülkelerde gözlenen reel ücret artışları ayrışmayı daha da belirginleştirmiştir. EPB'nin hazırlık aşamasında üye ülkeler arasında Maastricht Kriterleriyle sağlanan makroekonomik yakınsama süreci yerini böylece üye ülke ekonomileri arasında bir makroekonomik ayrışma sürecine bırakmıştır. Dolayısıyla, zayıf bir ekonomik büyüme eğilimi ve hızla artan makroekonomik dengesizliklerin kırılganlaştırdığı bir ortamda üye ülkeler EPB'de küresel finans krizinin sarsıcı etkileri ile karşı karşıya kalmış ve büyüme modelini daha kararlı bir şekilde güçlendirmeye karar vermişlerdir.

Kaynak: Dünya Bankası, Eurostat

Bu kapsamda Avrupa 2020 Stratejisi, Avrupa Rekabet Paktı ve Büyüme Paktı gibi yeni mekanizmalarla büyüme modelinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. EPB'de borç sürdürebilirliğine destek olmak amacıyla öncelik haline getirilen ekonomik büyümeyi canlandırma politikaları arasında en önemlisi Avrupa 2020 Stratejisi'dir. Avrupa 2020 Stratejisi yanında Rekabet Paktı ve halen tasarı halinde olan Büyüme Paktı'nın da uzun dönemde AB'nin rekabet gücüne dayalı sürdürebilir ve sosyal yönden kapsayıcı bir ekonomik büyüme modeline ulaşmasını amaçlamaktadır. Euro Rekabet Paktı ise rekabet gücünü artırmaya yönelik daha derin bir bütünleşme isteyen AB ülkeleri arasında daha fazla işbirliğini amaçlamaktadır. Söz konusu pakt ile katılan ülkeler rekabet gücünün artırılmasına yönelik daha ciddi taahhütlerde bulunarak, bu alanda kendi aralarındaki bütünleşme sürecini derinleştirmektedir. Pakt çerçevesinde, birim işgücü maliyetlerinin yakından izlenmesi, iş gücü piyasasına ilişkin vergi politikalarının daha fazla uyumlaştırılması, işgücü pi-

Avrupa 2020 Stratejisi, Avrupa Rekabet Paktı ve Büyüme Paktı gibi yeni mekanizmalarla büyüme modelinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. EPB'de borç sürdürebilirliğine destek olmak amacıyla öncelik haline getirilen ekonomik büyümeyi canlandırma politikaları arasında en önemlisi Avrupa 2020 Stratejisi'dir.

yasalarının Danimarka ve Hollanda'da uygulandığı şekliyle esnek ve güvenli iş gücü modeli "*flexicurity*" kapsamında reforme edilmesi, AB düzeyinde eğitim sistemlerinin daha fazla uyumlaştırılması ve Ar&Ge altyapılarının gözden geçirilmesi gibi araçlara yer verilmektedir. Halen tasarı halinde olan Büyüme ve İstihdam Paktı ile 120 milyar euroluk bir altyapı yatırımı yapılması öngörülerek, ekonominin kısa dönemde de canlandırılması amaçlanmaktadır.

3. FİNANSAL SİSTEMİK RİSK

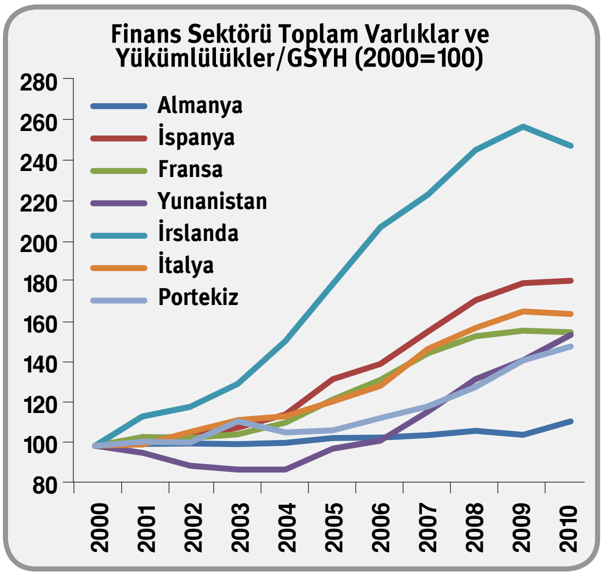
AB ülkeleri önceki bölümde anlatılan zayıf büyüme modelinin ortaya çıkardığı tüketim ve yatırım açığını AB dışından borçlanma yoluna giderek çözdü. Öte yandan, artan küresel tasarruf ile birlikte gelen düşük faiz oranları, süreci hem tetikleyen hem de besleyen unsur olarak kritik rol oynadı. Sürecin etkileri homojen bir yapı arz etmeyen AB ülkeleri için farklı oldu. AB çevre ülkeleri, daha az gelişmiş olmalarının getirdiği daha yüksek tüketim ve yatırım eğilimlerinden dolayı düşük faizlerin de teşviki ile daha yüksek borçlanmalar gerçekleştirdiler. Ancak, hem AB'nin hem de AB çevre ülkelerinin yüksek borçlanmaları zamanla AB için sistemik riske dönüştü. Çünkü dışardan borçlanmalar Avrupa'daki yüksek finansal entegrasyon seviyesi sayesinde daha kolayca gerçekleştirildi. Başta bankacılık sektörü olmak üzere Avrupa finansal kuruluşları hem çekirdek hem de çevre ülkeleri borçlanmalarına aracılık etti. Ayrıca, Avrupa bankaları daha küresel bir rol üslenerek Euro Bölgesi dışındaki ülkelerin borçlanmalarına da aracılık yaptılar. Bu süreç Avrupa bankalarının borç yüklerini hızla artırdı. Bu gelişmelere paralel Avrupa bankalarına fon sağlayanlar da zamanla bunlara yönelik risk algılarını değiştirerek fonlamalarını ciddi olarak kısıtladılar. Fonlama kaynaklarının kısıtlanması ile Avrupa bankaları tarihi bir finansal sistemik risk krizine girdi. Fonlama açıkları ciddi boyutlarda olan özellikle çevre ülke bankaları ancak kamu bütçelerinden sağlanan fonlarla ve Avrupa Merkez Bankası'nın sınırsız likidite politikaları ile kurtarıldı. Öte yandan, bu süreçle ortaya çıkan ve hızla artan bütçe açıklarının finansmanını da Avrupa bankacılık kesimi yerine getirdi. Bu da bankacılık sistemi ile kamu bütçe–borç dinamikleri arasında döngüsel bir ilişkinin ortaya çıkmasına yol açtı.

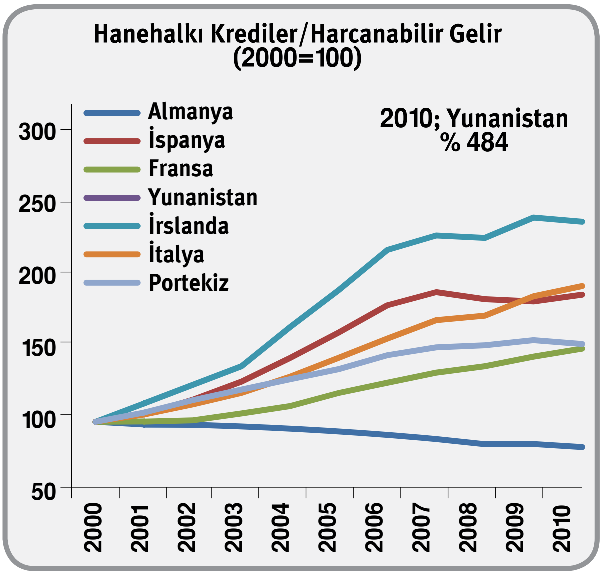
1990'ların başında EPB'ye hazırlık amacıyla sermayenin serbest dolaşımı önündeki bütün engeller kaldırılmış, küresel finans piyasasındaki gelişmelere paralel olarak Avrupa finans piyasalarında da hızlı bir serbestleşme ve bütünleşme süreci yaşanmıştır. Sözkonusu süreç, parasal birlik içinde farklı ekonomik büyüme patikalarına sahip ekonomiler arasındaki finansal derinliğin ve bağımlılığın hızla artmasına yol açarken, finansal bütünleşme kadar finans piyasalarında ortaya çıkan yeni finansal araçlar ve faaliyetler de Avrupa finans piyasalarında risk alma eğiliminin artmasına katkı yapmıştır.

Finansal risk eğilimini artıran yeni finansal faaliyetler ve araçların en önemlisi menkul kıymetleştirme işlemleridir. Menkul kıymetleştirme işlemleri, ABD'ye göre daha geç de olsa, 2000'li yıllarda Avrupa'da da yaygınlaşmaya başlamıştır. Menkul kıymetleştirme sayesinde kredi riskini transfer etmeyi başaran bankalar mevduat kaynağı dışında fon yaratma yöntemlerine sahip olurken, geleneksel olarak bankacılık sistemi üzerinden finansman olanaklarına öncelik veren Avrupa ekonomilerinde banka bilançoları büyümüş ve bilanço yapısında riskli varlıkların payı artmıştır. Bundan başka, sadece banka gibi hareket eden, fakat bankaların tabi olduğu denetime tabi olmayan gölge bankacılık (*shadow banking*) uygulamalarına da değinmek gerekir. Finansal kriz, gölge bankacılık sisteminin, normal bankacılık sistemiyle hem doğrudan hem de dolaylı bağlantıları nedeniyle sistemik riskin nedenlerinden biri olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Hızlı finansal gelişme, serbestleşme ve bütünleşme süreci, Euro Bölgesi'nde finansal sistemik riskin doğrudan bir nedeni olmasa da, birtakım risklerin oluşmasına zemin hazırlaması bakımından önemli bir unsur olmuştur. Bütün bu gelişmeler, 2000-2008 döneminde EPB'de finans sektörünün GSYH'ye oranını çevre ülkelerde hızla artmıştır. Söz konusu finansallaşma eğilimi özellikle İrlanda ve İspanya'da daha belirgin bir görünüme sahiptir.

AB'nin ekonomik büyüme modelinin zayıf ve dengesiz bir yapıya sahip olması makroekonomik dengesizlikler kadar finansal sorunları da beraberinde getirmiştir. Euro Bölgesi'nde merkez ülkelerinin düşük büyüme oranına

Kaynak: Eurostat, AMB

sahip oldukları dönemde politika faiz oranları oldukça uzun süre düşük düzeyde kalmıştır. Ayrıca, parasal birliğe geçişle artan sermaye hareketleri ve neden olduğu düşük faizler özellikle çevre ülkelerde harcama disiplinini önemli ölçüde bozarken, hane halkı tasarrufları belirgin şekilde gerilemiştir. Görece daha yüksek enflasyon oranına sahip çevre ülkelerin bazılarında reel faizlerin negatif düzeylerde seyretmesi ve göreceli olarak tüketim eğiliminin yüksek olması, hane halkının borçlanma eğiliminin artmasına neden olmuştur. *Dolaylı olarak Euro Bölgesi'nde uygulanan para politikası, tasarruf eğilimi yüksek merkez ülkelerden, eğilimin daha düşük olduğu çevre ülkelere sermaye akımlarının artmasına ve bazı çevre ülkelerde hane halkı borçlarının hızla yükselmesine neden olmuştur.* Özellikle, Yunanistan ve İrlanda gibi çevre ülkelerde 2000-2008 döneminde hane halkının borçluluk oranlarında ciddi ölçüde yükseliş kaydetmiştir. Euro Bölgesi'ndeki gevşek para politikası finans piyasalarında sistemik riskin birikmesine sebep olurken, AB düzeyinde finansal bir denetim şemsiyesinin bulunmaması da EPB'nin ekonomik yönetişim modelinin önemli bir eksikliği olarak göze çarpmaktadır.

Küresel finans krizi sonrasında Euro Bölgesi'ndeki finansal bütünleşme süreci tersine dönmüştür. Finansal olarak riskli duruma gelen ülkelerin bankalarına ekonomik olarak daha iyi konumda olan ülkelerin bankaları fon aktarmamaya başlamıştır. İyi durumdaki bu bankalar ellerindeki fonları AMB'de tutmayı tercih etmişlerdir. Bir yandan bankalar arası fonlama azalırken, diğer taraftan hane halkları da yine bu zor durumdaki ülkelerin bankalarından mevduatlarını çekmeye ve güvenli gördükleri ülkelere yatırmaya başlamışlardır. Bu durumda sıkıntı yaşayan ülkelerde bankaların fonlanması her ne kadar AMB aracılığı ile sağlanmaya çalışılsa da, ülkelerarası kredi koşullarındaki farklılaşma daha da artmış ve para politikası aktarım mekanizması bu ülkeler için işlemez hale gelmeye başlamıştır. Benzer şekilde borç sorunları yaşayan ülkelerin tahvilleri kamu maliyesi daha sağlıklı durumda olan ülkelerdeki yatırımcılar tarafından elden çıkarılmaya başlanmış ve bu ülkeler tahvil piyasasında borçlanmakta zorlanmıştır.

Nihai anlamda, Euro Bölgesi finansal sisteminde birçok unsurla birleşerek önemli bir boyuta ulaşan kriz, AB için birlik oluşum sürecinin, ekonomik yönetişim sorunlarının ve karar alma mekanizmaları ile kurumlarının ciddi bir şekilde sorgulanmasını getirmiştir. Krizle birlikte Euro Bölgesi genelinde finansal sistemi denetleyen mevcut denetim mekanizmalarının yetersiz kalmasından sonra, finansal sistem denetiminin güçlendirilmesi amacıyla yeni düzenlemeler ve kurumlar oluşturulmaya başlanmıştır. Ayrıca Euro Bölgesi çapında mevduat garantisi yükseltilmiştir. Avrupa Komisyonunun yaptığı son öneriler kapsamında Euro Bölgesi bankaları için acilen Tek Denetim Mekanizması (*Single Supervisory Mechanism*) oluşturulması ve mevduat sahiplerinin korunması için Ortak Mevduat Garanti Sistemi'nin kurulması ve bankalar için ortak kurtarma fonunun yaratılmasına yönelik kararlı adımlar atılması gündemdedir.

AB'nin ekonomik büyüme modelinin zayıf ve dengesiz bir yapıya sahip olması makroekonomik dengesizlikler kadar finansal sorunları da beraberinde getirmiştir. Euro Bölgesi'nde merkez ülkelerinin düşük büyüme oranına sahip oldukları dönemde politika faiz oranları oldukça uzun süre düşük düzeyde kalmıştır.

3. EKONOMİK YÖNETİŞİM PROBLEMİ

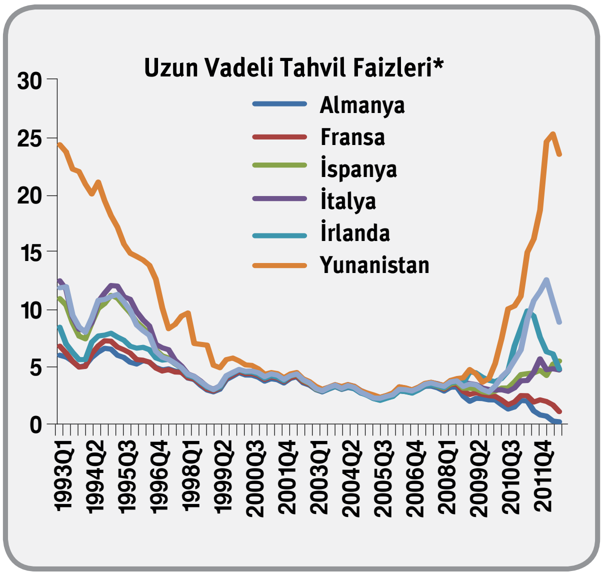
AB'nin büyüme problemi ve finansal sistemik risk sorunları kadar EPB'nin ekonomik yönetişim modelinin iyi çalışmaması Euro Bölgesi borç krizinin ortaya çıkması ve derinleşmesinde önemli rol oynamıştır. EPB'nin anayasası konumunda olan Maastricht Antlaşması'nda Euro Bölgesi'ndeki aşırı borçlanma ve makroekonomik dengesizlikler gibi sorunlara karşı herhangi bir erken uyarı veya düzeltme mekanizmasına yer verilmemesi ve finansal krizler karşısında bir çözüm veya fren mekanizmasının öngörülmemesi AB'yi ekonomik ve finansal kriz sürecinde zor durumda bırakmıştır.

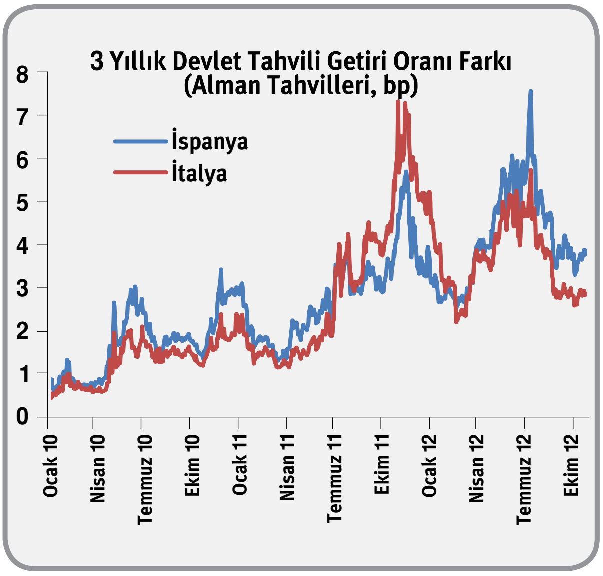
AB'de ekonomik yönetişim modelinin kırılgan olmasının birinci nedeni güçlü mali kurum ve kuralların oluşturulmamış olmasıdır. Üye ülkelerin belirli bütçe ve borç kriterlerini yerine getirmelerini öngören İstikrar ve Büyüme Paktı (İBP), 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'ndan çok sonra, 1997 yılında kurulmuştur. EPB'nin ilk yıllarında yavaşlayan büyüme performansı nedeniyle vergi gelirlerinin düşmesi, birçok Euro Bölgesi ülkesinde bütçe açıklarının hızla artmasına yol açmıştır. Güçlü bir ekonomik büyüme ivmesinin sağlanamadığı bir ortamda bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finanse edilmesi birçok ülkenin küresel finans krizine kadar yüksek bir kamu borcu ile karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Bu süreçte, İBP kurallarının iyi işlememesi ve yaptırım mekanizmasının yetersiz kalması sonucunda Euro bölgesinde kamu maliyesi disiplini bütünüyle bozulmuştur.

Euro Bölgesi bankacılık ve finans piyasalarında finansal risklerin erken dönemde tespit edilmesi için finansal bir denetim şemsiyesinin bulunmaması ekonomik yönetişim modelinin bir başka önemli eksikliğidir. Parasal birliğin tasarım aşamasında finansal serbestleşme ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki bütün engeller kaldırılırken, finansal denetim ve kontrol için gerekli mekanizmaların oluşturulması konusunda gerekli adımların atılmaması AB piyasalarında ortaya çıkan sistemik finansal riskin denetimsiz bir şekilde gelişmesine imkan tanımıştır.

Ekonomik yönetişim modelindeki bu eksikler ve zayıflıkların giderilmesi amacıyla, AB son üç yılda köklü değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Sözkonusu önlemler ile hedeflenen temel amaç, ekonomik yönetişim modelinin iyileştirilmesi ve EPB'yi yeni bir ekonomik ve finansal kriz karşısında daha dayanıklı bir parasal birlik haline getirmektir. Alınan önlemlere daha yakından bakıldığında, öncelikle Altılı Paket ile uzun süredir işlemeyen İBP kurallarına işlerlik kazandırılmasının amaçlandığı, yeni Avrupa Bütçe Dönemi uygulaması ile üye ülkelerin ulusal bütçelerinin AB tarafından ön denetime tabi tutulacağı görülmektedir. Mali Antlaşma ise mali disipline ilişkin kuralların üye ülkelerin hukuksal mevzuatları nezdinde güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bir başka önemli yenilik de, Makroekonomik Dengesizlikler Prosedürü ile belirli makroekonomik göstergelerin yakından izlenerek üye ülkelerdeki potansiyel makroekonomik dengesizliklerin erken safhada tespit edilmesidir. Getirilen yeni düzenlemelerle Avrupa Finansal İstikrar Kolaylığı (European Financial Stability Facility - EFSF) ve Avrupa İstikrar Mekanizması (European Stability Mechanism - ESM) gibi kriz çözüm ve istikrar mekanizmaları kurularak finansal krizlerin derinleşmeden ve diğer ülkelere yayılmadan erken aşamada durdurulması ve sorunlu ülkelere yardım yapılması hedeflenmektedir.

Ekonomik yönetişim alanında atılan adımların daha uzun vadeli yapısal reformlar içermesi ve piyasaların daha kısa dönemli somut çözüm beklentisi, AB ekonomilerindeki akut sorunlara yönelik AB ülkelerinin hareket kabiliyetini azaltmıştır. Bu kapsamda AMB, piyasalardaki güvensizlik nedeniyle çalışmayan parasal aktarım mekanizmasını yeniden canlandırmak, çevre ülkelerdeki gerginliklerin daha geniş bir alana yayılması riskini önlemek ve yapısal reformlar konusunda üye ülkelere zaman kazandırmak amacıyla gerekli gördüğü durumlarda piyasalara müdahalede bulunmak zorunda kalmıştır. Krizin EPB'nin varlığını tehdit eder duruma geldiği dönemlerde AMB'nın müdahalelerinin krizin etkilerinin sınırlandırılmasında büyük rolü olmuştur. AMB likiditenin izlenmesi ve düzenleme yapılması, ödeme ve kredi sistemi işlevlerin yerine getirilmesi ve piyasadan borçlanma sıkıntısı yaşayan ülkelerin tahvillerine yönelik

Kaynak: Eurostat, Reuters

** Maastricht kriterine göre tanımlı kamu kağıtlarından yaklaşık 10 yıllık vadeye sahip olanların getiri oranı kullanılmıştır.*

SMP (*Securities Market Program*), LTRO (*Long Term Refinancing Operations*) ve OMT (*Outright Market Transactions*) gibi programları devreye sokmuştur.

Özellikle AMB'nın OMT programı ile sorunlu ülkelerin tahvillerini şarta bağlı olarak limitsiz bir şekilde alacağını açıklaması, kamu finansman maliyeti ve risk primleri ciddi şekilde artmış olan sorunlu ülkelerin borçlanmasına yardımcı olmuştur. Program çerçevesinde AMB'nın bir ülkenin tahvillerini satın alabilmesi için o ülkenin ya tam kapsamlı ya da ihtiyati bir AB-IMF programına başvurması ve programdaki taahhütlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Bu ön koşul ülkelerin yapısal reform taahhütleri konusunda tereddütleri olan piyasaları önemli ölçüde rahatlatmıştır.

5. SONUÇ

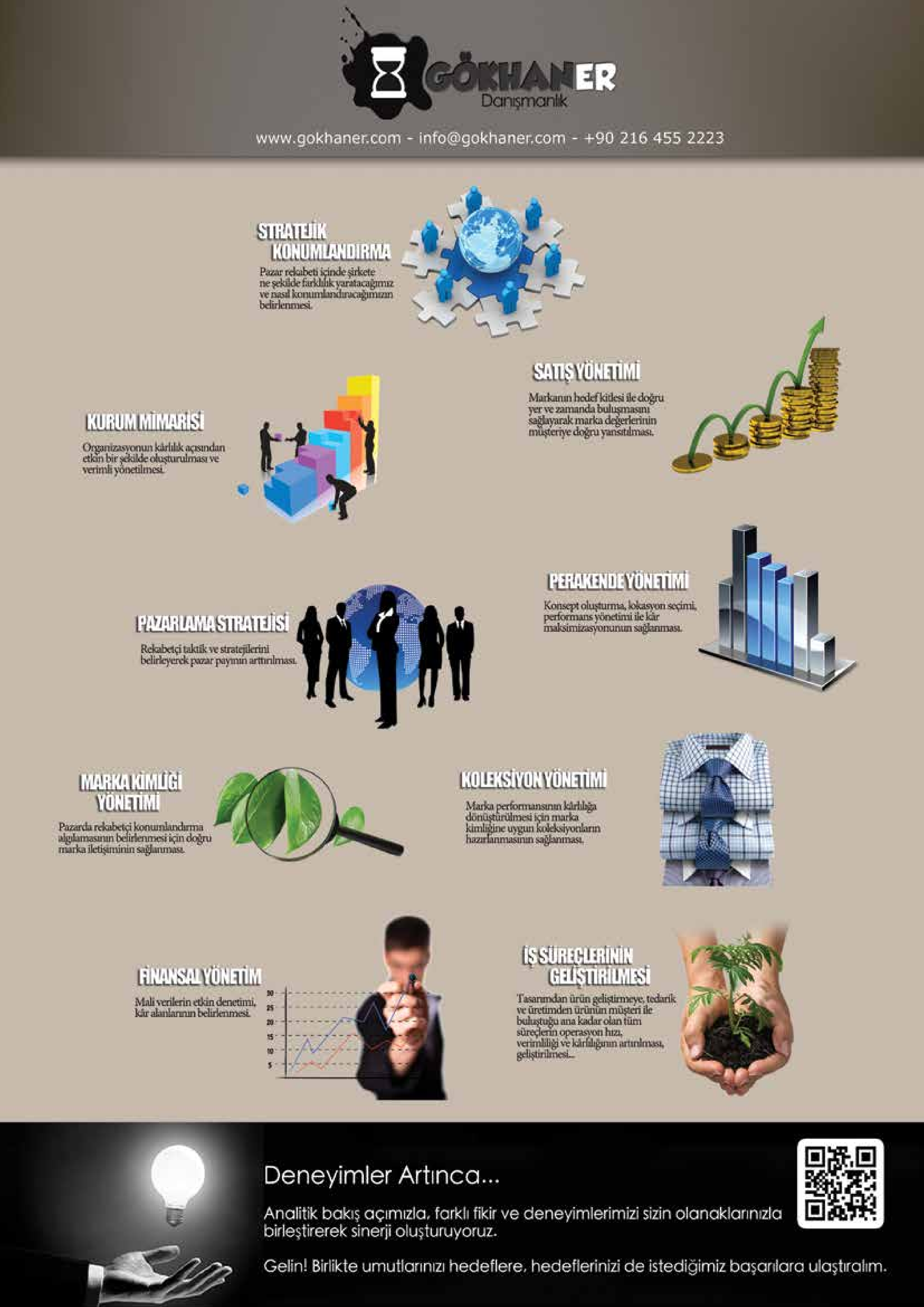
AB'nin krizle birlikte kendini eleştirel bir gözle değerlendirdiği bir düşünme dönemine (*reflection period*) girdiği ve AB'nin varlığı ve geleceğine ilişkin tartışmaların giderek yapısal konularda yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir.

Özellikle krizin başlangıç döneminde alınan önlemlere rağmen krizin derinleşmeye devam etmesi, AB ülkelerinde yapısal sorunların daha fazla geç kalınmadan çözülmesi gerektiğini göstermiştir.

Bu kapsamda, AB'nin son dönemdeki krizle mücadele stratejisinin, EPB'nin orijinal mimarisinde var olan zayıflıkları gidermek ve daha güçlü temellere sahip bir ortak para birimi oluşturmak şeklinde daha radikal bir eksene kaydığı görülmektedir. Yeni strateji ile EPB'nin sırasıyla ekonomik, finansal, mali ve siyasi birlik aşamalarından geçerek ileri bir bütünleşme safhasına ulaşması planlanmaktadır. AB'nin yeni stratejisi, daha dayanıklı, etkin ve gerçek bir "Ekonomik ve Parasal Birlik" oluşturulmaya yönelik nihai bir yol haritası olarak da görülebilir.

Bu çerçevede, AB'nin benzer ekonomik ve finansal krizler ile karşı karşıya kalmaması veya kalması halinde daha etkili düzenlemeler ve mekanizmalar aracılığıyla cevap verebilmesi için Avrupa düzeyinde kapsamlı ve bütünleşmiş bir kriz önleme ve yönetim modelinin temellerinin atıldığını söylemek mümkündür.

AB'nin benzer ekonomik ve finansal krizler ile karşı karşıya kalmaması veya kalması halinde daha etkili düzenlemeler ve mekanizmalar aracılığıyla cevap verebilmesi için Avrupa düzeyinde kapsamlı ve bütünleşmiş bir kriz önleme ve yönetim modelinin temellerinin atıldığını söylemek mümkündür.

GÖKHANER
Danışmanlık
www.gokhaner.com - info@gokhaner.com - +90 216 455 2223
STRATEJİK KONUMLANDIRMA
Pazar rekabeti içinde şirkete ne şekilde farklılık yaratacağımız ve nasıl konumlandıracağımızın belirlenmesi.
SATIŞ YÖNETİMİ
Markanın hedef kitlesi ile doğru yer ve zamanda buluşmasını sağlayarak marka değerlerinin müşteriye doğru yansıtılması.
KURUM MİMARİSİ
Organizasyonun kârlılık açısından etkin bir şekilde oluşturulması ve verimli yönetilmesi.
PERAKENDE YÖNETİMİ
Konsept oluşturma, lokasyon seçimi, performans yönetimi ile kâr maksimizasyonunun sağlanması.
PAZARLAMA STRATEJİSİ
Rekabetçi taktik ve stratejilerini belirleyerek pazar payının arttırılması.
MARKA KİMLİĞİ YÖNETİMİ
Pazarda rekabetçi konumlandırma algılamasının belirlenmesi için doğru marka iletişiminin sağlanması.
KOLEKSİYON YÖNETİMİ
Marka performansının kârlılığa dönüştürülmesi için marka kimliğine uygun koleksiyonların hazırlanmasının sağlanması.
FİNANSAL YÖNETİM
Mali verilerin etkin denetimi, kâr alanlarının belirlenmesi.
İŞ SÜREÇLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ
Tasarımdan ürün geliştirmeye, tedarik ve üretimden ürünün müşteri ile buluştuğu ana kadar olan tüm süreçlerin operasyon hızı, verimliliği ve kârlılığının artırılması, geliştirilmesi...
Deneyimler Artınca...
Analitik bakış açımızla, farklı fikir ve deneyimlerimizi sizin olanaklarınızla birleştirerek sinerji oluşturuyoruz.
Gelin! Birlikte umutlarınızı hedeflere, hedeflerinizi de istediğimiz başarılara ulaştıralım.

Dr. M. İbrahim Turhan

Borsa İstanbul Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdür

Avrupa Birliği Küresel Kriz Kıskacında

Dünya ekonomileri küresel finansal krizin etkileriyle yüzleşmeye devam ediyor. Toparlanma süreci son derece yavaş ve zorlu geçen bu kriz, ekonomilerin daralmasına ve küresel mimarideki yapısal sorunların ortaya çıkmasına neden oldu.

2007 yılı Ağustos ayında, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) başlayan eşik altı mortgage krizi büyüyerek küresel ölçekli ekonomik resesyona dönüştü. Öyle ki içerisinden geçilmekte olan bu süreç çoğu zaman, 1929 buhranıyla karşılaştırılarak, "Büyük Resesyon" olarak tanımlanıyor ve küresel finans alanında yeniden yapılanmaya olan ihtiyacı işaret ediyor. Özellikle krizin Avro Bölgesi ekonomileri üzerindeki etkisi incelendiğinde, tek pazar vizyonunun ortak para politikasının gereklilikleri ile üye ülkelerin kontrolündeki maliye politikaları arasına sıkışmış olduğu, Avrupa Birliği'nin küresel gerekliliklerle uyumlu yapısal değişikliklere gitmesinin elzem hale geldiği gözleniyor.

Kriz öncesindeki süreci şöyle bir özetleyecek olursak 1999 yılının son aylarına kadar gitmemiz gerekiyor. Bu tarihlerden itibaren başta Amerikan Merkez Bankası (FED) olmak üzere birçok merkez bankası uzun süren bir parasal genişleme dönemine girdiler. Parasal genişleme ile gelen likidite bolluğunun ve varlık fiyatlarındaki artışın uzun süre devam edeceğine dair genel piyasa algısı küresel risk iştahında ve bankacılık sektörünce sağlanan eşik-altı konut kredilerinin hacminde önemli artışlara neden oldu. Ancak 2005 yılında, bu büyük genişleme dalgasının tersine dönmeye başladı. Bu dönemden itibaren küresel makroekonomik dengesizlikler gelişmiş ülke ekonomileri üzerindeki etkisini iyiden iyiye hissettirdi ve ardı ardına birçok merkez bankası politika faizlerini yükseltme kararı aldılar. Yeni durum, konut

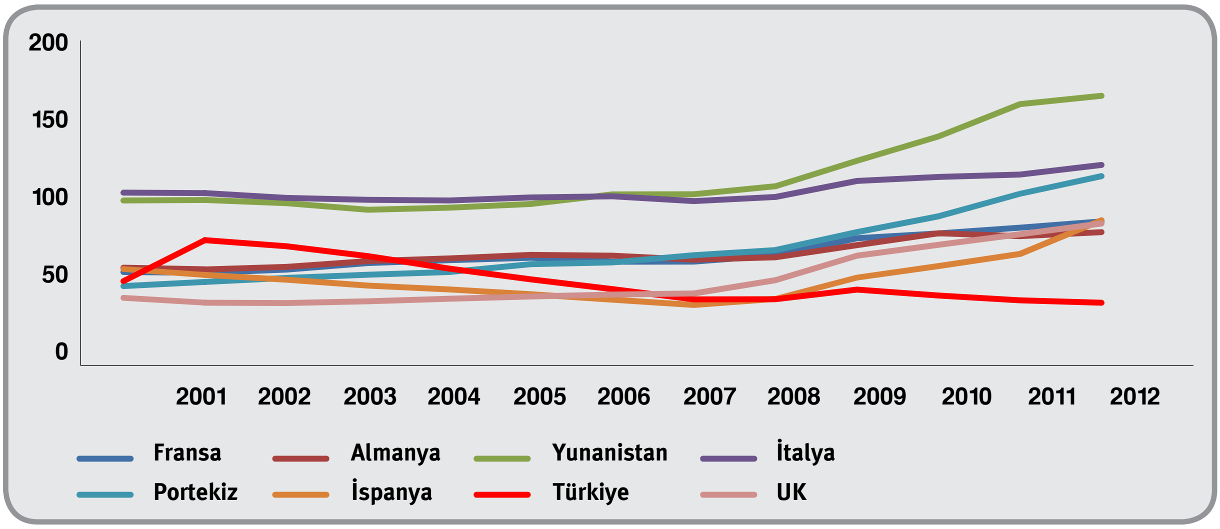
fiyatlarındaki yükseliş eğiliminin tersine dönmesi ve mortgage kredilerinin geri ödenme oranlarının giderek azalması ile sonuçlandı. Düşmekte olan konut fiyatları, ipotek kredilerinin geri dönüşünü sıkıntıya soktu ve böylelikle mortgagelere dayalı bonoların ve diğer yapılandırılmış ürünlerin birçoğu karşılıksız kaldı. Nitekim 2007 yılı yaz aylarında BNP Paribas'ın eşik altı mortgage bonolarından oluşan fonlarını değerleyemediğini açıklamasıyla, domino etkisiyle yayılan bir panik ortamı başladı. Dünyanın önde gelen finansal kuruluşları bu tip menkul kıymetlere yatırım yapmıştı ancak bu yatırımın hangi düzeyde olduğu bilinmiyordu. Böylelikle finansal kuruluşlara azalan güven likidite sıkışıklığına neden oldu ve söz konusu kuruluşların büyük zararlar açıklamasına yol açtı.

15 Eylül 2008 tarihinde Lehman Brothers'ın iflası ile krizin küresel nitelik kazandığı söylenebilir. Mortgage bonoları ve bunlara dayalı yapılandırılmış ürünlerin çoğunlukla batık varlıklar olduğunun anlaşıldı. Başta FED olmak üzere dünyanın önde gelen merkez bankaları piyasaları yatıştırabilmek için önemli ölçüde likidite sağladılar. Bu amaçla merkez bankaları, öncelikle faizleri düşürmekle işe başlamış daha sonra ise varlık alımlarına giderek piyasaları rahatlatmayı hedeflemişti. "Büyük Buhran" döneminde yaşanan batık banka sorunuyla tekrar karşılaşılmaması için çeşitli ülkelerde bankalar ve finansal kuruluşları kurtarma operasyonları başlatıldı. Ancak bu operasyonlar kamu maliyesi üzerinde baskı artırırken yüksek bütçe açığına sahip ülkelerin borçlarını geri ödeyemeyeceğine ilişkin endişeleri de tetikledi. Endişeler güven krizi boyutuna ulaşınca, bankaların birbirlerine borç vermek istemediler ve aynı zamanda merkez bankalarından fonlanan likiditenin krediye dönüşmeden tekrar merkez bankalarına dönmesine neden oldu. Tüm bu sürecin neticesinde, ekonomiler daralma yaşadı, iç talep zayıfladı ve işsizlik arttı. Böylece yaşadığımız süreç finansal bir kriz hüviyetinden çok geniş ölçekli küresel bir durgunluk boyutuna ulaştı.

Küresel krizin Avrupa ülkelerine nasıl yayıldığı ve sonuçları incelendiğinde, krizin Avrupa ülkelerini ABD'den daha ağır bir şekilde etkilediği gözleniyor. Yüksek borç stokuna sahip Avrupa ülkeleri, Atlantik ötesinden gelen zarar ve iflas haberleri ile kamu maliyesi üzerindeki benzer borç baskılarını hissetti.

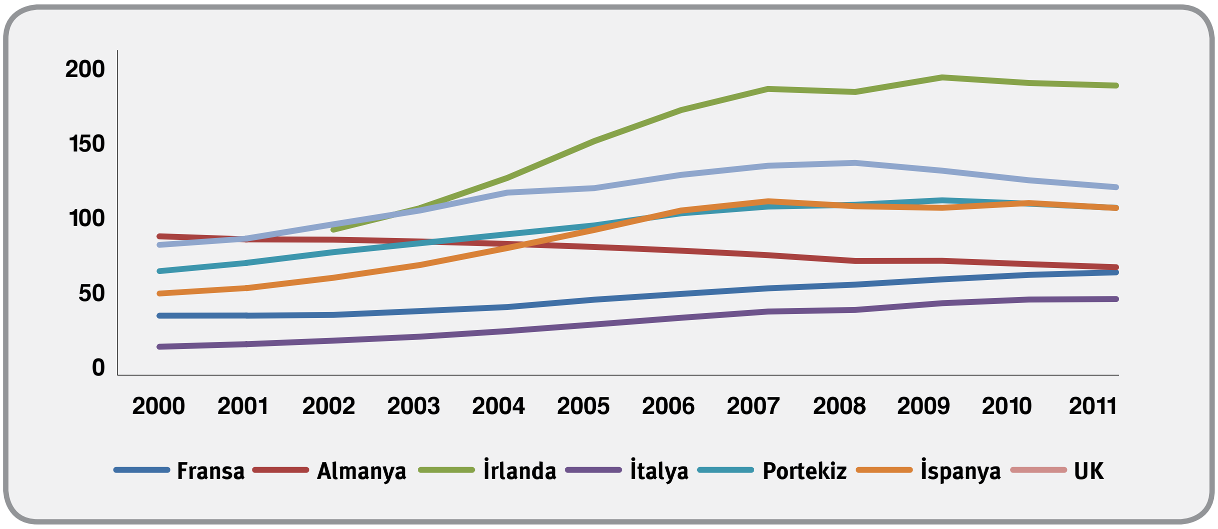
Kriz sürecinde finansal kurumlarını kurtarmak ve finansal yapılarını zehirli varlıklardan arındırmak amacıyla kaynak aktaran hükümetlerin bu süreçte yüklendikleri borçları daha ne kadar sürdürebilecekleri soruları gündeme taşındı. Bu durum, Yunanistan, İspanya, İrlanda, Portekiz ve

Avrupa Ülkeleri Kamu Borcu/GSYH Oranları (%, 2000-2012)

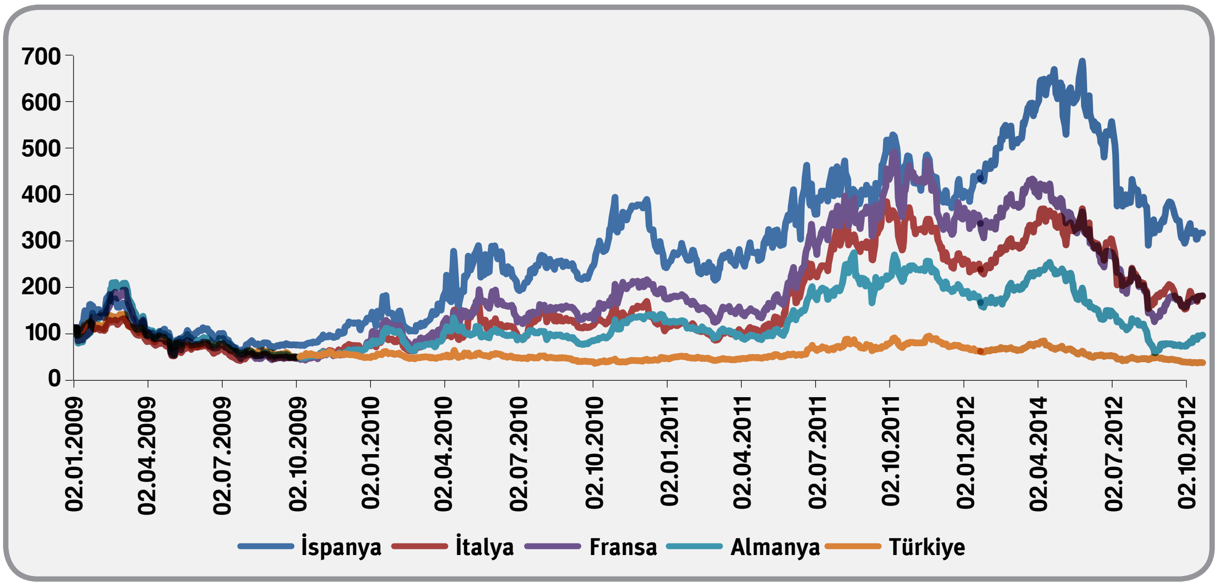
"Büyük Buhran" döneminde yaşanan batık banka sorunuyla tekrar karşılaşılmaması için çeşitli ülkelerde bankalar ve finansal kuruluşları kurtarma operasyonları başlatıldı. Ancak bu operasyonlar kamu maliyesi üzerinde baskı artırırken yüksek bütçe açığına sahip ülkelerin borçlarını geri ödeyemeyeceğine ilişkin endişeleri de tetikledi.

Avrupa Ülkeleri Hanehalkı Borcu/Gelir Oranları (%, 2000-2011)

İrlanda gibi ülkelerde hazine bonolarına olan talebin ciddi miktarlarda düşmesine ve bu bonolarda pozisyon alan yatırımcıların risklerini sigortalamak amacıyla kullandıkları kredi swaplarına (CDS) olan talebin artmasına sebep oldu. Sonuçta, bu ülkelerde devlet tahvillerinin faizleri yükseldi ve bu ülkeler piyasadan borçlanamayacak duruma geldiler. Bu ülkelerin iflasını engellemek ve tekrar kamu disiplini sağlamak için Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Komisyonu ve IMF'den oluşan "Troyka" olarak ifade edilen yapı ile bir araya geldiler ve yüksek borçluluk sahibi ülkelerle anlaşmalar yapıldı.

Seçilmiş Ülkelerle CDS Primleri Karşılaştırması (02/01/2009=100)

Troyka'nın oluşturulmasıyla Avrupa Birliği'nin ekonomik olarak birlikte hareket edebilme yeteneği bir bakıma test edildi. Çünkü yüksek borçluluk sahibi ülkelerin iflası aynı zamanda Euro'nun ve Avrupa Birliği'nin prestijini ciddi oranda zedeleyecekti. Daha da önemlisi, üye ülkelerden birinin olası iflası Avrupa Birliği ekonomik entegrasyonuna gölge düşürecekti. Bu açıdan başını Almanya'nın çektiği Avrupa Birliği ülkeleri, Avrupa Birliği Komisyonu çerçevesinde yüksek borçluluk sahibi ülkelere yardımda bulunarak, bu ülkelerin üzerindeki iflas riskini azaltmaya çalıştılar. Avrupa ülkelerinde artan risk ve likidite sorunu nedeniyle toplam talep de daralma yaşandı ve öngörülenden daha fazla fona ve parasal genişlemeye ihtiyaç olduğu ortaya çıktı. Yapılan anlaşmalarda ve devam eden görüşmelerde borç sorunu

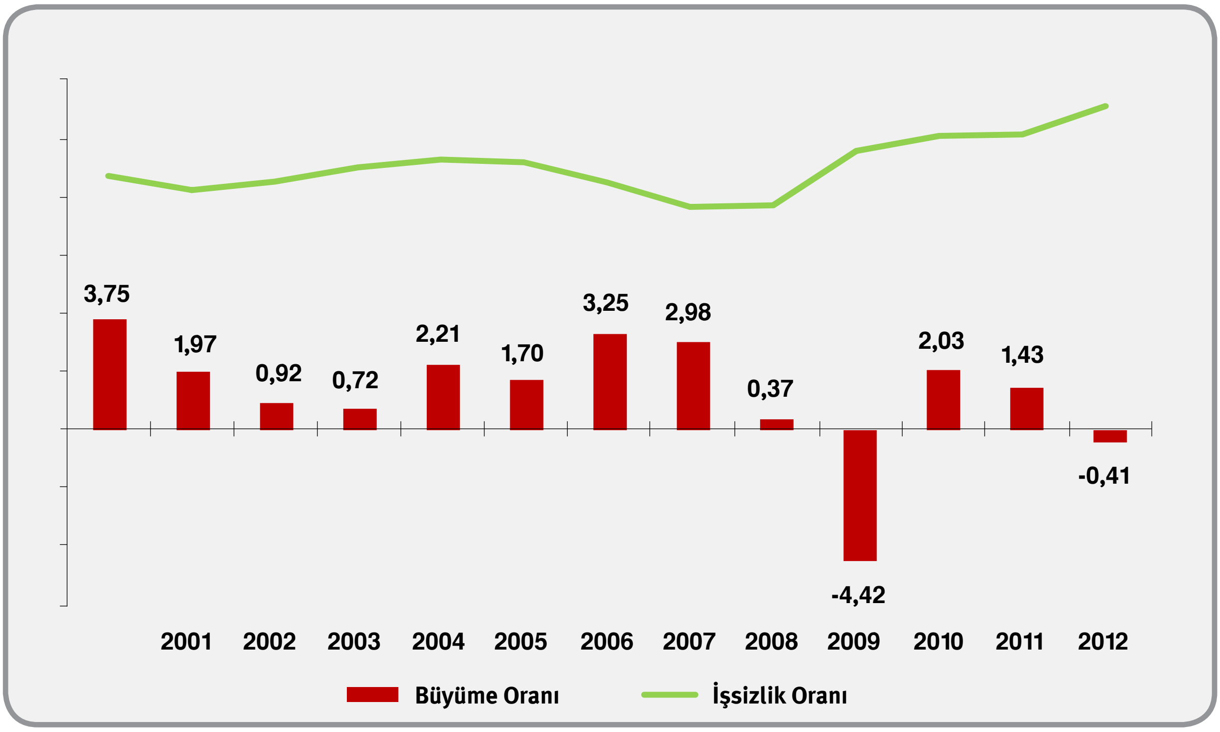
olan ülkelere sağlanan fonların geri ödenebilmesi için bir dizi kamu disiplini koşulları getirildi. Temelde, kamu harcamalarını azaltılması ve vergilerin artırılması ile verilen fonların ödeme takvimine bağlanması öngörülüyordu. Eylül 2008 döneminden bu yana Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF) tarafından Yunanistan'a toplam 245, Portekiz'e 78, İrlanda'ya 67,5, İspanya'ya 60, Romanya'ya 20, Macaristan'a 15,6 ve Letonya'ya 4,5 milyar avro fon sağlandı.

Üye ülkelerdeki kamu borç yüklerinin nasıl azaltılacağına ek olarak bir diğer belirsizlik ise yüksek işsizlik ve ekonomik daralma sorununun kamu disiplini ile beraber nasıl yönetileceği. Troyka borçlu ekonomilerin kendi gelişimlerinden çok aldıkları borçları ödeyebilmeleri için kamu disiplinini sağlamasına önem veriyor. Ancak, sadece parasal genişlemeye dayalı daralmadan çıkış senaryoları tek başına çözüm sağlayamıyor. Parasal fon aktarımının yanında mali politikalar ile ülke ekonomilerinin canlandırılması gerekiyor. Fakat Troyka anlaşmalarında sıkı mali politikaları ön koşul olarak belirtiyor. Kısa vadede piyasanın devlet desteğine ihtiyacı varken, Troyka anlaşmalarının kamu harcamalarını azaltması "büyüme-kamu disiplini" çelişkisine neden oluyor. Her ne kadar uzun vadede borçlu ülkelerin kamu disiplini uygulaması yapısal sorunların ortadan kaldırılması için kaçınılmaz bir süreç olsa da, kısa vadede daralan ekonominin canlandırılması gerekiyor.

Krizin dünya genelinde olduğu gibi ise Avrupa Birliği bünyesinde de gün yüzüne çıkardığı bir diğer sorun ise yeni bir finansal mimarinin inşa edilmesi gerekliliğine ilişkindi. Özellikle finansal işlemlerin tezgah üstü piyasalar yerine organize piyasalar üzerinden gerçekleşmesinin finansal sistemin istikrarı açısından önemi krizle birlikte çok daha iyi anlaşıldı. Bu çerçevede, 2009 yılında G-20 Zirvesi'nde

Başını Almanya'nın çektiği Avrupa Birliği ülkeleri, Avrupa Birliği Komisyonu çerçevesinde yüksek borçluluk sahibi ülkelere yardımda bulunarak, bu ülkelerin üzerindeki iflas riskini azaltmaya çalıştılar. Avrupa ülkelerinde artan risk ve likidite sorunu nedeniyle toplam talep de daralma yaşandı ve öngörülenden daha fazla fona ve parasal genişlemeye ihtiyaç olduğu ortaya çıktı.

Avrupa Ülkeleri Kamu Borcu/GSYH Oranları (%, 2000-2012)

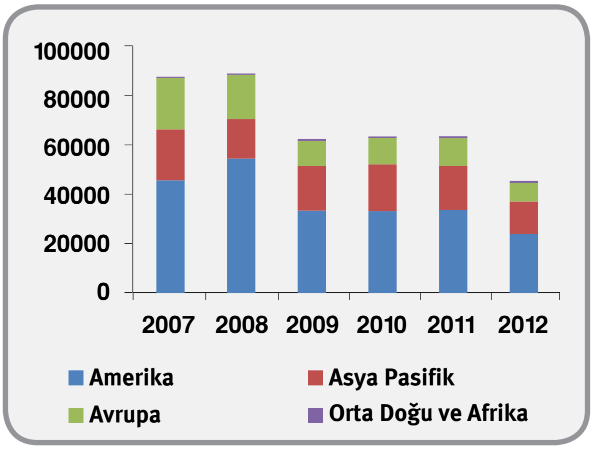

Kaynak: Bank of England

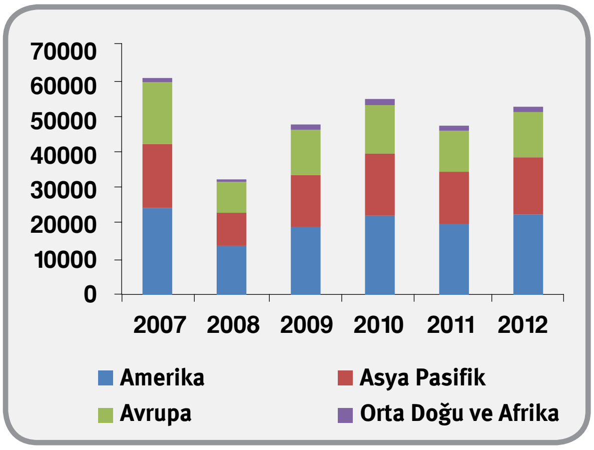
alınan kararlar ışığında, tezgâh üstü piyasalarda işlem gören türev ürünlerin mümkün olduğunca standart hale getirilerek organize piyasalarda işlem görmesinin sağlanması ve merkezi karşı taraf kurumlarının devreye girerek karşı taraf riskinin ortadan kaldırılması kriz sonrası düzenleyici çerçevenin önemli yapıtaşlarından birini oluşturuyor. Bu kapsamda, Mart 2012'de Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen "Avrupa Piyasa Altyapısı Düzenlemesi (European Markets Infrastructure Regulation, EMIR)" ve Avrupa İstikrar Mekanizması'na (ESM) ilişkin ilerleme ve Avrupa Komisyonunun "Bankacılık Birliği" açılımı olumlu gelişmeler olarak öne çıkıyor. Ancak, tüm bu gelişmelere rağmen,

Dünyada Pay Piyasaları İşlem Hacmi ve Piyasa Değeri

Pay Piyasası İşlem Hacmi, Bölgelere Dağılım, 2007-2012, Milyar ABD Doları

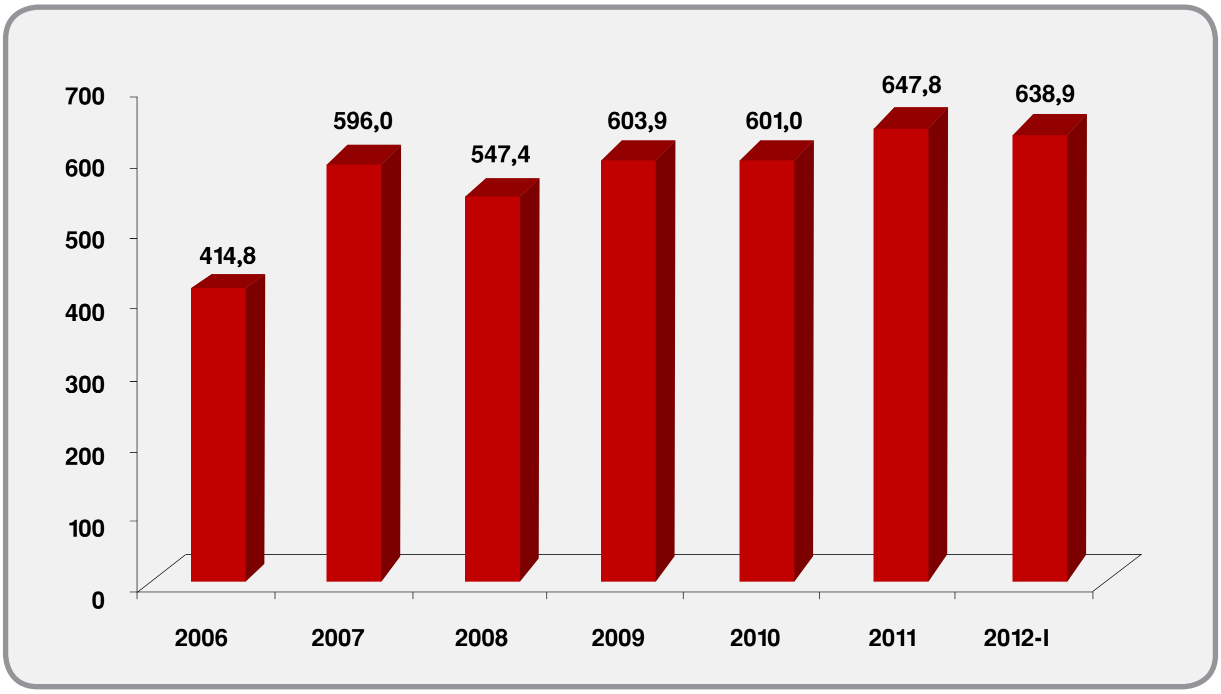

Piyasa Değeri, Bölgelere Dağılım, 2007-2012, Milyar ABD Doları

Kaynak: Dünya Borsalar Birliği

Dünyada Tezgâh Üstü Piyasalarda İşlem Gören Türev Ürün Hacmi (Nosyonel Miktar, trilyon ABD doları)

Kaynak: Bank of England

Avrupa halihazırdaki ulus-devlet sistemlerine rağmen ortak bir kimlik, ortak bir duruş, ortak karar alabilme ve bu kararları hayata geçirebilme sorunu yaşamaktadır.

sermaye piyasaları kriz öncesi değerlerini henüz ulaşamadı. Ayrıca, tüm politik söylemlerine rağmen organize piyasalardaki işlem hacimlerinde tüm finansal ürünler açısından ciddi düşüşler yaşanırken tezgâh üstü piyasalarda işlem gören türev ürünlerin hacmi artmaya devam etti.

Gerek genel makroekonomik görünüm gerekse finansal piyasalar bağlamında değerlendirildiğinde küresel krizin Avro Bölgesi'ndeki etkisinin derinleşerek devam ettiğini söylenebilir. Öyle ki kriz sürecinde krizle birlikte gelen ekonomik daralma, işsizlik, tüm çabalara rağmen düzelmeyen kamu maliyeleri ve finansal piyasalardaki belirsizlikler bir bütün olarak Avrupa vizyonunu da kıskaca almaktadır. Tüm yapısal dönüşüm adımlarına rağmen halen 18. yüzyılda inşa edilmiş altyapı üzerinde yükselen ulus-devlet sistemiyle yönetilen kamu maliye politikalarının küreselleşmenin getirdiği meydan okumalarla baş edebilmesi mümkün değildir. Avrupa halihazırdaki ulus-devlet sistemlerine rağmen ortak bir kimlik, ortak bir duruş, ortak karar alabilme ve bu kararları hayata geçirebilme sorunu yaşamaktadır. Para politikası araçlarıyla, troyka mekanizması benzeri yöntemlerle geliştirilmeye çalışılan tüm çözüm gayretlere rağmen krizin etkilerinin bir türlü bertaraf edilememesinin altında yatan en temel amil de budur.

Prof. Dr.
Faruk Şen

Türkiye-Avrupa
Eğitim ve Bilimsel
Araştırmalar Vakfı

Avrupa'da Derinleşen Ekonomik ve Sosyal Kriz

AB ülkelerinde fakirlik üst sınırı yükseltilmesine rağmen, fakirlik oranının % 26'yı aştığı bilinmektedir. Bu durum beraberinde sosyal krizleri meydana getirmekte ve ayrıca grevler, umutsuzluk ve hükümete olan tepkiler de artmaktadır. Bunların zamanla daha da yoğunlaşacağını öngörebiliriz.

2008 yılında öncelikle Macaristan ve Romanya'da başlayan ekonomik kriz, AB tarafından çok ciddiye alınmamış ve bu krizin çözümü için Macaristan ve Romanya, IMF'nin eline bırakılmıştı. IMF'nin getirdiği acı reçetelerle bu ülkeler kendi sorunlarını çözmeye çalışmışlar fakat çok da başarılı olamamışlardı. Bundan sonra Yunanistan, İspanya, Portekiz, İtalya, İrlanda, Güney Kıbrıs gibi ülkelerde çöküşün hızlanmış olduğu ve bu ülkelerin AB'nin istikrar fonlarından yararlanmaksızın ayakta duramayacakları anlaşılmış, 500 milyonluk AB nüfusu ve AB fonları için büyük sorun ortaya çıkmıştır.

Son gelişmelere baktığımız zaman, krizi çözemeyen İspanya'da Ekim 2012'de işsizlik oranı % 25,8'e çıkarken, 18-29 yaşları arasındaki işsizlerin oranı % 43'e kadar yükselmiştir. Aynı gelişmeyi Yunanistan'da da görmekteyiz. Yunanistan'da % 25,7'lik işsizlik, gençler arasında % 45 sınırını aşmıştır. Bu açıdan İspanya'da işsiz kalan birçok kişinin, başka bir AB ülkesi olan Almanya'nın iş piyasasını da zorlamaya başladığını gözlemlemekteyiz.

Kasım 2012 başına kadar 80.000 kadar İspanyol'un iş aramak için Almanya'daki iş piyasasında dolaştığı bilinmektedir. Yunanistan'da da işsizler başta Türkiye olmak üzere başka ülkelere iş aramaya gitmektedirler. Dolayısıyla AB içerisinde, fakirlik sınırında yaşayanların oranı da artmaktadır.

AB ÜLKELERİNDE FAKİRLİK SINIRI

AB ülkelerinde fakirlik üst sınırı yükseltilmesine rağmen, fakirlik oranının % 26'yı aştığı bilinmektedir. Bu durum beraberinde sosyal krizleri meydana getirmekte ve ayrıca grevler, umutsuzluk ve hükümete olan tepkiler de artmaktadır. Bunların zamanla daha da yoğunlaşacağını öngörebiliriz.

2013 yılından itibaren ekonomik krizlerle çalkalanan bir Belçika'nın yanında, artık 700.000'lik nüfusuna rağmen krizde en üst düzeye gelecek bir Güney Kıbrıs'la karşı karşıyayız. AB'nin ikinci güçlü ülkesi olan Fransa'da da Hollanda hükümetinin büyük çabalarına rağmen ekonomik kriz büyümektedir.

ALMANYA'NIN KONUMU

Almanya'nın üç krizle karşı karşıya kaldığını görüyoruz. Almanya'da yaşanan ilk kriz, emeklilik çerçevesinde yaşlılarda görülmektedir. 2012 yılında 40 milyon çalışanın 24 milyonu emekliyi finanse ederken, 2016 yılında 36 milyonluk bir sosyal sigortada çalışan kitlenin 28 milyonluk emekli kitlesini finanse edeceğini göreceğiz. Devletin bu konuda artık önemli kararlar alması gerekmektedir.

Almanya'da büyüyen ikinci kriz ise sosyal güvenlik sisteminin her geçen gün daha büyük bir çöküşe girdiğini gösteriyor. Doktorlara yapılan ödemelerden tutun, hastalara verilen hizmetlerin yetersizliğine kadar bir dizi sorun görülmektedir.

Üçüncü kriz ise, tüketimde belirgin düzeyde bir azalmanın görülmesidir. Örneğin, artık Avrupa'nın promotörü olan 82 milyonluk Almanya'da, insanlar daha az tekstil ürünü tüketmektedir. Orta sınıfın gittiği lokantaların azalmakta olduğunu ve halkın büyük çoğunluğunun ancak küçük lokallerde yemek yediğini görmekteyiz. Dahası, Alman halkının seyahat harcamalarında ve yurtdışına çıkışlarında gerileme gözlemlenmektedir. Ancak 'her şey dahil' turizminin geçerli olduğu Türkiye, Mısır, Tunus gibi ülkelere gidilmektedir. Almanya'daki krizin büyük ölçüde İngiltere, Fransa ve İtalya'da da görüldüğünü söyleyebiliriz. Şu anda AB sınırları içerisinde krizden etkilenmeyen Kuzey Avrupa ülkeleri dışında bir de Hollanda bulunmaktadır. Diğer ülkelerde ise krize karşı neler yapılabileceği üzerine düşünülmektedir.

TÜRKİYE'NİN AB'YE TAM ÜYELİĞİNİN 5 BAŞLIKTA ÜLKEYE OLASI KATKILARI VE AB'NİN KONUMU

Türkiye'nin, yeni 7 yıllık mali sürecin başlayacağı 2014 yılında AB'ye olası bir tam üyeliğinin ülkeye getireceği katkıları ve Sarkozy'nin Fransasının Türkiye'ye bakışını incelemekte yarar vardır. Ayrıca bu tavır, Türk hane halkının AB'ye bakışında Türk toplumunun yaklaşımını özellikle Fransa açısından gözler önüne sermektedir.

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE AB'YE TAM ÜYELİK

AB'nin dört büyükleri arasında ayrı bir konumu olan Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya, beşinci büyük bir ülkenin AB'ye gelmesi ile uzun vadede kendilerinin nüfus ve etkinlik açısından önemli konumlarını kaybedecekleri kanısı içindedirler. Avrupa Parlamentosu ve Komisyon'daki yerini göz önüne alırsak bu durum Türkiye için ciddi bir avantaj teşkil etmektedir. Ancak 4 büyükler için, Türkiye gibi büyük bir ülkenin aralarına katılması ve bu ülkenin büyüme ve nüfus artış hızının, nüfusu eksi bir şekilde büyüyen Fransa'yı en geç 2021'de geçecek olması olumsuz bir gelişme olarak görülebilir. Buna karşılık Fransa bu konuya daha değişik bir şekilde yaklaşmaktadır. AB'de gelişen İslamofobi, Türklere karşı tepki ve ırkçılık, bu ülkenin Türkiye'nin tam üyeliğine bakışını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

AB'deki biliminsanları ve politikacılar Türkiye'nin AB'ye nüfus ve yüzölçümünün büyüklüğü açısından çok ciddi bir negatif etkisi olacağından hareket etmekte ve bu paraların özellikle Fransa ve Almanya tarafından karşılanması gerekeceği varsayımına yakınlaşmaktadır.

AB'deki biliminsanları ve politikacılar Türkiye'nin AB'ye nüfus ve yüzölçümünün büyüklüğü açısından çok ciddi bir negatif etkisi olacağından hareket etmekte ve bu paraların özellikle Fransa ve Almanya tarafından karşılanması gerekeceği varsayımına yakınlaşmaktadır. Özellikle son aylarda Yunanistan başta olmak üzere Portekiz ve İspanya'da yaşanan krizlerde büyük faturanın Alman ve Fransız bankaları ile Alman ve Fransız devletlerine çıkmış olması, Almanya'nın yeni genişlemelere ve özellikle Türkiye gibi büyük bir ülkenin Avrupa Birliği'ne girişine negatif bakmasını da beraberinde getirmektedir. TAVAK araştırmasının en ilginç noktası da Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği halinde yararlanılacak en önemli gelişmelerden birinin % 32,6 ile serbest dolaşım hakkı olmasıydı. 2005 yılında büyük bir istekle tam üyeliğe yönelen Türk halkının –özellikle son yıllarda İspanya, Portekiz, Yunanistan, İrlanda gibi ülkelerin çöküş noktasına gelmesi nedeniyle– % 72,1'si tam üyelik halinde AB'nin ekonomik olarak hiçbir şey getirmeyeceğinden hareket etmektedir.

1. Avrupa Parlamentosu'nda ve Avrupa Komisyonu'ndaki Yerimiz

Türkiye, AB'ye 2014 yılında tam üye olabilseydi; Fransa, İngiltere ve İtalya gibi ülkelerle birlikte 74 parlamentere sahip

olacaktı. Almanya'nın 99 parlamenterle temsil edildiği Avrupa Parlamentosu'nda beş büyük ülkeden biri konumuna gelecek ve Avrupa Parlamentosu'nun % 8'ini oluşturacaktı. Aynı zamanda Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya gibi 29 oy hakkına sahip olan beş ülkeden biri olacaktı. Politik olarak Avrupa'nın beş büyüğünden biri konumuna gelebilecekti. Türk-Alman Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı'nın bir araştırmasına göre Türkiye'nin önünü kesen ülkelerin başında % 50,2 ile eski başkan Sarkozy'nin Fransası gelmektedir. Almanya'nın Türkiye önünde engel çıkardığına inananların oranı ise % 30,1'dir.

2. AB Bütçesine Katkı ve Bütçeden Alınan Kaynaklar

AB'nin 2012 yılı bütçesi 143 milyar eurodan oluşuyor. 15'lerin Avrupasında 100 milyar euro civarında hareket eden bütçe; 27'lerin Avrupasında ancak 143 milyar euroya çıkmıştır ve bütçenin % 14'ünü Fransa, % 30'unu da Almanya ödemektedir. AB ülkeleri, AB bütçesine yıllık katma değer vergisinin % 1,6'sı ile GSMH'nin % 1,8'ini ödüyorlar. Buna karşın AB'nin tarımsal garanti fonunun yanında bölgesel ve sosyal yapı fonundan para alma olanağına sahipler. Türkiye 2004 yılında Polonya ve diğer dokuz ülke ile birlikte AB'ye üye olsaydı yılda alacağı miktar 7 milyar euro civarında olacaktı. İlk üç yıl için 21,4 milyar euro alacak olan Türkiye'ye en yakın ülke, 3 yılda 19,6 milyar euro alacak Polonya olarak ortaya çıktı. 2014 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olma hakkına sahip olması halinde ise bütçeden alacağı para 2 milyar euroyu geçmeyecek ve bu 7 yıllık bütçeden sonra 2021'de büyük bir olasılıkla AB bütçesine aldığından fazla para ödeyecektir. Bu da AB'nin Türkiye için ekonomik açıdan önemini kaybettiğini ortaya çıkarıyor.

Türkiye, AB'ye 2014 yılında tam üye olabilseydi; Fransa, İngiltere ve İtalya gibi ülkelerle birlikte 74 parlamentere sahip olacaktı. Almanya'nın 99 parlamenterle temsil edildiği Avrupa Parlamentosu'nda beş büyük ülkeden biri konumuna gelecek ve Avrupa Parlamentosu'nun % 8'ini oluşturacaktı.

3. Serbest Dolaşım Hakkı

AB ülkeleri arasında en önemli konulardan biri de bireylerin ve iş gücünün başka ülkelerde serbest dolaşım hakkına sahip olmasıdır. AB, son üye ülkelere serbest dolaşım hakkını tam üyelikten sonra belli bir süreçte tanımaktadır. Türkiye de serbest dolaşım hakkını alma konusunda beklemek zorunda kalacak bir ülke konumunda olacaktır. AB Serbest Dolaşım Hukuku'nun 9. maddesine göre serbest dolaşım hakkından yararlanacak bireyler, gittikleri ülkelerde 90 gün içinde ev ve iş buldukları takdirde bu ülkede kalma hakkına sahip olmaktadırlar. Bugün için Fransa'da resmi işsizlik % 10'un üstündedir. Fakat yapılan araştırmalarda bu oranın çarpıtıldığı ve işsizliğin % 19 oranında olduğu ortaya çıkmaktadır. Yalnız Fransa'da yaşayan Türklerin % 28'i işsiz durumdadır. Bu, Avusturya'da % 26, Hollanda'da % 28, Almanya'da ise % 30 oranındadır. Bu da göstermektedir ki serbest dolaşım hakkının tanınması halinde Avrupa'ya gidecek Türklerin 90 gün içinde ev ve iş bulma şansları çok daha az olmaktadır. Bu açıdan serbest dolaşım hakkı Türklere verilse bile ülke insanı için bir yararı olmayacaktır.

4. Gümrük Birliği

Türkiye, 1996 yılında Tansu Çiller–Murat Karayalçın Hükümeti sürecinde Gümrük Birliği'ne girmiş ve sivil toplum örgütleri buna büyük ölçüde destek vermiştir. Türkiye, Gümrük Birliği konusunda büyük bir zarara uğramıştır. Gümrük Birliği çerçevesinde 2010 yılına kadar Türkiye'nin AB'den aldığı mallar, 210 milyar euro fazlalık arz etmektedir. Sattığından çok daha fazla mal alan Türkiye, 1996 yılından sonra öngörülen Gümrük Birliği yardımları hiçbir zaman gerçekleşmemiş ve Yunanistan'ın da vetosu bunda etkili olmuştur. Bu çerçevede Türkiye'nin tam üyelikte dördüncü ayağı olan Gümrük Birliği'nin de pek bir yararı olmayacaktır. AB ile olan ilişkilerimizde göz önüne alınan 5 faktörden en fazla öne çıkan ve 1996'dan beri içinde bulunduğumuz Gümrük Birliği'nden en fazla Almanya ve Fransa yararlanmıştır. Fransa, Türkiye'nin enerji ithalatı ikinci plana bırakılırsa, 1984'ten beri Türkiye'nin ithalatında da ihracatında da önemli bir ülke konumundadır. Özellikle Fransa'dan yaptığımız ithalatın büyük bir ölçüde artması, Gümrük Birliği çerçevesinde Fransa'dan her geçen gün daha fazla mal almamız, AB'nin beş ayağından ancak birini gerçekleştirmiş olan Türkiye'ye Gümrük Birliği çerçevesinde belirli bir yük getirirken, Fransa'nın da Gümrük Birliği'nden çok büyük bir ölçüde yararlandığını görmemiz mümkündür.

5. AGSK'da Türkiye'nin Konumu

90'lı yıllarda Balkanlar'daki son çatışmalardan sonra Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği çerçevesinde NATO ülkeleri AB'nin emrine 60 bin kişilik vurucu bir kuvvet vermiştir.

Ekonomik olarak sorunları artan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın AB bütçesine fazla para ayıramayacağından hareket edersek, Türkiye'ye AB'nin getireceği olanak yalnız parlamentoda büyük bir grupla yer almak, 29 oy hakkına sahip olmak ve bunun dışında Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nde direkt söz sahibi olmaya bağlı kalacaktır.

Bu kuvvet içinde 6 bin Türk askeri bulunmaktadır. NATO nezdinde öngörülen bu kuvvetler üzerinde söz hakkı yalnız NATO'daki AB ülkelerine aittir. Herhangi bir durumda 6 bin kişilik bu ordunun dış müdahalesi halinde Türk askeri 6 bin kişiyle bu girişime katılacak ve hiçbir şekilde burada komuta düzeyinde söz hakkına sahip olmayacaktır.

Bu da Avrupa Güvenliği ve Savunma Kimliği çerçevesinde Türkiye'ye ters düşen bir olaydır. Türkiye AB'nin dışında fakat NATO'nun içinde bir ülke olarak, NATO ağının doğrudan veya dolaylı getireceği 24 çatışma bilgisinin 18'inde doğrudan olarak yer almaktadır. NATO'ya karşı sorumluluklarını tam olarak yerine getiren, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nde de AB'nin vurucu gücünde 6 bin kişiyle yer alan Türkiye'nin, AP'nin dışında kalarak vurucu güçte söz alamaması ciddi bir kayıptır. 90'lı yıllardan itibaren Balkanlar başta olmak üzere Kafkasya, Irak ve Kuzey Afrika'da birçok sorunda etken bir politika izleyen Almanya, NATO ve Avrupa Güvenlik Savunma Kimliği'ni de arkasına alarak karar verme konumundadır ve bu kararların verilmesinde de Türkiye'nin hiçbir şekilde söz alamamasını göze almaktadır.

Beş ana maddeye baktığımız zaman Türkiye'nin AB'ye tam üyelikte sağlayacağı yararların artık minimuma indiğini görmekteyiz. Macaristan ve Romanya'daki 2008 krizlerini AB çözememiş, işi IMF'ye havale etmiştir. AB son bir yıldır Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İtalya ve İspanya'daki sorunları da çözmekte güçlük çekmektedir. 2012 yılı sonunda Belçika'da da büyük krizlerle karşı karşıya kalacaktır. Kitleler artık AB'ye büyük ödentiler verilmesini istememektedir. Ekonomik olarak sorunları artan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın AB bütçesine fazla para ayıramayacağından hareket edersek, Türkiye'ye AB'nin getireceği olanak yalnız parlamentoda büyük bir grupla yer almak, 29 oy hakkına sahip olmak ve bunun dışında Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nde direkt söz sahibi olmaya bağlı kalacaktır.

YUNANİSTAN VE İSPANYA'DA ÇÖKÜŞ

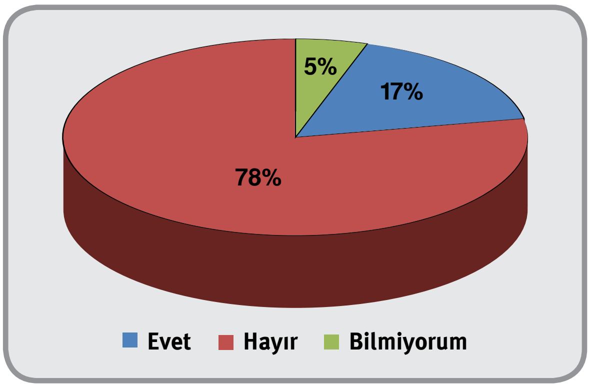
90'lı yıllarda girmemiz halinde çok büyük kâr sağlayacağımız AB'de artık musluklar akmamaktadır. 1981 yılında tam üye olan Yunanistan, 1981-2009 yılları arasında AB'den 114 milyar Euro fon alırken, 1986'da tam üye olan İspanya 2009'a kadar AB'den 103 milyar Euro'luk fon almış bulunmaktadır.

Artık bu fonların sonuna gelindiği ve AB bütçesi yeteri kadar büyümediği için Türkiye'ye alacak fazla bir fon kalmamıştır. 14 Nisan 1987'de tam üyelik için müracaatını yapan Türkiye'nin AB'ye giden yolda beklentisi Almanya ve Fransa'nın Yunanistan'a verdiği desteği görmekti. O destek Türkiye'nin tüm beklentilerine rağmen gerçekleşmedi. Özellikle Fransa'da yaşayan 470 bine yakın Türk'ün dışında Fransa'da din faktörü, nüfusun büyüklüğü yüzölçümünün genişliği gibi konuları ele alarak Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine sıcak bakmadı. Genel olarak Türkiye'deki politikacılar, bilim çevreleri ve sivil toplum örgütleri, Almanya ve Fransa'nın "Evet" demediği bir çerçevede Türkiye'nin AB'ye tam üye olamayacağının bilinci içindedirler. Bu nedenle Türk kamuoyunda Fransa'ya karşı yükselen bir serzeniş bulunmaktadır. Tam üye olması halinde 74 milyonluk nüfusuyla Almanya'dan sonra, AB'nin en büyük ülkesi olacak olan Türkiye, kendisine karşı bu olan bu yaklaşımı –özellikle Merkel ve Sarkozy'nin, şimdilerde de Hollandalı politikacıların "AB, Hıristiyan değerler topluluğudur onun içinde Türkiye'nin yeri yoktur!"– negatif algılamaktadırlar.

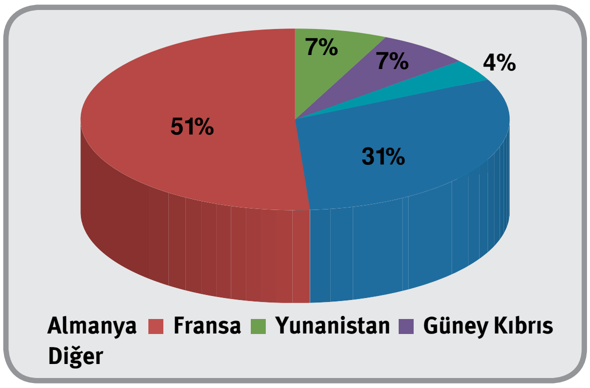
TAVAK'ın son araştırmalarına göre Türk halkının AB'ye bakışı dibe vurmuş bulunmaktadır. Türk halkının AB'ye olan inancı her geçen gün daha da azalmaktadır.

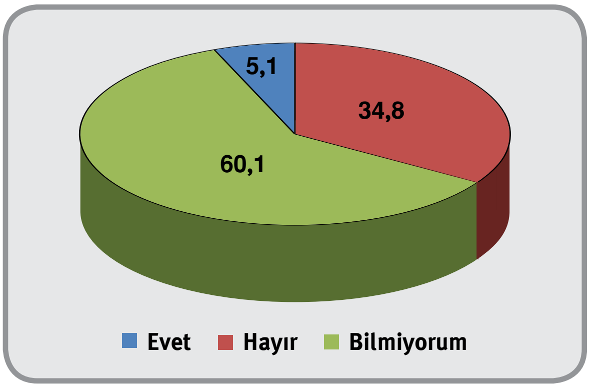
Temmuz 2012 TAVAK Araştırması

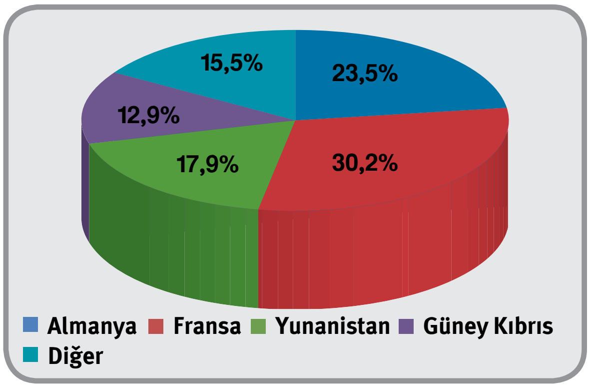
2012 TAVAK Temmuz Araştırması

Mart 2011 TAVAK Araştırması

TAVAK 2011 Mart Araştırması

2004 yılında Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakereleri başlama kararı çıktığı zaman halkımızın % 78'i Avrupa Birliği'ne tam üyeliğimize inanırken, TAVAK Vakfı'nın 2011 yılında yaptığı araştırmada bu oran % 34,8'e kadar inmiş bulunmaktaydı. Yine aynı vakfın 2012 yılı Temmuz sonunda yaptığı araştırmada Türkiye'nin AB'ye tam üye olacağına inananların oranında sert bir düşüş yaşanmış ve bu oran % 17'ye kadar inmiş bulunmaktadır. % 78'lik bir oran artık Türkiye'nin AB'ye üye olacağına inanmamaktadır.

TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİĞİNDE EN BÜYÜK ENGELİ HANGİ ÜLKELER OLUŞTURUYOR?

2011 yılı itibariyle Türkiye'nin önünü kesen ülkelerin başında % 30,2'lik bir oranla Fransa geliyordu. Sarkozy'nin Türkiye'ye yönelik negatif açıklamaları Türk halkının nezdinde olumsuz bir etki yaratmış durumdaydı. 2. sırayı % 23,5'lik bir oranla Angela Merkel'in Almanyası alırken, Yunanistan % 17,9'luk oranla 3. sırayı ve Güney Kıbrıs % 12,9'la 4. sırayı alıyordu. İlginç taraf diğer 24 ülkenin –Türkiye'ye engel olma görüşünden hareket eden deneklerin oranı– % 15,5'i geçmemiştir.

AB'DEKİ OLUMSUZ GELİŞMELER

Bunun en büyük nedeni AB'deki son olumsuz gelişmelerden kaynaklanmaktadır. AB'de ekonomik kriz her geçen gün daha da büyürken, AB ülkelerinin 2012 yılının ilk 6 ayında ortalama büyüme oranı 0,2'dir. Ve AB'nin motoru olan Almanya'da da büyüme 0,3'te kalırken, Türkiye'de son yıllardaki büyüme hızı ülkedeki AB'ye tam üyelik inancını da azaltmış bulunmaktadır.

ÖNÜMÜZDEKİ 10 YILDA ÜYE OLMA İNANCI KAYBOLUYOR

Bu azalan inanç önümüzdeki 10 yıl içinde olumlu sinyaller vermemektedir. 2011 yılında Türk halkının % 27,5'i önümüzdeki yıllarda üye olunabilir derken, 10 yılda hiçbir zaman tam üye olamayacak diyenlerin oranı % 53,2 idi. 2012 yılında önümüzdeki 10 yılda tam üye olamayız diyenlerin oranı % 66'ya kadar artmıştır. Bunun nedeni AB'deki Fransa, Almanya gibi ülkelerin Türkiye'ye ters tutumları ve iyi olamayacağına yönelik açıklamalarının yanında, son yıllarda Türkiye'de başta hükümetin ve STK'ların da bu konuda

AB'de ekonomik kriz her geçen gün daha da büyürken, AB ülkelerinin 2012 yılının ilk 6 ayında ortalama büyüme oranı 0,2'dir. Ve AB'nin motoru olan Almanya'da da büyüme 0,3'te kalırken, Türkiye'de son yıllardaki büyüme hızı ülkedeki AB'ye tam üyelik inancını da azaltmış bulunmaktadır.

fazla bir çalışma yapmayarak bu bilinci artırmamış olmalarıdır. 2012 yılı araştırmasında Türk hükümetinin yeteri kadar çalışmadığını söyleyenlerin oranı da % 33 civarındadır. Daha aktif bir siyaset izlemesini isteyenlerin oranı ise yine % 33'lerde dolaşmaktadır. Böylece halkın 2/3'si Türkiye'nin çabalarını yetersiz görmektedir.

HÜKÜMET DAHA AKTİF POLİTİKA İZLEMELİ

Türkiye'nin AB'ye olan inancının tekrar artması için ilk olarak Türkiye'de hükümetin bu konuda daha atak politika izlemesi; Türk halkına AB'nin getireceği olanakları başta serbest dolaşım, AB fonlarından yaralanma, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinde tam üye olarak söz hakkı olma gibi ve Avrupa Parlamentosu'nda 5 büyük ülkeden biri olacağımıza dair gelişmeleri anlatmasında yarar vardır.

Ayrıca önümüzdeki yıl Almanya'da gerçekleşecek olan seçimlerden sonra Hristiyan demokratların iktidarı kaybetmesi halinde sosyal demokratların bu olayda tekrar pozitif bir rol oynayacağını da halkımıza inandırmasında yarar bulunmaktadır. Sosyal demokratların iktidara gelmeleri halinde tam üyeliğimizi destekleyecekleri önemli bir gelişmedir.

TAM ÜYELİĞİN TÜRKİYE'YE OLASI GETİRİLERİ

Tam üyeliğin Türkiye'ye ekonomik olarak sağlayacağı katkılar da, ön plana çıkarılması gereken bir konudur. Türkiye, 2004 yılında Polonya başta olmak üzere diğer 10 yeni üye olan ülkeyle birlikte AB'ye tam üye olabilseydi ilk 3 yıl için 21 milyar euroluk bir katkı alacaktı. Polonya 2004-2006 yılları arasında AB'den net 19,5 milyar euroluk katkı almış bulunmaktadır. Her ne kadar AB'nin bütçesinde artık büyük bir artış yoksa da ve ekonomik çöküşte olan ülkelerin sayısı artmaktaysa da, AB'nin tam üye olan ülkelere yaptığı yardımlar göz ardı edilmemektedir. AB'nin batış halindeki Yunanistan'a yaptığı büyük ekonomik yardımın yanında İspanya, Portekiz, İrlanda ve İtalya hükümetlerine yaptığı yardımlarda AB'nin tam üye olan ülkelere karşı sorumluluklarını tam olarak yerine getirdiğini ortaya çıkarmaktadır.

2014'TE TAM ÜYELİK 2,5 MİLYAR EURO GETİRECEKTİ

Türkiye 2014 yılında AB'ye tam üye olma şansına sahip olsaydı, alacağı yıllık katkı 2,5 milyar Euro civarında olacaktı ve bu net bir bağış olarak ortaya çıkacaktı. Bu nedenle de AB'deki İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İrlanda gibi ülkelerin ekonomik çöküşünün ortaya çıkması Türkiye'nin umutsuzluğa kapılmamasını sağlaması lazım. Büyüme oranlarına bakıldığında Türkiye son 10 yılda ekonomik olarak toplam % 58'lik bir büyüme ile Çin ve Hindistan'dan sonra 3. sırada gelmektedir. Bu açıdan baktığımızda AB ülkemize hem ekonomik katkıda bulunacak, hem de Türkiye ekonomisine AB'den daha fazla güven gelmesini sağlayacaktır.

YENİ OLANAKLAR YENİ PARTNERLER

Avrupa, AB ülkelerindeki genel gelişme ve tam üyelik umudunun bitmesi Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin (BRIC) gibi ülkelere özenmeyi beraberinde getirmektedir. Halkımızın % 28'i Türkiye'nin BRIC ülkeleriyle daha fazla işbirliği yapmasını önermektedir.

RUSYA VE AFRİKA ÜLKELERİ GÖZDE

Ayrıca Türk ekonomisi geçtiğimiz yıl ihracatının % 41'ini AB ülkelerine gerçekleştirirken, yeni keşfettiği ve 2007'den beri işadamlarının gidip gelmesi, okulların kurulması, THY'nin bağlantıları ve 11 büyükelçiliğin açılmasıyla Afrika pazarına da ciddi bir şekilde girmiş bulunmaktadır. 2011'de ihracatımızın % 24'ü Afrika ülkeleri almıştır.

Bu gelişmeler çerçevesinde Türkiye komşularına ve bugüne kadar keşfetmediği ülkelere daha fazla yönelmiştir. Özellikle Rusya başta olmak üzere diğer yakın komşuları ile ayrıca Afrika, Çin ve Hindistan gibi ülkelerle de ilişkiler kurulması Türk ekonomisine yeni alternatifler kazandırmaktadır. 2012 yılının ilk 6 ayında AB ülkelerine olan ihracatımız % 9 oranında azalırken Afrika ülkelerine ihracatımızda % 40'lık bir artış yaşanmıştır.

Bütün bu gelişmeler Türk halkını yakın ve uzak komşularıyla ayrıca bugüne kadar keşfetmediği ülkelerle işbirliğine özendirmektedir. 500 milyonluk AB pazarı tüm gelişmelere

Her geçen gün yeni ülkelerin bu krizden etkilendiğini görmekteyiz. Yunanistan'dan sonra İspanya, İtalya, Portekiz, Güney Kıbrıs'a doğru uzanan krizin, önümüzdeki günlerde Belçika ve Fransa'ya da büyük ölçüde yönleneceğini söyleyebiliriz.

rağmen Türkiye için alternatifsiz bir pazardır. Ayrıca AB ülkelerinde 5 milyon 200 bin Türk'ün yaşaması, yine AB ülkelerinde Türklerin kurduğu 145 bin irili ufaklı işletmenin olması, AB alternatifini orta vadede dışlanmayacak bir pazar haline getirmektedir.

AB ÇÖKERKEN TÜRKİYE'NİN KONUMU

Eskilerin güçlü Avrupası yerini borsaları çöken, Londra'da sokakları yanan, Almanya'da halkın % 22'sinin fakirlik sınırının altında yaşadığı, fakirleşen bir kıtaya bırakıyor. Bu gelişmeler daha kötü bir şekilde ABD'de de yaşanıyor. Her geçen gün yeni ülkelerin bu krizden etkilendiğini görmekteyiz. Yunanistan'dan sonra İspanya, İtalya, Portekiz, Güney Kıbrıs'a doğru uzanan krizin, önümüzdeki günlerde Belçika ve Fransa'ya da büyük ölçüde yönleneceğini söyleyebiliriz. Ekonomik krizin AB'ye önümüzdeki günlerde 8 önemli etkisi olacağını göreceğiz:

1. AB pazarı önümüzdeki günlerde daha da daralacak; ithalatı azalacak ve ihracatta da zorluk içine girecektir. AB'nin ihracatta promotörü olan Almanya, artık Çin ve Hindistan gibi rakipleri karşısında mallarını dış pazarlara çok daha güç bir şekilde satmaktadır. Bunun 2013'ten sonra daha da güçleneceğini söyleyebiliriz.

2. Ekonomik krizin büyümesi AB'de başta Almanya olmak üzere, 500 milyonluk bir pazarı büyük ölçüde etkileyecek ve bireyler bu krizden dolayı ekonomik açıdan kaybedenler tarafına geçecektir.

3. AB'nin ekonomik yükünü çeken, 2012 yılında 143 milyar euroluk AB bütçesinin % 30'unu karşılayıp genel bütçeden % 15'lik bir pay alan Almanya, bundan sonra AB'de ekonomik krize giren ülkeleri kurtarma operasyonunun yükünü çekmekte zorlanacaktır. Alman halkının % 15,7'lik bir kısmının fakirlik sınırının altında yaşıyor olması bu durum için önemli bir rol oynamaktadır.

4. AB'nin yeni rakipleri BRIC ülkeleri olmaya devam edecek. Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in dışında Güney Afrika, Endonezya, Türkiye gibi ülkeler de bu konuda AB'nin yeni rakipleri olmaya başlamaktadır.

5. ABD ve AB, okyanuslarını kapsayan bir ortak pazar oluşturarak güçlerini pekiştirmek istiyorlardı. Angela Merkel'in hedefi olarak AB ve ABD arasında oluşturulan ekonomik bölge, özellikle BRIC ülkelerine karşı koruma amacı oluşturan bir bölgeydi. Bunun artık bu krizlerden sonra çökeceğini söyleyebiliriz. Çöküşün ilk çatırtıları tüm dünyada duyulmaya başlamıştır.

6. AB ülkelerindeki bu ekonomik kriz ilk önce bu ülkelerde yaşayan insanların AB ülkelerinden başka ülkelere yönelmesini beraberinde getirecektir. Almanya'da bulunan küçük ve orta ölçekli işletmelerin Kanada'ya veya kaliteli işgücünün İsviçre başta olmak üzere başka bir AB ülke-

si olan Avusturya'ya kaçışını görüyoruz. Ayrıca AB'de yaşayan göçmenler de içinde yaşadıkları ülkeleri terk ederek kendi ülkelerine, özellikle ekonomik nedenler ve ırkçılıktan dolayı geri dönmeye başlayacaktır.

7. AB'de yeni ırkçılık artacak; Norveç'te ortaya çıkan ırkçı hareket, İsviçre'de İslam'a ve camilere karşı tepkinin gelişmesiyle AB'nin tüm ülkelerinde öncelikle göçmenlere, daha sonra Müslümanlara ve Türklere yönelik ırkçılığı beraberinde getirecektir.

8. Uzakdoğu ülkelerinin ekonomik etkisi artacak; başta Çin ve Hindistan olmak üzere Vietnam, Tayland gibi ülkeler Avrupa ve dünya pazarında daha fazla etkili olacaklardır.

AB'DE BAŞLAYAN EKONOMİK GELİŞMELERİN TÜRKİYE'YE OLABİLECEK ETKİLERİ

1. Önceleri Türkiye ihracatının yaklaşık % 60'ını AB ülkelerine gerçekleştirirken, şu an ise satın alma gücü düşen bu ülkelere yapılan ihracat yavaşlayacaktır. 2011'de ihracatımızın % 39'u AB'ye giderken, Afrika'ya olan ihracatımız % 24'lere ulaşmıştır. 2012'nin ilk 6 ayında AB'ye yapılan ihracat % 9'lara gerilerken, Afrika'ya ihracatımız % 40 oranında artmıştır. Bunun için Türkiye, Afrika gibi yeni pazarlara daha fazla yönelmek zorunda kalacaktır. Bu konuda Türkiye son 3 yılda başarılı bir grafiğin içine girmiş olup, son dönemde ihracatının yaklaşık % 23'ünü Afrika ülkelerine yönelterek AB'ye yavaş yavaş alternatif hazırlamaya başlamıştır.

Türkiye son 3 yılda başarılı bir grafiğin içine girmiş olup, son dönemde ihracatının yaklaşık % 23'ünü Afrika ülkelerine yönelterek AB'ye yavaş yavaş alternatif hazırlamaya başlamıştır.

2. AB'deki ekonomik kriz, Türk turizmini de önümüzdeki yıldan itibaren negatif yönde etkileyecektir. 2011 yılının ilk altı ayında, başta İstanbul olmak üzere Türkiye'ye gelen turistlere baktığımız zaman, Almanya'nın ve diğer AB ülkelerinden gelen turistlerin konumunu yavaş yavaş Arap ülkelerinden gelen turistlere ve Ruslara bıraktığını görmekteyiz.

3. AB'nin Türkiye'ye tepkisi ve dışlaması artacak; özellikle AB'deki krizlerden etkilenen AB'nin taşıyıcı ülkeleri Hırvatistan, Sırbistan, Makedonya ve Bosna-Hersek gibi kendilerine yakın bulduğu ülkelerin dışında kalan Türkiye ile ilişkilerini daha da azaltacaklar ve Türkiye'nin artık Ukrayna, Rusya gibi ayrıcalıklı partner ülke konumuna gelmesine yönelik çalışmalar yapacaklardır.

4. AB'den Türkiye'ye göçün hızlanacağını ve hızlanan bu göçün iki şekilde gerçekleşeceğini göreceğiz. Son aylarda Almanya'dan Yunanistan'a kadar birçok AB vatandaşı Türkiye'ye iş aramak için gelmeye başlamış bulunmaktadır. Türkiye'deki ekonomik büyüme ve İstanbul gibi kentlerin albenisi, Avrupalıların Türkiye'ye göçünü artıracak ve bunun dışında Avrupa'da yaşayan Türk göçmenlerinin de kalifiye olanlarının Türkiye'ye dönüşü hızlanacaktır.

5. AB sınırları içinde yaşayan 20 milyon Müslüman arasında 5 milyon 200 binlik nüfusu ile pozitif ve negatif aktif grubu oluşturan Türklere karşı yeni ırkçılık, İslamofobi ve belirli ölçüde Türkofobi ile birlikte saldırılar artabilecektir.

6. Türkiye'nin başta Çin olmak üzere gerek ithalatında gerek ihracatında ve turizm gelirlerinde bu ülkelere yönelmesi gerçekleşecektir. Hatta önümüzdeki yıllarda Hindistan'dan Antalya'ya turist getirme gibi girişimlerin olmasını bekleyebiliriz.

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde AB krizinden Türkiye'nin de büyük ölçüde etkileneceğini söyleyebiliriz. 500 milyonluk AB'nin satınalma gücündeki gerileme, gelirlerinin azalması, emeklilik yaşının yükseklere çıkarılması ve bu insanların kaybedenler grubuna girmesi Türkiye'nin hem ihracatını hem de hizmet sektörü olarak turizmde sattığı malları büyük ölçüde etkileyecektir. Artık AB ülkelerinden Türkiye'ye büyük ölçüde yatırım gelmeyeceğini de söyleyebiliriz. Bu açıdan Türkiye AB'deki krizden dolaylı olarak etkilenecek ve sorunları artacak bir ülke konumuna gelecektir. Bu açıdan ABD ve AB'de olan ekonomik gelişmeler Türk halkında da etkilerini gösterecektir.

Tüm bunlara rağmen Avrupa'daki ve ABD'deki çöküş Türkiye'yi belirli ölçüde yıpratacak; fakat ekonomimiz için yeni alternatifler yaratmamıza katkıda bulunacaktır. Sonuçta dünyadaki gelişmeleri ve Türkiye'ye etkilerini ciddi bir şekilde incelediğimiz zaman ülke konumunun tüm olumsuz şartlara rağmen, kişi başına düşen borç oranının düşüklüğü, yaş ortalamasının 28,4 olması ve Türk insanının dinamiği açısından Avrupa'ya göre her zaman daha iyi olacağını söyleyebiliriz.

Prof. Dr. Erdal Tanas Karagöl

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ve SETA

Avrupa Birliği ve Ekonomik Kriz

Ülkelerin kamu maliyesinde meydana gelen bu bozulmalar faiz ve yatırım kanalıyla özel sektörü de olumsuz etkilemiş, kamu borçlarındaki artışlar faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Bu yüksek faiz oranları özel sektör ve bankacılık sektörünün dış borçlanmayı tercih etmesine yol açmıştır.

AB KRİZİ NEDENLERİ

2008 küresel krizinin sebep olduğu durgunluk, ekonomiler üzerinde büyük hasarlar bırakmaya devam etmektedir. Küresel kriz sonrası hükümetlerin kamu harcamaları yönetimindeki tutumları ve genişlemeci para politikaları neticesinde 2008 küresel ekonomik krizi 2011 yılında borçluluk krizi olarak nüksetmiştir.

Para politikasının Avrupa Merkez Bankası (AMB) tarafından yürütüldüğü Euro Bölgesi'nde mali politikaların ulusal düzeyde belirlenmesi, bazı ülkelerin aşırı değerli euro ile rekabet gücünü kaybetmesine neden olmuştur. Para birliği sisteminin devamı için vergilerden vazgeçen ülkelerin hem kamu harcamaları artmış hem de uluslararası piyasalardan doğrudan borçlanma ve kamu açıklarını kapatma amacıyla kamu borçları artmıştır.[1] Kamu açıklarının artışı bütçe açıklarının GSYH içindeki payını da önemli ölçüde artırmıştır. Euro Bölgesi'nde kamu disiplininin kaybedilmesi ve Maastricht Kriterleri[2] ile uyumsuzluk borç krizine sebep olmuştur. Almanya ve Fransa'nın zamanında krizden etkilenen ülkelere yardım etmemesi bu krizin derinleşmesine

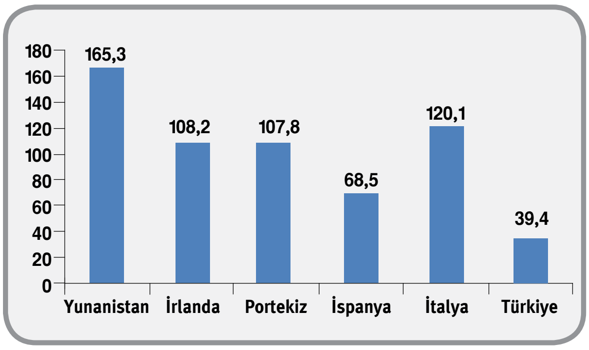
1 *TCMB (Kasım 2011), Finansal İstikrar Raporu (13), Ankara.*

2 *Kamu açıkları / GSYH yüzde 3'ü; Kamu borç stoku / GSYH yüzde 60'ı aşmamalı.*

ve piyasadaki güvensizlik ortamının artmasına neden olmuştur. Bu süreçte Yunanistan'ın iflasın eşiğine gelmesinin ardından AB'nin üçüncü büyük ekonomisi olan İtalya'nın kamu borçlarının GSYH içindeki yüksek oranları Euro Bölgesi'nde kamu borçlarının sürdürülebilirliğini gündeme getirmiştir. Düşük oranlarda gerçekleşen büyüme oranları ve borçlanma maliyetlerindeki yükselişler bu endişeleri daha da artmıştır.

Ülkelerin kamu maliyesinde meydana gelen bu bozulmalar faiz ve yatırım kanalıyla özel sektörü de olumsuz etkilemiş, kamu borçlarındaki artışlar faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Bu yüksek faiz oranları özel sektör ve bankacılık sektörünün dış borçlanmayı tercih etmesine yol açmıştır. Aynı zamanda yabancı sermaye de kısa vadeli varlıklarını yüksek faizli ülkelerde değerlendirmiştir. Borçlanma maliyetini giderek artıran bu durum yetersiz büyüme ile birleşince ödeme güçlüklerine sebep olmuştur. Bu durum, ekonomilerin makroekonomik sorunlarını derinleştirmiş ve AB ülkelerinin borç-faiz oranı sarmalına girmelerine neden olmuştur. Faiz oranlarının sürekli yükselmesi de borçlanmayı sürekli hale getirmiştir. Yükselen faiz oranları yüksek maliyetli ve siyasi sonuçları olan bir borç yüküne neden olmuştur. Diğer yandan, büyüme hızından daha yüksek seviyelerde reel faiz ödemesi bütçe açığının artmasına neden olmuştur. Yüksek borç seviyeleri ve düşük büyüme, parasal birliğin devamı konusunda kaygıların artmasına yol açmıştır.

Şekil 1. 2011 Bütçe Açığı / GSYH (%)

Kaynak: Eurostat

AB KRİZİNİN ETKİLERİ

Avrupa Merkez Bankası ve ülkelerin merkez bankaları "son borç verme mercii" olarak belli başlı ticari ve yatırım bankalarına kredi kolaylığı sağlamışlardır. Fakat bu para politikası, çok ciddi sosyal ve iktisadi sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle bazı bankaların borçlarının kamulaştırılması doğal olarak kamu borcunun çok ciddi seviyelere yükselmesine ve bu borcun geri ödenmesiyle ilgili endişelerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu da borcu yüksek olan ve küresel krizin bedelini ağır ödeyen Yunanistan, İrlanda, Portekiz İspanya gibi çevre ülkelerinin[3] yüksek miktarda borç ile yüz yüze gelmelerine neden olmuştur.[4]

Küresel krizin ve parasal birliğin olumsuz etkilerinin en çok hissedildiği ekonomilerden biri olan Yunanistan'ın 2004 yılına kadar refah bir ekonomisi varken, 2004'ten 2008'e kadar olan süreçte ekonomik büyümesi düşmeye başlamıştır. Yunan bankalarının izlediği yanlış politikalar hem reel sektör üzerinde olumsuz etki yaratmış hem de ülkede kronikleşen bütçe açığını yükseltmiştir.

ABD'nin küresel ekonomik kriz dolayısıyla durgunluğa girmesi, ülkenin ticari ortakları arasında en fazla İrlanda'yı etkilemiştir. İrlanda küresel kriz öncesinde ciddi ekonomik büyüme gerçekleştirmiş hatta son yirmi yılda ekonomisi üç kat büyümüş ve yaratılan iş imkânları sayesinde bir dönem göç verirken, göç almaya başlamıştır.[5] Ülke 2004 yılına kadar yaşadığı refah döneminin ardından, 2008 yılında büyümesinde bir yavaşlama gerçekleşerek ekonomisi hızlı bir şekilde durgunlaşmıştır. ABD'de patlak veren kriz ekonomik anlamda sıkıntılı günleri de beraberinde getirmiştir. Diğer bir ifadeyle, İrlanda'nın tamamen dışa açık pazar ekonomisine sahip olması, küresel çıkış ve inişlerden doğrudan etkilenmesine neden olmuştur. İrlanda konut piyasalarında meydana gelen çöküş bu sektörde aşırı durgunluğu beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, ülkede kredi şartları zorlaşmış ve maliyetleri artmıştır. Bu doğrultuda da gayrimenkul fiyatlarındaki aşırı artışla birlikte ciddi bir bankacılık krizi yaşanmış ve banka bilançolarının şişmesi, bankaların yeni fon bulamaması ve önemli miktarda mevduat çekilişi gibi olumsuzluklar yaşanmıştır. Konut sektöründe yaşanan kriz bankacılık sektöründeki eksiklikler ve altyapı yetersizlikleri ile birleşince, ücretlerde diğer ülkelere göre daha hızlı artışlar yaşanmış ve verimlilik artış hızında yavaşlama gerçekleşmiştir. Yine euronun Do-

3 *Yunanistan, Portekiz, İrlanda, İspanya ve son dönemde İtalya ve Belçika*

4 *Özcan, K.M. vd. (2012), "AB Krizi ve Türkiye'ye Olası Yansımaları", SDE Analiz, Ankara.*

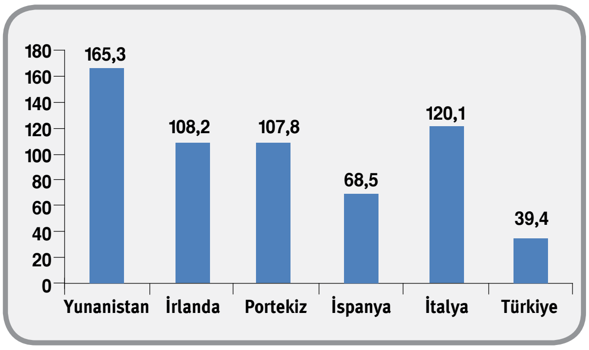
5 *Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes.*

Yunanistan'ın durumu ve kesin çözüm için zamanında adım atılmaması AB ekonomilerinde domino taşı etkisi yapmıştır. Yunanistan'ın ardından Portekiz, Avrupa'da küresel krizin vurduğu üçüncü ekonomi olmuştur. Aynı zamanda 2012'nin ilk çeyreğinde kamu borcunun GSYH'ye oranı yüzde 111,7 ile Euro bölgesinin en yüksek kamu borcuna sahip üçüncü ülkesi olmuştur.

lar karşısında değer kazanmasıyla İrlanda'nın rekabet gücü azalmış ve ihracat artış oranında olumlu bir tablo sergilenmemiştir. Kriz ortamında petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki artışlar, hükümetin kamu harcamalarını ve ücretleri artırması enflasyonist bir ortam oluşturmuştur. Bütün seçeneklerini tüketen İrlanda Hükümeti Eylül 2008 – Kasım 2010 tarihleri arasında, bankaların yeniden sermayelendirilmesi için, IMF ve AB'den resmi olarak 85 milyar euro talep etmiştir. Ancak, gerçek borcun tahmin edilen miktardan çok daha fazla olması durumu ve hükümetin gelirini arttırmak için uyguladığı kemer sıkma politikaları halkın tepkisine yol açarak siyasi kargaşaya sebep olmuştur.[6]

Küresel krizin ve parasal birliğin olumsuz etkilerinin en çok hissedildiği ekonomilerden biri olan Yunanistan'ın 2004 yılına kadar refah bir ekonomisi varken, 2004'ten 2008'e kadar olan süreçte ekonomik büyümesi düşmeye başlamıştır. Yunan bankalarının izlediği yanlış politikalar hem reel sektör üzerinde olumsuz etki yaratmış hem de ülkede kronikleşen bütçe açığını yükseltmiştir. Daralan iç ve dış talep ve uzun yıllar boyunca savunma harcamalarında görülen ciddi artışlar, banka ve şirketlerin iflasları neticesinde piyasalar canlılığını kaybederek gerileme dönemi başlamış, 2008 küresel krizinde ise ekonomi resesyona girmiştir.

Şekil 2. 2011 Borç / GSYH (%)

Kaynak: Eurostat

Yunanistan 2000-2008 yılları arasında ortalama yüzde 4 civarında bir büyüme gerçekleştirirken ekonomisindeki mali dengesizlikler sürekli yüksek oranlarda seyretmiş, borç stoku GSYH'nin yüzde 100'ü dolaylarında gerçekleşmiştir. Borç stokundaki bu artış ülkenin zayıf sermaye birikiminden kaynaklanmıştır. Ayrıca Yunan halkının aşırı lüks tüketimi gelir-gider dengesini bozmuş ve ülke ekonomisi diğer AB ülkelerine göre daha geride kalmıştır. Bu dönemde merkezi hükümet harcamaları yüzde 80 civarında artarken, vergi gelirleri sadece yüzde 30 oranında artış göstermiştir.[7] Kamu harcamalarında yaşanan ciddi artışlar iç ve dış borçlanmayı da beraberinde getirerek, oluşan bu kamu borçlanması kamu maliyesi krizine yol açmıştır.

Aynı zamanda Yunanistan ekonomisinin kontrol edilemeyen kamu harcamaları ve kamu borcu, finanse edilmesi zor bütçe açığı, yüksek oranda özel tüketim harcamaları ve düşük yurtiçi tasarruf oranı, düşük rekabet gücü, içine kapanık kalkınma politikası, Ar-Ge yetersizliği, haksız ve etkisiz bir vergi sistemi, esnek ve kayıtdışı çalışma, yunan ekonomisinin kapsamlı bir reform uygulamaması gibi halihazırda devam eden yapısal sorunlar uluslararası finansal piyasalarda güven kaybetmesine neden olmuştur.[8] Bu koşullarda ciddi bir mali krize giren Yunanistan iflasın eşiğine gelmiş ve bir yılda iki kez seçime gitmiştir. Ekonomik kriz bütün Avrupa ekonomilerini etkilemiş ve Yunanistan içinde bulunduğu borç krizinden çıkmak için bir dizi önlemler almış, kaçınılmaz olarak kemer sıkma politikalarına mahkûm olmuştur. Yunanistan'ın borç krizinin diğer AB üyesi olan ülkelere olası etkilerini azaltmak ve Euro Birliği'ni korumak için 2010 Mart ayında Euro Bölgesi ülkeleri ile IMF ortak bir finansal yardım mekanizması kurma yoluna gitmişlerdir. Nisan ayında da Yunanistan'a 30 milyar euro acil yardım paketi AB Maliye Bakanları tarafından onaylanmıştır. Toplamda ise 110 milyar euro ve 3 yıl vadeli yardım paketi öngörülmüştür.[9] AB ve IMF'den yardım talebinde bulunan Yunanistan yardım karşılığında çok ağır şartlar için müza-

6 *Fotopoulou, E. Karagöl, E.T. (2012), "The Euro Area Crisis and Turkey in the First Half of 2012", SETA Policy Brief (58), Ankara.*

7 Maliye Dergisi, *Sayı 160, Ocak-Haziran 2011.*

8 *Fotopoulou, E. Karagöl, E.T. (2012), "The Euro Area Crisis and Turkey in the First Half of 2012", SETA Policy Brief (58), Ankara.*

9 *T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2011), "Avrupa Birliği'nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler Ve Birliğin Rekabet Gücünün Artırılmasına Yönelik Girişimler: Euro Rekabet Paktı", Ankara.*

kereye oturmuştur. Fakat AB ve IMF tarafından sağlanan krediler küresel krizden bu yana yaklaşık yüzde 20 küçülen Yunanistan ekonomisi için kesin çözüm olmamıştır.

Yunanistan'ın durumu ve kesin çözüm için zamanında adım atılmaması AB ekonomilerinde domino taşı etkisi yapmıştır. Yunanistan'ın ardından Portekiz, Avrupa'da küresel krizin vurduğu üçüncü ekonomi olmuştur. Aynı zamanda 2012'nin ilk çeyreğinde kamu borcunun GSYH'ye oranı yüzde111,7 ile Euro Bölgesi'nin en yüksek kamu borcuna sahip üçüncü ülkesi olmuştur.[10] Portekiz'deki kriz de, aşırı kamu harcamaları, düşük rekabet ve krediye dayalı büyüme gibi Yunanistan'dakine benzer yapısal eksikliklerden dolayı ortaya çıkmıştır. Portekiz hükümeti AB, Avrupa Merkez Bankası ve IMF ile üç hafta süren görüşmelerin ardından, 4 Mayıs 2011 tarihinde 12 milyar eurosu bankaların yeniden sermayelendirilmesi olmak üzere, toplam 78 milyar euro ekonomik destek paketi için başvurmuş ve Euro Bölgesi Maliye Bakanları ve AB Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi tarafından 17 Mayıs 2011'de kabul edilmiştir. Anlaşmaya göre ülkenin bütçe açığının GSYH içindeki payının 2011'de yüzde 5,9, 2012'de yüzde 4,5, 2013'te ise yüzde 3 seviyesine düşürülmesi hedeflenmiştir.[11]

AB krizinin derin bir şekilde etkilediği diğer bir ekonomi de İspanya'dır. İspanya ekonomisi 2008 yılında son 15 yıldır ilk defa negatif bir büyüme ile karşı karşıya kalmış ve bu olumsuz durumu düzeltmek için çalışmalar başlatılmıştır. Küresel kriz sebebiyle emlak fiyatları 5'te 1 oranında düşüş göstermiştir. 2012 yılında bankacılık krizi patlak vermiş ve bu bankaların krizi aşabilecek durumda olmadıkları ortaya çıkmıştır. İspanya'nın en önemli bankalarından birisi olan Bankia'nın acil sermayeye ihtiyacı olmuş ve bunun için gerekli reformlar uygulanmaya başlanmıştır. İspanya, Eylül ortalarında kendisine ayrılan 100 milyar eurodan 30 milyar euro bir tahsisat kullanarak Bankia'nın hızla yeniden sermayelendirilmesi beklenmektedir. 2012 yılı Haziran ayında İspanya'da işsizlik oranı yüzde 24,8 olmuştur. Bu oran Avrupa'nın en yüksek ve çift haneli işsizlik oranıdır. Enflasyon oranı ise düşük istihdam ve zayıf iç talep sonucu Euro Bölgesi ortalamasının altında kalmıştır. Bu negatif görünüm en erken 2013 yılının ilk çeyreğine kadar süreceği beklenmektedir.[12]

AB'nin üçüncü büyük ekonomisi ve 2 trilyon dolardan fazla GSYH'si olan İtalya, üçüncü büyük borç pazarı haline gelen Yunanistan'dan farklı olarak Euro Bölgesi'nin devamlılığını tehdit etmiştir. İtalya'nın temerrüde düşme olasılığı Euro Bölgesi'ni büyük ölçüde endişelendirmiştir. Çünkü İtalya'nın borçlarının yaklaşık yüzde 45'i Fransız bankaları ya da finansal kuruluşlarınadır. İkinci yüksek miktarda borçlu olduğu ülke ise Almanya'dır (Tablo 1). İtalya'nın borçlarını ödeyememesi durumu başta Fransa olmak üzere tüm Avrupa'yı zor duruma düşürecektir. Finansal piyasalardaki kırılganlık ve giriftlik nedeniyle borç krizinin diğer ülkelere sirayet etmesi makroekonomik istikrarı bozacak ve ekonomik krizin politik bir krize dönüşmesine neden olacaktır. İtalya'da yerli ve yabancı sermaye sahipleri ve bankalar ödenmemiş borçların yanı sıra, sermaye kayıpları, sermaye yetersizliği ve güven sorunuyla da baş etmek zorunda kalmışlardır. Dış açıklarındaki artışlar İtalya'nın en büyük ticaret ortakları olan Almanya ve Fransa'ya göre rekabet gücünün azalmasına neden olmuştur. Kamu borç yükünü azaltmak ise mali konsolidasyon ile pek mümkün gözükmemektedir. İtalyan ekonomisi 2011 yılından beri uygulanan yapısal mali reformlar ile 2008 krizinin etkilerini azaltmaya çalışmıştır. Son ekonomik veriler, İtalyan ekonomisinin Avrupa ekonomilerinin baskısı altında kaldığını göstermektedir. İtalyan hükümeti, kısa vadeli sonuçlar almayı amaçlayan bir mali sıkılaştırma programı hazırlamıştır. OECD'nin öngörülerine göre, önümüzdeki yıllarda da ekonomideki düşüşün devam edeceği beklenirken bu durumun 2013 yılının sonlarına doğru pozitif yönde değişeceği beklenmektedir.

---

10 *Fotopoulou, E. Karagöl, E.T. (2012), "The Euro Area Crisis and Turkey in the First Half of 2012", SETA Policy Brief (58), Ankara.*

11 *T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2011), "Avrupa Birliği'nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler Ve Birliğin Rekabet Gücünün Artırılmasına Yönelik Girişimler: Euro Rekabet Paktı", Ankara.*

12 *Fotopoulou, E. Karagöl, E.T. (2012), "The Euro Area Crisis and Turkey in the First Half of 2012", SETA Policy Brief (58), Ankara.*

Mecelle kurallarında olduğu gibi, alması memnu olanın, vermesi dahi memnudur; hem ödünç verecek taraf olanın faiz belasından kurtulması hem de ödünç alacak olanın faiz ve kredi sisteminden uzaklaşmasını sağlayacak bir yapı gelişecektir.

Tablo 1. Seçili Ülkelerin Haziran 2011 Sonu İtibariyle Birbirlerine Olan Borçları (Milyar Euro)

	Almanya	Fransa	İspanya	İtalya	Japonya	İngiltere	ABD
Almanya		205,8		202,7	108,3	141,1	174,4
Fransa	123,5			37,6	79,8	227	202,1
İspanya	131,7	112		22,3	20	74,9	49,6
İtalya	120	309	29,5		32,8	54,7	34,8
İrlanda	82	23,8			15,4	104,5	39,8
Yunanistan	15,9	41,4		2,8		9,4	6,2
Japonya	42,5	107,7				101,8	244,8
İngiltere	379,3	209,9	316,6		122,7		578,6
ABD	414,5	440,2	170,5		835,2	834,5	
Portekiz	26,6	19,1	65,7	2,9	108,3	18,9	3,9

Kaynak: http://www.ntvmsnbc.com/id/25299119/

Euro para birimine geç katılan ve Avrupa Finansal İstikrar Fonu ile IMF'den yardım isteyen ülkelerden biri olan Güney Kıbrıs Rum Kesimi ise, yüksek oranda dış ticaret açığı vermektedir. Ülkede ihracat yüzde 26,1 oranında düşerken, ithalat geçen yılın aynı dönemine kıyasla 2012 yılının ilk çeyreğinde yüzde 8,1 oranında düşmüştür. IMF tahminlerine göre, G. Kıbrıs Rum Kesimi, 2012 yılı için yüzde -0,3 büyüme gerçekleştirecektir. 2013 yılında ise kademeli olarak toparlanacağı tahmin edilmektedir.[13]

KÜRESEL KRİZE KARŞI ALINAN ÖNLEMLER YETERLİ Mİ?

Küresel ekonomik krizin başladığı 2008 yılından itibaren, AB ülkelerinde etkisi hissedilen bu borç krizi nedeniyle AB liderleri çok sayıda zirve gerçekleştirmiştir. Ülkelerin mali yapılarındaki farklılıklara rağmen aynı para birimini kullanmaktan kaynaklanan krizde her ülke için aynı önlemlerin öngörülmesi çözüm sürecine katkı sağlamamıştır. Birbiri ardına zayıflayan ve büyümesi yavaşlayan Avrupa ekonomileri kendilerini kurtaramaz hale gelmiş ve kredi için IMF'ye, Avrupa Merkez Bankası'na ve Avrupa Birliği'ne başvurmuştur. Bu zamana kadar İrlanda, Yunanistan ve Portekiz'in, kurtarma planlarına başvurduğu, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin aynı yöndeki başvurusunun görüşülmeye devam ettiği ve İspanya'nın ise yakın zamanda bir kurtarma planına ihtiyaç duyabileceği görülmektedir. Güvensizlik ortamının artmasına neden olan tüm bu gelişmeler yatırımcıların olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Bu dönemde likidite kıtlığı nedeniyle İtalya'nın temerrüde düşme olasılığı İtalyan tahvillerinin maliyetini büyük ölçüde artırmış ve tahvil faizleri rekor seviyelere ulaşmıştır. İtalyan tahvil piyasasında kriz çıkması durumu Euro Bölgesi'nin dağılmasına sebep olabileceği konusunu gündeme getirmiştir. Önlem olarak, İtalya tahvilleri Avrupa Merkez Bankası tarafından piyasalara kısa vadeli bir rahatlama sağlamak amacıyla satın alınmaya başlanmıştır.

Almanya ve Fransa'nın çevre ülkelerin borçlarını yüklenmesi durumunda uygulanacak yaptırımlar ya da uygulanması gereken bütçe disiplini ile ilgili bir belirsizliğin olması sistemin önemli eksikliklerinden biridir. Yaşanmakta olan krizin ağır etkilerinin diğer Euro Bölgesi ülkelerine yayılmasını önlemek amacıyla AB liderleri 27 Ekim 2011'de Brüksel'de bir araya gelerek euroyu kurtarmak için somut adımlar atmışlardır. Liderler Yunanistan'ın borçlarının düşürülmesi konusunda bankalarla anlaşarak Yunanistan'ın borçlarını üstlenen bankaların yüzde 50'ye varan kayıpları üstleneceklerini duyurmuşlardır. 8-9 Aralık 2011 tarihinde gerçekleşen bir diğer zirvede ise Mali olarak Avrupa Finansal İstikrar Fonu'nun (EFSF) yerini Temmuz 2012'den itibaren Avrupa

13 Fotopoulou, E. Karagöl, E.T. (2012), "The Euro Area Crisis and Turkey in the First Half of 2012", SETA Policy Brief (58), Ankara.

Finansal İstikrar Mekanizması (ESM) alacağı ve Mekanizmanın 500 milyar euro miktarında bir bütçe kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan Euro Bölgesi ülkeleri ve AB üyeleri Uluslararası Para Fonu IMF'ye 200 milyar euro değerinde kredi açılması öngörülmüştür.[14]

Avrupa'da kesin çözümün hala bulunamamasında; yıllar içerisinde güney ve kuzey ekonomilerinin bütünleşememesi ve güçlü bir siyasi iradenin olmaması etkili olmuştur. Krizin ekonomik boyutu olduğu kadar, siyasi boyutlarının da olduğu ortaya çıkmıştır. Böyle anlarda liderlerin tarih yazmak için fırsatları olmuştur ve geçmişte Avrupa'da, Avrupa vizyonunu pekiştirmek için gerçekten çok ilham verici politikacılar olmuştur. Ama bugün gelinen noktada sadece bireysel çabaların olduğu görülmektedir. Bu tür siyasi irade eksikliği ve kolektif hareketten yoksunluk, spekülatörlerin bazı ülkelerin iflas edecekleri öngörülerini ve iddialarını gündeme taşımaktadır. Gelinen bu noktada, AB üyelerinin yapısal ekonomik sorunlarına kalıcı çözümler sunamaz hale geldiği açıkça görülmektedir. Çevre ülkelerin neredeyse tamamına sağlanan yardımlar ve bu doğrultuda alınan tedbirler, ülkeden ülkeye farklı sonuçlar çıkarmıştır. Bu nedenle her ülkeye aynı desteğin verilmesi çözüm için yeterli görülmemiştir. Uzun vadede çözüme katkısı olmayacağı bilinen bu tutumun farkında olan AB ülkeleri etkin bir bütçe disiplinini gerçekleştirmek zorunda olduğu için toplumsal ve siyasal tepkilerle karşılaşmak pahasına bir takım kemer sıkma politikalarına yönelmiştir. Euro Bölgesi'nde lider eksikliğinin bulunması ve siyasi mutabakatın sağlanamaması ve kriz etkilerinin hissedildiği ilk günden itibaren hareketsiz kalınması kriz ortamını daha da derinleştirmektedir.

Avrupa'da kesin çözümün hala bulunamamasında; yıllar içerisinde güney ve kuzey ekonomilerinin bütünleşememesi ve güçlü bir siyasi iradenin olmaması etkili olmuştur. Krizin ekonomik boyutu olduğu kadar, siyasi boyutlarının da olduğu ortaya çıkmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel kriz ortamı parasal birlik sağlanırken mali birliğin de sağlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde AB üyesi ülkeler mali kurallar dışına çıkmış ve bütçe açıklarındaki artışlar sürecin zora girmesine neden olmuştur. Özellikle Euro Bölgesi ekonomilerinin içine düştüğü bu borç krizi ülkelerin parasal birlikten ayrılması tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Fakat gerek parasal birlikten çıkış sürecinin zorlukları gerekse olası siyasal olumsuzluklar nedeniyle bu durumun söz konusu olmayacağı beklenmektedir. 15 Ekonomik ve Parasal Birlik'e dahil olan ülkelerin ulusal koşulları göz önünde bulundurulmadan yapılan düzenlemeler bugün Avrupa geneline sirayet eden bir kriz ortamına sebep olmuştur. 1997'de İstikrar ve Büyüme Paktı'nı kabul eden Ekonomik ve Parasal Birlik üyesi ülkeler bütçe açıklarını kontrol altında tutmayı amaçlıyorlardı. Bugün gelinen durumda ise bu pakta AB ülkeleri tarafından uyulmadığı görülmektedir. Bu süreçte Ekonomik ve Parasal Birlik'in sürdürülebilmesi için bütçe açıklarına karşı erken uyarı mekanizması geliştirilmesi ve uymayanlara cezai yaptırımlar öngörülmesi gerekmektedir. Şu anki mevcut durum ise bunun için yeterli altyapının olmadığını göstermektedir.

Kaldı ki Avrupa'yı düzlüğe çıkaracak maliye politikalarının eksikliği ve mevcut politikalar üzerinde radikal ve kararlı çözümlerin hayata geçirilmemesi mevcut durumun daha da kötüleşmesine neden olmaktadır. Yüksek sosyal refah sisteminin hüküm sürdüğü Avrupa'da ortaya çıkacak alışılmadık bu yeni yaşam biçiminin ne sonuçlar doğuracağı belirsizliğini sürdürürken güvenilir liderlerinin olmaması da durumu daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Yaşanmakta olan krizin bu boyutlara ulaşmasında Euro Bölgesi ülkelerinin kamu harcamaları ve vergi politikalarının uyumsuzluğu ve bu politikaların gerekli altyapıdan eksikliği önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. 16 Ülke liderlerinin kriz durumunu yönetmedeki yetersizlikleri ve gelişmiş ülkelerin yeni bir uzlaşma metnini hala oluşturamaması sistemdeki eksikliklerin net bir şekilde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu eksikliklerin geçmişte uygulanan kısa vadeli pratik yöntemlerle çözülemeyeceği ciddi mali kararların alınması zorunlu bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Euro Bölgesi ekonomilerinin borç krizinden çıkabilmeleri için her şeyden önce rekabet güçlerini yeniden kazanmaları ve büyüyen ekonomiler haline gelmeleri gerekiyor. Bu durum küresel ekonomi için de önem teşkil etmektedir. Finansal piyasalardaki etkileşimin güçlü olması ve dünyanın geri kalan ülkeleri için ihracatın büyük bölümünün gerçekleştiği ülkeler olan bu ekonomi-

14 *Karagöl, E.T. (2011), "Cari Açık Tartışmaları Gölgesinde Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi", SETA Analiz (45), Ankara.*

15 *Uçar, Ö. (2012), "Yunanistan'ın Euro Bölgesi'nden Ayrılmasının Olası Etkileri", T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, Ankara.*

16 *Karagöl, E.T. (2011), "Cari Açık Tartışmaları Gölgesinde Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi", SETA Analiz (45), Ankara.*

lerin ihtiyaç duyulan dönüşümü sağlaması küresel ekonomi için de büyük önem arz etmektedir. Mevcut durumda merkez ülkelere büyük sorumluluk yüklenmiştir.

Kamu disiplininin temel belirleyici olduğu bu süreçte Avrupa Birliği ülkeleri köklü ve kapsamlı tedbirler almalı ve başta siyasi irade olmak üzere uygulayacağı politikalarda kararlılık göstermelidir. Bu amaçla, vergi hasılatları artırılmalı ve transfer harcamaları azaltılmalıdır. Mali bir reforma ihtiyaç duyulan Euro Bölgesi’nde borçlar yeniden yapılandırılmalı ve krizin etkileri büyümeden önlem alınmalıdır. Özellikle de kamu maliyesinde bağlayıcı ve tüm ülkeler için zorunlu kuralların başarıyla uygulanması gerekmektedir. Bu kapsamda mali kuralları koyacak ve gözetleyecek yeni kurumların oluşturulması da gerekli görülmektedir. Bu doğrultuda AB’nin ara hedefi olan ekonomik bütünleşme için öncelikli olarak mali bütünleşme gerçekleştirilmelidir. Rekabet koşullarının farklılığı parasal birlik sisteminin işleyişini tehdit etmektedir. Bu nedenle, belirlenen limitlerin aşılması durumunda yaptırımlar zamanında uygulanmalı ve ulusal çıkarlardan ziyade Euro Bölgesi çıkarlarına hizmet edecek kararlar öncelikli olarak ve ivedilikle uygulanmalıdır. Para birliği, artık mali birliğe doğru gitmelidir. Özellikle belirlenecek mali kuralların uygulanmasında Avrupa Komisyonu ile Adalet Divanı’nın devreye girmesi beklenmektedir.

Kamu disiplininin temel belirleyici olduğu bu süreçte Avrupa Birliği ülkeleri köklü ve kapsamlı tedbirler almalı ve başta siyasi irade olmak üzere uygulayacağı politikalarda kararlılık göstermelidir. Bu amaçla, vergi hasılatları artırılmalı ve transfer harcamaları azaltılmalıdır. Mali bir reforma ihtiyaç duyulan Euro Bölgesi’nde borçlar yeniden yapılandırılmalı ve krizin etkileri büyümeden önlem alınmalıdır.

ŞİTOĞLU
PEKMEZİM
ÜZÜM PEKMEZİ
HARNUP PEKMEZİ
DUT PEKMEZİ
NAR EKŞİSİ
Sosu
POMEGRANATE SYRUP
Sesame Oil
TAHİN
%100 DOĞAL
Güvenli, sağlıklı,
kaliteli bir yaşam için...

Prof. Dr. Sabri Burak Arzova
Marmara Üniversitesi
İşletme Fakültesi
Öğretim Üyesi

Avrupa Kaynaklı Ekonomik Tehdit ve Fırsatlar Bağlamında Türkiye

2008 yılında ABD'de başlayan ekonomik kriz, 2011 yılı itibariyle Avrupa ülkelerini de sardı. Ekonomik modellemelerin artık işlemez olduğu, Avrupa'da alışagelmiş uygulamaların bir anda boşa çıkmaya başladığı, kamu ve özel sektör borç yükünün artık günlük hayatta sıradan sayılmaya başladığı günler Avrupa ülkelerinin kapısını çaldı. En son Güney Kıbrıs'ta mevduata getirilen kısıtlama ve nihayetinde bankaların kapanması krizin vardığı son noktada akıllara durgunluk veren bir şekle büründü. Düşünün ki yakın geçmişte tarihimizin en ağır ekonomik günlerinin yaşandığı ülkemizde bankacılık sisteminin gecede % 1000'den fazla faiz ödendiği günlerde bile bankalar kapalı kalmadı. Mevduata kısıtlama, mevduat üzerinden ne olacağı belirsiz kesintilere gidilmedi. Ekonomik krizin geçmişte her türlüsüne alışık olan bize bile son yaşanan Güney Kıbrıs olayı inanılmaz geldi. Hem de tam da kriz bitti mi acaba denilmeye başlandığı bir dönemde yaşandı bunlar.

Alman ekonomisindeki duraklamanın girdabına kapılan Euro Bölgesi'nin ekonomisi 2012 yılının son çeyreğinde yüzde 0,6 oranında küçüldü. Son dört yıldır 17 ülkenin GSYH'si Ekim-Aralık döneminde bu kadar yüksek oranda erimemişti. Aralıksız üç çeyrektir negatif büyüme kaydeden Euro Bölgesi böylelikle resesyona girmiş bulunuyor. Ekonomistler 2012 yılının son üç ayındaki küçülmenin yüzde 0,4'ü geçmeyeceğini tahmin etmekteydiler. Alman ekonomisi de yılın son çeyreğinde yüzde 0,6 oranında daraldı. Almanya'nın GSYH'si en son 2009 yılında bu oranda

Son dört yıldır 17 ülkenin GSYH'si Ekim-Aralık döneminde bu kadar yüksek oranda erimemişti. Aralıksız üç çeyrektir negatif büyüme kaydeden Euro Bölgesi böylelikle resesyona girmiş bulunuyor. Ekonomistler 2012 yılının son üç ayındaki küçülmenin yüzde 0,4'ü geçmeyeceğini tahmin etmekteydiler.

küçülmüştü. Borç krizi ve kriz ülkelerindeki durgunluk nedeniyle Euro Bölgesi “derin resesyona” girmiş bulunuyor. 2011 yılında yüzde 1,4 oranında büyüyen ortak para bölgesi 2012 genelinde yarım puan küçüldü. Avrupa Birliği Komisyonu negatif büyüme oranının bu yıl yüzde 0,1’e düşeceğini tahmin ediyor. 2012 yılının son aylarında Almanya dışındaki büyük Avrupa ekonomileri de ağır darbe aldı. Ekim-Aralık döneminde negatif büyüme Fransa’da yüzde 0,3, İtalya’da yüzde 0,9, İspanya’da yüzde 0,7, Portekiz’de ise yüzde 1,8 oldu. Yunanistan ekonomisi 2011 yılının aynı dönemine kıyasla geçen yılın son çeyreğinde yüzde 6 oranında daraldı.[1]

Aslında Avrupa’da Almanya ve Fransa’da son dönemde yavaş yavaş bazı ekonomik verilerin düzeldiği, yavaş da olsa büyümenin ivmelenmeye başladığı bir döneme girmediğimizi söylemek mümkün değil. Ancak Alman İstatistik Enstitüsü Destatis’in business cycle monitör’üne (iş döngüsü göstergesi) baktığımız zaman, piyasanın nabzını tutan veriler, Almanya özelinde düzelmenin kısmen de olsa başladığına işaret ediyor. Fransa’da ekonomik veriler çok küçük de olsa kıpırdanıyor ama hâlâ beklenenin çok uzağında, ancak özellikle Avrupa Birliği’nde olmanın maliyetini yüksek borçla ödemeye başlayan Yunanistan, İspanya, Güney Kıbrıs gibi ülkelerde ise ihracatı artırıp, üretime geçiş ve borçların azaltılabilmesi için ihtiyaç duyulan devalüasyona güçlü euro engel oluyor. Oysa bu ülkeler euro para birimini kullanmayıp kendi ulusal paralarını kullanabilme hakkına sahip olabilselerdi, en azından devalüasyon yöntemini kullanarak borç maliyetini azaltıp, ihracatı artırma yoluna gidebilirlerdi. Oysa şimdi Almanya ve Fransa’nın kullandığı para birimine sahip olup, onların yaptığı gibi bir üretim gücüne sahip olamamak göreceli olarak ekonomisi zayıf, borçları yüksek ve işsizliği yüksek bu ülkeleri Avrupa zincirinin en zayıf halkaları haline getirdi.

Ülkemiz açısından Euro Bölgesi ülkelerinde yaşanan bu ekonomik zayıflama hem fırsat hem de tehdit doğurmaktadır. Öncelikle konuya ortaya çıkan fırsat ve tehditler açısından bakmakta fayda var. Şöyle ki;

2011 yılında eleştirilen en önemli konuların başında Türkiye’nin yüksek cari açık oranı gelmekteydi (77,89 milyar dolar ve cari açık / GSYİH yaklaşık % 10). Üç büyük kredi derecelendirme kuruluşu tarafından bu hususa özellikle dikkat çekilmiş ve Türkiye’nin not artırımının önündeki en büyük engel olarak gösterilmişti ve en son cari açık sorunu ülkemiz ile sorunlu bir dönem yaşayan Standard and Poors tarafından da dile getirilmektedir. 2012 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) konuyu gündemine taşıdı ve Türkiye’nin 2012 yılında yumuşak bir iniş sergilemesi gerektiğini öne sürerek gerekli gördüğü para politikalarını büyümeyi frenleme pahasına aldı. Şimdi geldiğimiz noktada en çok sorulan soru, Türkiye cari açık yönünden iyileşme sergilerken, 2011 yılında gösterdiği büyüme performansının çok altında kalarak tarihi bir fırsatı kaçırıp kaçırmadığı yönünde şekillenmektedir.

Ülkemiz açısından Euro Bölgesi ülkelerinde yaşanan bu ekonomik zayıflama hem fırsat hem de tehdit doğurmaktadır. Öncelikle konuya ortaya çıkan fırsat ve tehditler açısından bakmakta fayda var.

Ben kendi açımdan Türkiye’nin küresel kriz nedeniyle büyük bir fırsat yakaladığını ve mevcut TCMB politikalarının sürdürülmesinde ısrarcı olunması durumunda büyümeden ödün vererek Avrupa ve dünyanın diğer ülkeleri ile arasındaki ekonomik gelişmişlik farkını kapamak yönünden tarihi fırsatı kaçıracağını düşünmekteyim.

Şöyle ki; Almanya’nın Avrupa Birliği’nin en büyük ekonomisi olduğu gerçeğinden hareket ederek Gayrı Safi Yurtiçi Hasılasının resmi rakamlara göre yaklaşık 3.400 m ilyar dolar olduğunu birinci veri olarak ele alalım. Türkiye’nin ise Hazine Müsteşarlığı verilerine göre 2012 yılı GSYİH tutarının 786,2 milyar dolar olduğunu ikinci veri olarak dikkate aldığımızda Almanya ekonomisi Türkiye ekonomisinin yaklaşık 4,32 kat büyüklüğündedir (3.400 dolar / 786,2 dolar). Buna göre Türkiye Almanya ile arasındaki ekonomik gelişmişlik

1 *“Avrupa ekonomisi küçülüyor”; http://www.dw.de/avrupa-ekonomisi-k%C3%BC%C3%A7%C3%BCl%C3%BCyor/a-16598037*

farkını kapamak için Almanya'dan 4.32 kattan (en az 4,4) daha fazla büyümek zorundadır. Diğer bir söylemle Almanya % 1 bile büyüse, % 2,5 - % 3 büyüyen Türkiye'den daha fazla büyümektedir. Bu şekilde Türkiye'nin her yıl en az % 4,4 büyümesi ve bunu sürdürülebilir kılması gerekmektedir. Ancak yukarıda da bahsettiğim gibi Türkiye yıllar itibariyle zigzaglar çizerek bu farkı kapama imkânına sahip olamamaktadır. 2012 yılında cari açık pahasına büyümeden verilen ödünün Türkiye açısından fırsatlarla dolu bir yılın kaçırılması olarak gördüğümü belirtmek isterim. Nitekim ülkemiz 2011 yılında % 8,8'lik büyüme gerçekleştirmiş iken 2012 yılında bu oran % 2,2 olarak gerçekleşmiştir. Tüm dikkatler 2013 yılına dönmüş durumda iken büyümeye temel katkı sağlayacak olan ihracatın büyümedeki payının Orta Vadeli Programda belirlenmiş olan % 4'lük büyümeyi sağlayıp sağlayamayacağı sorgulanmaktadır. Sorgulamanın temel nedeni ihracatta esas katma değer yarattığımız grup olan Avrupa Birliği (Euro-27) payının Ocak-Şubat 2013'te bir önceki yıl verisi olan % 42,6'dan % 41,4'e düşmüş olmasından da kaynaklanmaktadır. Diğer bölgelere ihracat oranımız artarken Avrupa'ya düşmektedir. Bu sevindirici olarak değerlendirilse bile ekonomik olarak esas katma değer yarattığımız pazarın daralması bizim de daralmamız anlamına geleceği için tehlikelidir. Zira dünyanın çeşitli ülkelerine bisküvi satabilirsiniz ama çikolatalı bisküviyi Avrupa'ya satabilirsiniz. Katma değeri yaratan da iki bisküvi ürünü arasında çikolatadır. Tüm bu hususlar hem fırsat hem de tehdit taşımaktadır.

Avrupa büyüme ve çok yüksek işsizlik sorunları ile boğuşurken Türkiye Avrupa ülkeleri ile arasındaki ekonomik gelişmişlik farkını bu dönemde kapatıp, pek çok Avrupa Birliği ülkesinin üstüne çıkabilir. Burada esas sorun ekonomik olarak kendimize rakip olarak kimi gördüğümüz, kimle kendimizi kıyasladığımızdır.

Fırsattır, çünkü Avrupa büyüme ve çok yüksek işsizlik sorunları ile boğuşurken Türkiye Avrupa ülkeleri ile arasındaki ekonomik gelişmişlik farkını bu dönemde kapatıp, pek çok Avrupa Birliği ülkesinin üstüne çıkabilir. Burada esas sorun ekonomik olarak kendimize rakip olarak kimi gördüğümüz, kimle kendimizi kıyasladığımızdır. Eğer rakip Almanya ise ve Almanya'yı geçmeyi hedeflediysek o zaman bir an önce ekonomide üretime yeniden geçiş ve orta gelir tuzağına düşmeyecek modellerin uygulamaya konulması, makro ekonomik hedeflerin yüksek konulması ve tek hedefin üretim ve ihracat artışı olması gerekmektedir. Üretime yeniden geçmek için Güneydoğu Anadolu Bölgemiz için esen barış rüzgârları çok önemli bir gelişmedir ve tabiri caizse Türkiye'nin kanatlanması için müthiş bir fırsattır. Türkiye kesişim yollarının ortasında. Avrupa için sınır ülkelerden olacağı kesin, Avrupa için üretiyor ve tüketiyor.

Almanya, bütçe açığının yüzdesini 3 puan düşürmeyi, 2002'den 2007'ye kadar, yani tam 5 yılda başarabildi. Birçok reform yapıldı. Ancak şu an ülkelerden bunu sadece bir yılda yapmalarını bekliyorlar. Fransa'da bir yılda 1,5 puan düşürüldü. Bunu yaparken, üretim açığını kesiyor, risk algısını değiştiriyorsunuz, krediye ulaşımı zorlaştırıyorsunuz. Tasarruf politikaları çok hızlı gidiyor, sorun burada. Dengelenmeli ve seçici olunmalı. Ayrıca her ülkenin aynı hız ve yapıda bu politikaları benimsemesi uygun değil. Bazı ülkelerin daha çok zamana ihtiyacı var. Bu anlamda Avrupa'nın yeni Almanyası olabilir. Ya da büyüklüğüyle Ortadoğu'nun tüketim pazarı olabilir. Ancak Asya'ya yoğunlaşması ihtimalini daha düşük. Çünkü Asya ülkelerinin iç tüketimleri de yüksek. Bence Türkiye yönünü Avrupa'ya çevirmeye devam etmeli.[2]

Öte yandan eğer rakip Yunanistan gibi ülkeleri geçmek ya da sadece Avrupa Birliği'ne tam üyelik ise bu hedeflerin bize orta gelir tuzağına hızla taşıyacağından şüphem yok. Bu süreçte tek çare yeniden ve sürekli üretim modellemesidir. İleri teknoloji ve bilimin üretimle entegre olabildiği, nitelikli işgücünün sanayiye aktarılabildiği, tüm vatandaşların harcama yerine üretim felsefesine sahip olmaya başladığı bir Türkiye gelecek açısından tüm Avrupa ülkeleri için bir tehdittir.

2 Ludovic Subran "Türkiye Avrupa'nın yeni Almanya'sı olabilir", http://www.dw.de/t%C3%BCrkiye-avrupan%C4%B1n-yeni-almanyas%C4%B1-olabilir/a-16712424

Gönüllü Kan Bağışçılarına
Teşekkürler
2012 yılında, gönüllü kan bağışı sayısı 1.469.807 üniteye ulaştı.
Kan bağışlarınız, Türk Kızılayı aracılığı ile 1.535 hastanede ihtiyaç sahiplerinin hizmetine sunuldu.
Gönüllü kan bağışları ile hayat veren tüm bağışçılarımıza teşekkür ederiz.
2013 yılı gönüllü kan bağışı hedefimiz 1.801.500 ünite.
Haydi Türkiye, Gönüllü ve Düzenli Kan Bağışına…
Kan Acil Değil Sürekli İhtiyaçtır!
BİLGİ İÇİN
Çağrı Merkezi 168
www.kanver.org
TÜRKKIZILAYI
1868

Doç. Dr.
Sadık Ünay

İslam Birliği Teşkilatı
(IRCICA)

Euro Krizi ve Avrupa'nın Geleceği

2008 yılında patlak veren küresel ekonomik krizle birlikte euro projesi varoluşsal bir bunalıma sürüklendi. Avrupa bütünleşmesinde derinleşmenin ve AB’nin küresel ekonomik sistemdeki gücünün bir simgesi ve “Avrupa tacının pırlantası” olarak değerlendirilen euro, krizi izleyen birkaç yılda Avrupa’nın iç çekirdeğini cidden rahatsız eden bir “aşil topuğa”na dönüştü.

Avrupa bütünleşmesinin ekonomik alandaki en iddialı ve derinlikli projesi olarak 21. yüzyıl başında hayata geçirilen “Euro Bölgesi”, modern tarihte ilk kez ulus-devlet aidiyeti olmayan bir para biriminin oluşturulması açısından bir milat olarak kabul edildi. Dünya ekonomisi içinde yekpare bir parasal blok olarak hareket etmek isteyen AB ülkeleri, ortak para politikasını hayata geçirecek bir kurumsal mimari oluşturarak yeni milenyumda yola çıktılar. Avrupa’daki entegrasyon eğilimlerini destekleyen çevrelerce salt ekonomik bir kararın çok ötesinde siyasal bütünlüğü güçlendirici stratejik bir adım olarak görülen euro projesi ile AB’nin küresel ekonomik sistem içinde ABD ve Çin ile rekabet edecek başat bir aktör olarak konsolide edilmesi hedefleniyordu.

Sözü edilen iddialı hedeflere ve ilk yıllardaki yalpalamanın ardından yakalanan görece istikrar çizgisine rağmen 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik krizle birlikte euro projesi varoluşsal bir bunalıma sürüklendi. Avrupa bütünleşmesinde derinleşmenin ve AB’nin küresel ekonomik sistemdeki gücünün bir simgesi ve “Avrupa tacının pırlantası” olarak değerlendirilen euro, krizi izleyen birkaç yılda

Avrupa'nın iç çekirdeğini cidden rahatsız eden bir "aşil topuğa"na dönüştü. 2008 Eylül'ünde devasa yatırım bankası Lehman Brothers'ın iflası ile ABD ve dünya ekonomisi için sancılı bir süreç tetiklendiğinde Atlantik'in öte yakasındaki yöneticiler ilk anda krizin gerçek boyutları hakkında sağlıklı öngörüler yapamadılar. Ancak ABD kaynaklı subprime krizinin yansımalarından en sert biçimde etkilenen ulusal aktörler Euro Bölgesi üyeleri olacaklardı. Banka bilançolarındaki zehirli varlıklar, finansal piyasalardaki karşılıklı bağımlılık ve finansallaşma eğilimleri sonucu Avrupa bankaları beklenmedik biçimde krizin merkezi haline geldiler. Durumu daha da karmaşık hale getiren ise, AB'nin başat üyelerinin koordineli adımlar atmak yerine tek taraflı tedbirlere sarılmaları oldu. İngiltere dahil pek çok ülkede uzun zamandır tedavülden kaldırılan devletleştirme politikaları ve doğrudan kamusal müdahaleler tekrardan devreye sokuldu.

Doğru zamanlama ile alınmayan düzenleme tedbirlerinin eksikliği ise Euro Bölgesi'nin en zayıf halkası olan Yunanistan'da patlak veren krizin 2010-2011 yıllarında Portekiz, İspanya, İtalya ve İrlanda'ya yayılmasına sebep oldu ve böylece küresel ekonomik kriz, kronik ve yapısal bir "euro krizi"ni tetikledi.

Euro krizinin derinleşmesinde asıl kırılma ise, 2009 yılında Yunanistan'da Karamanlis ve Papandreou hükümetleri arasındaki geçiş sürecinde ortaya çıkan bilgiler sonucu gerçekleşti. Karamanlis iktidarının mali istatistikleri manipüle ettiğinin selefi PASOK hükümeti tarafından resmen açıklamasıyla birlikte finansal sistemleri karmaşık biçimde iç içe geçen AB ülkelerinde müthiş bir deprem yaşandı. Yunanistan tek başına Euro Bölgesi'nde bu denli sarsıntıya sebep olabilecek büyüklükte bir ülke olmamasına rağmen, ekonomik küreselleşme döneminde artan finansallaşma ve kredi genişlemesi bölge ekonomilerini büyük ölçekli banka kredileriyle birbirine bağlı hale getirmişti. İspanya ve İtalya gibi büyük çaplı Güney Avrupa ekonomilerinde finansal sektörde ve kamu maliyesinde devasa borç birikimleri oluşmuştu. Ayrıca finansal entegrasyon ilerlerken piyasa düzenleme tedbirlerinin alınmamış olması da, risk hesaplarının gerçekçilikten uzak olmasına yol açtı. Parasal bütünleşmeye gidilirken Euro Bölgesi'nin tümünden sorumlu olacak ve ulusal otoriteler üstünde yetkilerle donatılan düzenleyici bir bankacılık otoritesinin kurulmamıştı. Bu da, sistemde biriken risk unsurlarının önceden hesaplanması ve gereken tedbirlerin alınmasının önündeki en büyük yapısal engeldi. Krizle birlikte ortaya çıkan kaotik durum, AB'nin sistem düzeyinde atılması gereken adımları atacak kurumsal bir mimariye sahip olmadığını açıkça ortaya koydu.

Aslında küresel kriz öncesinde Euro Bölgesi'nde ulaşılan ekonomik bütünleşme düzeyi, muhtemel kriz ve sarsıntılara karşı kolektif stratejiler geliştirilmesini gerekli kılıyordu. Ancak Euro Bölgesi'nin siyasi liderleri uzun süre miyop yaklaşımlarını sürdürerek ulusal çıkarlarını mutlaklaştıran sığ bir tutum takındılar ve kolektif adımlar atılmasını son çare olarak gördüler. Doğru zamanlama ile alınmayan düzenleme tedbirlerinin eksikliği ise Euro Bölgesi'nin en zayıf halkası olan Yunanistan'da patlak veren krizin 2010-2011 yıllarında Portekiz, İspanya, İtalya ve İrlanda'ya yayılmasına sebep oldu ve böylece küresel ekonomik kriz, kronik ve yapısal bir "euro krizi"ni tetikledi.

Euro krizinin yapısal niteliği anlaşıldıktan sonra atılması gerekli çözüm adımlarına dair farklı görüşler farklı mahfillerde güç kazandı. Özellikle Almanya'nın temsil ettiği görüş, bu krizinin temelde Euro Bölgesi'ndeki görece zayıf aktörlerin kriz öncesinde gerekli yapısal reformları ertelemeleri ve ekonomilerini rekabetçi hale getirmemelerinden kaynaklandığı savına dayandı. Etkinlikten uzak ve hantal kamu sektörleri ile verimsiz refah devleti harcamalarının Güney Avrupa ülkelerini devasa kamu borçları ile karşılaştırdıkları ortaya konuldu. Kriz sürecinden çıkılabilmesi için de başta Yunanistan olmak üzere AB ile IMF'nin oluşturdukları

kurtarma paketlerini uygulamak zorunda kalan ülkelerin katı yapısal reformlar içeren koşulluluk prensiplerini uygulamaları kaçınılmaz görüldü. Böylece euronun çevre ekonomilerinin disiplin altına alınmaları ve finansal piyasalara gerekli istikrar mesajlarının verilmesi mümkün olabilecekti. Alman karar alıcılar açısından euro krizi, sıkı para politikası ve bütçe disiplini temelli ortodoks ekonomik modelin Euro Bölgesi'ne yayılması açısından uygun bir fırsat penceresi oluşturuyordu. Sözü edilen yaklaşım birim iş gücü maliyetleri açısından bakıldığında Almanya ile Güney Avrupa ülkeleri arasında oluşan farklar ışığında somut bir temele sahip. Dolayısıyla parlak ekonomik reform potansiyellerine dikkat çeken Almanlar, yapısal sorunlar yaşayan ülkelere çıkış reçetesi dayatma noktasında konjönktürel olarak yüksek krediye sahipler.

Diğer taraftan Almanya'nın küresel kriz öncesindeki reformist performansının euro üyesi oldukları için para politikası yoluyla rekabetçiliğini arttıramayan Güney Avrupa ülkelerinin cari açıklarını arttırdıkları da unutulmamalıdır. Euro krizinde zorluk yaşayan ülkelerin neredeyse tamamının cari açık seviyelerinin Euro Bölgesi'ne dahil olduktan sonra artmış olması, dünya ekonomisinde "kur savaşları"nın yaşandığı bir dönemde bu politika aracını kullanamayan ülkelerin sistemik bir zayıflığını ortaya koyuyor. Avrupa'da bölgesel para politikasının uygulanması ise tartışmasız otorite haline gelen Avrupa Merkez Bankası'nın tipik bir *Bundesbank* modeli uygulaması da bu noktada önemli bir unsur. Siyasi etkilerden arındırılmış rafine bir ortamda bölgesel para politikası belirleme ve uygulama yetkisi kazanan Avrupa Merkez Bankası'nın temel önceliği, tıpkı Anglosakson dünyasındaki muadilleri gibi fiyat istikrarını sağlamak ve enflasyonla mücadele etmek olarak belirlendi. Sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması ya da euronun kur dengelerinin uluslararası rekabet zorluğu yaşayan ülkelerin öncelikleri doğrultusunda belirlenmesi gibi kalkınmacı sayılabilecek öncelikler Avrupa Merkez Bankası'nın gündemine hiçbir zaman gelemediler.

Sonuçta cari açıklarını azaltmak için ihracat kapasitelerini ve rekabet güçlerini yapısal reformlarla arttıramayan ekonomiler için borçlanma dışında pek bir opsiyon kalmamıştı. Bu bağlamda küresel ekonomik sistemin içinde etkili olan bazı faktörler Euro Bölgesi'ndeki çevre ekonomilerin daha kolay ve ucuza borçlanabilmesinde etkili oldular. Örneğin 2000'li yıllarda küresel finansal piyasalarda likidite miktarı-

Euro krizinde zorluk yaşayan ülkelerin neredeyse tamamının cari açık seviyelerinin Euro Bölgesi'ne dahil olduktan sonra artmış olması, dünya ekonomisinde "kur savaşları"nın yaşandığı bir dönemde bu politika aracını kullanamayan ülkelerin sistemik bir zayıflığını ortaya koyuyor.

nın daha önce örneği görülmemiş biçimde bollaşması ve Yunanistan, İspanya, Portekiz, İrlanda gibi mali dengeleri hassas ülkelerin euro kullanmanın sağladığı avantajlardan yararlanıp düşük faiz oranlarıyla borçlanma imkânı elde etmeleri bu anlamda önemli bir faktördür. Küresel piyasa aktörleri Euro Bölgesi'nde yer alan ülkelere Almanya ya da Hollanda ekonomilerine uygulanan düşük risk primlerini tanıyarak suni olarak ucuzlatılmış krediler sağladılar. Euro krizinin oluşturduğu şok sırasında Almanya'nın bölgesel riskleri garanti etmede isteksiz olduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte Euro Bölgesi'ndeki görece zayıf ekonomiler bu defa aşırı derecede yüksek faiz oranları ödemek zorunda kalarak cezalandırıldılar.

Bu açıdan bakıldığında aşırı kamusal ve özel sektör borçlarından kaynaklandığı düşünülen euro krizi, genel bir makroekonomik krizin bir sebebi olduğu kadar aynı zamanda bir sonucudur. Avrupa'daki hükümetlerin sorumsuz maliye politikaları ile bu krizi tetikledikleri fikri (Yunanistan örneği dışında) oldukça tartışmalıdır. Aslına bakılırsa her ülkeyi euro krizinin girdabına çeken kendine has (sui generis) sebepler bulunuyor. Nitekim İspanya, kriz öncesi dönemde Avrupa İstikrar ve Büyüme Paktı'nı ihlal etmeyen; kamu borcunu milli gelirin yüzde 60'ı altında tutabilen ve bütçe fazlası veren sağlam bir ekonomi olarak görülmekteydi. Emlak sektöründeki balonun patlaması ve özel sektörün aşırı borçlanması sonucunda İspanya euro krizi halkasına katılmış oldu.

Dolayısıyla euro krizinin faturasını Euro Bölgesi'ndeki ülke yönetimlerinin sorumsuz mali politikalarına kesen indirgemeci yaklaşım bazı ülkeler için doğru olsa da diğer bazı ülkeler için geçerli değildir. Dahası bu yaklaşım doğru olarak kabul edilse dahi, IMF programlarında eskiden beri yer alan klasik kemer sıkma tedbirlerinin krizden çıkış stratejisi bağlamında bölgesel bir çözüm oluşturacakları fikri eleştiri konusudur. Emlak balonları patladıktan sonra hızla yatırımlarını azaltma yoluna giden özel sektör aktörlerinin, işsizliğin artması ve genel talebin düşmesine neden oldukları pek çok önemli iktisatçı tarafından vurgulandı. Tam aksine, kamu yönetimlerinin harcamaları arttırarak işsizliği azaltmaları ve genel talebi yükselten yeni-Keynesyen politikalar izlemeleri gerektiğine dikkat çekildi. Çin ve ABD gibi ülkelerin küresel kriz sürecinde izledikleri mali genişleme politikaları bu bağlamda doğru kriz yönetim örnekleri olarak görüldü. Oysa Almanya liderliğindeki iç çekirdeğin euro krizi için önerdikleri ortodoks çözüm stratejisi, hükümetlerin harcamalarını ne pahasına olursa olsun azaltmaları gerektiğini dayatarak bölgesel ekonomik krizi daha da derinleştirdi. Sonuçta mali ve ekonomik krizin bir depresyona dönüşmesi ile Euro Bölgesi'ni kronik bir işsizlik dalgasının sarma ihtimali, sosyo-politik yansımaları açısından Avrupa'nın önündeki en ciddi meydan okumalardan biri haline geldi. Zira, krizin ilk evresinde yegâne çıkış stratejisi olarak önerilen kemer sıkma politikalarının Yunanistan, İspanya ve İtalya gibi ülkeleri sosyo-ekonomik çözülme tehlikesinden uzaklaştırmadıkları gibi ırkçı, ayrılıkçı, yabancı düşmanı ve marjinal siyasi hareketlere zemin hazırladıkları zamanla görüldü.

Sonuçta mali ve ekonomik krizin bir depresyona dönüşmesi ile Euro Bölgesi'ni kronik bir işsizlik dalgasının sarma ihtimali, sosyo-politik yansımaları açısından Avrupa'nın önündeki en ciddi meydan okumalardan biri haline geldi.

Varoluşsal bir bölgesel problem oluşturan euro krizi, AB bütünleşme sürecinin başından beri sürekli vurgulanan bölge içi dayanışma felsefesini de ciddi biçimde tartışmaya açmış oldu. Zira sistemin çevresinde yer alan ülkeler, merkezinde yer alan ülkelerin kendilerini spekülatif finansal saldırılardan korumak için gerekli desteği vermediklerini; aksine bu finansal saldırılardan ulusal çıkarları doğrultusunda yararlanmaya çalıştıklarını ısrarla savundular. AB'nin krizin gelişim sürecinde yalpalamalarla ilerleyen kriz yönetme stratejisi, ulusal ve bölgesel otoriteler arasında bitmek bilmeyen bir suçlama yarışına şahit oldu ve kritik önemdeki kolektif adımlar sürekli ertlendikleri için maliyetler arttı.

Küresel kriz ve Euro Bölgesi'ndeki yansımaları aşıldıktan sonra Avrupa bütünleşme projesinin hangi yöne doğru evrileceği sadece Avrupalılar açısından değil, uluslararası sistemin başat dengeleriyle ilgilenen bütün aktörler açısından büyük önem taşıyor.

AB'nin çelikten iç çekirdeğinin küresel ekonomik krize oldukça geç ve parçalı biçimlerde tepki vermiş olmasının temel gerekçeleri açısından euro krizinden bağımsız olarak Avrupa projesinde ekonomik entegrasyon ile siyasal ayrışma arasında bir gerginlik olduğu göze çarpıyor. Prensip olarak entegre bir parasal bölgenin varlığını sürdürebilmesi için bu bölgedeki ülkeler arasında ekonomik rekabet düzeyi açısından yakınlaşmanın sağlanmış olması gerekir. Ayrıca ulusal maliye politikalarının paralel biçimde yapılandırılması ve acil durumlarda gerekli mali transferlerin yapılmasına imkân sağlayan legal ve kurumsal bir mimarinin kurulması da etkin kriz yönetiminin önemli bir unsuru. Sözü edilen prensiplerin merkezi para politikaları etrafında Euro Bölgesi oluşturulurken ulusal otoritelere bırakılan maliye politikaları çerçevesinde yeteri kadar dikkate alınmadıkları ise açıkça görülüyor. Halen Euro Bölgesi'ndeki ülkeler arasında işgücü piyasaları, vergi düzenlemeleri ve kamu maliyesi pratikleri açısından gözden kaçırılamayacak derecede büyük farklılıklar bulunuyor. Ayrıca mali disiplini önceleyen yasal metinler ile Avrupa Merkez Bankası'nın ve Euro Bölgesi'ndeki ülkelerin birbirlerine acil durumlarda mali yardım ve transferler yapmaları engellenerek maliye politikaları iyice katılaştırılıyor.

Bu bağlamda Euro Bölgesi'nde ekonomik ve finansal entegrasyon üzerinden bütünleşme sağlanırken parasal birliğin sürdürülebilir olmasını sağlayacak asgari siyasal uzlaşmanın oluşması bir türlü gerçekleştirilemedi. Küresel kriz sürecinde Güney Avrupa ülkeleri ile Euro Bölgesi'nin çevre ülkelerinin sistemik sıkıntılar ile tek başlarına mücadele etmeleri ve Almanya liderliğindeki AB'nin iç çekirdeğinin olaylara çok sonradan ve otoriter bir tonda müdahil olması, AB içindeki çok katmanlı yapıyı açıkça ortaya çıkardı. Euro krizi ivme kazanarak tüm bölgenin ekonomik dengelerini sarsacak boyutlara ulaştığında müdahale kararı alan merkez ülkeler kısa vadede durumu kontrol altına almış olsalar da, siyasal parçalanma eğilimleri halen artarak devam ediyor.

Küresel kriz ve Euro Bölgesi'ndeki yansımaları aşıldıktan sonra Avrupa bütünleşme projesinin hangi yöne doğru evrileceği sadece Avrupalılar açısından değil, uluslararası sistemin başat dengeleriyle ilgilenen bütün aktörler açısından büyük önem taşıyor. Avrupa bütünleşme tarihi krizlerle dolu olsa da, günümüzdeki krizin tarihtekilere kıyasla daha derin yaşanıyor olması, Avrupa bütünleşmesinin geleceğine ilişkin ihtiyatlı yorumlar yapılmasının temel sebebi. Kısa ve orta vadede krizden çıkılsa da, uzun vadede Euro Bölgesi'ndeki ülkeler arasındaki ekonomik kapasite yakınlaşmasının sağlanması önemli bir sorun olarak ortada duruyor. 17 üye ülkesi bulunan Euro Bölgesi küresel krizin yansımalarının gösterdiği gibi halen optimum bir para bölgesi olmaktan çok uzak. Almanya ve yakın havzasının (Asya modellerini andırır biçimde) ihracat-odaklı ve iç tüketimi baskılayan modelleri ile Güney Avrupa ülkelerinin ithalat-odaklı büyüme ve iç tüketimi önceleyen modelleri arasında makul bir yakınlaşma oluşturulmak zorunda. Ancak bölgesel maliye politikalarının oluşturulması, yerel sosyo-politik ve ideolojik farklılaşmalar sebebiyle kısa ve orta vadede pek mümkün görünmüyor. Euro Bölgesi'ndeki ülkelerin görece ekonomik rekabet güçleri arasında uçurumlar bulunması; kamu harcamalarında, sosyal güvenlik şartlarında ya da ücretlerde büyük farklılıklar görünmesi, devlet-toplum ilişkilerinin farklı Avrupa ülkelerinde farklı önkabullere göre yapılandırılmasından kaynaklanıyor. Ayrıca AB üyesi olduğu halde henüz Euro Bölgesi'ne girmeyen ülkelerin de (kriz bulutları dağıldığında) Euro Bölgesi'ne katılmak istemeleri ile durumun daha da karmaşık bir hal alması kesin gibi. Üye ülkelerin farklı düzeylerde ve farklı derinleşme dinamikleri ile konumlandıkları; ekonomik yapıları birbirine yakın ülkeler ile görece zayıf ülkelerin ayrıştıkları

Demokratik değerler açısından bakıldığında ise euro krizinin derinleşerek uzun süre devam etmesi durumunda Avrupa'da son yıllarda güç kazanan ırkçılık ve yabancı düşmanlığının bölgesel bir etki kazanacağı kolayca öngörülebilir. Ancak AB küresel sistemdeki rekabetçi özelliklerini ve normatif konumunu koruyabilmek için hem ekonomik performansını hem de liberal demokratik sisteme nefes aldıracak siyasi geleneklerini korumak durumunda.

çok-katmanlı bir entegrasyon modeli, AB bütünleşmesinin geleceğinde sıkça gündeme gelecek gibi görünüyor.

Diğer bir açıdan küresel ekonomik krizin ivme kazandırdığı küresel değişimler sonucu iç sorunlarını aşmakta zorlanan AB'nin uluslararası sistemin yeni dengelerine adaptasyon noktasında artan sorunlar yaşayacağını tahmin etmek zor değil. Küresel krizin neoliberal küreselleşmenin merkez üssü olarak bilinen ABD ve İngiltere piyasalarından dünyaya yayılması Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın oluşturduğu (BRICS); Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye'nin oluşturduğu (MIST) ve benzeri yükselen ekonomilerin uluslararası politika platformlarındaki ağırlığını hızla arttırdı. Ekonomik küreselleşme süreçlerine IMF - Dünya Bankası - Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel yönetişim yapılarının öne sürdükleri standart reçeteler yerine devlet yapılarının stratejik liderliğine dayalı modeller ile giren bu ülkeler, küresel krizden görece daha az etkilenip uluslararası güç dengelerini hızla değiştirdiler. AB'nin de, tıpkı ABD gibi, Rusya ve Çin ile ilişkilerini netleştirme konusunda hazırlıksız olduğu ve iç mücadeleleri aşıp stratejik konularda tavır belirlemek noktasında zorlandığı ortaya çıktı.

Üye ülkelerin farklı düzeylerde bütünleştiği çok-katmanlı bir bölgesel entegrasyon modeli, AB'nin üye ülkeleri ortak

çıkarlar ekseninde mobilize edebilmesi ve AB üyesi olmayan aktörler nezdinde dönüştürücü gücünü koruyabilmesi açısından yeni zorluklar getirebilir. Ayrıca uluslararası sistemdeki dönüştürücü etkisini ekonomik ilişkiler ve demokratik değerler üzerinden yürüten AB, yeni ekonomik merkezlerin ortaya çıktığı bir sistemde hem ekonomik güç projeksiyonu hem de yumuşak güç kaynakları açısından daha orijinal politikalar üretmek durumunda. Diğer küresel aktörlere kıyasla yumuşak güç unsuru AB açısından çok daha önemli, çünkü AB'nin uluslararası sistemde geleneksel olarak caydırıcılık ya da sert güç unsurları ile öne çıkma geleneği ya da kapasitesi bulunmuyor.

Demokratik değerler açısından bakıldığında ise euro krizinin derinleşerek uzun süre devam etmesi durumunda Avrupa'da son yıllarda güç kazanan ırkçılık ve yabancı düşmanlığının bölgesel bir etki kazanacağı kolayca öngörülebilir. Ancak AB küresel sistemdeki rekabetçi özelliklerini ve normatif konumunu koruyabilmek için hem ekonomik performansını hem de liberal demokratik sisteme nefes aldıracak siyasi geleneklerini korumak durumunda. Demografik olarak hızla yaşlanan ve küresel rekabet gücünü korumak için yeni göçmen işgücüne ihtiyaç duyan AB'nin, ekonomik açmazlar kadar ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla başarıyla mücadele etmesi Avrupa bütünleşmesinin geleceği açısından kritik önemde. AB bütünleşme tarihindeki en büyük meydan okuma olmakla birlikte euro krizinin AB'nin bilinen şekliyle sonunu getirmiş olduğunu iddia etmek epey abartılı bir yorum olur. Zira AB'nin tarihi krizler ve yeniden yapılanmalar üzerinden yürüyen bir kurumsal tarih örneği oluşturuyor. Süregiden çok boyutlu bölgesel kriz sarmalından kalıcı olarak çıkılabilmesi, uluslararası ve bölgesel dengeleri dikkate alan cesur ve tutarlı bir siyasi iradenin ortaya konmasına bağlı görünüyor. Avrupa'nın tarihsel bütünleşme sürecinin kritik kavşaklarında ortaya çıkan yaratıcı fikirler ve kararlı siyasi liderliklerin oynadıkları pozitif roller, günümüzdeki Merkel ve Holland gibi lider profillerinin hayal kırıklığı yaratan niteliğine rağmen, bu konuda ihtiyatlı olunması için yeterli altyapı oluşturuyor.

İsa Coşkun

Maliye Bakanlığı
Müsteşar Yardımcısı
(AB Daimi Temas
Noktası)

Küresel Ekonomik Kriz, Avrupa Birliği ve Ekonomi Politikası*

Geçtiğimiz son birkaç yılı Avrupa Birliği (AB) için ekonomik krizle mücadele yılı olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Başta Yunanistan, İspanya ve İtalya olmak üzere bazı üye devletlerin karşı karşıya kaldıkları ekonomik kriz sonucunda Avrupa Birliği, ekonomik sorunlara ve bu kapsamda oluşturulacak mali, finansal ve kurumsal politikalara daha fazla odaklanma ihtiyacı hissetti.

GİRİŞ

Dünya ekonomisi son beş yıldır çok önemli bir mali ve ekonomik kriz ile mücadele ediyor. Krizle mücadele için önemli adımlar atılmasına rağmen kriz tamamen ortadan kalkmış durumda değil. Küresel kriz ve beraberinde getirdiği ekonomik ve mali daralma süreci işsizliği arttırarak özellikle toplumun gelir düzeyinin en düşük kesimlerinde yıkıcı etkilere neden oluyor. Kriz henüz gelişmekte olan ülkeleri derin bir şekilde etkilememiş olsa bile, özellikle Avrupa Birliği'nde krizin derinleşme tehlikesi yayılma riskini de arttırıyor.

Geçtiğimiz son birkaç yılı Avrupa Birliği (AB) için ekonomik krizle mücadele yılı olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Başta Yunanistan, İspanya ve İtalya olmak üzere bazı üye devletlerin karşı karşıya kaldıkları ekonomik kriz sonucunda Avrupa Birliği, ekonomik sorunlara ve bu kapsamda

* *Bu yazıda ifade edilen fikirler yazarın kişisel görüşleri olup Bakanlığın veya herhangi bir resmi kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır.*

oluşturulacak mali, finansal ve kurumsal politikalara daha fazla odaklanma ihtiyacı hissetti. Bu süreç önümüzdeki dönemde Avrupa Birliği'nin işleyişinde yapısal etkiler doğuracak birtakım kararların alınmasını beraberinde getirebilir. Ayrıca bu süreçte ekonomik sorunlar yaşayan ülkelerdeki yapısal ve kurumsal sorunlara odaklanmak gerekebilir.

Avrupa ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz, maliye politikasının önemini bir kez daha ön plana çıkardı. Sıkı bir maliye politikası krizle mücadelede önemli olmakla beraber, bu politikaların ekonomide daraltıcı etki yapmaması konusu önemli tartışma başlıklarından biridir. Bu çerçevede, mali politikaların seçiminde ve uygulanmasında ekonomiyi canlandıracak tedbirlerin ihmal edilmemesi son derece önemli hale gelmiş durumda.

Her şeye rağmen, kriz küresel ekonominin ve Avrupa ekonomisinin yeniden yapılandırılması, Avrupa Birliği'nde mali birliğin sağlanması, yeni bir mali mimarinin oluşturulması ve iyi yönetişim için bir fırsata dönüştürülebilir. Daha adil ve daha istikrarlı bir ekonomik yapı için adımlar atılabilir.

Bu yazıda, küresel ekonomik krize ve bunun AB ülkeleri üzerindeki etkisine değinmek suretiyle krizle mücadelede uygulanan politikaları analiz etmeye çalışacağım. Temel olarak toplam talep yönetiminin ve bu yönetimde maliye politikasının önemine değinerek bu alanda atılan bazı adımları ele almaya çalışacağım. Bugün için henüz yeterince tartışılıyor olmasa bile krizin uzun vadeli hazırlayıcılarından biri, küresel gelir dağılımındaki bozulmalardır. Bu nedenle, krizle uzun vadeli mücadelede gelir dağılımına özel olarak dikkat etmek gerektiğine dikkat çekeceğim.

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ

Dünya ekonomisi 2007 yılından bu yana Büyük Buhran'dan sonraki en önemli ekonomik ve mali krizle karşı karşıya. Öncelikle ABD emlak piyasalarında kendini gösteren kriz, sonrasında ABD mali sistemine ve ekonomisine ve daha sonra da Avrupa ekonomilerine yayıldı. Gösterilen yoğun çabaya rağmen küresel ekonomik krizle mücadelede henüz istenen başarı sağlanamadı. Özellikle gelişmiş ülke ekonomileri sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyüme patikasına hâlâ kavuşamadılar.[1] ABD krizle mücadelede belli bir başarı yakalamasına rağmen AB ekonomilerinde kriz, bir borç krizine dönüştü. Krizin devam eden etkileri göz önüne alındığında, bugün için en temel problem gelişmiş ülkelerin normal ve sürdürülebilir büyüme patikalarına dönememeleri ve krizin daha da derin şekilde yayılma ve bulaşma olasılığıdır. Amerika'da bir miktar toparlanma sağlanmasına rağmen, finansal sistemler arasındaki yoğun bağ dikkate alındığında, Avrupa ekonomilerinin yaşadığı mali ve ekonomik sorunlar bu toparlanmayı tehlikeye atıyor. Avrupa ekonomilerinin yeterince toparlanamaması ihtimali hem diğer gelişmiş ülkeleri hem de gelişmekte olan ülkeleri tehdit ediyor.

1 *United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD),* Trade and Development Report 2012*, Geneva, 2012, pp. 1-2.*

Gelir dağılımında ortaya çıkan bozukluk ekonomide toplam talebin sağlıklı bir şekilde gelişimini engellemiş ve yapısal sorunlara neden olmuştur. Küresel ekonomik verilere bakıldığında özellikle 1980'li yıllardan bu yana gelir dağılımında eşitsizliğin arttığı görülüyor.

Küresel ticarete baktığımızda, 2010 yılında yaşanan güçlü toparlanmadan sonra 2011 yılından itibaren ticaretin büyümesinde tekrar bir yavaşlama kaydedildi ve bu yavaşlama 2012 yılında da devam etti. En büyük ticari daralma krizden dolayı gelişmiş ülkelerde ve özellikle de avro alanında oldu. Dolayısıyla bugün krizden en fazla etkilenen ülkeler başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelerdir. Ancak krizin derinleşmesi ile birlikte gelişmekte olan ekonomilerin de tehdit altında olması kuvvetle muhtemeldir.

Krizin kaynağı çok farklı faktörlere bağlanabilse de, mali sistemin yeterli derecede gözetim ve denetim altında olmaması ve son yıllarda dünya genelinde bozulan gelir dağılımı en önemli etkenler olarak görülebilir. Bundan dolayıdır ki, IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşlar ile G-20 süreci yoğun bir şekilde küresel mali sistemin yeniden düzenlenmesi, denetim altına alınması ve gelir dağılımı konularını tartışıyor.

Denetimsiz ve kontrolsüz finansal küreselleşme ekonomik krizin ortaya çıkmasında önemli bir etken oldu.[2] Bütün bunlardan dolayı ekonomi politikalarının gözden geçirilmesi ve yeni bir perspektifle ele alınması gerekiyor. Bu yeni perspektifte, sürdürülebilir ve kapsayıcı (*inclusive*) bir ekonomik büyümenin ancak üretken kapasiteyi arttıracak istikrarlı bir yatırım ve tüketim ortamıyla olabileceği; bunun için de çalışan kesimin ve yatırımcıların gelecek gelirlerine yönelik olumlu beklentiler içinde olmaları veya gelirlerinin artacağını beklemeleri gerekiyor.[3]

Diğer yandan küresel ekonominin yeni krizlerden uzak kalmasında küresel dengesizliklerin giderilmesi büyük önem taşıyor. Küresel finansal krizin ana sebeplerinden biri olan küresel makroekonomik dengesizlikler bir miktar azalsa da hâlâ devam ediyor. Yüksek cari fazla veren Almanya, Körfez ve gelişmekte olan Asya ülkelerinde büyüme dış talep ağırlıklı durumda. Öte yandan, başta ABD ve İngiltere olmak üzere birçok ülkede cari işlemler dengesi açık vermeye devam ediyor.

Son dönemde, cari açık veren ekonomilerde mali sıkılaştırmanın etkisi, fazla veren ekonomilerde ise iç talebin artması küresel makro dengesizlikleri bir miktar azalttı. Ancak bu düzelme yeterli düzeyde değil.

Küresel krizin gerisindeki diğer önemli bir etken, özellikle son 30 yılda OECD ülkeleri de dahil olmak üzere tüm dünyada bozulan gelir dağılımıdır.[4] Gelir dağılımında ortaya çıkan bozukluk ekonomide toplam talebin sağlıklı bir şekilde gelişimini engellemiş ve yapısal sorunlara neden olmuştur. Küresel ekonomik verilere bakıldığında özellikle 1980'li yıllardan bu yana gelir dağılımında eşitsizliğin arttığı görülüyor. Gelir eşitsizliği gelişmiş ülkeler açısından oldukça çarpıcı durumda. 1980-2000 yılları arasında 22 gelişmiş ülkenin 15'inde gelir dağılımında bozulma kaydedildi.[5] Gelir dağılımındaki bozukluk sadece sosyal sorunlar yaratmakla kalmadı ayrıca ekonomik büyümeyi de etkiledi.

Kimi gözlemciler bozulan gelir dağılımından doğrudan küreselleşmeyi sorumlu tutuyorlar. Küreselleşme ve teknolojik değişimin beraberinde hem kazananlar hem de kaybedenler ortaya çıkardığı bir gerçektir. Ancak küreselleşme ile ortaya çıkan gelir dağılımı adaletsizliklerinin gerisinde küreselleşme ve teknolojik değişimin kendisinden daha çok uygulanan politika seçenekleri bulunuyor.[6] Bu politika-

2 *Ibid.*
3 *Ibid.*
4 *Ibid.*
5 *Ibid., p. 10.*
6 *Ibid., pp. 1-2.*

lar işsizliğin yükselmesini ve ücretlerin verimlilik artışlarının gerisinde kalmasını beraberinde getirdi.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından yayınlanan 2012 Ticaret ve Kalkınma Raporu gelir dağılımı, istihdam ve büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkiye odaklanarak, tartışmaya yeni bir boyut katıyor.[7] Rapor temel olarak adil gelir dağılımını hedefleyen politikaların sadece sosyal adaletin sağlanmasına yardımcı olmadığını, bunun yanında uzun dönemli ekonomik büyümeye de katkı sağladığını belirtiyor. Bu ilişkiye vurgu yapılması oldukça önemli. Ekonomi teorisi ve politikaları uzun bir süre ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişki konusunda sessiz kaldı. Hatta bazı durumlarda, eşitsiz gelir dağılımının tasarrufları bunun da yatırımları ve ekonomik büyümeyi arttıracağını savundu. Fakat Keynes'ten bu yana biliyoruz ki, toplam talebin istikrarlı bir şekilde devam etmesi gelir dağılımıyla fazlasıyla ilişkili. Öte yandan, daha dengeli bir gelir dağılımını hedefleyen politikaların ekonomiyi toplam talep kaynaklı şoklara karşı daha güçlü kılabileceği söylenebilir.

Küresel ekonomik kriz en derin etkilerini yaşlı kıtada gösteriyor. Kriz sadece birlik içindeki ekonomik dengeleri bozmakla kalmıyor, Avrupa Birliği idealini de risk altına sokuyor. Atılan birçok adıma rağmen, krizin çözümüne yönelik Avrupa'da uygulanan ekonomik politikalar beklenen sonucu vermedi ve hatta kriz daha da derinleşti.

Küresel ekonomik krizlerle ilgili en önemli konu, krizleri yeniden yapılanma için bir fırsata dönüştürmeye çalışmaktır. Bu anlamda hem ülkeler düzeyinde hem de küresel düzeyde yapısal reformlar için bir fırsat da ortaya çıkmış oldu. İstihdam, kamu borç yönetimi, finansal piyasalar, bankacılık sisteminin yeniden regülasyonu maliye politikası ve para politikası üzerinde yeniden düşünülmesi gereken alanların başında bulunuyor.

Yapısal reform alanları olarak şunları sıralayabiliriz:[8]

- İşgücü piyasaları: Daha fazla istihdam yaratılması, işgücü piyasasındaki katılıkların giderilmesi, işgücüne yatırım, işgücü üretkenliğinin arttırılması;
- Maliye politikası ve vergiler: Kamu borçlarının sürdürülebilirliğine ve büyümeye destek olacak vergi politikası;
- Dengeli bir gelir dağılımının hedeflenmesi;
- Ürün piyasaları reformu (*product market reforms*);
- Eğitim ve sağlık alanlarına daha fazla yatırım;
- Yenilik üretiminin teşviki (inovasyon);
- Küresel kurumların ve yapıların daha demokratik hale getirilmesi;
- Küresel sistemin yoksulluğu azaltıcı ve kalkınmayı sağlayıcı şekilde düzenlenmesi.

AVRUPA VE KÜRESEL KRİZ

Küresel ekonomik kriz en derin etkilerini yaşlı kıtada gösteriyor. Kriz sadece birlik içindeki ekonomik dengeleri bozmakla kalmıyor, Avrupa Birliği idealini de risk altına sokuyor. Atılan birçok adıma rağmen, krizin çözümüne yönelik Avrupa'da uygulanan ekonomik politikalar beklenen sonucu vermedi ve hatta kriz daha da derinleşti. *2012 Ticaret ve Kalkınma Raporu*'na göre Avrupa ekonomisi şu an için bir bütün olarak derin bir resesyonun eşiğinde duruyor. Ekonomik büyümeyi canlandıracak ve istihdamı arttıracak önlemler alınmadığı takdirde daha derin bir ekonomik buhran riskinden bahsediliyor.

Avrupa'da maliye politikası ekonomik büyümeyi yeniden sağlamak için kullanılırken oldukça muhafazakâr kalındı ve sıkı maliye politikası yönünde alınan önlemler işleri daha da kötü hale getirdi. Ekonomik krizi aşmak için atılan adımlara bakıldığında iki temel önlem öne çıkıyor: *Mali disiplin* (sıkı maliye politikası) ve *esnek işgücü piyasaları* politikaları. Halbuki bu politikalar genel olarak ücret kesintileri dolayısıyla kısa dönemde toplam talepte daralma anlamına gelir. Uzun dönemde ekonomik istikrar için vazgeçilmez olan mali disiplin, kriz ortamında krizi daha da derinleştirecek bir faktör olabilir. Mevcut iki politikanın kriz ortamında ekonomik toparlanmayı sağlamaktan ziyade ekonomik büyümeyi ve yatırımları azaltması ve istihdam yerine işsizliği arttırması daha olası gözüküyor.

Mali disiplin önemli olsa da ekonomik büyümeyi engelleyecek bir maliye politikası kısa ve orta vadede çok önemli ekonomik ve sosyal sorunlara sebep olabilir. Aslında bu ve benzeri politikalar son 30 yıl içinde özellikle ekonomik kriz yaşayan gelişmekte olan ülkelerde "reform" adı altında uygulandılar ve sonuç ciddi gelir dağılımı eşitsizlikleri, krizler ve dengesiz ekonomik büyüme oldu. Dolayısıyla bu çerçevedeki politikaların gelir dağılımını bozacağı ve uzun

7 *Ibid.*

8 *Organization for Economic Co-operation and Development (OECD),* Economic Policy Reforms 2012: Going for Growth, *Paris, 2012, pp. 28-29.*

Avrupa'daki ekonomik krize baktığımızda krizin temel olarak bir borç ve maliye krizi haline geldiğini görüyoruz. Ancak krizi derinleştiren nedenler ülkeden ülkeye göre değişiyor.

dönemli ekonomik büyümeyi menfi etkileyebileceği düşünülmeli. AB için temel mesele maliye politikasının ekonomik büyümeyi ve istihdamı teşvik edecek şekilde kullanılmasıdır. Fakat bu yapılırken de, uzun vadede mali dengeleri bozacak bir çerçeveden kaçınılması gerekir. Ekonomik büyümeyi sağlayacak kadar yenilikçi ancak mali dengelere aşırı hasar vermeyecek kadar muhafazakâr olmak gerekiyor.

MALİYE POLİTİKASI VE AVRUPA'DA KRİZ

Avrupa'daki ekonomik krize baktığımızda krizin temel olarak bir borç ve maliye krizi haline geldiğini görüyoruz. Ancak krizi derinleştiren nedenler ülkeden ülkeye göre değişiyor. Yunanistan'da yüksek kamu borçları krizi tetiklerken, İrlanda'da ise mali sistemdeki sorunlar bir borç krizi meydana getirdi. Krizin bu hale nasıl geldiğini anlamak için, büyüme, kamu borçları, finansal sistem ve ekonomik beklentiler arasındaki ilişkiye eğilmemiz gerekiyor. Bu ilişkinin önemi son krizde bir defa daha ortaya çıktı. Kamu borçlarının sürdürülebilirliği konusunda artan şüpheler borç krizini, bu da bankacılık siteminde bozulmaları beraberinde getiriyor. Finansal sistemde ortaya çıkan sorunlar ise kamu borçları sorununu daha da derinleştiriyor. Bütün bunlar ekonomik büyüme üzerinde menfi etkide bulunuyor ve ekonomik büyümede yaşanan sorunlar kamu kaynaklarını azaltarak kamu borçlarının daha da vahim hale gelmesine neden oluyor. Kısaca, sorun nereden başlarsa başlasın kısa zamanda büyüme, kamu borçları, finansal sistem ve ekonomik beklentiler üzerinde etkili oluyor. Asıl mesele, bu kısır döngüden nasıl kurtulunacağı üzerine. Krizi açıklamak, onu aşmaya göre daha kolay gözüküyor.

Bugün küresel krizle mücadelede en önemli tartışma konularından bir tanesi maliye politikasının nasıl uygulanacağı üzerine. Politika yapıcılar ve iktisatçılar bu konuda bölünmüş durumdalar. Bir yanda etkin bir maliye politikası izlenmesini ve gerekirse ciddi bütçe açıklarına razı olunmasını salık veren grup, diğer yanda ne olursa olsun mali disiplinden taviz verilmemesi gerektiğini salık veren diğer grup. Son 30 yılda mali dengeler ve disiplin üzerine yapılan vurgu, maliye politikalarının cesurca ve etkin bir şekilde kullanılmasının önünde psikolojik bir engel oluşturuyor. Dahası bazı ülkelerde krizin kamu borçlarından dolayı derinleşmesi de konunun sağlıklı bir şekilde tartışılmasını engelliyor. Burada kastedilen gevşek ve sorumsuz bir maliye politikası değil, özellikle ekonomik büyümeye katkısı olacak ve toparlanmayı hızla sağlayacak bir maliye politikası.

BORÇ KRİZİ VE MALİYE POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ BASKILAR

AB ülkelerinde, kamu maliyesinin ekonomik krizden bu yana genel olarak bozulmakta olduğunu görüyoruz. Kriz sonrası birçok Avrupa ülkesi sıkı maliye politikası ile krize karşılık vermeye çalıştı. Fakat görünen o ki, bu politikalar krizi çözmek yerine daha da derinleştirmiş durumda. Avrupa Birliği'nde mali konsolidasyon 2011 yılında başladı ve AB genelinde bütçe açığı 2010 yılındaki % 6,6'lık orandan 2011 yılında % 4,7'ye geriledi.[9] Buna karşın kamu borcu/GSYİH oranı artmaya devam etti. 2007 yılından bu yana bu oran yaklaşık 20 puan arttı ve 2007 yılında % 59 olan kamu borcu/GSYİH oranı 2011 yılında % 82'yi geçti. Bu oranın 2012 yılında % 85 olacağı tahmin ediliyor. Artan finansman maliyetleri ve ekonomik büyümede yaşanan sıkıntılar bu artışın gerisindeki nedenler olarak görülebilir. Fakat şu konu hâlâ önemlidir: Her ne kadar kamu borçları AB'de önemli ölçüde artmış olsa bile, Birliğin kamu borcu/GSYİH oranı hâlâ Japonya ve ABD'nin gerisindedir. Bu bakımdan, AB açısından en temel mesele, sürdürülebilir bir kamu finansmanı yaratmaktır.

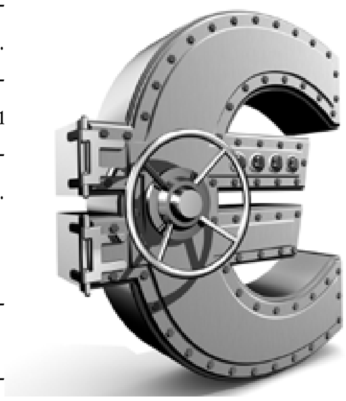
Avrupa Merkez Bankası'nın enflasyon konusundaki tutuculuğunu[10] dikkate aldığımızda, maliye politikası konusundaki ortodoks yaklaşımı anlamak daha kolay hale geliyor. Ayrıca, AB genelinde maliye politikasına ve kamu borçlarına

9 *European Comission,* Macroeconomic Report: Annual Growth Survey 2012, *Brussel, 2011, pp. 2-3.*

10 *Joseph E. Stiglitz, Monetary Mystification, Project Syndicate, 4 Ekim 2012, <http://www.projectsyndicate.org/commentary/quantitative-easing-3--qe3--and-the-problems-of-the-fed-and-ecb-s-expansionary-monetary-policy-by-joseph-e--stiglitz>*

çok fazla ihtiyatlı yaklaşılmasının gerisinde birtakım yapısal sorunlar bulunuyor. Kamu borçlarının sürdürülebilirliği konusunda üç tane önemli baskı noktası ortaya çıkmış durumda ve baskı noktaları maliye politikası alanını daraltıyor. Bunlar:[11]

- Borç seviyelerinin geçmişe göre oldukça yüksek seviyelere ulaşmış olması;
- Yaşlanan nüfusun kamu maliyesi üzerinde önemli bir baskı oluşturuyor olması;
- Piyasalarda kriz dolayısıyla oldukça önemli aksaklıkların bulunması ve bunların da ekonomik büyüme üzerinde baskı oluşturuyor olması;
- Ayrıca, bankacılık sistemindeki sorunlar ve güven bunalımı nedeniyle para politikasının da etkisini büyük ölçüde yitirmesi.

Ekonomik kriz yaşayan Yunanistan, Portekiz ve İrlanda gibi ülkelerde krize karşı alınan önlemlere baktığımızda birçok önlemin toplam talebi azaltma yönünde etkide bulunduğunu görüyoruz. Özellikle işgücü ve sosyal güvenlik sistemine yönelik atılan adımlar toplam talebi azaltıyor.

Bu baskı noktaları, maliye politikası konusunda politika yapıcıların alanını daraltıyor ve ABD'de olduğu gibi daha cesur adımlar atılmasını engelliyor. Sıkı maliye politikası ile birlikte uygulanmaya çalışılan ücret kesintileri ve işgücü piyasalarını daha da esnekleştirme çabaları hem ekonomiyi daraltıyor hem de gelir dağılımını bozuyor. Bütün bunlar da, toplumsal huzursuzlukların önünü açıyor. Yunanistan'da yaşananlar bunun en önemli örneğini oluşturuyor.

Kriz karşısında maliye politikasının yeterince kullanılamaması ve para politikası araçlarının yetersiz kalmasına rağmen para politikasının daha fazla tercih edilmesi bugünkü durumun ortaya çıkmasına sebep oldu diyebiliriz.[12] Mevcut durumda ortodoks olmayan politika çerçevelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Maliye politikasının her açıdan yeniden değerlendirilmesi, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin yeniden ele alınması ve para politikası ile ilişkisinin yeniden tartışılması gerekiyor.[13]

AB genelinde maliye politikası konusunda yaşanan kafa karışıklığı ve ikilem kendisini en iyi Yunanistan, Portekiz ve İrlanda krizlerinde gösterdi. Ekonomik kriz yaşayan Yunanistan, Portekiz ve İrlanda gibi ülkelerde krize karşı alınan önlemlere baktığımızda birçok önlemin toplam talebi azaltma yönünde etkide bulunduğunu görüyoruz. Özellikle işgücü ve sosyal güvenlik sistemine yönelik atılan adımlar toplam talebi azaltıyor. İşsizlik sigortasının süresinin ve sigortaya konu ödentilerin azaltılması, kamu kesimindeki ücret kesintileri ve emeklilik ödeneklerindeki kesintiler buna örnek olarak verilebilir. Şüphesiz bu adımların temel amacı kamu mali dengelerini düzeltmektir. Fakat ekonomik büyüme ve toplam talep ikinci plana atıldığı için beklenen sonuçlar ortaya çıkmıyor.

KRİZLE MÜCADELE VE KRİZDEN ÇIKIŞ

Krizden etkin bir çıkış stratejisi için Avrupa'daki politika yapıcıların ekonomi politikasına yönelik perspektiflerini gözden geçirmeleri gerekiyor. Tek başına kriz yaşayan bir ülke için sıkı maliye politikası ekonomiye olan güvenin arttırılması ve kamu maliyesinin sağlıklı hale getirilmesi için önemli olabilir. Böyle bir durumda bile maliye politikasının yine de toplam talebi çok fazla azaltmayacak şekilde kullanılması ve tasarruf alanlarının çok dikkatli seçilmesi gerekiyor. Oysa, birçok ülkenin kriz yaşadığı bir ortamda sıkı maliye politikaları toplam talebi azaltarak krizi daha da derinleştirebilir. AB genelinde uygulanan sıkı maliye politikalarını bir şekilde 1929 ekonomik krizinde uygulanan korumacı politikalara benzetebiliriz. Tek ülkenin korumacı bir politika uygulaması dünya ekonomisinde sorun yaratmayabilir, ancak birden çok ekonomi korumacı politikalar uygulamaya başladığında toplam talep düşer ve bu da ekonomik büyümeyi negatif etkiler. Hele ekonomik kriz dönemlerinde bu tür politikaların uygulanması, topyekûn bir çöküşü beraberinde getirebilir.

Bugün için en kilit mesele, ekonomik büyümeyi ve istihdamı engellemeyen aksine teşvik edebilecek bir maliye politikasının Avrupa çapında oluşturulmaya çalışılmasıdır.[14] Burada birbirini desteklemediği düşünülen iki hususun bir araya getirilmesi gerekiyor. Bir yandan uzun vadeli

11 OECD, op.cit., pp. 18-20.
12 Stiglitz, op.cit.
13 UNCTAD, op.cit., pp. 1-2.
14 OECD, op.cit., pp. 28-29.

mali dengelerin bozulmasının önlenmesi diğer yandan da toplam talebin canlı tutulmaya çalışılması. Uzun dönemli ekonomik büyümeyi aksatmayacak ve hatta teşvik edecek bir mali konsolidasyon politika çerçevesinin oluşturulması gerekiyor da diyebiliriz. Bunun için de politika yapıcıların daha cesur davranmaları, kısa vadedeki bazı bozulmaları göze alıp uzun vadede sürdürülebilir bir borç yapısını hedeflemeleri gerekiyor.

Krizle mücadeleyi, kısa dönem ve uzun dönem açısından ele almak gerekir. Kısa vadede ekonomik toparlanmanın bir an önce sağlanması ve bunun için de maliye ve para politikasının etkin bir şekilde kullanılması gerekir. Uzun vadeli mücadele içinse daha yapısal sorunlara dikkat kesilmeli ve radikal kurumsal reformlar hayata geçirilmelidir.

mali sisteme olan güveni de arttırarak ekonomiye ilişkin beklentileri olumluya çevirecektir.

Gelir ve harcama politikalarında etkinliğin arttırılmasına yönelik atılacak adımlar ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere sahip olacaktır. Özellikle vergi alanında bazı önlemler alınabilir. Vergilendirme politikası ekonomik büyümeyi daha fazla teşvik edecek şekilde yeniden kurgulanabilir. Özellikle işgücü üzerinden alınan vergiler ekonomik büyümeyi daha az etkileyecek emlak, çevre ve tüketim gibi alanlara kaydırılabilir.[15] Yüksek kurumlar vergisine sahip olan üye ülkeler bu vergileri yükseltmekten kaçınabilirler. Vergi toplama süreçleri daha ciddi şekilde rasyonalize edilebilir. Ekonomik büyümeye katkı sağlayacak alanlarda vergi indirimine gidilebilir.

Avrupa Birliği ekonomisi bankacılık kesimindeki kırılganlıklar, yüksek kamu borçları ve güven ortamının tesis edilememesi yüzünden durgunluk yaşıyor. Bugün için en önemli mesele ekonomik büyümeyi kısa vadede acil bir şekilde sağlayacak bir maliye politikasının oluşturulmasıdır.

KISA VADEDE ÇÖZÜM ÜRETMEK İÇİN

Avrupa Birliği ekonomisi bankacılık kesimindeki kırılganlıklar, yüksek kamu borçları ve güven ortamının tesis edilememesi yüzünden durgunluk yaşıyor. Bugün için en önemli mesele ekonomik büyümeyi kısa vadede acil bir şekilde sağlayacak bir maliye politikasının oluşturulmasıdır.

Ekonomik krizle mücadele anlamında 26 Ekim 2011 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından bankacılık sisteminde güvenin tekrar sağlanmasına ve mali sürdürülebilirliğin oluşturulmasına yönelik bir reform stratejisi kabul edildi. Bu stratejinin en önemli ayağını ekonomik büyümenin tekrar sağlanması hedefi oluşturuyor. Daha fazla ekonomik büyüme kamu maliyesinde önemli ölçüde rahatlama sağlayacaktır. Beklentilerin ekonomik büyüme yönünde düzeltilmesi

Bu anlamda mevcut ekonomik krizle mücadelede şu politikalar izlenebilir:[16]

- Özellikle işsizliğin artmasına ve dolayısıyla toplam talebin azalmasına yol açacak politikalardan kaçınılması gerekiyor. En önemli öncelik istihdam yaratan bir büyüme yolunun açılması olmalı.

- Büyümeyi destekleyecek bir vergi reformu uygulanmalı. Vergi reformunun özellikle istihdamı arttıracak şekilde teşvik edilmesi hem ekonomik büyümeye destek olacak hem de gelir dağılımın düzelmesinde etkili olacaktır.

---

15 Ibid.
16 Ibid.

- Ayrıca kamu harcamalarının rasyonalizasyonuna gidilerek ve harcamaların etkinliğinin arttırılarak bütçede bir rahatlama da sağlanabilir. Burada özellikle verginin ekonomik büyümeyi ve istihdamı azaltmayacak alanlara kaydırılması hayatidir.

Kısa vadede atılacak adımlardan bir tanesi de Birlik içinde ticaret fazlası veren Almanya gibi ülkelerin iç taleplerini canlandırarak daha fazla ithalat yapmaya teşvik edilmeleri olabilir. Bu kıtada ekonomik sorun yaşayan ülkeler için bir rahatlama yaratabilir.[17]

UZUN VADEDE KRİZLE MÜCADELE VE YAPISAL REFORMLAR

Krizle mücadelede önemli bir mesele Avrupa ekonomilerindeki yapısal sıkıntıları görmek ve bunlara yönelik önlemler geliştirmektir. Kamu maliyesinde yaşanan sorunlar ekonomik krizin nedeni olmaktan çok semptomu durumundadır. Üye devletler arasındaki uzun dönemli faiz oranları arasındaki farklar, yüksek dış ticaret açıkları ve yüksek ücret ve fiyat farklılıkları krizin gerisinde yatan temel unsurlar durumundadır. Esas mesele Birliğin hâlâ tam anlamıyla bir birlik haline gelememiş olmasıdır da denilebilir. Dolayısıyla parasal birlik çok hızlı bir şekilde mali birlikle tamamlanmalıdır.

AB kendi geleceğini şekillendirirken dünyadaki ekonomik gelişmeleri de dikkate almak zorundadır. Bugün, dünya ekonomisinde büyümenin merkezi gittikçe daha dinamik ekonomilere kayıyor ve bu da küresel rekabeti daha da arttırıyor. Buna bağlı olarak, Çin ve Hindistan başta olmak üzere gelişmekte olan ekonomilerin dünya ekonomisindeki ağırlığı gittikçe artıyor. Bu durum da AB ekonomileri için önemli bir olguyu ortaya çıkarıyor. AB ekonomisi rekabet gücünü arttırmadıkça yakın ve uzak gelecekte önemli sorunlarla tekrar karşı karşıya kalacak. Dolayısıyla, AB ekonomisinin uzun vadede sürdürülebilir bir ekonomik büyüme yakalaması mevcut rekabet gücünü arttırmasına bağlı.

OECD tarafından yayınlanan yakın tarihli bir raporda dünya ekonomisinin değişen yapısı çarpıcı bir şekilde ortaya konuyor.[18] Buna göre, ekonomilerin görece büyüklükleri önümüzdeki 50 yılda önemli ölçüde değişecek. Gelecek 50 yıl, ülkelerin küresel GSYH paylarında ciddi değişmelere sahne olacak. 2005 yılı satın alma paritelerine göre, Çin'in 2012 yılında Avro Bölgesi'ni, ilerleyen birkaç yıl içerisinde ise ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olması; Hindistan'ın ise 20 yıl içerisinde Avro Bölgesi'ni geçmesi bekleniyor. Çin ve Hindistan'daki hızlı büyüme oranları sayesinde, iki ülkenin toplam GSYİH'leri G-7 ekonomilerini 2025 yılında geçecek ve 2060 yılında G-7 ekonomilerinin bir buçuk katı olacak. (2010 yılında Çin ve Hindistan'ın GSYİH toplamı, G-7'nin yarısı kadardı). 2060 yılında ise bu iki ülkenin GSYİH toplamı OECD alanından daha fazla olacak (mevcut durumda 1/3'ü kadar).

Bütün bunlara ek olarak uzun vadede gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye politika yapıcıların daha fazla dikkat kesilmesi gerekiyor. Uzun dönemli sürdürülebilir ekonomik büyüme için istihdam yaratan ve büyümeyi teşvik eden maliye ve para politikalarının yanında gelir dağılımının daha adil olmasını hedefleyen ekonomi politikaları da uygulanmalıdır. Bu politikalar sadece daha istenilir bir sosyal uyum yaratmayacak aynı zamanda talebin canlı tutulması ile ekonomik büyümeyi de sürdürülebilir kılacaktır. Ücretlerin özellikle verimlilik artışları ve enflasyon miktarı kadar artması önemlidir.

Uzun dönemli sürdürülebilir ekonomik büyüme için istihdam yaratan ve büyümeyi teşvik eden maliye ve para politikalarının yanında gelir dağılımının daha adil olmasını hedefleyen ekonomi politikaları da uygulanmalıdır.

Bugün sağlıklı bir ekonomik büyüme için üzerinde en fazla durulması gereken husus toplam talebin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi ve gelir dağılımı sorununa özel bir önemin verilmesidir. Bu anlamda, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için şu hususlara dikkat edilmelidir:[19]

- Sağlıklı toplam talep yönetimi,
- Ekonomi ve ekonomi yönetiminde (paradigmasında) yapısal değişim ve dönüşüm,
- İstihdam oluşturulması,
- Gelir eşitsizliklerinin azaltılması.

17 *Kemal Derviş,* Back to the Brink for the Eurozone, *Project Syndicate, 10 Ekim 2012, <http://www.projectsyndicate.org/commentary/austerity-is-killing-southern-europe-s-structural-reforms-by-kemal-dervi.>*

18 *OECD,* Looking to 2060: Long-term Global Growth Prospects, *Economic Policy Papers, Paris, Kasım 2012, pp. 21-22. Gelecekte dünya ekonomisinin durumunu ele alan yakın tarihli bir diğer önemli rapor ise PricewaterhouseCoopers tarafından yayımlanan* The World in 2050: The Accelerating Shift of Global Economic Power, Cahallenges and Opportunities *başlıklı rapordur. Bu rapor ilkine göre tamamen büyük ekonomilerin gelecekte dünya hasılasından alacakları paya odaklanmıştır. Çin, Hindistan, ABD ve AB ekonomileri bu bağlamda ele alınmıştır.*

19 *UNCTAD, op.cit., pp. 1-2.*

Küresel krize karşı alınacak önlemlerin tespit edilmesi, bu önlemlerin hayata geçirilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve politikaların üretilmesi oldukça önemlidir.

Yapısal reformlar önemli olmakla birlikte yapısal reform denilince sadece işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi anlaşılmaktadır ki mevcut durumda bu tür adımlar toplam talebi azaltarak daha fazla sorun yaratabilir. Yapısal reformlardan çok geniş bir çerçeveyi anlamak gerekir. Finans piyasaları, sosyal güvenlik, yatırım ortamının iyileştirilmesi, Ar-Ge yatırımları, beşeri kaynakların güçlendirilmesi, bilgi temelli ekonomiye geçiş ve daha birçok alan yapısal reformlar alanına girer.

Uzun vadede atılması gereken bir diğer adım ise AB entegrasyonunun her alanda nihayete erdirilmesi ve ülkeler arası ücret ve faiz farklılıklarının asgari seviyelere çekilmesidir. Daha fazla entegre olmuş bir AB krizlerle mücadelede hem daha güçlü olacak hem de daha az kriz riski ile karşılaşacaktır.[20]

Avrupa'nın tek başına krizden çıkması zordur. Başta ABD olmak üzere küresel ekonominin diğer aktörlerinin de canlanması gerekiyor. Burada en büyük sorumluluk Çin, gelişmekte olan Asya ülkeleri ve Almanya gibi dış ticaret fazlası veren ülkelere düşüyor. Bu ülkeler küresel talebin canlanmasında öncü olabilirler.

Bütün bunlarla beraber küresel mali sistemle ilgili olarak atılacak adımlar da krizden çıkış için hayatidir. Küreselleşmenin daha kapsayıcı bir sosyal adalet perspektifi ile yönetilmesi gerekiyor. Küresel yönetişim alanında;

- Küresel ekonomik ve mali koordinasyonun sağlanması;
- Küresel finans piyasalarının denetimi;
- Yeni bir finansal mimarinin kurulması;
- Gelir dağılımı adaletsizliklerine özel önem verilmesi;
- Ekonomi politikalarında talebin öneminin göz ardı edilmemesi;

öncelikli reform alanları olarak ortaya çıkıyor.

20 Derviş, op.cit.

SONUÇ

Küresel krize karşı alınacak önlemlerin tespit edilmesi, bu önlemlerin hayata geçirilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve politikaların üretilmesi oldukça önemlidir. Bugün bütün küresel kurumların daha şeffaf ve etkin bir yapıda, küresel işbirliğine açık biçimde, politika belirleyici rol üstlenmeleri dünyanın geleceği açısından kritik önem kazanmıştır. Hem küresel ekonomik krizle mücadelede hem de AB'deki krizle mücadele de birkaç önemli nokta ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

Toplam talep yönetimi, ekonomik büyümenin yeniden sağlanması ve krizden çıkış için en önemli noktadır. Bu anlamda, maliye politikasının toplam talebi canlandıracak ve ekonomik büyümeyi sağlayacak şekilde kullanılması gerekiyor.

Uzun dönemde ekonomik krizleri kontrol etmek, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sağlıklı bir şekilde değerlendirmeye bağlı görünüyor.

Ekonomik krizin sosyolojik ve psikolojik kökenleri de dikkate alınarak çözüm stratejileri oluşturulmalıdır. Özellikle ekonomik beklentilerin olumluya çevrilmesi önemlidir.[21]

21 *Robert J. Shiller,* The Narrative Structure of Global Weakening, *Project Syndicate, 20 Eylül 2012, <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-narrative-structure-of-global-weakening-by-robert-j--shiller >.*

KAYNAKÇA

- European Comission, *Macroeconomic Report: Annual Growth Survey 2012*, Brussel, 2011.
- Derviş, Kemal, *Back to the Brink for the Eurozone*, Project Syndicate, 10 Ekim 2012, <http://www.projectsyndicate.org/commentary/austerity-is-killing-southern-europe-s-structural-reforms-by-kemal-dervi.>
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), *Economic Policy Reforms 2012: Going for Growth*, Paris, 2012.
- OECD, *Looking to 2060: Long-term Global Growth Prospects, Economic Policy Papers*, Paris, Kasım 2012.
- PricewaterhouseCoopers (pwc), *The World in 2050: The Accelerating Shift of Global Economic Power, Cahallenges and Opportunities*, Londra, Ocak 2011.
- Shiller , Robert J., *The Narrative Structure of Global Weakening*, Project Syndicate, 20 Eylül 2012, <http://www.project-syndicate.org/commentary/the-narrative-structure-of-global-weakening-by-robert-j--shiller >.
- Stiglitz, Joseph E., *Monetary Mystification*, Project Syndicate, 4 Ekim 2012, <http://www.projectsyndicate.org/commentary/quantitative-easing-3--qe3--and-the-problems-of-the-fed-and-ecb-s-expansionary-monetary-policy-by-joseph-e--stiglitz>.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), *Trade and Development Report 2012*, Geneva, 2012.

Mehmet Çanakcı

Ankara Üniversitesi
İktisadi ve Mali Analiz
Bölümü

Arap Baharı ve Avrupa Borç Krizinin Türkiye İhracatına Yansımaları

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin bulunduğu bölge coğrafyasında önemli konumu ile Asya ve Avrupa arasında hem ticari hem de stratejik bir köprü görevi üstlenmesinden ötürü, çevre ülkelerde yaşanacak olası krizlerin Türkiye'ye etkilerinin incelenmesidir. Bu makalede özellikle 2010 yılı ve devamında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan siyasi krizlerin beraberinde getirdiği ekonomik çalkantı ve Avrupa'da yaşanan borç krizinin AB üyesi ülkelere yönelik ihracatımıza yansıyan boyutu ele alınmıştır.

GİRİŞ

2011 yılında ihracata çok ciddi anlamda etki edebilecek olaylardan biri, 2009 yılı sonlarında dillendirilmeye başlanan; 2010 yılı başında ciddileşen ve 2010 yılı sonlarına doğru Avrupa'nın Avro Bölgesi'nde yer alan bazı ülkelerde gerçekleşen borç kaynaklı ekonomik krizler, yani Avrupa borç krizi ve bir diğer olumsuz olaylardan; Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen'de büyük çapta; Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas'ta küçük çapta olmak üzere tüm Arap dünyasında baş gösteren mitingler, protestolar ve halk ayaklanmaları, kısaca Arap Baharı.

Dünyada yaşanan bu iki önemli gelişmenin 2011 yılı ekonomik göstergelere yansımasını Türkiye'nin ihracat rakamları düzleminde analiz ettiğimizde Avrupa borç krizi, ihracatı neredeyse hiç etkilememiştir. Arap Baharı'nın etkisi ise rakamlardan da anlaşılacağı üzere çok sınırlı kaldı. Kuzey Afrika'da Libya, Ortadoğu'da ise Suriye devletlerine yapılan ihracat bir önceki yıla göre önemli bir oranda azalış gösterdi. Kuzey Afrika'da yer alan bir başka devlet olan Mısır'da ise halk ayaklanmasıyla devlet başkanı devrilmesine rağmen ihracat rakamlarında azalma gerçekleşmedi, aksine Mısır'a yapılan ihracatın genel ihracat içindeki miktarı arttı.

Avrupa Birliği ülkelerine yapılan ihracat ise 2011 yılında 2010 yılına göre yaklaşık % 19 artarak 52,7 milyar dolardan 62,4 milyar dolara çıktı. Fakat Avrupa Birliği'ne yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı değişmemekle beraber % 46,2'de kaldı. AB ülkelerinden yalnız Portekiz ve Slovakya'ya yapılan ihracatta küçük bir azalma yaşandı.
Bu iki önemli etkeni ihracat rakamı düzleminde değerlendirirken Türkiye'nin coğrafya üzerindeki önemli jeopolitik konumu şüphesiz gerek Kuzey Afrika, Yakın ve Ortadoğu gerekse AB ülkelerine yapılan ihracatını etkilemektedir.

Bu nedenle öncelikle Arap Baharı'nın Kuzey Afrika bölgesine ihracatımızı nasıl etkilediğini detaylı olarak analiz edecek olursak;

Arap Baharı, Kuzey Afrika'da; Tunus, Libya ve Mısır'da devlet başkanlarının iktidarı kaybetmesine sebep olurken Türkiye de ise ihracat rakamlarını etkilemiş bulunmaktadır. Türkiye bu bölgeye 2010 yılında 7 milyar dolarlık ihracat yapmışken 2011 yılında bu rakam 6,7 milyar dolara düşmektedir.

Arap Baharı, Kuzey Afrika'da; Tunus, Libya ve Mısır'da devlet başkanlarının iktidarı kaybetmesine sebep olurken Türkiye de ise ihracat rakamlarını etkilemiş bulunmaktadır. Türkiye bu bölgeye 2010 yılında 7 milyar dolarlık ihracat yapmışken 2011 yılında bu rakam 6,7 milyar dolara düşmektedir. Yani Kuzey Afrika bölgesini oluşturan Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır ve Sudan devletlerinden Sadece Libya ve Mısır'da büyük çaplı siyasi bir değişim yaşanmasına rağmen bu bölgeye yapılan ihracatımızda 2011 yılındaki azalmanın sebebi Libya'ya yapılan ihracat rakamındaki önemli bir azalmadır. Aksine bir diğer Kuzey Afrika ülkesi Mısır'da da Libya gibi bir siyasi değişim yaşanmıştır. Fakat

ekonomik göstergelere baktığımızda Mısır'a yapılan ihracatta 2010 yılından 2011 yılına artış göstermiştir.

Kuzey Afrika tablosu aşağıda gösterilmiştir.

Yakın ve Ortadoğu bölgelerine yaptığı ihracat rakamlarını baktığımızda;

Ortadoğu ülkelerinden Suriye, Ürdün, Kuveyt, Bahreyn ve Yemen'e yapılan ihracat 2010 yılından 2011 yılına azaldı. Özellikle Suriye, Yemen ve Bahreyn'de 2011 yılında büyük halk ayaklanmaları meydana gelmişti. Bununla birlikte Ortadoğu'da en büyük ihracat hacmine sahip ülke olan Suriye'de yaşanan bu sebeplerden ötürü 2010 yılında ihracat 1,8 milyar dolar iken 2011 yılında 1,6 milyar dolara

Tablo 1. 2009-2011 yıllarında yapılan nominal ihracat (milyon dolar) ve toplam ihracattaki payları (%)

Kuzey Afrika						
	Nominal			Paylar		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Mısır	2,599	2,251	2,759	2,5	2	2
Cezayir	1,777	1,505	1,471	1,7	1,3	1,1
Fas	599	624	921	0,6	0,5	0,7
Tunus	646	714	803	0,6	0,6	0,6
Libya	1,795	1,932	748	1,8	1,7	0,6
Kuzey Afrika toplam	7,416	7,025	6,701	7,3	6,2	4,5

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, TÜİK, BETAM.

gerilemiştir. Bunun yanı sıra Yakındoğu ülkelerine yapılan 2010 yılındaki ihracat rakamları 2011 yılı sonunda artış göstermiştir. Bu ülkelerde de küçük çapta baş gösteren mitingler yaşanmasına rağmen Ortadoğu'da Suriye gibi bir ihracat azalması yaşanmamıştır. Dolayısıyla Yakındoğu bölgesine yapılan ihracat artışı Ortadoğu bölgesinde yaşanan azalıştan fazla olması hasebiyle Yakındoğu ve Ortadoğu bölgelerine yapılan toplam ihracat 2010 yılında 23,4 milyar dolar iken 2011 yılında 28 milyar dolara ulaşmıştır. Yaşanan bu artış Türkiye'nin ihracat payında 2010 yılında % 20,5'lik bir paya sahip iken 2011 yılında bu oran % 20,7'ye çıkmıştır.

Ortadoğu'ya ihracatın, özellikle Suriye bakımından değerlendirecek olursak, Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerinin son aylarda kötüleşmeye başladığı göz önüne alındığında 2012 yılında Suriye'ye yapılacak ihracat rakamlarının düşmesi beklenmektedir. Bunun yanında Irak ülkesinde yeniden inşa ve yeniden kalkınma amaçları doğrultusunda yapılan inşaat ve altyapı-üst yapı hizmetleriyle bölgeye en yakın ve en avantajlı ülke olan Türkiye'nin Irak'a ihracatı 2010 yılında 6 milyar dolar iken 2011 yılında 8,3 milyar dolara ulaşmıştır. Yaklaşık % 38,3'lük bir artış 2011 yılı ve sonrasında da önemli bir noktaya gidecektir. Bu bilgiler ışığında Irak'ın büyüme oranlarına da baktığımızda 2010 yılında % 0,8 iken bu oran 2011 yılında % 9,9'a ulaşmıştır. Ayrıca bölgede sadece Irak değil, BAE, İran, Suudi Arabistan, Gürcistan, İsrail ülkeleri de ihracat hacminin arttığı ve giderek de artacağı ülkeler olacaktır.

Yakın ve Ortadoğu tablosu aşağıda gösterilmiştir.

Bir diğer önemli etken olan, Avrupa Birliği ülkelerinde yaşanan borç krizinin Türkiye'nin ihracatına etkisi;

Türkiye dış ticaretinin yaklaşık % 44'ünü AB ülkeleriyle yapıyor; dolayısıyla Avrupa Birliği ülkelerinde yaşanacak resesyon veya krizin Türkiye ekonomisine etkileri yadsınamamaktadır. Bu sebeple birkaç yıl geriye dönüp baktığımızda 2007 yılının ikinci yarısında ABD gayrimenkul piyasasında patlak veren ve 2008 Eylülünde Lehman Brothers'ın iflasıyla küresel nitelik kazanan finansal kriz 2009 yılında dünya genelinde hemen hemen tüm ülkelerin ekonomilerinde ciddi daralma meydana getirmiştir. Finansal sektöre olan güvenin yeniden tahsisi ve krizin reel sektör üzerindeki et-

Tablo 2. 2009-2011 yıllarında yapılan nominal ihracat (milyon dolar) ve toplam ihracattaki payları (%)

Yakın ve Ortadoğu						
	Nominal			Paylar		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Irak	5,123	6,036	8,315	5	5,3	6,2
B.A.E	2,897	3,333	3,713	2,8	2,9	2,8
İran	2,025	3,044	3,590	2	2,7	2,7
Suudi Arabistan	1,768	2,218	2,764	1,7	1,9	2
İsrail	1,522	2,08	2,392	1,5	1,8	1,8
Azerbaycan	1,400	1,550	2,065	1,4	1,4	1,5
Suriye	1,422	1,845	1,612	1,4	1,6	1,2
Gürcistan	763	769	1,092	0,7	0,7	0,8
Lübnan	689	618	719	0,7	0,5	0,5
Ürdün	455	571	507	0,4	0,5	0,4
Kuveyt	211	395	297	0,2	0,3	0,2
Yemen	379	330	273	0,4	0,3	0,2
Umman	106	129	215	0,1	0,1	0,2
Katar	289	163	188	0,3	0,1	0,1
Bahreyn	114	172	160	0,1	0,2	0,1
Filistin	30	40	49	0	0	0
Yakın ve Ortadoğu Toplam	19,193	23,295	27,954	18,8	20,5	20,7

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, TÜİK, BETAM.

kilerinin azaltılması amaçlı alınan para politikası, maliye politikası ve finansal sektöre yönelik alınan politika önlemleri nispi bir başarı sağlasa da çok ciddi sosyal ve iktisadi sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle de bazı bankaların borçlarının kamulaştırılması doğal olarak kamu borcunun çok ciddi seviyelere yükselmesine ve bu borcun geri ödenmesiyle ilgili endişelerin oluşmasına sebep vermiştir. Bu da borcu yüksek olan Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya gibi ülkelerin borç sorunuyla karşılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Avrupa da yaşanan bu krizi Dr. M. İbrahim Turhan'ın özetlemiş olduğu ifadelerle burada belirtmek isterim;

Avrupa borç krizi aslında 1990 yılında başladı. Tıpkı Avrupa'da 1870-1915 yılları arasında yaşanan iktisadî genişleme ve küreselleşme döneminin sonunda Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve savaşın akabinde izlenen son derece katı neo-klasik politikaların dünya ekonomisini Büyük Buhran dönemine sürüklemesi ve bunun da İkinci Dünya Savaşı'yla neticelenmesi gibi, 1990'lı yıllar da neo-klasik uygulamanın akabinde yaşanan bir refah dönemiydi ve sonunda aynı şeyler tekrar etti. Zira insanoğlunun en büyük hatası olan aşırı güven duygusu bu dönemde yeniden nüksetti; kimse büyük, küresel bir krize ihtimal vermiyordu. 1999 yılında, yani başkanlık seçimlerinden bir yıl önce 15 trilyon dolarlık ekonomisiyle, bütçe fazlasıyla, % 3'lük büyüme hızı, % 4'lük işsizlik ve % 1,3'lük enflasyon oranıyla dev bir ekonomi olan ABD'nin 10 sene içinde bugünkü noktaya gelmesi ancak 'aşırı güven' ile izah edilebilir. 'Olmayan gelirin sistemik harcanması' ABD'de yaşanan Mortgage Krizi'nin sebebi olurken, riskin yer değiştirdiğinde yok olduğunu kabul eden bankacılar bu süreci hızlandırdılar. Ve sonunda, 2001'de Türkiye'de olan, 2009'da Avrupa'da yaşandı. Borçlular bankalara olan borçlarını ödemeyince hane halkının ve sektörün oluşturduğu borç açığı bankacılık sektörü üzerinden devlet bilançolarına geçti. Bu aşamada devletlerin, mevcut durumu düzeltebilmek için ekonominin 20 trilyon dolarlık borcunu ödemeleri gerekiyor; ama Türkiye'nin 5 yıl boyunca üstü üste faiz dışı % 5 fazla vererek yaptığını AB'de yapacak kimse çıkmadığı için bu kriz çözülemiyor.

Tablo 2. 2009-2011 yıllarında yapılan nominal ihracat (milyon dolar) ve toplam ihracattaki payları (%)

Yakın ve Ortadoğu						
	Nominal			Paylar		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Irak	5,123	6,036	8,315	5	5,3	6,2
B.A.E	2,897	3,333	3,713	2,8	2,9	2,8
İran	2,025	3,044	3,590	2	2,7	2,7
Suudi Arabistan	1,768	2,218	2,764	1,7	1,9	2
İsrail	1,522	2,08	2,392	1,5	1,8	1,8
Azerbaycan	1,400	1,550	2,065	1,4	1,4	1,5
Suriye	1,422	1,845	1,612	1,4	1,6	1,2
Gürcistan	763	769	1,092	0,7	0,7	0,8
Lübnan	689	618	719	0,7	0,5	0,5
Ürdün	455	571	507	0,4	0,5	0,4
Kuveyt	211	395	297	0,2	0,3	0,2
Yemen	379	330	273	0,4	0,3	0,2
Umman	106	129	215	0,1	0,1	0,2
Katar	289	163	188	0,3	0,1	0,1
Bahreyn	114	172	160	0,1	0,2	0,1
Filistin	30	40	49	0	0	0
Yakın ve Ortadoğu Toplam	19,193	23,295	27,954	18,8	20,5	20,7

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, TÜİK, BETAM.

Özellikle de bazı bankaların borçlarının kamulaştırılması doğal olarak kamu borcunun çok ciddi seviyelere yükselmesine ve bu borcun geri ödenmesiyle ilgili endişelerin oluşmasına sebep vermiştir. Bu da borcu yüksek olan Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya gibi ülkelerin borç sorunuyla karşılaşmasıyla sonuçlanmıştır.

Buna rağmen AB 2011 yılında tahmini olarak % 1,6 büyüdü ve Avrupa Birliği'ne yapılan ihracat 2010 yılında 52,7 milyar dolarken 2011 yılında 62,4 milyar dolara çıktı. AB'ye yapılan ihracat toplam ihracat içerisinde ki payı değişmeyerek % 46,2'de kaldı. Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde miktarsal olarak en büyük ihracat artışı Almanya da 2010 yılında 11,5 milyar dolar iken 2011 yılında 14 milyar dolar olarak görüldü. Yani yaklaşık % 21,6'lık bir artış seyretmiştir. Bunun yanı sıra İtalya, İngiltere, Hollanda ve Fransa'ya da yapılan ihracatta herhangi bir yapısal değişiklik ve kriz nedeniyle oluşan bir etki gözlenmedi.

Borç krizi yaşayan İtalya, İspanya, Yunanistan, Portekiz, İrlanda gibi ülkelerin 2008-2011 yılları arası büyüme oranlarını incelediğimizde 2011 yılı son çeyreğinde rakamsal olarak küçülmenin yaşandığı ilk iki ülkelerden biri olan Yunanistan'ın % 6,9 ve Portekiz'in ise % 1,6 negatif büyümeye sahip olduğunu görmekteyiz. Yunanistan ve İtalya'nın kamu borç yükünün fazla olması büyüme rakamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanında İspanya ve İrlanda'nın ise hane halklarının borç yükü (konut kredileri) fazladır. Dolayısıyla büyüme oranlarına göz attığımızda 2011 yılında küçülen ülkeler Yunanistan, Portekiz, İrlanda ve İtalya iken, büyüme gösteren ülke ise İspanya'dır. Fakat bu krize rağmen Türkiye'nin bu bölgeye ihracatında sadece Portekiz ve Slovakya'da bir azalma görüldü. İhracat rakamlarının yaşanan bu krize rağmen artış göstermesinin en büyük nedenlerinden biri Türkiye'nin sunmuş olduğu görece orta kalite ihraç malları ve fiyatlarının bu ülkelerdeki yine görece yüksek kaliteli mallara göre fiyat avantajı olmasıdır.

AB-27 Ülkeleri İhracat Rakamları

Tablo 3. 2009-2011) yıllarında yapılan nominal ihracat (milyon dolar) ve toplam ihracattaki payları (%)

AB 27						
	Nominal			Paylar		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Almanya	9,793	11,479	13,961	9,6	10,1	10,3
İngiltere	5,938	7,236	8,158	5,8	6,3	6
İtalya	5,889	6,505	7,856	5,8	5,7	5,8
Fransa	6,211	6,054	6,809	6,1	5,3	5
İspanya	2,818	3,536	3,920	2,8	3,1	2,9
Hollanda	2,127	2,461	3,245	2,1	2,2	2,4
Romanya	2,202	2,599	2,876	2,2	2,3	2,1
Belçika	1,796	1,960	2,451	1,8	1,7	1,8
Polonya	1,322	1,504	1,759	1,3	1,3	1,3
Bulgaristan	1,386	1,497	1,623	1,4	1,3	1,2
Yunanistan	1,630	1,456	1,554	1,6	1,3	1,2
İsveç	749	947	1,183	0,7	0,8	0,9
Avusturya	807	835	1,053	0,8	0,7	0,8
Malta	664	410	900	0,7	0,4	0,7
Çek Cumhuriyeti	489	694	888	0,5	0,6	0,7
Danimarka	691	765	881	0,7	0,7	0,7
Slovenya	595	357	618	0,6	0,3	0,5
Macaristan	446	441	509	0,4	0,4	0,4
Portekiz	409	465	446	0,4	0,4	0,3
Slovakya	217	455	402	0,2	0,4	0,3
İrlanda	295	339	354	0,3	0,3	0,3
Finlandiya	196	297	353	0,2	0,3	0,3
Litvanya	152	208	274	0,1	0,2	0,2
Estonya	106	90	132	0,1	0,1	0,1
Letonya	65	66	116	0,1	0,1	0,1
Lüksemburg	19	26	54	0	0	0
Güney Kıbrıs	1	1	1	0	0	0
AB-27 Toplam	47,013	52,685	62,378	46,000	46,200	46,200

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, TÜİK, BETAM

Sonuç olarak;

2012 yılı ve sonrası için bir öngörüde bulunmak gerekirse Arap Baharı Türkiye'nin Libya'yla yaptığı ihracatı büyük bir sekteye uğrattı. Türkiye'nin sadece Libya ile ihracatının sekteye uğraması değil Suriye, Kuveyt, Ürdün ve Yemen ile ihracatı da zarar görmüştür. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki ülkeler kendi iç dinamiklerini istikrara kavuşturmaya çalışır ve yaralarını sararsa bu bölgeye ihracat daha iyi noktaya gelebilir. Bunun yanında Suriye'de yaşanan istikrarsız ortam ve ekonomik sıkıntılar Türkiye'nin ihracatını gittikçe bu bölgede azaltabilmektedir. Avrupa'da yaşanan borç krizi 2011 yılı için yukarıda belirtilen göstergelerden de anlaşılacağı üzere pek bir sorun oluşturmadı. Fakat Eurostat 2012 AB büyüme hızını % 0,6 olarak öngörmektedir. Ayrıca Dünya Bankası tarafından hazırlanan "Küresel Ekonomik Görünüm 2012 Kırılgan Dünyada Büyümeyi Yönetmek" adlı raporda ise gelişmekte olan ülkelerin 2008-2009 kü-

Büyüme rakamları;

Tablo 4. 2008-2011 yılları arasındaki büyüme oranları (%) ve Türkiye'nin bu ülkelere yaptığı ihracat rakamları (milyon dolar)

	Büyüme Oranları				Nominal ihracat			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
İtalya	-1,2	-5,1	1,8	0,4	7,819	5,889	6,505	7,856
İspanya	0,9	-3,7	-0,1	0,7	4,047	2,818	3,536	3,920
Yunanistan	-0,2	-3,3	-3,5	-6,9	2,430	1,630	1,456	1,554
Portekiz	0	-2,9	1,4	-1,6	541	409	465	446
İrlanda	-3	-7	-0,4	-0,7	664	295	339	354

Kaynak: World Bank, IMF, T.C. Ekonomi Bakanlığı, TÜİK, BETAM

Özellikle G-20 gibi uluslararası platformlarda gerek devletlerin hükümet kanadı gerekse merkez bankaları ülkelerin ekonomik alanda refah seviyelerini korumalarını veya arttırmaları, ekonomik büyüme gerçekleştirebilmeleri için ekonomik göstergelerden; ihracat-ithalat dengesini, cari işlemler açığı ve enflasyon seviyesi gibi makro göstergeleri istikrarlı, sürdürülebilir yönetmelidir.

resel ekonomik krizinden toparlanarak çıktıkları, 2012'de gelişmekte olan ülkelerin % 5,3, gelişmiş ülkelerin % 1,4 büyüyeceği, Avro Bölgesi'nin ise % 0,3 oranında küçüleceğinin tahmin edildiği düşünüldüğünde 2013-2014 yıllarında Doğu Asya, Pasifik ülkeleri, Latin Amerika'da Güney Asya ve sahra altı Afrika'da az bir büyümenin olacağı, Avrupa'da ve Orta Asya'da ise krizden çok fazla etkilendikleri için toparlanmaları da daha hızlı olabilecektir. Önümüzdeki dönemde özellikle kısa vadeli borç oranı yüksek olan ülkelerin istikrarsızlığının daha fazla olacağı, işçi dövizlerine bağımlı olan ülkeler ve turizm ülkeleri de yaşanacak bir krizde en büyük riski taşıyacak ülkeler olacaktır. Bu nedenle ülkelerin gerek demokrasi çalışmaları gerekse ekonomi kurumlarının makro politikalar noktasında istikrarlı reel politikalar üretmesi ve uygulaması mutlak olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Bu noktada ülkelerin başta merkez bankalarına ve ekonomi kurumlarına büyük görev düşmektedir. Özellikle G-20 gibi uluslararası platformlarda gerek devletlerin hükümet kanadı gerekse merkez bankaları ülkelerin ekonomik alanda refah seviyelerini korumalarını veya arttırmaları, ekonomik büyüme gerçekleştirebilmeleri için ekonomik göstergelerden; ihracat-ithalat dengesini, cari işlemler açığı ve enflasyon seviyesi gibi makro göstergeleri istikrarlı, sürdürülebilir yönetmelidir. Fakat sadece bu alanda makro tedbirler almak yeterli olmamakla beraber bu politikaları destekleyen kaldıraçlara yani demokrasiye ve siyasi istikrara da önem vermelidirler.

KAYNAKLAR

- BETAM (10.02.2012), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.
- Cüneyt Başaran, "Kriz İtalya'da Ateşi Fransa'yı Yakıyor," Bloomberg Tv, 13.07.2011
- Javier Bianchi & Enrique G. Mendoza, 2011. "Overborrowing, Financial Crises and 'Macro-prudential' Policy?" IMF Working Papers 11/24, International Monetary Fund.
- D. Filiz Unsal, 2011. "Capital Flows and Financial Stability: Monetary Policy and Macroprudential Responses," IMF Working Papers 11/189, International Monetary Fund
- Küresel Kriz Sonrası Para Politikası, (A. Hakan Kara Çalışma Tebliği, No. 12/17, Haziran 2012)
- Süleyman Serdar Karaca ve Reşid Çiğdem, "The Effects of the 2008 World Crisis to Turkish Certain Sectors: The Case of Food, Main Metal, Stone and Soil and Textile Industries" International Research Journal of Finance and Economics Issue 88 April, 2012.
- Petr Polak, David C. Robertson ve Magnus Lind, "The New Role of the Corporate Treasurer: Emerging Trends in Response to the Financial Crisis," International Research Journal of Finance and Economics Issue 88 April, 2012.
- TEPAV-Dünya Bankası Bilgi Merkezi, Ankara.

Ayhan Kaya

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Kale Avrupası: Refah Toplumundan İhtiyat Toplumuna?

GİRİŞ

1960'lar boyunca göç Batı Avrupa'da olumlu karşılanıyorken, günümüzde ulus devletler için bir hoşnutsuzluk, korku ve istikrarsızlık kaynağı olarak ifade edilmeye başlandı. 1960'lardan bu yana ne oldu? Göçün ve göçmenlerin algılanmasında neden böyle bir değişim gerçekteşti? Bu soruların cevabı değişen küresel ve sosyo-politik şartlarda yatıyor. Şüphesiz, sanayisizleşme, artan üretkenlik, işsizlik, yoksulluk, dışlanma, şiddet, kültüre yönelme ve neo-liberal ekonomi-politik gibi etkenler, yeterince eğitimli ve kalifiye olmayan göçmen kitleleri Franz Fanon'un (1965) kullandığı bir ifadeyi kullanmak gerekirse *'dünyanın yeni sefillerine'* dönüştürürken, göçmenler ve onların çocukları yaşanmakta olan işsizlik, yoksulluk ve şiddet gibi sorunların müsebbibi olarak lanse edilmeye başlanmışlardır pek çok yerde. Geçtiğimiz birkaç onyıl boyunca özellikle Müslüman kökenli göçmenlerin farklı şekilde algılanmalarına bağlı başka olaylar da gerçekleşti: İran Devrimi (1979), Salman Rushdie olayı (1989), I. Körfez Savaşı (1990), Bosna Savaşı (1992), 11 Eylül (2001), Afganistan Savaşı (2001), II. Körfez Savaşı (2003), Theo Van Gogh cinayeti (2004), Madrid bombalama eylemleri (2004), 7 Temmuz 2005 Londra bombalama eylemleri, 2005 Paris Banliyö eylemleri, Danimarka karikatür krizi (2006), İsviçre Minare yasağı krizi (2009), İran

Kriz, aşırı yüksek devlet borç stokuna sahip Euro Bölgesi ülkeleri Yunanistan, İrlanda ve Portekiz'in finansal piyasalardan borçlanma imkânlarını yitirmelerine ve IMF ile borç anlaşması yapmalarına yol açtı.

ile yaşanan nükleer enerji krizi (2010), Almanya'da Thilo Sarazin tarafından yazılan rıkçı kitabın yol açtığı polemik (2010), İngiltere, Birmingham'da Kuran kursunda İmam tarafından dövülen çocukların yol açtığı tartışma (2011), Florida'da Amerikalı rahip tarafından Kur'an'ın yakılması olayı (2011), Fransa'da burkanın yasaklanması (2011), *Müslümanların Masumiyeti* adlı filmin fragmanının yol açtığı olaylar ve özellikle son yıllarda yaşanan namus cinayetleri... Yaşanan tüm bu olumsuzluklar Batı'da Müslüman kökenli insanlara ve diğer göçmenlere karşı giderek yükselen düşmansı bir havanın doğmasına neden olmuştur.

Ayrıca Doğu Bloğu'nun çökmesi sonucu oluşan demografik değişikliklerin etkileri de hafife alınmamalıdır. 1989 yılı Alman, Macar ve Rus kökenliler ve Rus Yahudilerin yer değiştirmeleri ile oluşan devasa göçlerin sonucu olan yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmiştir. Komünizm sonrası dönem aynı zamanda Almanya, Avusturya, Fransa, İtalya, Belçika ve Hollanda gibi Batılı ulus devletlerin yeniden homojenleşme eğilimi içine girmelerine neden oldu. Diğer yandan eski Doğu Bloğu ülkelerinde ortaya çıkan siyasal istikrarsızlık ve *etnik çatışmalar* bazı etnik grupları, akraba toplulukların yaşadığı Batılı ülkelere göç etmeye zorlamıştır. Milyonlarca insanın yer değiştirmesi, ulus devletlerin göç politikalarını etnik kökene dayalı olarak, yani toplumdaki çoğunluk ile aynı etnik kökene sahip göçmenlerin ülkeye girişine öncelik vererek, farklı etnokültürel ve dinsel kökenden gelen ve uzun zaman önce göç ederek ülkeye yerleşmiş grupları saf dışı bırakmaya yönlendirmiştir. 1990'larda ulus devletler bu kadar fazla sayıda göçmenin bir anda gelişini özümseyecek kadar donanımlı değillerdi. Batı Avrupa'yı ve özellikle Almanya'yı etkileyen sözkonusu demografik değişim, 'medeniyetler çatışması', 'kültür savaşları', 'din savaşları' ve 'İslam korkusu' gibi söylemlerin yüksek sesle dillendirilmesi için gerekli olan zemini de hazırlamıştır. Bu süreç, refah devletinin sınırlarını aşındıran neo-liberal politikaların da etkisiyle, Batılı Avrupa ülkelerinde göç ve entegrasyon politikalarının giderek sertleşmesine ve AB'nin dış dünyaya kapalı bir 'Ortaçağ Kalesi' haline gelmesine neden olmuştur.

GÖÇÜN KONTROLÜ: ABARTMAYA GEREK YOK!

Göçün kontrolünde bölgesel işbirliğinin önemi göz önünde bulundurulduğunda, göç ve terör arasındaki bağlantının Avrupa'daki politik söylemde nasıl kurulduğununu kısaca anlatmakta fayda var. Adalet ve İçişleri Bakanlar Kurulu 11 Eylül 2011 (New York), 11 Mart 2004 (Madrid) ve 7 Temmuz 2005 (Londra) terör saldırılarından sonra olağanüstü toplantılar düzenledi. 20 Eylül 2001 bildirisinde, Konsey 'dış sınırlarda kontrolleri sıkılaştırmanın' gereğini belirtti ve saldırının ardından birtakım kitlesek göç hareketlerinin olabileceğine dikkat çekti. Madrid saldırılarının ardından 19 Mart 2004'te gerçekleştirilen toplantıda yine sınır kontrollerinin güçlendirilmesine atıfta bulunuldu ve birleşik bir sınır idare ajansı oluşturulması konusu gündeme getirildi (Kaya, 2012). Londra saldırıları sonrasında ise köktendinciliğe dikkat çekilirken göç kontrol edilmesi konusundan pek söz edilmedi. 11 Eylül öncesinde de dile getirildiği üzere göçün kontrolü konusu bu terör saldırılarının ardından önemini arttırarak gündemdeki yerini korumuştur.

Göç Kontrolü önceliğini korurken kaçakçılıkla mücadele ve Avrupa'nın dış sınırlarını istenmeyen göçten koruma ihtiyacı politika yapıcılar için giderek belirginlik kazandı. Bilindiği üzere 1985 yılında, AB üye ülkeleri arasında birliğin iç sınırlarını kaldırmak, dış sınırları yasadışı göç, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti ve organize suçlara karşı güçlendirmek, komşu ülkelerle tampon bölge oluşturmak, ortak bir vize politikası izlemek ve sözleşme tarafları arasında bilgi alışverişini sağlayacak bir bilişim sistemi oluşturmak için Şengen Anlaşması imzalanmıştır. Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ile başlayan *Şengenistan* (*Schengenland*), Norveç, İzlanda, Liechtenstein ve İsviçre gibi birlik üyesi olmayan ülkeleri de kapsayarak bugün itibariyle 26 ülkeye ulaşmıştır. Benzer şekilde 2001 sonrası dönemde ortaya çıkan en önemli Avrupa Zirvesi belgesi olan Lahey Programı, terör ve göç kontrolü arasında bir bağlantı kurmayı başaramamıştır. Lahey Programında küresel adalet konusu vurgulanmış olsa da göçü bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaktan kurtaramamıştır.

Avrupa ülkelerinin bir bölümü daha esnek işgücü piyasaları ve yenilikçi, katma değeri yüksek sektörlere yaptıkları yatırımlar sayesinde azalan işgücü verimliliğini tersine çevirerek küresel rekabet yarışında tutunmayı başarırken, ekonomide küreselleşmenin gerektirdiği yapısal dönüşümü gerçekleştiremeyen AB ülkelerinin büyüme modeli kalıcı ekonomik büyümeyi sağlayacak ölçüde güçlendirilememiştir.

Avrupa Birliği genelinde neredeyse her on kişiden iki kişinin yabancı kökenli olduğu düşünülürse Avrupa'nın aslında etno-kültürel açıdan farklılıklarla hep iç içe olduğu ve binlerce yıldır göç olgusuna aşina olduğu açıkça görülür. Son yirmi yıldır Avrupa Birliği göçün yönetimi konusunda hiç de hoş olmayan bir görüntü sergilemiştir. Sorun, aslında tanımını giderek belirli bir toprak parçasından alan ve giderek bir teritoryal devlete dönüşme eğilimi sergileyen AB'nin doğasında yatıyor. Göç konusunun popüler kültürde ve resmi söylemlerde giderek istenilmeyen, arzu edilmeyen ve rahatsızlık duyulan bir konu haline getirildiği görülmektedir. Avrupa alanının günden güne haritalarda, medyada ve istatistiki verilerde kullanılan ideolojik temsil biçimleri aracılığıyla etno-kültürel ve dinsel açılardan farklı olan ötekilerden arınmış bir alan haline getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Örneğin, 'yasadışı göçmenlerin' AB'ye gelmek için kullandığı yolları gösteren haritalar, AB vatandaşlarının gözünde Avrupa'nın 'üçüncü dünyanın istilasından kurtarılması gereken bir toprak parçasına' dönüşmesine katkıda bulunan ideolojik birer metin haline geldiler. Diğer bir deyişe haritalar ötekileri düşman olarak tasarlayan metinler oldular. Slovaj Zizek'in (1998) tanımıyla bu 'biz' ve 'öteki' ayrımını giderek mutlaklaştıran, daima 'uygarlıklar çatışması' paradigmasına vurgu yapan ve sosyo-ekonomik ve siyasal nitelikli sorunları giderek kültürelleştiren ve dinselleştiren muhafazakâr anlayışın uzantısıdır.

Haritalar ideolojik kurgulardır. Bir yandan dünyanın nasıl temsil edilmesi gerektiğini gösterirken, diğer yandan daha belirli ideolojik ve kültürel anlatıları da içerirler. Örneğin, Avrupalı öğrenciler için Avrupa'nın önde ve dünyanın merkezinde olduğu haritalar 'doğru' haritalardır. Bu haritalar Avrupa'yı dünyanın merkezine yerleştirerek Avrupalıların etnosentrik bir bakış açısı oluşturmalarına katkı sağlamaktadır.

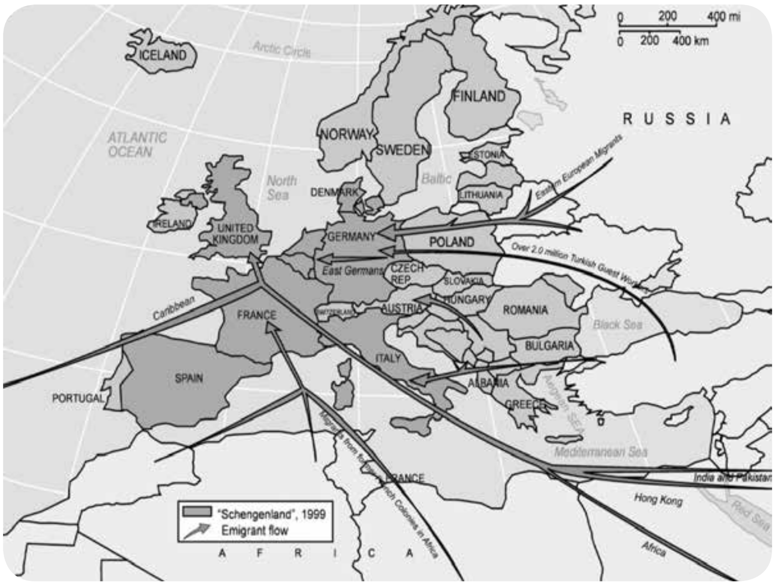
Sözgelimi aşağıda gösterilen iki harita arasındaki fark nedir? Rahatlıkla anlaşılacağı üzere, Harita 1, doğu-batı ve kuzey-güney göç yollarını gösterirken Harita 2, II. Dünya Savaşı'nda silahlı güçlerin hareketlerini gösteriyor. Aslında, iki harita da bir yerden gelerek başka bir yöne giden "tehlikenin" varlığına işaret ediyor. Bireylerin imgelemlerinde göçmenler ve silahlı güçler benzer tehditler şeklinde yer ediyor. Haritalar objeleri görünür kılıyorlar. İngiliz sosyal bilimci Susan Bassnett, harita yapıcılarının tarafsız ve güvenilir temsillerden çok, insanları etkileme süreçleriyle uğraştıklarını söyler. Dahası haritalar coğrafi alanların ideolojik bir şekilde yeniden düzenlenmesinde kesinlikle güçlü araçlar olarak karşımıza çıkar. Haritalar ideolojik kurgulardır. Bir yandan dünyanın nasıl temsil edilmesi gerektiğini gösterirken, diğer yandan daha belirli ideolojik ve kültürel anlatıları da içerirler. Örneğin, Avrupalı öğrenciler için Avrupa'nın önde ve dünyanın merkezinde olduğu haritalar 'doğru' haritalardır. Bu haritalar Avrupa'yı dünyanın merkezine yerleştirerek Avrupalıların etnosentrik bir bakış açısı oluşturmalarına katkı sağlamaktadır. Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler* adlı çalışmasında haritaların milliyetçi imgeler açısından sunduğu ideolojik etkiyi başarılı şekilde anlatır. Diğer yandan Japonyalı öğrencilerinin çizdiği haritalarda Japonya önde ve dünyanın merkezindeyken Avrupa ise haritanın sol kıyısında bulunmaktadır. Burada da yine haritaların ideolojik işlevi ortaya çıkar ve Japonya yurttaşlarının etnosentrik bir yaklaşımla dünyayı ve kendi ülkelerini algılamalarına olanak tanınır. Haritalarla benzer şekilde işleyen farklı ideolojik araçlar da vardır: Anketler, raporlar, köşe yazıları, istatistikler, fotoğraflar, sayılar, çizelgeler ve grafikler. Tüm bu araçlar, insanların imgelemlerinde 'biz' ve 'onlar' ayrımının yeniden üretilmesine katkıda bulunacak türdendir. Bütün bu rutin araçlar şeyleri görünür, ölçülebilir ve programlanabilir şekillere bürümdürür. Bu tür araçların, göç olgusunu ulusal, toplumsal ve kültürel güvenliğe bir tehdit olarak göstermeye yarayan sıradan araçlar olabileceğini vurgulamakta fayda vardır.

Göçmen karşıtlığı dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi AB'de de özellikle Hristiyan Demokrat ve popülist sağ kökenli bakanlar, politikacılar, basın mensupları ve hatta başbakanlar arasında popüler bir spor halini aldı. Bugün düşmansı, yaralayıcı, ırkçı açıklamalar ve göçmen karşıtı politika önerileri ya da önlemler gündelik hayatta sıkça karşılaşılan şeyler olarak ön plana çıkmakta. Özellikle son yıllarda derinleşen finansal ve ekonomik kriz süreçlerinde, yaşanmakta olan işsizlik, yoksulluk, adaletsizlik ve eşitsizlik gibi yapısal sorunların müsebbibi olarak göçmenlerin gösterildiğine de tanık olmaktayız pek çok Avrupa ülkesinde. Göçün kamu tarafından gerçek bir tehdit olarak algılanması ile ilgili olarak altı çizilmesi gereken önemli bir konu, göç olgusunun uluslararası belgelerde dahi sosyal, kültürel ve insani yanları gözardı edilen ve sadece istatistiki verilere vurgu yapılmak suretiyle Batı'daki nüfus ve istihdam sorunları bağlamında tartışılıyor olmasıdır. Sözgelimi, Birleşmiş Milletler'in Rep-

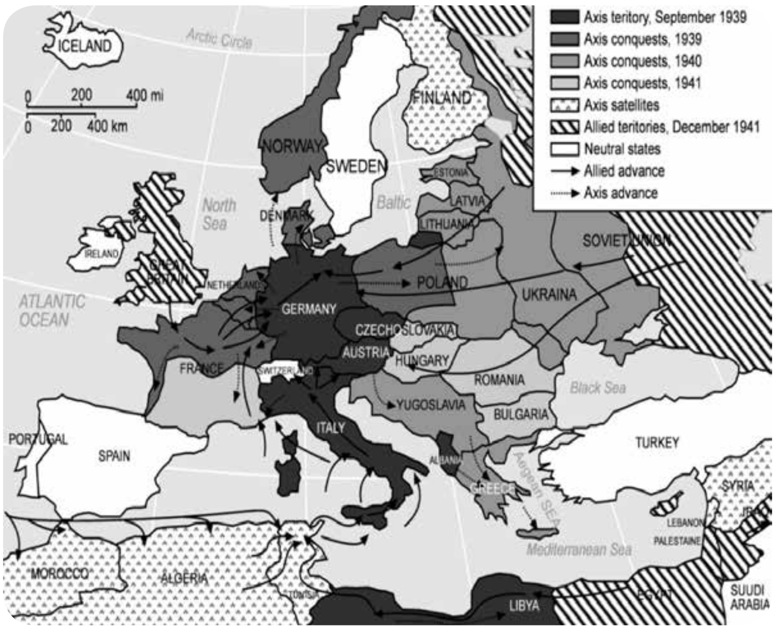
lacement Migration (1997) raporuna referansla bu tarz raporlarda göçün daha çok Batı'da ortaya çıkan demografik açığı kapatabilmek için araçsallaştırılan bir konu şeklinde algılandığını söylemek mümkündür. Bu tür metinlerde, Avrupa'nın güvenliği sorunsalı, sınırları geçen tehlikeli yasal olmayan göçmen kitleleri şeklinde değil, azalan doğurganlık problemi ve bunun ekonomik üretkenlik ve refah düzeninin devamlılığı üzerindeki olumsuz etkileri şeklinde ele alınmaktadır. Diğer bir değişle, göçmenlerin kaattığı kültürel, dilsel, dinsel zenginlik veya göçmenlerin karşılaştığı sorunlar yerine, onların sözkonusu evsahibi toplumun refahı ve mutluluğunun devamı için nasıl araçsallaştırıldığına tanık olmaktayız bu tür metinlerde.

AB'ye üye olan ülkelerinin göç deneyimleri farklı kategorilerle açıklanabilir. *Dinamik göç alan ülkeler* olarak tanımlanan ülkelerin net göç oranları yılda % 0,8 dolaylarındadır. Tablo 1'de de görüldüğü üzere, yakın zamanda AB'de böyle bir ülke bulunmuyor. Avusturya, Belçika, İsveç, Fransa ve Hollanda gibi *klasik göç ülkeleri* şeklinde tanımlayabileceğimiz ülkelerde net göç oranı yılda % 0,2 şeklinde pozitif göç oranlarına sahiptir. Almanya ise yukarıda da ifade edildiği gibi negatif (-) göç oranına erişmiştir. Polonya, Estonya, Letonya gibi geçmişlerinde göç akımlarına maruz kalan *eski göç ülkeleri* şimdilerde yılda % 0,1-3 oranında pozitif net göç deneyimi yaşamaktadırlar. Net göç pratiğinin son yıllarda bu şekilde değişmesi ve bazı ülkelerde negatif (-) düzeylere in-

Göçmen karşıtlığını, Fransa, Almanya, Avusturya, Belçika ve Hollanda'nın da aralarında bulunduğu pekçok ülkede *net göçün* eksi olduğu veya eksiye yaklaştığı bir zamanda toplumsal bir spor haline geldiği de gözününde bulundurulmalıdır (Tablo 1). Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda'da bu ülkelerin azalan doğurganlık oranları, dış göç, artan ırkçılık, İslamofobya ve yabancı düşmanlığına bağlı olarak çok yakın zamanda ciddi nüfus sorunları ile karşı karşıya kalacakları ile ilgili endişeler son bir kaç yılda boy göstermeye başlamıştır. Sözgelimi, Almanya'da net göç oranları son bir kaç yılda eksi seviyelerde seyretmektedir. Daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse, Almanya'yı terkeden Almanya vatandaşı sayısı aynı ülkeye giriş yapan göçmen sayısından daha fazladır. Gerek finansal kriz, artan rekabet, yükselen yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslamofobya özellikle kalifiye insanların ve büyük ölçüde göçmen kökenli nitelikli insanların Almanya'da yaşamlarını sürdürmelerini giderek zorlaştırmaktadır. Bu nedenledir ki, Eurosat verilerinden de görüleceği üzere Almanya'dan Türkiye'ye göç eden Alman vatandaşı sayısının son yıllarda Türkiye'den bu ülkeye göç eden T.C. vatandaşı sayısından daha az olduğu görülmektedir. Hiç şüphe yok ki, Almanya gibi AB ülkelerinde yaşanan olumsuzlukların yanı sıra Türkiye'nin tecrübe ettiği ekonomik büyümenin de göç güzergâhlarının Türkiye'ye doğru yönelmesinde etkisi vardır.

Harita 1. Günümüzde Göç Yolları

Harita 2. II. Dünya Savaşı'nda Askeri Harekât Güzergâhları

Tablo 1. Avrupa ülkelerinde 2009 yılı net göç oranları

Ülke	Net Göç (1000 kişi)	Ülke	Net Göç (1000 kişi)
Hollanda	2.50	Belçika	5.10
Danimarka	2.70	İspanya	1.30
Almanya	-0.20	Çek Cumhuriyeti	2.70
İngiltere	2.90	Finlandiya	2.70
İtalya	5.30	Kıbrıs Rum Kesimi	-4.00
Avusturya	2.50	İsviçre	8.50
İsveç	6.70	Polonya	0.00
Avrupa Birliği	1.70	Letonya	-2.10
Fransa	1.10	Estonya	0.00

(Kaynak: Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Crude_rates_of_population_change_(per_1_000_inhabitants).png&filetimestamp=20110207144942v

mesi göçün aslında gerçek bir korku olamayacağına işaret ediyor. Bu nedenle göçün ulusal, toplumsal, kültürel bütünlüğe tehdit oluşturan bir güvenlik meselesi olarak algılanmasının pek anlamı kalmıyor. Sözgelimi, hatırlanacağı üzere, 29 Mayıs 2005 tarihinde Fransa'da yapılan Avrupa Anayasası referandumu arifesinde tutucu politik çevrelerin '*Polonyalı muslukçu*' sorununu gündeme getirmişlerdi. O dönemde Fransa'da popülist sağ partiler öyle bir hava yaratmışlardı ki, Avrupa Birliği Anayasasına 'evet' denmesi durumunda ülke Doğu Avrupa'dan işçi akınına uğrayacak ve Polonyalı muslukçuların iş piyasalarını 'istila ettikleri gibi diğer iş kolları da aynı istilaya maruz kalacaktı. Bir yıl sonra ortaya çıktı ki, bu korku tamamıyla yersizdi ve sözkonusu korku ideolojik nedenlerle ve yapay bir şekilde üretilmişti. 2006 yılında Fransız Muslukçular Birliği o zaman Polonyalı musluk tamircilerinin sayısının Fransa genelinde toplam 140 olduğunu ve bu sayının iç işgücü piyasasını tehlikeye sokması için çok yetersiz olduğunu açıkladı. Kaldı ki, unutulmaması gereken önemli bir nokta var: Küreselleşmenin bu denli yaygınlaştığı, yatırımların sınır tanımadığı, girişimciliğin ulusaşırı bir nitelik kazandığı, ulaşımın ve iletişimin ulusötesi bağlamlarda giderek hızlandığı ve kolaylaştığı bir zamanda insan hareketliliğine ket vurmak mümkün değildir. Sözgelimi, son yıllarda İngiliz ya da Alman muslukçuların dahi İspanyol ya da Türk sahillerinde yatırım yapmaları mümkün hale gelmiştir. Öte yandan, göç ve göçmenler konusunda belirginleşen tüm bu olumsuz algıların oluşumunda hiç şüphesiz medya da rol oynamaktadır. Gazeteler, televizyonlar, radyolar, internet portalları, bloglar ve benzeri medya araçları da göçü klişelerle gösterip onun rahatsız edici sonuçlarını öne çıkararak göçün güvenliğini tehdit eden bir unsur olarak algılanmasına katkıda bulunmaktadır. Görünen o ki, çoğunluk medyada göçmen, toplumun kültürünü bozan, kaynaklarını kurutan, işlerini çalan ve garip gelenekler ve dinler getiren hayali bir yabancı düşman olarak sergileniyor.

2000'Lİ YILLAR VE GÖÇ ALGISINDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM

2000'li yıllarda Batı Avrupa ülkelerindeki göç ve entegrasyon rejimlerinde önemli birtakım dönüşümler yaşandı. Özellikle 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler saldırısının ardından göçün giderek problematize edildiği, göç korkusunun derinleştiği, ulusal, kültürel ve toplumsal güvenliği tehdit eden bir tehlike olarak algılandığı Batı Avrupa ülkelerinde göçmenlerin ve onların çocuklarının gündelik hayatlarında karşılaştıkları sıkıntılarının arttığı gözlemlenmiştir. Göçmenlere karşı kapsayıcı, demokratik ve evrenselci yaklaşımlarıyla bilinen birtakım ülkelerin daha kısıtlayıcı ve dışlayıcı olmaya başladıkları tespit edilmiştir. İngiltere, İrlanda, Avusturya, Danimarka, Yunanistan ve Hollanda kısıtlayıcı vatandaşlık yönetimini benimserken, yurttaşlık kanunlarında jus soli prensibinden vazgeçtikleri görülmüştür. Sözgelimi, hoşgörünün beşiği olarak bilinen Hollanda aniden hoşgörüsüzlüğün ve tahammülsüzlüğün beşiği haline gelmiştir.

Diğer yandan vatandaşlık politikaları açısından farklılık yanlısı olarak bilinen tikelci, kültürelist, etnik kökene dayalı milliyetçi ve dışlayıcı uygulamalarıyla ün salmış Almanya, 2000-2005 yılları arasında Sosyal Demokrat ve Yeşillerin koalisyon hükümeti döneminde daha demokratik ve kapsayıcı yurttaşlık ve entegrasyon politikaları benimseme cesaretini göstermiştir. Aynı şekilde, 2000'de Belçika, 2001'de Lüksemburg ve İsveç, 2003'te Finlandiya ve 2006'da Porte-

kiz gibi çeşitli ülkelerin vatandaşlık yasalarının da liberalleştiği ve kan bağı ilkesi (*jus sanguinis*) yerine toprak ilkesinin (*jus soli*) daha güçlendiği görülmüştür. Bu tür liberal eğilimler, söz konusu ülkelerde vatandaşlığa geçmede yaşanılan bir takım sıkıntıları giderirken çifte yurttaşlık ilkesinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu dönemde İtalyan ve İspanyol yasalarının da daha liberal hale geldiği görülmektedir (Kaya, 2012).

Almanya gibi görece liberalleşmenin yaşandığı bu ülkelerde de iklimin 2000'li yılların ikinci yarısında büyük ölçüde değişmeye başladığı bilinmektedir. Almanya'da Hristiyan Demokratların iktidarıyla birlikte ortaya çıkan yurttaşlık testleri, ayrımcı uygulamalar, artan ırkçı saldırılar, İsveç gibi sosyal demokrat gelenekten gelen bir ülkede yine yabancılara karşı yükselen ayrımcı uygulamalar ve toplumsal refleksler, Kuzey Afrika'da yaşanan Arap Baharı'nın yol açtığı birtakım demografik dönüşümler sonucunda İtalya, Yunanistan ve İspanya'ya doğru yaşanan kitlesel göçler neticesinde iklimin göçmenler ve Müslümanlar aleyhine giderek sertleştiği görülmüştür. İslamofobya giderek yaygınlaşmış ve nihayetinde İslamofobik nitelikler taşıyan *Müslümanların Masumiyeti* adlı film fragmanına karşı Arap ve Müslüman dünyasında sert tepkiler sergilenmiştir.

PARALEL TOPLUMLAR: REFAHÇI TOPLUMDAN İHTİYATLI TOPLUMA?

Göçmen toplulukları ve göçmen çocuklarının yerleştikleri ülkelerdeki etno-kültürel ve dinsel nitelikli dayanışma ağları, sosyal devlet anlayışının giderek sekteye uğradığı bir dönemde daha da fazla önem kazanmaktadır. Günümüzde, modern devlet hızla sosyal adaleti sağlamak konusundaki önceliklerini değiştirirken, bireylerin, ailelerin, göçmenlerin, dışlanmış ve bastırılmış grupların kendi bölüşüm, paylaşım, adalet, güvenlik, sağlık, eğitim gibi sorunlarına kendilerinin çözüm sağlamalarını salık vermektedir. Modern devlet vergilerden ve diğer kaynaklardan elde ettiği gelirleri refahı ve adaleti sağlamak için kullanmak yerine, iktisadi alandan tamamıyla kendini çekmek suretiyle bireylerin ve grupların daha ihtiyatlı bir anlayışa bürünmeleri için düzenekler oluşturmaya çalışmaktadır. Refah devleti anlayışının geride bırakılıyor olması, bir yandan bireylerin serbest piyasa koşulları çerçevesinde kendi başlarının çaresine bakmalarının beklendiği anlamına gelirken, göçmenler gibi daha savunmasız nitelikli grupların giderek yanlızlaşması ve kendi içlerine kapanmaları anlamına gelmektedir. Almanya ve Hollanda gibi toplumlarda ortaya çıkan "paralel toplumlar" tarzındaki tartışmaların da böyle bir sosyo-ekonomik ve politik küresel düzlemde ortaya çıktığını unutmamak gerekir. Bu yeni düzlemde, tedbirli, sorumluluk sahibi, kendi kendini yönetebilecek kişiler ile daha çok etno-kültürel ve dinsel nitelikli cemaatler içinde kendilerini korumaya çalışan insanların varlığı devletler tarafından desteklenmektedir. Etnik köken politikası bilincindeki öğeler bu rolü üstlendikleri için *sosyal refah* devleti artık nüfusun refahını finanse ederek güvence altına almıyor. Diğer bir deyişle, söz konusu neo-liberal düzen refahçılıktan ihtiyatçılığa geçişin söz sahibi olduğu sosyo-ekonomik ve politik düzendir. Bu düzende birey adeta bir şirketin hissedarı gibi algılanır ve hisse payını artırması için mücadele etmesi beklenir. Hisse sahibi olamayanlar ve bu rekabete giremeyenler hastalıklı, yetersiz, tembel, asalak ve hastalıklı kişiler olarak görülürler. İhtiyatlı olan kişiler ise başarılıdır ve yükselmeyi hakediyorlardır. Çünkü onlar, riskleri göze alan, çalışan, ailesinin ve kendisinin hayatını muhtemel talihsizliklere karşı güvence altına almak amacıyla özel sigorta sahibi olan, ödemelerini zamanında yapan, çocuklarını özel eğitim kurumlarına gönderen, yaşadıkları yerin güvenliğini kendi olanaklarıyla sağlayan rasyonel bireylerdir (Defert, 1991). Aslında ihtiyatçılık Batı'da modernitenin ve risk toplumu olmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkıyor. Onaltıncı yüzyıldan önce ihtiyatçı olmak, korkaklık, alçaklık, sadelik, bencillik, onursuzluk vb. ile özdeşleştirilerek toplumda kabul görmezken, onaltıncı yüzyıldan itibaren bilgelik göstergesi olmaya başlayarak ahlaki bir zorunluluk şeklinde algılanmaya başlanmıştır (Hacking, 2003: 25-26).

Nikolas Rose (1999: 159), bu yeni ihtiyatçı anlayışın, insanların kendilerinin ve sevdiklerinin gelecekleri için endişelenmelerine, bu riskleri kontrol altına almak için onları yüreklendirdiğine ve özellikle bireylerin ihtiyaçlarına cevap veren nitelikteki bireysel sigortaların satın alınmasına neden olduğunu düşünmektedir. Giderek artan reklamların, piyasa araştırmalarının ve niş pazarlama tekniklerinin bireyleri bu tür ihtiyaçların arttığına inandırmak amacıyla yapıldığını söyleyen Rose (1999), bu tür tüketim teknolojileri aracılığıyla bireylerin modern toplumlarda artan riskleri azaltmak için sürekli tüketmek zorunda olmaya şartlandırıldıklarını iddia etmektedir. Modern hayatın riskleri karşısında ihtiyatlı davranmayanlar ise sözümona kendi tercihlerini yaptıklarından tek başına bırakılmayı hak etmektedirler. Bu anlatıya göre göçmenler yanlız başına bırakılacak insan sınıfına sokulurlar. Kısacası 'her koyun kendi bacağından asılır'. Günümüzde Avrupa Birliği ülkelerinde artık sosyal yardım politikaları eski gücünden çok uzaktadır. Refah devletinde ihtiyaç sahibi bireylerin ve ailelerin sosyal yardımdan yararlanma hakları var iken ve bu tür yardımlar 'hak' temelinde

gerçekleştirilirken, günümüz neo-liberal ihtiyatçı toplumlarında bu tür yardımların daha çok dinsel ve etno-kültürel cemaatler yoluyla 'hak' temelinde değil de 'iaşe' (*charity*) temelinde yapıldığı görülmektedir: Nikolas Rose bu süreci şu sözlerle açıklar: "Günümüzün neo-liberal toplumlarında, bireylerin ve ailelerin toplumsal faydayı gözetmek yerine daha çok kendilerinin ve yakın çevrelerinin çıkarlarını gözetmek adına kararlar verdiklerine tanık olmaktayız" (Rose, 1996: 328).

Günümüz Batı Avrupa ülkelerinde devletin yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine sağladığı sosyal yardımların temin edilmesi birtakım önkoşullara bağlanmaktadır. Yoksulların veya göçmen kökenli insanların iş aramadaki hevesleri, eğitim almaya hazırlıklı olmaları, sağlık kliniklerine gitmeleri ya da çocuklarını okula göndermeleri gibi koşulları yerine getirmek durumunda bu tür ihtiyaç sahiplerine sosyal yardımlar eriştirilmektedir. Neo-liberal devlet, yoksulluğu risklerle mücadele etme sürecinde ortaya çıkan başarısızlığın bir sonucu şeklinde algılama eğilimindedir. Bu pederşahi anlayışa göre, göçmenler sosyal yardıma ihtiyaç duyarlar, çünkü onlar modern toplumun gerektirdiği şekilde hareket etmeyen, risklerle mücadele etmek açısından başarısız olan ve bu nedenle bir bağımlılık kültürü geliştiren kitlelerdir.

Batı Avrupa ülkelerinin sahip oldukları göçmen grupları entegre etme modelleri ile geçmişteki toplumsal ve siyasal deneyimleri arasında paralelelikler bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, söz konusu ülkelerin geliştirdikleri entegrasyon modellerini sosyal bilimlerde 'path-dependency' (tarihsel süreklilik veya geçmişin uzantısı) şeklinde adlandırılan yaklaşımla açıklamak mümkündür.

Etno-kültürel farklılıkların düzenlenmesi: Tarihsel özgünlükler üzerine inşa edilen modeller

Batı Avrupa ülkelerinin sahip oldukları göçmen grupları entegre etme modelleri ile geçmişteki toplumsal ve siyasal deneyimleri arasında paralelelikler bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, söz konusu ülkelerin geliştirdikleri entegrasyon modellerini sos-

2000'li yıllarda Batı Avrupa ülkelerindeki göç ve entegrasyon rejimlerinde önemli birtakım dönüşümler yaşandı. Özellikle 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler saldırısının ardından göçün giderek problematize edildiği, göç korkusunun derinleştiği, ulusal, kültürel ve toplumsal güvenliği tehdit eden bir tehlike olarak algılandığı Batı Avrupa ülkelerinde göçmenlerin ve onların çocuklarının gündelik hayatlarında karşılaştıkları sıkıntılarının arttığı gözlemlenmiştir. Göçmenlere karşı kapsayıcı, demokratik ve evrenselci yaklaşımlarıyla bilinen birtakım ülkelerin daha kısıtlayıcı ve dışlayıcı olmaya başladıkları tespit edilmiştir.

Tablo 1. Avrupa ülkelerinde 2009 yılı net göç oranları

Kültürel Yönetim Modeli	Ülke	Modelin Özellikleri	İdeolojisi
Ayrımcı Model	Almanya, Danimarka	Göç iş piyasasının varsayılan ihtiyaçları doğrultusunda belirlenir ve göçmenlerin varlığı geçici görülür. Göçmenlerin yasal durumlarını güçlendirmek ya da kültürel çeşitliliği hakkında düşünmeye gerek yoktur. Göç devletin başlıca sorunları arasında yer almaz. Göçmenlerin talepleri ayrımcı dışlama ilkesi ile ele alınır.	Dışlayıcı ve farklılıkları kabul eden ama hazmetmeyen bir anlayış
Asimilasyoncu Model	Fransa, Valonya (Belçika)	Göç kalıcı görülür, göçmenler kabul edilir ve var olan kültürel yapıya asimile olma istekleri şartıyla yasal statü sahibi olurlar. Göçmenler bu model içerisinde bireyler olarak değerlendirilir, farklılıkları yoksayan bu modelde azınlık grupları yoksayan bu modelde azınlık grupları kavramı yoktur. Göçmenlerin istekleri bireysel haklar ilkesi ile ele alınır.	Cumhuriyetçi ve farklılıkları görmeyen ve kabul etmeyen anlayış (unity-over-diversity)
Etnik azınlık modeli	İngiltere, Hollanda, İsveç, Flaman Bölgesi (Belçika)	Göç kalıcı görülür ama göçmenler etnik ve ulusal kökenlerine göre tanımlanırlar. Azınlıklar yeni gruplar oluştururlar ve çoğunluk toplumundan kültürel olarak farklıdırlar. Devletin en büyük sorunu bu grupların uyum içinde birarada yaşamalarını sağlamaktır. Göçmenlerin talepleri grup hakları ilkesi ile ele alınır.	Çokkültürcü, demokratik ve farklılıkların biraradalığını savnunan anlayış (unity-in-diversity)

yal bilimlerde '*path-dependency*' (tarihsel süreklilik veya geçmişin uzantısı) şeklinde adlandırılan yaklaşımla açıklamak mümkündür. Sözgelimi, Almanya ve Fransa'nın işgücü sıkıntısının yaşandığı dönemlerde çeşitli ülkelerden iş gücü ithal etme geçmişleri çok eskilere dayanmaktadır. Geçmişte Almanya iş gücü almaktan çok işgücü ihraç eden bir ülke izlenimi veriyordu. Örneğin 1880'lerin sonlarında Almanya, çoğunluğu ABD'ye olmak üzere bir milyon yurttaşını çalışmak üzere yurtdışına gönderdi. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında yurtdışında 3 milyon Alman bulunmaktaydı ve buna karşılık çoğunluğu Polanya'dan olmak üzere 1 milyon kişi de Almanya'ya göç etmişti. Öte yandan, Fransa'da işgücü açığı daha yüksek boyutlarda olduğundan, Fransızlar Almanlara nazaran daha az göç etme eğilimdeydiler. On dokuzuncu yüzyıl Fransası'nda göç alma eğilimi göç verme eğiliminden çok daha kuvvetli bir seyir izlemiştir. Güçlü bir tarım sektörünün devamlılığının sağlanması yönündeki ihtiyaç, yirminci yüzyıla kadar kırsal kesimdeki canlılığın ayakta tutulmasını sağlamış ve göçmen talebini doğurmuştur. 1945'ten bu yana ise, her iki ülke de Kıta Avrupası'nda başlıca göç alan ülkeler haline geldiler. Her iki ülkede de bugün nüfusun yüzde 8 ila 9'u göçmenlerden oluşmaktadır. Almanya'da Türkler, Fransa'da Faslı ve Cezayirliler olmak üzere Müslümanlar önemli rakamları temsil ediyorlar.

Roger Brubaker, Fransız yurttaşlık anlayışının *devlet-merkezci* ve *özümseyici* iken, Alman yurttaşlık anlayışının *halk-merkezci* ve *farklılıkçı* olduğunu tesbit etmiştir. Maddi uygarlık anlayışının hakim olduğu Fransa'da ulusal kimlik merkezi devletin oluşumundan daha önce inşa edilmişken, Alman ulusunun inşası merkezi devletin kurulmasını beklemiştir. Fransa devleti evrensel politik değerlerin taşıyıcısı olarak tasarlanırken, Almanya devleti organik kültürel, dilsel ve ya ırksal bir takım unsurları ihtiva edecek şekilde kendine has bir *Volksgemeinschaft* – olarak tasarlandı. Bu nedenle Fransız devlet anlayışı daha politik bir karakter kazanmışken, Almanya devleti daha çok etnokültürel bir gerçekliğe tekabül edecek şekilde kurgulanmıştır (Brubaker, 1992: 1).

Weberyan ideal tip bağlamında düşünülecek olursa Fransız ve Alman yurttaşlık ve millet anlatılarının karşılaştırılması oldukça anlamlıdır. Fransız yurttaşlık anlayışı, evrensellik, kozmopolitanlık, asimilasyonu, medeniyet ve siyasal değerler gibi sıfatlarla birlikte anılırken, Alman yurttaşlık anlayışı daha çok tikelcilik, etno-merkezcilik, farklılığın kabulü, kültürelist ve etnokültürel gibi sıfatlarla birlikte anılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, evrenselci ve kapsayıcı özellikleri dolayısıyla Fransa'nın göçmenlere ve ötekilere daha kolaylıkla yurttaşlık verdiği ve çifte-yurttaşlık kurumunu benimsediği görülmektedir. Almanya'nın ise farklılıkları tanımakla birlikte farklı olana Alman siyasal kimliğini vermekte çok zorlandığı görülmektedir tarihsel olarak. Ancak gelinen bu noktada, ne hikmet ki, her iki ülkede de göçmenler ve özellikle Müslüman kökenli insanlar ayrımcı, dışlayıcı, soyutlayıcı uygulamalara maruz kalmaktadırlar ve daha önemlisi sosyo-ekonomik ve politik açılardan kamusal hayatın içine girmekte yeterince başarılı olamamaktadırlar. Eğitim, siyaset, istihdam gibi alanlarda her iki ideal tip de çok başarılı bir sınav verememektedir. Bunun daha çok yukarıda anlatmaya çalıştığım şekliyle neo-liberal devlet anlayışının her iki ülkede sergilediği iktidar ve yurttaşlık teknolojileriyle ilgili olduğunu düşünüyorum.

Öte yandan, hiç şüphe yok ki, ayrıntılarıyla vakıf olduğum ve saha çalışmaları gerçekleştirdiğim Hollanda örneğinden de biraz bahsetmek faydalı olacaktır. Hollanda da sömürgeci mirasıyla entegrasyonun çok kültürlü politikalarına farklı bir çeşitlilik veren kendine özgü bir ülkedir. İstatistiki nüfus bilgilerine göre Hollanda'da yaşayan 16,5 milyon insanın yakaşık % 9'unu çoğunluğunu Faslı, Türkiyeliler, Antilliler, Surinamlılar ve Endonezyalıların oluşturduğu resmen batılı olmayan 'etnik azınlıklar' oluşturduğu bilinmektedir. Bu orana Hollanda'da bir ya da iki yabancı menşeli ebeveynden doğanlar da eklendiğinde yabancı kökenlilerin ülke nüfusuna oranının % 9'dan % 17'ye yükseldiği görülmektedir. Hollanda'nın entegrasyonu politikaları ile Fransız entegrasyon geleneğinin büyük ölçüde çeliştiği söylenebilir. Başka bir deyişle Hollanda ve Fransız modelleri bir bakıma temelde birbirinden farklı iki uçta yer almaktadırlar: Hollandalıların *çok kültürcü yönetim biçimi*'ne karşı Fransızların *cumhuriyetçi yönetim biçimi*.

Farklı etnik grupları desteklemeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan çokkültürcü Hollanda entegrasyon modelinin ana çerçevesi 1979 Azınlık Politikası tarafından oluşturuldu. Bu çokkültürcü politika yönteminde belli başlı etnik azınlıklar kendilerini toplumsal hayatta temsil edebilecek nitelikte kurumlar inşa edebilmektedirler. Bu kuruluşların görüşleri bütün devlet kurumlarında dikkate alınmak zorundaydı. Şimdi çok daha az öneme sahip olsalar dahi, danışma kuruluşları hala varlığını sürdürmektedirler. Osmanlı millet sistemini anımsatır şekliyle Hollanda toplumunu belirgin bir takım *sütunlar üzerine kurma* ('*Verzuiling*') fikrinin bir devamı olarak devlet, azınlık dillerinde radyo ve televizyon yayınlarını destekledi ve farklı mezhep ve din gruplarının dini okullar, hastaneler, gazeteler ve ibadet yerleri kurmalarına izin verdi. Bu aynı zamanda göçmen ailelerin çocuklarının ana dilde eğitim almalarını da sağladı.

On dokuzuncu yüzyılın sonundan bu yana Hollanda Katolikler, Protestanlar, Sosyalistler ve Liberaller gibi farklı dini ve seküler bloklara ya da sütunlara bölünmüştür. Böylelikle farklı gruplar devlet politikalarında *polder sistemi* içinde planlanmış görüşmeler aracılığıyla temsil edilmektedirler. Etnik azınlık gruplarının topluma katılımları 1985'te yabancılara oy kullanma hakkının verilmesi, nispeten daha kolay vatandaş olma süreci ve 1994'te getirilen ayrımcılık karşıtı yasa sayesinde kolaylaştı. Çokkültürcü entegrasyon politikalarının uygulanması ile birlikte *mutabakat* ve *hoşgörü* vurgusuna yer verilmiştir. Uluslararası düzlemde övülen bu 'çokkültürlü cennet', film yapımcısı ve köşe yazarı Theo van Gogh'un Kasım 2004'te Amsterdam'da öldürülmesiyle dağıldı ve Hollanda'da hoşgörüsüzlük adeta bir çığ gibi göçmenlerin ve Müslümanların üzerine yığıldı.

SONUÇ

Göçmen ve Müslüman karşıtı bu durumun sürdürülemezliği yukarıda ifade ettiğim nedenlerden ötürü ortadadır. Göç ve entegrasyon aslında problem değil, semptomdur. Demografik açığın olduğu, net göç oranlarının giderek eksi düzeylere eriştiği, İslamofobinin özellikle Müslümanların yaşamadığı kırsal kesimlerde yaygınlaştığı ve hatta muhafazakar iktidar-

İslamofobyanın giderek tırmandığı son yıllarda Batılı ülkelerde yaşayan Müslüman kökenli insanlar ve onların çocukları, içinde bulundukları bu krizden çıkabilmenin yollarını ararken bugüne değin uyguladıkları taktiklerde köklü bir değişikliğe gitmeye başladılar. 13. yüzyılın önemli sosyal bilimcilerinden İbn-i Haldun, sosyal uyumun ve dayanışmanın ortadan kalktığı, diğer bir deyişle Asabiye'nin bozulduğu durumlarda Müslüman toplumlarının kendilerini koruyabilmek için kendi içlerine kapandıklarını ve namus, onur, din ve kimlik gibi geleneksel değerleri ön plana çıkarma eğiliminde oldukları yönünde bir saptama yapmıştı.

larca bir ideoloji (islamofobism) olarak yaygınlaştırıldığını düşündüğüm bir düzlemde göçmenlerin siyasetçilerce işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik ve adaletsizlik gibi bütün yapısal sorunların müzebbibi şeklinde lanse edilmeleri sorunları ört pas etmekle, sorunların üstünü örtmekle ilgili bir taktiktir. Bu yılın Eylül ayında Hollanda'da yapılan genel seçimlerde oy oranı (% 7) beklentilerin çok ötesinde düşen Gert Wilders'in aşırı sağcı partisinin yaşadığı hezimet artık Batı Avrupa toplumlarının göçmenleri günah keçisi olarak gösteren siyasal partilere rağbet göstermediklerini anlatmaktadır. Belki de, yaşanan küresel finansal krizin olumlu olabileceğini düşündüğümüz sonuçlarından biri, Batı Avrupa ülkelerinde kamuoyunun muhafazakar sivil siyasetin vesayetinden uzak bir şekilde gerçekleri bütün çıplaklığıyla görmeye başladıkları yönündeki işaretlerdir.

Söz konusu göçmen karşıtlığı ve İslamofobi bir başka nedenden daha ötürü sürdürülemez bir tutumdur: parlamenter düzlemde meşru kanalları kullanmak suretiyle siyaset yapmayı öğrenmek. Öyle ki, İslamofobyanın giderek tırmandığı son yıllarda Batılı ülkelerde yaşayan Müslüman kökenli insanlar ve onların çocukları, içinde bulundukları bu krizden çıkabilmenin yollarını ararken bugüne değin uyguladıkları taktiklerde köklü bir değişikliğe gitmeye başladılar. 13. yüzyılın önemli sosyal bilimcilerinden İbn-i Haldun, sosyal uyumun ve dayanışmanın ortadan kalktığı, diğer bir deyişle Asabiye'nin bozulduğu durumlarda Müslüman toplumlarının kendilerini koruyabilmek için kendi içlerine kapandıklarını ve namus, onur, din ve kimlik gibi geleneksel değerleri ön plana çıkarma eğiliminde oldukları yönünde bir saptama yapmıştı. Bu saptamanın bugün de hâlâ doğruluğunu koruduğunu söyleyebiliriz. Özellikle, son bir kaç on yılda Batılı ülkelerde yaşayan Müslüman kökenli toplulukların entegre olmadıkları ve paralel topluluklar oluşturdukları şeklinde bir takım eleştiriler yapılmaktadır evsahibi toplumlar tarafından.

Aslında iş piyasalarına, eğitim alanına, siyasete ve hayatın diğer alanlarına eşit erişim imkânı bulamayan toplumsal grupların kendilerini korumak için böyle bir refleks geliştirdikleri görülebilir. Ancak gelinen bu noktada, Müslüman kökenli topluluklar uzun yıllardan bu yana geliştirdikleri kimlik siyaseti yerine, yerel, ulusal ve Avrupa parlamentoları gibi meşru siyasal kanalları kullanarak siyaset yapmanın kendileri için daha olumlu sonuçlar üreteceğini düşünmeye başlamışlardır. Bu nedenle son yıllarda Batılı ülkelerde yapılan genel veya yerel seçimlere bakıldığında Müslüman kökenli insanların hem seçmen olarak hem de aday olarak seçimlere daha fazla ilgi gösterdikleri görülmektedir. İslamofobya, bir anlamda Müslüman kökenli insanlara içinde bulundukları zor koşullardan kurutulabilmek için çoğunluk toplumundan soyutlanmadan çoğunluk toplumu içinde siyaset yapma gereğini öğretmiştir. Diğer bir deyişle, yaşanan sorun kendi çözümünü de beraberinde getirmiştir. Önümüzdeki yıllarda Batı'da Müslüman kökenli insanları daha fazla siyaset yaparken, televizyonlarda kendilerini anlatırken, eğitim olanaklarını ve iş piyasalarına eşit erişim imkanlarını zorlarken ve çoğunluk toplumlarıyla daha fazla etkileşime girerken göreceğimize hiç şüphem yok.

KAYNAKÇA

- Brubaker, Rogers (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.
- Defert, Daniel (1991). "'Popular Life' and Insurance Technology", in Graham Burchell, Colin Gordon and Peter Miller (eds.). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press: 211-234.
- Hacking, Ian (2003). "*Risk and Dirt*" in Richard Ericson and Aaron Doyle (eds.). Risk and Morality. Toronto: University of Toronto Press: 22-47.
- Kaya, Ayhan (2012). *Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization*. London : Palgrave
- Rose, Nikolas (1996). "The death of the social? Re-figuring the territory of government", *Economy and Society* Vol. 25, No. 3: 327-356.
- Rose, Nikolas (1999). *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zizek, Slovaj (1998). "A Leftist Plea for 'Eurocentrism'". *Critical Inquiry* 24 : 989-1007.

Çiğdem Nas

İktisadi Kalkınma Vakfı

AB'nin Durumu: Nasıl Bir Geleceğe Doğru?

"AB nereye gidiyor?", "Birliğini koruyabilecek mi?" gibi sorular her zamankinden çok daha sıklıkla dile getirilir oldu. Yunanistan, İrlanda, Portekiz ve İspanya gibi Avro alanına da dahil olan üye devletlerde krizin yayılması, kamu borcunun kontrol edilebilir oranların üzerine çıkması ve bu ülkelerin piyasalarda finansman bulmakta zorlanır hale gelmesi maliyelerini ve genel olarak ekonomilerini bir koma durumuna sokarken, halkların hoşnutsuzluğu da giderek artıyordu.

Avrupa Birliği'nin (AB) son yıllarda içinden geçtiği kriz büyük ölçüde ekonomi ve mali sorunlarla ilgili idi. Ancak kriz sadece ekonomi ile sınırlı olarak devam etmedi. AB'nin bütçesinden genişlemesine kadar diğer politikalarını da etkisi altına almakla kalmadı; AB için varoluşsal bir sorun haline geldi. "AB nereye gidiyor?", "Birliğini koruyabilecek mi?" gibi sorular her zamankinden çok daha sıklıkla dile getirilir oldu. Yunanistan, İrlanda, Portekiz ve İspanya gibi Avro alanına da dahil olan üye devletlerde krizin yayılması, kamu borcunun kontrol edilebilir oranların üzerine çıkması ve bu ülkelerin piyasalarda finansman bulmakta zorlanır hale gelmesi maliyelerini ve genel olarak ekonomilerini bir koma durumuna sokarken, halkların hoşnutsuzluğu da giderek artıyordu. Özellikle ücretlerin ve sosyal harcamaların kısılması, krize yol açtıkları düşünülen hükümetlere duyulan öfkeyi daha da şiddetlendirerek, protestolara ve halk hareketlerine sebep oldu.

Bütün bu olanlar, alıştığımız Avrupa tablosunun çok dışında bir Avrupa ve dolayısıyla AB imajının gelişmesine neden

oldu. Bir istikrar, demokrasi ve refah adası olarak AB yerine, en büyük başarılarından biri olan ekonomik ve parasal birlik ve Avro projesi sallantıda olan, üyesi olan devletlerde borç krizinin yaşandığı, seçilmiş hükümetlerin yerine teknokratik hükümetlerin geldiği, bazı devletlerin de otoriterleşme eğilimlerinin ortaya çıktığı, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve faşizmin yeniden hortladığı, halkın sokaklara dökülüp meydanları işgal ettiği bir Avrupa imgesi oluşmaya başladı.

Avrupalı liderlere yöneltilen önemli bir eleştiri de bu kritik dönemde krizden çıkışı sağlayacak etkili kararları alamamaları, pasif kalmaları ve Avrupa Topluluklarını kuran Jean Monnet, Konrad Adenauer gibi liderlerin aksine vizyon sahibi olmamaları yönündeydi. Bu endişe verici durum Avrupalı liderleri ve AB'nin karar alıcılarını etkiledi ve kamuoyunun önüne çıkarak, "Bu gemi sahipsiz değil, biz dümenin başındayız ve geleceğinizi düşünüyoruz" anlamına gelecek bir duruş sergilemek ihtiyacı duydular.

Özellikle son dönemde bu yöndeki çıkışlar arasında başta Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso'nun Avrupa Parlamentosu'nda (AP) yaptığı "Birliğin Durumu" konuşmasını, 11 AB Dışişleri Bakanı'nın desteklediği "Avrupa'nın Geleceği Raporu"nu ve AP Avrupa için Liberal ve Demokratlar İttifakı Grubu Başkanı ve Belçika eski Başbakanı Guy Verhofstadt ve Yeşiller-Avrupa Hür İttifakı Grubu eş başkanı Daniel Cohn-Bendit'in yazdığı "Avrupa İçin" adlı manifesto yer almakta. Bu üç belge de AB'nin gelecekteki yapılanmasına dair önemli öneriler içeriyor ve her üç belge AB'nin daha federal bir yapıya doğru evrilmesi noktasında birleşiyor.

AB'NİN NİHAİ HEDEFİNE DOĞRU ATILAN ADIMLAR

Bilindiği üzere AB'nin yapısı sürekli bir evrimle ve antlaşmalarda yer alan ifade ile "giderek daha sıkılaşan bir Birlik" doğrultusunda gelişme göstermek üzere tasarlanmıştır. Ancak nihai hedef somut olarak belirlenmese de bunun bir Avrupa devletler federasyonu olacağı yönünde genel bir kanı bulunmaktadır. Buna rağmen bu federatif yapıya ulaşmak hiç de kolay olmamıştır. Özellikle İngiltere, Danimarka gibi bazı Üye Devletler ve ulusal egemenliği savunan milliyetçi siyasi hareketler ile liberal bir Avrupa fikrine eleştirel yaklaşan soldaki bazı akımlar federatif bir Avrupa fikrine her zaman şüpheye bakmıştır. Özellikle Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Antlaşması sonrasında ortaya çıkan ve giderek artan "Avrupa şüpheciliği" akımı gerek kamuoyu gerekse siyasi elitler düzeyinde etkili olmuş ve AB projesi giderek daha çok sorgulanır hale gelmiştir.

AB giderek daha fazla politikaya müdahil oldukça ve üye devlet vatandaşlarının tabi oldukları kuralları, çalışma şartlarını, rekabet koşullarını, kısacası yaşamlarını etkileyen kararlar giderek artan bir şekilde AB düzeyinde alındıkça AB, siyasetin hedefi ve ilgi alanı haline gelmiştir. Bu durum AB'nin giderek daha fazla sorgulanmasına ve eleştirilmesine, zaman zaman da bir günah keçisi olarak ulusal siyasetçiler tarafından kullanılmasına yol açmıştır. Bunun yanında, AB'de görülen demokrasi açığı, yani halka doğrudan hesap veren bir AB hükümetinin olmayışı, demokratik temsil açısından önem taşıyan AB kurumu olan AP'nin yetkilerini kısıtlı olması, fiili olarak yürütme işlevini yerine getiren Avrupa Komisyonu'nun doğrudan seçimlerle işbaşına gelmemesi giderek daha büyük bir sorun haline gelmiş ve AB ile ilgili eleştirilerin odağında yer almıştır. Bu gelişmeler de AB'de tedrici değil daha kapsamlı bir reform ihtiyacını daha belirgin hale getirmiştir.

AB'yi nihai hedefine taşıyacak reformların yapılması ile ilgili öneriler yeni değildir. 2000'li yılların başında da AB'nin geleceği tartışma konusu olmuş, Laeken'de 2001 yılında yapılan zirvede AB liderleri reforma konu olacak başlıkları belirlemişlerdir. AB'nin tarihinde bir dönüm noktasında olduğunun belirtildiği Laeken Deklarasyonu'nda Birlik ve üye devletler arasında yetki paylaşımının daha net ve açık bir biçimde yapılması, AB'nin yasal araçlarının sadeleştirilmesi, daha demokratik, daha şeffaf ve etkili olması AB'nin reform sürecine şekil verecek hedefler olarak belirlenmiş ve bu hedeflere yönelik yeni bir antlaşma meydana getirmek için hükümetlerarası konferansın toplanmasından önce Avrupa'nın geleceğine dair bir konvansiyon oluşturulması kararı alınmıştır.[1]

Konvansiyon çalışmalarına başlamadan AB'nin belli başlı ülkelerinin liderleri ve siyasetçileri çalışmalara ışık tutacak şekilde görüşlerini kamuoyuna açıklamışlardır. Bunların arasında en çok ses getireni dönemin Federal Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'in 12 Mayıs 2000 tarihinde Berlin Humboldt Üniversitesi'nde yaptığı ve bir ulus devletler federasyonunun önünü açacak bir çerçeve antlaşma imzalanması çağrısında bulunduğu konuşmadır.[2] "Konfederasyondan Federasyona: Avrupa Bütünleşmesinin Sonu Üzerine" adlı bu konuşma gündemi belirlemiş ve çeşitli

1 *"Laeken Declaration on the Future of the European Union", AB resmi internet sitesi, http://european-convention.eu.int/pdf/lknen.pdf , erişim tarihi: 24.09.2012.*

2 *Documents: Germany and Europe: European Federation", German History in Documents and Images internet sitesi, http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=3745 erişim tarihi: 24.09.2012.*

tartışmalara neden olmuştur. Fischer'e bir cevap olarak, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ve İngiltere Başbakanı Tony Blair de kendi görüşlerini ortaya koymuşlardır. Jacques Chirac 27 Haziran 2000 tarihinde Federal Alman Parlamentosu'nda yaptığı "Bizim Avrupamız" adlı konuşmada Avrupa entegrasyonunun hızının ancak Avrupalılık hissinin gelişmesi ile paralel ilerleyebileceğini vurgular ve

özellikle ulusal egemenlik ve ulusal kimliklerin korunması gereğine dikkat çekerken;[3] Tony Blair Polonya Borsası'nda yaptığı konuşmada AB'nin küresel planda daha etkili bir güç olma gereğine dikkat çekerek, siyasi ve ekonomik olarak güçlü bir AB'nin süper bir devlet değil süper bir güç olması çağrısında bulunmuştur.[4] AB'nin geleceği ile ilgili farklı pozisyonları ortaya koyan bu konuşmaların da gösterdiği gibi federal bir Avrupa'ya doğru gitmek konusunda bir görüş birliği yoktur ve bu durum 12 yıl sonra bugün de çok farklı değildir.

AB Konseyi tarafından oluşturulan ve İspanya eski Başbakanı Felipe Gonzales tarafından başkanlığı yapılan grubun hazırladığı Avrupa 2030 raporu da 8 Mayıs 2010 tarihinde yayımlanmıştır.[5] Raporda AB'nin karşı karşıya olduğu meydan okumalar ele alınmış ve AB'nin kendisini reforme etmesi gereken alanlar belirlenmiştir. Ancak raporun kurumsal konuları ele alması istenmediği için raporda AB'nin iç yapısının reformu ile ilgili öneriler yer almamaktadır. Bu gibi AB'nin geleceğine dair raporlar 1970'li yıllardan başlayarak sıklıkla gündeme gelmiş, çoğunlukla saygın eski siyasetçilere AB'nin reformu ya da geleceği ile ilgili öneriler sunma görevi verilmiştir. Ancak çoğu oldukça ileri giden öneri ve raporların bütünüyle uygulanma şansı olmamıştır. Öte yandan, tüm bu rapor ve açıklamalarda genellikle AB'nin daha etkin bir aktör olması ve demokratikleşmesi gibi konularda benzer görüşler savunulmuştur. AB'nin kurumsal gelişimine baktığımızda ise, aslında bu tür önerilerin yavaş ve gecikmeli de olsa er geç uygulamaya koyulduğu görülmektedir. Bugünkü duruma baktığımızda, AB'nin kaybedecek zamanı olmadığı ve bir şeyler yapılacaksa, somut adımların hemen atılması gerektiği ortadadır.

Her yıl olduğu gibi bu yıl da AP'de yaptığı konuşmada Barroso, Avrupa için yeni bir yön ve düşünce biçiminin gereğini vurgulamış ve globalleşen dünyada krizi alt etme ve egemenliği korumanın tek yolu olarak birlik içinde bir Avrupa'nın önemine dikkat çekmiştir.

Federasyon konusundaki görüş ayrılıklarına rağmen, günümüzde AB'nin ekonomik ve parasal birlik içindeki yönetişim ve üye devletlerin mali açıdan ulusüstü kurumlarca denetiminden başlayarak daha federatif bir yapıya doğru evrilmesi ihtiyacı açık bir şekilde gözlemlenebilir. Yaşanan kriz bunu daha da acil bir sorun haline getirmiştir. Günümüzde Barroso ve diğerlerinin yapmış olduğu açıklamalar ve çağrılar da bu aciliyete vurgu yapmakta ve varoluşsal bir soruna dikkat çekmektedir. Aşağıda bu açıklama ve çağrılarda üzerinde durulan noktalara değinilecektir.

AVRUPA KOMİSYONU BAŞKANI BARROSO'NUN "BİRLİĞİN DURUMU" ADLI YILLIK KONUŞMASINDAKİ ÖNERİLERİ

Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso 2012 yılı Birliğin durumu konuşmasını 12 Eylül 2012 tarihinde yapmıştır.[6] Her yıl olduğu gibi bu yıl da AP'de yaptığı konuşmada Barroso, Avrupa için yeni bir yön ve düşünce biçiminin gereğini vurgulamış ve globalleşen dünyada krizi alt etme

3 *Avrupa Çalışmaları Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi internet sitesi, http://www.cvce.eu/viewer/-/content/6a747c46-88db-47ec-bc8c-55c8b161f4dc/en erişim tarihi: 24.09.2012.*

4 *Avrupa Çalışmaları Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi internet sitesi, http://www.cvce.eu/viewer/-/content/f8c765d9-ad33-4ce3-bfbe-7dd6d01141d7/en erişim tarihi:24.09.2012.*

5 *Söz konusu raporun Türkçe çevirisi İktisadi Kalkınma Vakfı tarafından yayımlanmıştır. Bakınız:* Avrupa Projesi 2030: Zorluklar ve Fırsatlar, *İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Yayın no: 240, İstanbul, Şubat 2011.*

6 *AB resmi internet sitesi, http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/archives/2012/09/20120912_1_en.htm, erişim tarihi: 24.09.2012.*

ve egemenliği korumanın tek yolu olarak birlik içinde bir Avrupa'nın önemine dikkat çekmiştir. "Küreselleşme Avrupa'da daha fazla birlik gerektiriyor. Daha fazla birlik daha fazla bütünleşme gerektirir. Daha fazla bütünleşme daha fazla demokrasi gerektirir" demiştir. Avrupa'ya belirleyici bir anlaşma öneren Barroso, bu anlaşmanın küreselleşen dünyada Avrupa'nın değerlerini, özgürlüğünü ve zenginliğini geleceğe yansıtmanın bir yolu olacağını ve Avrupa'nın reform yapma, Birliğin bütünlüğünü koruma ve Avro'nun geri dönülemez olduğu yönündeki kararlılığını ortaya koyacağını açıklamıştır. Barroso konuşmasında, bu anlaşmanın siyasi bir birliğe dayalı, derin ve gerçek bir ekonomik birliğin tamamlanmasını gerektirdiğini belirtmiştir. Krizle mücadele ederken, adalet ve eşitliğe büyük önem verilmesinin şart olduğunu vurgulayan Barroso, tüm Avrupa yanlısı güçlere seslenerek, AB'nin 2014-2020 çok yıllı mali çerçevesinin olması gerektiği gibi güçlü bir temele oturtulması için destek vermeye çağırmıştır.

Barroso bu sonbaharda Komisyon'un ekonomik ve parasal birliği derinleştirmeye yönelik planının açıklayacağını da bildirmiştir. Bir mali birlik oluşturmanın öneminden söz eden Komisyon Başkanı, itibarlı bir topluluk mali kapasitesi ile birlikte tam teçhizatlı bir ekonomik yönetişim sistemi meydana getirmenin ve üye devletlerin ekonomi politikaları için daha bağlayıcı bir çerçeve oluşturmanın gerektiğini vurgulamıştır.

Siyasi ve kurumsal plandaki görüşlerini ifade eden Barroso Avrupa'yı ilgilendiren konuların tartışıldığı ortak bir kamusal alanın önemine vurgu yapmış ve bunun için AP'nin ve Avrupa siyasi parti gruplarının güçlendirilmesi ve AP ile ulusal parlamentolar arasındaki işbirliğinin artırılması gereğine dikkat çekmiştir. Barroso 2014 AP seçimlerinden önce tüm Avrupa siyasi partilerinin Komisyon Başkanlığı pozisyonu için adaylarını açıklamalarının olumlu bir gelişme olacağını belirtmiştir. Barroso ayrıca 2014 seçimlerinde popülistler ve milliyetçilerin negatif bir gündem yaratmalarını engellemek için Avrupa yanlısı tüm güçlerin harekete geçmeleri gerektiğine değinirken, "Avrupa karşıtlarının şüpheciliğinden daha tehlikeli olan Avrupa yanlılarının kayıtsızlığı ve karamsarlığıdır" saptamasında bulunmuştur.

Barroso sözlerinin sonunda, bir "ulus devletler federasyonu" çağrısında bulunurken, "Federasyon" kelimesinden korkulmaması gerektiğini belirtmiş, demokratik bir ulus devletler federasyonunun, her ülkenin kendi kaderini daha iyi kontrol edebileceği bir şekilde egemenliğin paylaşılması yoluyla ortak problemlerin çözümünde etkili olacağını

Bir mali birlik oluşturmanın öneminden söz eden Komisyon Başkanı, itibarlı bir topluluk mali kapasitesi ile birlikte tam teçhizatlı bir ekonomik yönetişim sistemi meydana getirmenin ve üye devletlerin ekonomi politikaları için daha bağlayıcı bir çerçeve oluşturmanın gerektiğini vurgulamıştır.

ifade etmiştir. Kurucu anlaşmaları revize etmenin zor olacağını kabul eden Komisyon Başkanı, derin ve gerçek bir ekonomik ve parasal birliğin var olan anlaşmalar dahilinde başlatılabileceğini, bunun yanında ancak yeni bir anlaşma ile tamamlanabileceğini belirtmiştir.

Barroso sözlerini şöyle tamamlamıştır: "Son derece açık söylüyorum: Avrupa'da artık bizi bölen duvarlara ihtiyacımız yok. Daha derin bütünleşmenin sadece bazıları için olmayacağı ilkesinden yola çıkacağız. Hiç kimse katılmaya zorlanmayacak. Hiç kimse de dışarıda kalmaya zorlanmayacak. Hızı en yavaş ya da en çekimser olan belirlemeyecek –ancak süreç katılmak isteyen herkese açık olacak. Çünkü Avrupa Birliği farklı parçalara bölünmektense bir bütün olarak –tek pazarının bütünselliği, üyeleri ve kurumları ile– daha güçlü."

Barroso'nun "Birliğin durumu" konuşmasında oldukça cesur öneriler sunduğu söylenebilir. Genellikle kullanılmaktan kaçınılan bir kelime olan federasyonu telaffuz etmiş, Avrupa siyasi partilerinin güçlendirilmesi gereği üzerinde durmuş, tam anlamıyla bir ekonomik ve parasal birliği sağlamak için yeni bir Antlaşma'nın şart olduğunu vurgulamış ve Komisyon başkanlığının seçimle gelen bir makam olması anlamına gelebilecek önerilerde bulunmuştur. Barroso'nun önerilerine karşı çıkışlar gecikmemiş olsa da,7 bu önerilerin Barroso gibi kritik önemdeki bir AB kurumunun başındaki kişiden gelmesi önemli bir gelişmedir. AB'nin reformu ile ilgili fikir düzeyindeki cesur atılımların siyasi planda da desteklenmesi ve siyasetçilerin reel politika hedefleri ve strateji yelpazeleri içinde yer alması gerekmektedir.

AVRUPA'NIN GELECEĞİ GRUBU'NA DAHİL OLAN 11 AB ÜYESİ DEVLETİN DIŞİŞLERİ BAKANLARININ AÇIKLAMASI

"Avrupa'nın Geleceği Grubu" tarafından 17 Eylül 2012'de Varşova'da açıklanan rapor 11 AB üyesi devletin dışişleri bakanlarının üzerinde mutabık kaldığı bir vizyonu ortaya koymaktadır. Rapor; Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, İtalya, Almanya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz ve İspanya dışişleri bakanlarının yer aldığı grubun 7 aylık çalışmasının sonuçlarını içermektedir.8 Raporda yer alan görüşler Polonya Dışişleri Bakanı Radek Sikorski ve Almanya Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle'nin birlikte kaleme aldıkları ve 17 Eylül 2012 tarihinde *The New York Times*'da yayımlanan "Avrupa için Yeni Bir Vizyon" adlı makalede ortaya koyulmuştur.9 Raporda büyük ölçüde Avrupa'nın içinde bulunduğu krizden kurtulması için bazı çözüm önerileri sunulmaktadır. Rapora göre, ekonomik ve parasal birliğin reforme edilmesi, üye devletler arasında ekonomik koordinasyonun güçlendirilmesi, bütçelerin ve bankaların sıkı bir şekilde denetlenmesi gibi reformlar Avrupa düzeyine daha fazla yetki devredilmesini gerektirecektir.

1 Ekim 2012 tarihinde altı Avrupa dilinde aynı anda kamuoyuna açıklanan "Avrupa İçin" Manifestosu "Avrupa'da ulus-sonrası bir devrim" çağrısında bulunmaktadır.

Ancak dışişleri bakanları bunun en önemli şartının AB'nin daha demokratik bir hale getirilmesi, AP'nin güçlendirilmesi, Komisyon Başkanı'nın doğrudan halk tarafından seçilmesi ve ulusal parlamentoların AB sürecine dahil edilmesi yoluyla olacağı üzerinde görüş birliğindedir. "Avrupa bizim ortak geleceğimizdir" cümlesi ile biten raporda rekabet gücü, krizlere karşı dayanıklılığı ve dış politikada etkinliği artmış olan bir AB'nin diğerlerinin yanında askeri alanda da etkili güçlü kurumlara ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu çağrıda da küresel sistem içinde gerek siyasi gerekse ekonomik olarak güçlü bir Avrupa için kurumsal olarak da güçlü ve demokratik temsil ve denetim mekanizmalarını pekiştirmiş bir AB gereği üzerinde durulmaktadır.

AVRUPA İÇİN: AVRUPA'DA ULUS-SONRASI BİR DEVRİM İÇİN MANİFESTO

1 Ekim 2012 tarihinde altı Avrupa dilinde aynı anda kamuoyuna açıklanan "Avrupa İçin" Manifestosu "Avrupa'da ulus-sonrası bir devrim" çağrısında bulunmaktadır. Manifestoyu kaleme alanlar Avrupa siyasetinin tanınmış isimleri AP Avrupa için Liberal ve Demokratlar İttifakı Grubu Başkanı ve Belçika eski Başbakanı Guy Verhofstadt ve Yeşiller-Avrupa Hür İttifakı Grubu Eşbaşkanı Daniel Cohn-Bendit'tir. Her iki isim de daha fazla Avrupa yanlısı olup, federal bir Avrupa'ya doğru hızla ilerleme çağrısında bulunmaktadır. Manifestoda 2014 seçimlerinden sonra AP'nin bir kurucu meclise dönüştürülerek, yepyeni bir Avrupa anayasasının oluşturulması önerisi yer almaktadır. Yazarlara göre bu anayasa oldukça kısa ve net olmalı, federal Avrupa'nın ilkelerini ortaya koymalı ve tüm üye devletlerde referanduma sunulmalıdır. Anayasayı reddeden ülkeler yine referandum yoluyla bu federal Avrupa'da kalıp kalmayacaklarına karar vermelidir. Yukarıdaki iki öneriden de daha iddialı ve radikal olan bu manifesto ile ulus devlet sonrası düzene tamamıyla bir geçiş çağrısı yapılırken, bu Avrupa'nın en kısa sürede geleceğin ulus-sonrası dünyasına uyum sağlamasını mümkün kılacak bir devrim olarak nitelendirilmektedir. 158 sayfalık belgede kuvvetli ifadelerle siyasetçilere yapılan çağrılar da yer almaktadır: "Birçok devlet ve hükümet başkanı tembellik, korkaklık veya vizyon eksikliği nedeniyle, neyin söz konusu olduğunu görmemeyi tercih ediyor. Onları uyandıralım. Güçsüzlüklerini yüzlerine vuralım. Onlara zaman tanımayalım ve onlara başka bir Avrupa, geleceğin Avrupası, Avrupalıların Avrupası'nın yolunu gösterelim."10 Manifesto bu şekilde güçlü ifadeler içerse de ne ölçüde uygulanabileceği kuşkuludur. Özellikle "Avrupa için bir

7 *"Finnish Minister Disagrees with Barroso on EU Treaty Change", Euractiv haber portalı, 18.09.2012, http://www.euractiv.com/future-eu/finland-disagrees-barroso-need-e-news-514864 erişim tarihi: 24.09.2012.*

8 *Polonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı internet sitesi, http://www.msz.gov.pl/files/docs/komunikaty/20120918RAPORT/report.pdf, erişim tarihi: 24.09.2012.*

9 New York Times, *http://www.nytimes.com/2012/09/18/opinion/a-new-vision-of-europe.html?_r=2, erişim tarihi: 24.09.2012.*

10 *"Verhofstadt and Cohn-Bendit propose constituent assembly for 2014", Europolitics, No: 4491, 21.09.2012.*

Anayasa oluşturan Antlaşma"nın 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da reddinden sonra tüm hükümetler AB ile ilgili bir antlaşmayı referanduma sunmaktan çekinmekte ve iktidarlarını sarsacak bir hezimete uğramaktan korkmaktadır. İrlanda gibi gerek Nice, gerekse Lizbon Antlaşmaları sonrası yapılan ilk referandumlarda olumsuz sonuç çıkan ülkeler vardır. Öte yandan İngiltere gibi AB karşıtlığının yaygın olduğu bir ülkede referandum yapılmasının nasıl bir sonuca yol açacağı konusundaki tahminler de Avrupa yanlıları için son derece şevk kırıcıdır. Bu koşullarda Avrupa vatandaşlarının Avrupalılık bilincine güvenmek tek yol olarak ortaya çıkmakta olsa da bu yolun federal bir AB'ye geçit vereceği kuşkulu görünmektedir.

FEDERAL BİR AVRUPA'YA DOĞRU?

Barroso'nın AB'nin durumu konuşması, 11 dışişleri bakanının raporu ve Verhofstadt ve Cohn-Bendit'in manifestosu birbirini takip eden günler içinde gündeme gelmiştir. Farklı tonlarda da olsa, üç belgenin de bu dönemde açıklanması manidardır ve AB'yi bir arada tutmak için daha fazla zaman kaybetmeden somut adımlar atılması gereğini gündeme getirmektedir. Her ne kadar tüm üye devletler ve tüm siyasi gruplar üzerinde anlaşamasa dahi, AB için kritik bir dönemeçte olunduğu ve artık tedrici veya sınırlı önlemlerle yetinilemeyeceği ortadadır. AB'nin varoluşu için tek yön ileridir, bu da ulusüstü kurumların güçlendirileceği, ortak dış ve güvenlik politikasının geliştirileceği, ekonomik ve parasal birliğin devamı için ekonomi ve maliye politikası alanında daha fazla yetkinin AB kurumlarına devredileceği federatif bir AB yapısını gerekli kılmaktadır. Avrupa'nın büyük ikilemi ise, bu ihtiyaç ortada iken ve AB'ye hâlâ tüm üye devletlerin ihtiyacı varken, bu cesur adımları atacak siyasetçilerin olmaması, federal Avrupa'nın hâlâ birçokları için korkulu bir rüya olmaya devam etmesi ve üye devlet vatandaşlarının henüz yeterince "Avrupalılaşamamış" olmasıdır.

AB'nin varoluşu için tek yön ileridir, bu da ulusüstü kurumların güçlendirileceği, ortak dış ve güvenlik politikasının geliştirileceği, ekonomik ve parasal birliğin devamı için ekonomi ve maliye politikası alanında daha fazla yetkinin AB kurumlarına devredileceği federatif bir AB yapısını gerekli kılmaktadır.

Can Baydarol

2013: AB Krizden Çıkar mı? Türkiye-AB İlişkileri Doğru Rotasına Girer mi?

Türkiye-AB ilişkilerini içinde yaşadığımız dünya koşullarından bağımsız olarak ele almanın, süreçle yapılacak bütün değerlendirmelerin eksik ve anlamsız kalmasına yol açtığı da başka bir günümüz gerçeğidir.

Türkiye'de uzunca bir süredir AB ile olan ilişkiler adeta unutulmuş gibi bir algıyla karşı karşıyayız. Tam üyelik müzakerelerine başladığımız (şüphesiz ucu açık olarak ve hâlâ nasıl kapanacağı konusunda pek de bir fikrimiz olmayan) 3 Ekim 2005'in üzerinden çok da fazla vakit geçmemesine rağmen, kamuoyunun sürece dair ilgi ve desteği neredeyse buharlaşmış vaziyette. Bu ilgi buharlaşmasına gerekçe olarak pek çok neden alt alta sıralanabilir. Son olarak da Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs'ı bir bütün olarak temsil ettiğinin AB tarafından kabulü ve 2012 Temmuz - Aralık 6 aylık dönem başkanlığı nedeni ile Türkiye'nin tek taraflı siyasi ilişkileri askıya alınması bu gerekçelerin en resmisi olarak karşımıza çıkabilir. Her şey kabul edilebilir de, acaba Türkiye bir kalemde AB ile ilişkileri bir tarafa atabilir mi? 53-54 yıllık tam üyelik idealinden (Fatin Rüştü Zorlu'nun ilk başvurusu 31 Temmuz 1959) vazgeçebilir mi? Öte yandan idealize edilen tam üyelik bugünün koşulları içinde ne kadar geçerlidir, üye olunması arzulanan o günün AET'sinden, bugünün AB'sine koşullar hiç mi değişmemiştir?

Bu kısa çalışmanın amacı sorulabilecek bütün sorulara cevap getirmek olamaz. Bununla birlikte çabamız bazı hassas başlıklara dikkat çekmek, öncelikle AB'nin bugün yaşadığı mali krizin aslında yapısal bir sorun olduğunu ve AB'nin bambaşka noktalara gidebileceğini göstermek, öte yandan Türkiye'nin konumlanmasını da yeni koşullar altında tartışmaya açmaktır. Bu iki doğrultuya girmeden önce de yaşadığımız dünyanın ne kadar hızlı bir değişim içinde ol-

duğunu da kısaca tanımlamamız gerekiyor. Zira Türkiye-AB ilişkilerini içinde yaşadığımız dünya koşullarından bağımsız olarak ele almanın, süreçle yapılacak bütün değerlendirmelerin eksik ve anlamsız kalmasına yol açtığı da başka bir günümüz gerçeğidir.

1. DÜNYA NEREDEN NEREYE GİDİYOR?

Bu satırların yazarı gibi üst orta yaş kuşağını temsil eden dünyanın bütün vatandaşları, dünya tarihinde üç önemli dönüm noktasına tanıklık etti: Soğuk Savaş döneminde doğduk. Berlin Duvarı'nın yıkılmasına şahit olduk. Nihayet İkiz Kuleler saldırısı sonucundaki dünyanın kaotik koşullarında yaşıyoruz. Bendenizin algılamasına göre kısa ömrümüze, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden sonra yaşananların radikalliği ile eşdeğer, hatta daha da sert üç dönüm noktası girdi. Diğer ifadesi ile kimine göre dünyanın çivisi çıktı, bendenize göre ise dünya tarihi geometrik bir hızla değişirken, insan beyni hâlâ aritmetik ritimle algılamaya devam ettiği için, olup bitenle yaptığımız yorumlar arasında muazzam bir tutarsızlık uçurumu oluştu.

Bu hızlı süreç içinde önemli bir eksen kayması sorunu ile de kendimizi karşı karşıya bulduk. Çoğunlukla Türk iç politikası için ifade edilen bu kayma sorunu, aslında dünya

Bu hızlı süreç içinde önemli bir eksen kayması sorunu ile de kendimizi karşı karşıya bulduk.

için daha geçerli ve gerçekçi bir tanım. Soğuk Savaş döneminde dünyanın merkezi neresi sorusuna Batı genellemesi ile yapılan cevap arayışı (kâh Washington kâh yaşlı kıtanın başkentleri), günümüzün koşullarında daha Doğulu bir görünüme büründü. Üretimin ve siyasetin nabzı giderek Doğu'da atmaya başlarken, Batı giderek krizlerin merkezi görüntüsünü vermeye başladı.

Bu hızlı değişim ve dönüşüm sürecinde, Soğuk Savaş'ın periferi ülkesi Türkiye'den, giderek daha merkezi konuma doğru ulaşan, kendisi de değişip dönüşmek zorunda kalan Türkiye'ye doğru bir çizgide kendimizi bulduk. Siyasetin idealizminden realizmine uzanan yelpazesine aslında her gün evrilip duruyoruz. Kâh kendimiz için kâh Türkiye'ye yeni dünya düzeninin yüklediği yeni görev tanımı içinde çevremize bakmaya çalışıyoruz.

Doğal olarak bu tartışmaları yaparken, Roma hukukundan bu yana hiç değişmeyen iki temel kuralın arasında da gidip geliyoruz:

Başlangıçtan günümüze kadar gelen AB içi tartışma, federal Avrupa’yı savunanlarla, ulus devlet egemenliğinin esas olduğu, ama nesnel koşullardan ötürü konfederatif bir şemsiye altında toplanmak zorunluluğunda olan devletler gurubunu savunanların öyküsünü yansıtan bir tartışmadır.

– *Pacta sund servanda*; yani ahde vefa
– *Rebus sic stantibus*: koşullar değişti

Hangisine karar vereceğimiz bu çalışmayı aşabilir. Ama karar vakti biz istesek de istemesek de kapımızı her gün aşındırıyor ve Türkiye-AB ilişkileri de karar verilmesi gereken konu başlıklarından bir tanesi olarak karşımızda duruyor.

Çok farklı, belki birkaç ciltlik bir çalışmanın konusu olabilecek ‘dünya nereye gidiyor, biz neresindeyiz’ başlığını taşıyabilecek bu tartışmayı şimdilik bir kenara bırakıp, yavaş yavaş AB’ye ve yaşadığı mali krize geçelim.

2. AET’DEN AB’YE: AB DÜNYA’DAKİ DEĞİŞİMİ NE KADAR OKUYABİLDİ?

Çoğunlukla dünyayı okuyamamaktan şikâyetçiyizdir. Dünyayı okuyamamak, verilmesi gereken anlık kararları doğru zamanda alamamak, fırsatlar geçip gittikten sonra, arkasından vah vah demek olarak da nitelendirilebilir.

İktidarlar muhalefetleri, muhalefetler de iktidarları çoğunlukla adını koymadan zamanı okuyamamakla suçlarlar aslında…

Peki, biz kendi kendimizi suçlayıp dururken, AB dünyadaki hızlı değişim sürecini doğru okuyabilmiş midir? Bendenizin vereceği cevap koskocaman bir “HAYIR” olacaktır. Nedenine gelince:

Avrupa entegrasyon tarihi oldukça karmaşık, hadi yine Latince bir ukalalık yapalım “*sui generis*” (nevi şahsına münhasır) bir tarihtir. Çok genel hatları ile özetlemek gerekirse:

– İkinci Dünya Savaşı’nın yıkımı üzerine kurgulanmıştır;
– Sovyet tehdidine karşı Batı Avrupa’nın bir araya gelmesi zorunluluğunun izlerini taşır;
– Zaruri (metazori demek daha doğru olabilir) bir Fransız–Alman dostluk projesidir;
– Ulus devlet geleneklerinden, dolayısıyla ulusal çıkar algılamalarından yola çıkıp, uluslar üstü bir yapıya geçme adımıdır;
– Bu son söylenenden hareket ile, o güne kadar dünya tarihinde hiç rastlanmamış uluslar üstü hukuk kavramına tabi tutulan bir projedir.

Fransız ulusal egemenliğinin ünlü temsilcisi General Charles de Gaulle’e göre: “Adına ulus devlet denen haşlanmış sert yumurtalardan federal bir omlet yapma beyhude çabası”dır.

Dolayısı ile başlangıçtan günümüze kadar gelen AB içi tartışma, federal Avrupa’yı savunanlarla, ulus devlet egemenliğinin esas olduğu, ama nesnel koşullardan ötürü konfederatif bir şemsiye altında toplanmak zorunluluğunda olan devletler gurubunu savunanların öyküsünü yansıtan bir tartışmadır.

Berlin Duvarı'nın yıkıldığı 8/9 Kasım 1989 sabahına bu tartışmayla girilmiş ve yeni dünya düzeni içinde ayakta kalınmak arzulanıyorsa çok hızlı bir şeyler yapmak gerekir fikri, aslında Birleşik Avrupa fikrini içselleştirememiş olan Avrupa politikacılarını 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girecek Maastricht Antlaşması'nı yapmaya zorlamıştır.

Antlaşma ile birlikte, Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliği'ne geçildiği her ne kadar iddia edilse de, Maastricht Antlaşması da diğer Avrupa bütünleşme tarihinde yer alan antlaşmalar gibi çerçeve ve programlayıcı nitelikte bir antlaşmaydı. Diğer ifadesi ile kurduğunu iddia ettiği şeyi o gün itibarı ile kurmuyor, kurulmasını hedeflediği sonucu beyan edip, bunu geleceğe yayıyordu. Yani AB; AB'yi kuran antlaşma yürürlüğe girdiği gün kurulmamıştır ve bendenizin de çok desteklediği bu görüşe göre, günümüz gerçekleri içinde çok da kurulabilirliği bulunmamaktadır.

Euro devreye girdiği gün, benzeşmeyen ekonomiler ve buna bağlı farklı ulusal çıkar algılamaları üzerinde federal nitelikleri ağır basan bir para tedavüle girmiş oldu.

A ve B kavramlarının çağrıştırdıklarına bakalım.

A'da pek bir sorun yok gibi gözüküyor. Yani Kıta Avrupası. Hoş, Türkiye'nin o birlik içinde coğrafi olarak yer alıp almadığı bu A kavramı ile çok ilintili olmakla birlikte, Kıbrıs (yarım da olsa) AB'ye katıldıktan sonra, bence sorun kalmadı. B ise çoğunlukla bir siyasi birliği çağrıştırıyordu. "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası" başlığı altında, Irak'ta başlayan gelişmelerle birlikte, AB üyelerinin ne kadar AB çıkarları, ne kadar kendi ulusal çıkarları adına hareket ettikleri anlaşılabildiği oranda herhalde bir siyasi birliğin varlığından söz etmek mümkün değildir. Türkiye ile ilgili gelişmelerde de bu kafa karışıklığının izlerini bulmak da herhalde şaşırtıcı değildir. Türkiye'nin tam üyeliğinin maliyetini tartışanlarla, Türkiyesizliğin maliyetini tartışanlar aslında farklı ulusal çıkarları, ortak bir vizyonun oluşamamasını ve nihayet Türkiye'de AB'ye karşı yitirilen ilginin gerekçesini de büyük oranda oluşturmamaktalar mı?

AB'yi belirli bir sürede ciddi bir federal yapıya ne dönüştürebilir sorusu yine Maastricht Antlaşması yapılırken tartışılmış ve bugün "euro" olarak tedavülde bulunan tek para, çıkar yol olarak görülmüştür. Bu anlamda euro tercihinin iktisadi değil, siyasi bir tercih olduğu o günlerde sürece itiraz eden herkese defalarca anlatılmıştı.

Ama gerçek şu ki; 1999 yılından başlayarak kademeli olarak tedavüle giren bu para, aslında bugün yaşanan büyük krizin de tetikleyicisi olmuştur.

3. EURO: ÇIKIŞ YOLU MU? YOLUN SONU MU?

Bu noktada meşhur Maastricht Kriterlerini bir kez daha hatırlatacak değiliz. Bir dönem o kadar çok tekrarlandı ve teknik açıklamalarda kullanıldı ki; bir daha tekrarlayarak gereksiz yere sayfa işgal etmeyelim.

Ama sistemi de kısaca özetleyelim. Euro devreye girdiği gün, benzeşmeyen ekonomiler ve buna bağlı farklı ulusal çıkar algılamaları üzerinde federal nitelikleri ağır basan bir para tedavüle girmiş oldu.

Türkiye'nin tam üyeliğinin maliyetini tartışanlarla, Türkiyesizliğin maliyetini tartışanlar aslında farklı ulusal çıkarları, ortak bir vizyonun oluşamamasını ve nihayet Türkiye'de AB'ye karşı yitirilen ilginin gerekçesini de büyük oranda oluşturmamaktalar mı?

Ama sistem konfederatif kaldı. Bu tanımı biraz açalım.

Para basanın denetim altına alındığı bir sistem yaratıldı. Avrupa Merkez Bankası, AB kurumlarının en federal nitelikte olanıdır. Alman Merkez Bankası modeli üzerine inşa edilmekle birlikte, Merkez Bankası başkanı o kadar da bağımsız değildir. Özellikle parayı en çok verenin (dolayısı ile Almanya'nın) sıkı denetimi altındadır.

Sistem konfederatif olduğu için para harcayanlar denetim dışındadır. Yani bütçe, vergi toplama, bankacılık sisteminin işleyişi, finans mühendisleri ya da spekülatörlerin konumlarının ülkeden ülkeye değişmesi, vs… Bugün tartıştığımız ana başlıklardan bir tanesi, bu anlamda ulusal egemenliğin kötü niyetli kullanımı değil midir?

Düşüncelerimizin çok daha basit anlaşılabilmesi için popüler dille bir benzetme yapalım.

Allah daha fazla versin, ayda 100.000 TL kazanıyorsunuz. Ama kazancınız denetim altında, gayet şeffaf bir yapıdasınız. Ama Allah göstermesin, evdeki hanım ve çocuklar, ne olduğu anlaşılmaz bir şekilde ayda 150.000 TL harcıyorlar. Siz şu an itibarı ile çok iyi geliri olan iflas etmiş bir kişi olarak yaşantınızı sürdürmektesiniz.

AB'nin federal para, konfederatif sistem sürdürme sonunda geldiği nokta şu an itibarı ile aşağı yukarı bu görüntüyle özetlenebilir.

Parayı basan (yani siz) denetim altındayken, parayı harcayan euro alanındaki ulus devletler, ulusal egemenlikleri adına parayı nasıl harcayacaklarını kendi yöntemleri ile belirliyorlarsa (yani evde söz geçiremediğiniz hanım ve çocuklar), hızla bazı kararları vermek durumundasınız.

Ya hanımı boşayacaksınız (bataktaki ülkeleri AB'den, haydi olmadı euro alanından dışarı atmak) ya da evin bütçesini denetim altına alacaksınız (yıllardır bitmeyen tartışmaya son vererek para federal ise, sistem de federal olur ya da bugünlerde Alman şansölyesi Merkel'in ifadesi ile daha siyasi bir Avrupa).

Evet, şu anda AB'nin geldiği yol ayırımının kısaca tasviri bu. İki seçeneği de kabaca incelemeden, bugün bataktaki ülkelerin açmazlarına da kısaca değinelim. Bu ülkeler "kendilerini batırabileceği baştan aşikâr olan bu paranın çatısı altına girmeye neden bu kadar hevesliydiler?" sorusu ile başlayalım.

Bugünün değil de, o günün koşulları ile düşünelim. Kredi derecelendirme kuruluşları, kredi notumuzu artırsın diye bu kadar dil döktüğümüz ortamı; Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz gibi ülkeler için de düşünelim. Biri size bu çatı altına girerseniz, dereceniz Almanya ile aynı mertebeye yükselecek, "AAA" alacaksınız, dolayısı ile uluslararası piyasalardan çok ucuza borçlanabileceksiniz dese, hayır der miydiniz? Böyle bir teklife hayır diyecek hiç kimseyle bugüne kadar tanışmadım. Eğer aklınız işe yatıyorsa, aldığınız ucuz kredileri yatırıma dönüştürüyorsanız ve bu yolla sisteminizi döndürebiliyorsanız, ucuz krediye yol açacak her türlü öneri tartışmasız kabulümüzdür.

Ama aldığınız borçları yatırıma dönüştürmüyorsanız, abuk sabuk işlere harcayıp, arada ulusal egemenlik kisvesi altında bütçenizi şeffaflıktan uzaklara kaçırıp her türlü yolsuzluğa alet ediyorsanız, vergi kaçırmayı bir milli spor haline dönüştürüyorsanız, vb… Bir gün alacaklıların kapınıza dayanabileceğinden bihaberseniz, sonuç yıkımdır.

Dolayısı ile AB'nin bataktaki ülkeleri, evet küresel mali krizlerin sonuçlarını da olumsuz olarak göğüslemek zorunda kalmışlardır, ama hayır, kendi hatalarının faturasını hiçbir şekilde başka adreslerde aramamak durumundadırlar.

4. EVDEKİ HANIMI BOŞAMAK YA DA BATAKTAKİ ÜLKELERİ AB'DEN, HAYDİ OLMADI EURO ALANINDAN ÇIKARTMAK

Çok tartışıldı, ama olası sonuçları dikkate alındığında, şu sıralarda evli kalmanın maliyetinin en azından belli olduğuna, boşanmanın maliyetinin ise bilinmediğine kanaat getirildi.

Yine çok basit anlatmaya çalışalım: Örneğin komşumuz Yunanistan için böyle bir yola başvurulsa sonuç ne olur? Yunanistan derhal iflas bayrağını çeker. Bazı ekonomistlere göre Yunanistan için en hayırlısı bu olur. Drahmiye geri döner, parasını ciddi şekilde devalüe eder. Konsolidasyon ve moratoryum ilan eder, dibe vurduktan sonra yavaş yavaş çıkar.

Bu senaryo bize tanıdık geliyor, değil mi? 2000 krizinde bolca tartışmış, kurtarıcı olarak Kemal Derviş'i transfer etmiştik. İyi de Kemal Bey'in geldiği Türkiye'de ciddi bir üretim yapısı, dolayısı ile rekabet gücünü artırabilmenin araçları vardı. Peki, komşumuz Yunanistan ne üretiyor, rekabet gücünü artırıp neyini satacak? Dolayısı ile komşu için tek çıkar yol mümkün olduğunca AB ve Euro Bölgesi içinde kalmaya devam etmek.

Peki Almanya ve Fransa için Yunanistan'a neden katlanmalı?

Öncelikle Yunanistan'ın ve diğerlerinin sistemden çıkması demek, başta bu ülkeye en fazla borç veren bankaların batması demek. En fazla borç veren kim sorusuna yanıt bulduğunuzda neden ne Fransa'nın, ne de Almanya'nın bu tür bir riski göğüsleyemeyecekleri ortaya çıkıyor. Borçları tahsil ettikten sonra ya da borçların en azından bir kısmını kurtarabildikten sonra belki, ama şimdi değil...

İkinci büyük tehlike de, euro üzerinde oynanabilecek spekülatif hareketler. Biraz yukarıda değindiğimiz finans mühendisliğinin devreye girmesi. Sizce İngiltere ile diğerlerinin aralarının bu kadar açılmasında söz konusu mühendisliğin başkentinin Londra olmasının hiç mi etkisi yok?

Bu koşullarda euro biterse, AB nasıl ayakta kalabilir? Bu soru düşünülebilecek en korkunç senaryoyu da gündeme getirdiği oranda, her şeye rağmen yola devam şu andaki çözüm.

5. EVDEKİ HANIMIN KREDİ KARTINI İPTAL ETMEK YA DA ULUSAL EGEMENLİĞE BAĞLI DEMOKRASİYE VEDA ZAMANI!

Sisteme devam edilecek ise, 2012 yılından acı bir fotoğraf karesini hatırlatmakta yarar var. Hâlâ Yunanistan Başbakanı Papandreu'ydu ve Merkel'in karşısında el pençe divan duruyordu. Fotoğrafı unutanlar için konuşmayı da mealen hatırlatalım.

Aldığınız ucuz kredileri yatırıma dönüştürüyorsanız ve bu yolla sisteminizi döndürebiliyorsanız, ucuz krediye yol açacak her türlü öneri tartışmasız kabulümüzdür.

AB Yunanistan'ın borçlarının yarısını silmek ve bu ülkeye yeni borç vermek için bir tür bizim Düyun-u Umumiye'yi hatırlatan AB troykasını şart koşuyor, Papandreu da referanduma gidip, Yunan halkının görüşünü alma gereğinden bahsediyordu.

Merkel'in karşı sorusu, herhalde o fotoğraftaki çaresizliğin esas nedenidir. "Siz Almanların parasını harcarken, Alman halkına sordunuz mu?"

Evet, AB troykası insafsız ve bu insafsızlığın faturası borçlu ülkeler için neredeyse 18. yüzyıl sosyal politikasızlığının sonuçları gibi neticelere yol açıyor. Sosyal patlamalar, siyasi krizler 2013'te de ne yazık ki hiç eksik olmayacak borç batağındaki ülkelerde.

Meramımızı daha iyi anlatabilmek için yine bir başka soru soralım. Eğer Yunanistan vatandaşı olsaydınız, kendi ulusal seçimlerinizin sizin geleceğinizi ne kadar değiştirebileceği ile ilgili herhangi bir umut besler miydiniz? Yoksa 2013 Almanya seçimleri sizin için daha mı belirleyici olurdu?

Eğer ben Yunanistan vatandaşı olsaydım, bütün dualarım ülkemdeki krizi artırmaktan başka hiçbir işe yaramayan Merkel politikalarına son verecek olan olası bir Alman Sosyal Demokrat – Yeşil koalisyonunun iş başına gelmesinden yana olurdu.

Ama ben o seçimlerde oy kullanamıyorum ve parayı onlar verdiği oranda da iç politikam tükenmiş durumda.

Hoş Alman cephesi her ne kadar Merkel ile birlikte daha kemer sıkmacı önerilerle ortalarda dolaşsa bile, galiba 60 yılı aşkın bir tartışmayı da sonuçlandırmak üzere. Eğer parayı federalleştirdiysek, sistemi de federalleştirmek zorundayız söylemi ile. 2012 Aralık zirvesinde ilk adım olarak Avrupa Bankalar Birliği'nin oluşturulması; Finlandiya'nın 12. ülke olarak bütçe disiplinini öngören antlaşmaya onay vermesi,

Bu koşullarda euro biterse, AB nasıl ayakta kalabilir? Bu soru düşünülebilecek en korkunç senaryoyu da gündeme getirdiği oranda, her şeye rağmen yola devam şu andaki çözüm.

giderek daha siyasi bir Avrupa'ya doğru yelken açılmasını sağlıyor görüntüsü veriyor.

Eğer Avrupa kaçınılmaz olarak daha federal ya da daha siyasi bir Avrupa olacak ise, o zaman Yunan vatandaşı belki Alman seçimlerinde değil ama, Avrupa Parlamentosu seçimlerinde bundan böyle daha dikkatli davranacak. Öte yandan bu yola gidilmesi yine kaçınılmaz olarak ulusal egemenliğe dayalı demokrasiden daha federal bir demokrasi kültürüne geçişe de yol açabilecek.

6. BİR DİĞER SENARYO: ÇOK VİTESLİ AVRUPA

2013 aslında pek çok senaryoyu beraberinde taşıyor. Bunlardan bir tanesi de fiili olarak zaten mevcut iki vitesli Avrupa'yı hukuken tescil etmek, belki de çok vitesliliğe taşımak.

Önce fiili duruma bakalım.

Bugün zaten bütün AB ülkeleri euro alanında değil. Sonradan katılanların durumu bir yana, daha baştan beri bu işe muhalefet eden ve son günlerde 2014'te seçimleri kazanması halinde AB'den çıkmayı referanduma taşıyacağını beyan eden David Cameron'ın İngilteresi 1993 yılının Kasım Ayı'nda Maastricht Antlaşması yürürlüğe girerken kullandığı "opt out" tercihi ile Euro'nun dışında kalmayı tercih etmişti. Diğer ifadesi ile 70'li yıllarda dönemin Belçika Başbakanı Leo Tiendemans'ın ortaya attığı çok vitese ilk adım, İngiltere'nin bu yaklaşımı ile hukuken olmasa bile fiilen gerçekleşmişti.

Cameron İngiltere'yi gerçekten AB'nin dışına sürüklemek niyetinde mi? Yoksa 2014-2021 bütçesinin çatılmaya çalışıldığı bugünlerde 1984 Fontainebleau Zirvesi'nde elde ettikleri bütçe tavizlerini kaptırmamak için blöf mü yapıyor? Bilemeyiz. Ama son günlerde tartışmaya açılan manifestosunun "paranın kaderi ile oynayanların demokratik şeffaflıktan nasiplerini almamış olmaları" tezi, herhalde süreçle biraz olsun ilgilenen herkesin ortak paylaştığı bir düşünce olsa gerek.

Neyse, konumuz tam olarak İngiltere'nin ne yapmak istediği olmadığına göre konumuza geri dönelim…

Bugün gelinen durumun çıkış yollarından bir tanesi iki, hatta üç vitesli bir Avrupa olabilir mi?

Bu düşünceyi savunanların ilk senaryosuna göre, benzeşen ekonomiler euro alanında kalsın, benzeşmeyenler dışarıya çıkartılsın. Bu senaryo hemen yukarıda tartıştığımız sonuçlar itibarı ile katlanılamayacak belirsizlikler içerdiği oranda bir kenara itilmiş vaziyette (4. bölüm).

Peki daha yumuşak bir geçiş yapılamaz mı? Krizde olan ülkeler için popüler dille söylersek "light" bir euro alanı yaratılamaz mı? Yani, güçlü euro alanı ve ayarı düşürülmüş euro alanı olarak bir ikiye ayırma yoluna gidilemez mi? Türkiye'de de bazı ekonomistlerin savunduğu bu tezde de oldukça büyük bir inanç yitirme erozyonu ortaya çıkabileceği oranda, öneri siyaseten çok tercih edilebilir bir durum değil. Ama umuma açık olmasa da bu tartışma süregidecek. İkili euro alanının yanına bir de AB'ye girip de euroya hiç bulaşmamışlar alanını da eklersek... Eh işte buyurun size "a la carte" AB. Ama bu AB'nin B'si ekonomik olarak da tartışılır hale gelir. Yine hemen yukarıda belirttiğimiz İngiltere gibi bazı ülkeler, kusura bakmayın biz bu işte yokuz, derlerse ne olacak?

Haydi senaryoyu biraz daha giriftleştirip, AB'ye alternatif bir AB ortaya çıkarılırsa ne olacak? Ya da her şeyin ötesine geçilip de gerçekten Almanya'nın söylediği şekilde daha siyasi bir Avrupa'ya gidilirse, denetim kimde olacak?

Yoksa İngiltere'nin esas şikâyeti, bu durumda AB'nin A harfinin aslında Almanya'yı mı işaret edeceği? Bırakın İngiltere'yi, Fransa bu işe ne diyecek?

Hepsini geçtik, hangi senaryo olursa olsun, Avrupa hukuku nasıl işleyecek?

Bu görüntü altında, işler yoluna girdi, bakın artık Yunanistan daha iyi, diğer ülkelerde de işler yolunda gitmeye başlıyor iyimserlik mesajlarının verilmesi daha doğru değil mi? Bu iyimserlik mesajlarının dozu yükseldikçe euro değer kazanmaya devam ederse, aslında pek de iyi gitmeyen işler daha da kötüleşmeyecek mi?

7. SONSÖZ

Fotoğrafını çekmeye çalıştığımız Avrupa'nın krizi ekonomik

olmaktan ziyade siyasi. Bu görünüm altında büyük olasılıkla içinde bulunduğumuz yıldan başlayarak bugüne kadar alışık olduğumuzun dışında bir AB olgusu ile karşı karşıya geleceğiz. Yani başlangıçta sözünü ettiğimiz ahde vefadan, koşullar değişti noktasına kaçınılmaz olarak giden bir AB bizi bekliyor.

Peki Türkiye sürece nasıl bakmalı?

Öncelikli soru, nasıl olsa biz hiç bulaşmadık, bundan sonra da hiç bulaşmayalım diyebilir miyiz?

Bence hayır. Türkiye için de AB tercihi öncelikli olarak iktisadi değil, iktisadı da etkileyen siyasi nitelik taşıyor. Aldıkları kararların büyük çoğunluğu bizi etkiliyor, ama biz karar alma masasında olmadığımız oranda, kızıp köpürmemiz bir işe yaramıyor. Bu anlamda sorunumuz edilgen kalmak. Bizim temel hedeflere varabilmemiz için etkenleşmemiz gerekiyor. O yüzden de oh olsun, beter olsunlar gibi duygusal yaklaşımlardan çok daha öteye, AB'de olup bitenleri soğukkanlılıkla izlememiz ve temel hedeflerimizden asla vazgeçmememiz gerekli.

Ekonomik açıdan bakıldığında da hâlâ dışsatımımızın yüzde 37'sini oluşturan bir pazardan bahsediyoruz. Avrupa'nın krizi ne kadar çabuk biterse, ekonomimizin esenliği açısından da o denli iyi sonuçlara ulaşabileceğimizi unutmamamız gerekli. Kaldı ki AB ile bir Gümrük Birliği ilişkisi içinde olduğumuz ve bu ilişkinin aksayan yönleri nedeni ile de sürekli şikâyetçi pozisyonda bulunduğumuz da bir diğer gerçek.

Nihayet, Türkiye'de iş yapan yabancı yatırımcının büyük çoğunluğunun AB menşeli olduğunu ve onların Türkiye'yi tercih sebeplerinin başlıca nedenlerinden bir tanesinin de AB ile başlayan tam üyelik müzakereleri olduğunu da aklımızın bir köşesinde tutmaya devam etmemiz gerekiyor.

Peki daha yumuşak bir geçiş yapılamaz mı? Krizde olan ülkeler için popüler dille söylersek "light" bir euro alanı yaratılamaz mı? Yani, güçlü euro alanı ve ayarı düşürülmüş euro alanı olarak bir ikiye ayırma yoluna gidilemez mi?

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş

"Türkiye, AB üyeliğinden kesinlikle vazgeçmemeli"

Söyleşi: Adem Dönmez

"Birinci Dünya Harbi tamamen Avrupa devletlerinin çıkardığı ve birbirilerini mahvetmek için ellerindeki en son tahribat güçlerini kullanarak milyonlarca insanın ölümüne sebebiyet verdikleri bir harptir."

Öncelikle genel hatlarıyla ele alacak olursak, Avrupa Birliği düşüncesi nasıl oluşmuştur, nasıl ortaya çıkmıştır?

Fransız İhtilalı'ndan sonra imparatorluklar, krallıklar çözüldü ve onların yerine 'nasyon- devlet' diye isimlendirdiğimiz; "ulus devlet", "millet devlet" kavramları bir realite haline dönüştü ve Avrupa'da irili ufaklı nasyon devletler türedi. Daha sonra bu durum Avrupa'nın dışına da taşarak Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkiledi.

Osmanlı'dan ilk önce gayrimüslim unsurlar; Bulgarlar, Sırplar, Yunanlılar gibi uluslar ayrıldılar ve kendi devletlerini, ulus devletlerini kurdular. Daha sonra da Araplar, dış güçlerin de desteklemesi ve teşvikiyle Osmanlı'ya başkaldırdılar ve Ortadoğu'da gördüğümüz irili ufaklı Arap devletleri kuruldu. Bunların dışında da Arap olmayan Arnavutluk gibi Müslümanların çoğunlukta olduğu devletler Osmanlı'dan ayrıldılar. Hatta bu elim verici vaka üzerine de rahmetli Mehmet Akif şu meşhur, unutulmaz mısrasını söylemişti:

"Ben ki bir Arnavut'um. İşte perişan yurdum!"

İşte, bu ulus-devletler ortaya çıktıktan sonra aralarında her alanda acımasız bir rekabet ortaya çıkmış ve bunun ilk feci sonucu olarak Birinci Dünya Harbi patlak vermiştir. Birinci Dünya Harbi tamamen Avrupa devletlerinin çıkardığı ve birbirilerini mahvetmek için ellerindeki en son tahribat güçlerini kullanarak milyonlarca insanın ölümüne sebebiyet verdikleri bir harptir.

Avrupa devletlerinin birbirlerini yok etme mücadelesi Birinci Dünya Harbi ile de sınırlı kalmamıştır. Birinci Dünya Harbi'nden sonra dahi Avrupa bu acımasız rekabeti emperyalizmin de etkisiyle gittikçe daha çok ekonomik bir rekabet haline gelmiştir. Bunun ister istemez siyasi sonuçları olmuş ve İkinci Dünya Harbi çıkmıştır. Daha doğru bir ifadeyle İkinci Dünya Harbi'nin çıkması engellenememiştir. İkinci Dünya Harbi'nde Türkiye tarafsız kalarak bu harbe dahil olmamış ve taraflarla saldırmazlık paktı imzalamıştır.

Avrupalılar istemiyorlardı bizi. İngiltere'ye heyet gitti. Heyetin içinde gazeteciler de vardı. 'Bizi NATO'ya alın' diyorduk, çünkü bir yandan Stalin sıkıştırıyor Türkiye'yi; Boğazlarda üs istiyor, Kars ve Ardahan'ı istiyor.

İkinci Dünya Harbi 1945 yılında sonuçlandığı zaman, Manş Denizi'nin kıyılarından Kamçatka'ya kadar; yani Japon Denizi'ne kadar bütün bir Avrupa harap olmuştur. Manş Denizi derken, Avrupa'nın Batı sınırını kastediyoruz. Peki, doğu sınırını temsil için niye Kamçatka diyorum? Çünkü Sovyetler Birliği bir tek devlet ve topraklarının büyük kısmı bu savaştan etkilenmiş, harap olmuştur.

Yarım yüzyıl içerisinde iki büyük dünya harbini yaşayan Avrupa'da taşlar yerinden oynamıştı ve yeni bir düşünce akımı oluşuyordu. Yeniden kalkınmak için birlikte hareket etme düşüncesi ön plana çıktı ve ilk olarak kömür ve çelik birliği oluşturuldu.

Savaşın barış düşüncesini körüklediği bu düşünceyi ilk kimler savundu?

Bu ana fikir Robert Schuman ve Jean Monnet'ye aittir. Birlikte hazırladıkları öneriyle Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasına öncülük etmişlerdir. Avrupa Birliği düşüncesinin ilk nüveleri bu topluluktadır.

Bu birliktelik yalnızca ekonomik bir birlikteliği mi amaçlamaktaydı?

İlk oluştuğunda sadece ekonomik anlamdadır, ama bu harp onlara felsefi düşünceleri de beraberinde getirir. Avrupa medeniyetinin temellerinde; felsefi ve hukuki anlamda Yunan felsefesi ve Roma hukuku, dini anlamda da Musevilik ve Hıristiyanlık vardır. Avrupa'yı bu temeller üzerine oturtmak istediler. İlk olarak 'Ortak Pazar' ismini uygun gördüler, Avrupa Birliği bu gelişim sürecinin en son safhasıdır.

Bu medeniyet anlayışı, kültür anlayışı, Avrupalılık onları Yunanistan'dan başlayan ve Roma'da devam eden ve nihayet Avrupa'nın modern başkentlerinde şekillenen Paris, Berlin –Berlin sonradandır hatta; o sırada Berlin'in yarısı Rusların elindeydi çünkü– ve Londra'da sonuçlanan bir Avrupa. Dolayısıyla bu düşünceyle bir araya geldiler. 1957'de Roma'da bu birleşme anlaşmasını imzaladılar.

Bu şekilde doğmuştur ve anlaşmayı –yine enteresandır– Roma'da imzaladılar. O yüzden bizimkilerden Avrupa'yı tenkit edenler, "Bunlar Hıristiyan kulübü…" şeklinde bir söylemle ortaya çıkmışlardır. "Burada ne işimiz var?" demişlerdir ve halen de demektedirler. Onların tarafından ise açıkça, resmen dillendirilmese bile aralarında ittifak halinde söyledikleri şudur: "Türkleri niye alalım; bunlar Müslüman!"

Bu kuruluş sürecini ile başlayan 'Avrupa Birliği' oluşumu ile soğuk savaş yılları arasında bir bağlantı var mıdır?

İkisi de sonuçta aynı dönemde ortaya çıkmıştır. Bunlar soğuk savaşın bir tarafındadırlar, dağınık değillerdir. NATO'yu desteklemişlerdir. Soğuk savaş iki merkez etrafında yapıldı.

Türkiye Aralık 2004'te zirve toplantısında yapılan oylamada ittifakla tam üyelik perspektifini kazanmıştır. Fakat daha önce de ifade ettiğimiz üzere Fransa ve Almanya gibi ülkeler imza ve oylarına sadık kalmamışlar ve Türkiye'yi "imtiyazlı ortaklık", başka bir deyişle ikinci sınıf ortak formülüne çekmek istemektedirler.

(Avrupa Birliği mi? Türk Birliği mi? s. 160)

Birisi Amerika ve Avrupa. Türkiye'yi de bu tarafta sayabiliriz. Türkiye çok gayret gösterdi, almıyorlardı yine İslamlık sebebiyle.

Ben o zaman henüz gençtim, hatırlıyorum. Avrupalılar istemiyorlardı bizi. İngiltere'ye heyet gitti. Heyetin içinde gazeteciler de vardı. 'Bizi NATO'ya alın' diyorduk, çünkü bir yandan Stalin sıkıştırıyor Türkiye'yi; Boğazlarda üs istiyor, Kars ve Ardahan'ı istiyor. 'Oralar,' diyor, 'Ermenilerindi'. Ermeniler de o sıralar Sovyetlerin içinde, malum Sovyetler dağılmamış. Büyük bir baskıyla üzerimize geliyor. Esasen

Türkiyemiz, güvenlik meselesinin en sıkıntılı zamanlarında NATO'ya üye olabilmişti. Olabilmişti diyorum, çünkü bizim oraya girmemizi asla istemeyen Avrupa devletleri vardı. Fakat, NATO'nun asıl yükünü çeken ABD, Avrupa'nın güneydoğu kanadının sadece Yunanistan'la savunulamayacağını bildiğinden Türkiye'ye destek vermiş ve biz Avrupa engelini aşabilmişizdir.

(Avrupa Birliği mi? Türk Birliği mi? s. 167-168)

Kızıl Ordu –maksimum güçte ve moral gücünde, ona güveniyorlar– savaş kazanmış.

Bu dönemde Türkiye müttefik aradı. Neredeyse bir savaş çıkacaktı. Babalarımız ikinci kez askere gittiler. Babamı da ikinci defa askere aldılar; yani oradan bir hücum geldiği zaman nasıl karşı koyacağız diye.

Müttefik –bu ortak pazarı sonradan meydana getirecek– Avrupa devletleri bize, "Yeni harpten çıktık, sizinle bir müttefiklik kuramayız," dediler. Yani Türkiye, Sovyetlerin, Stalin'in baskıları karşısında müttefik arayışında yalnız kalmış durumdaydı.

Heyet İngiltere'ye gitti. İngiltere'de de mukavemet vardı: "Biz harpten yeni çıktık. Evet, NATO'yu kurduk, ama sizi kanatlarımız altına alamayız." Bu müzakerelerin sohbet, konuşma zamanlarında da açıkça bizim heyetteki basın mensuplarına: "Siz Müslümansınız! Nasıl sizi NATO'ya alacağız?" gibi asıl niyetlerini ifade ettiler.

Bizim girebilmemiz Amerika'nın devreye girmesiyle oldu. Amerika NATO'nun güneydoğu kanadının kurulması fikrini ortaya atmıştır. Türkiye ve Yunanistan bu fikir neticesinde, Demokrat Parti zamanında, NATO'ya katılmıştır.

Avrupa'daki bu birliktelik altın çağını ne zaman yaşadı?

Topluluğun sözleşmesi, Roma'da 1955'te imzalandı. Sonra genişletme fikirleri oluştu. O dönemde Batı'nın ekonomik aktivite gücü, o kadar genişti ki sonunda Doğu, yani Sovyet Bloğu kendiliğinden çözülmeye başladı. Bunun ilk büyük belirtisi olarak da Varşova Paktı ortadan kalktı. Dolayısıyla

"İslamofobi diye bir şey çıktı. İlk fırsatta seni köşeye sıkıştırıyorlar. Hatta İslamofobi Almanya'da da çıktı. Türk vatandaşının gözleri yılsın, burada hayat yok desin ve kaçsın diye. Dolayısıyla, İslamofobi'yi dini temelli olarak felsefi düşünce haline dönüştürüyorlar."

o seneler; Avrupa'nın ilk hazırlık dönemi 1955'ten 1960'a kadarsa, bu dönem sonrasındaki 1960 ile 1980 arasında Avrupa altın çağını yaşamıştır. Bu dönemde Euratom'u kurdular.

1990 sonrası için neler söyleyebiliriz?

Bu dönemde de, ortak para birimi olarak euroya geçilmesi, Avrupa Parlamentosu'nun kurulması gibi önemli gelişmeler oldu.

Bu geçiş süreci Avrupa Bölgesi için istedikleri sonuçları doğurdu mu sizce?

Tabiatıyla iyi oldu, ama tam anlamıyla istedikleri verimi aldılar diyemeyiz.

2000'li yıllardaki kriz süreçlerinde bu değişimin etkisi olmuş mudur?

Biz şimdi tüm Avrupa'yı konuşuyoruz. European Union; yani EU, Avrupa Birliği. İngiltere hariç –sebebini de söyleyeceğim. Müşterek pazara, müşterek paraya geçmeleri Avrupa Birliği için bu sorduğunuz sualdeki unsurlar iyi olmuştur. Fakat Türkçede bir atasözü var: "Ahırda atlar tepişirken tekmeleri eşekler yer." Eşek küçük, öte yandan bir sürü at var, bacakları büyük ve kuvvetli. Bu insanlar için de geçerli; yani bir siyasi mücadelede de eşek durumuna düşmeyeceksiniz. O büyükler birbirini yerken tekmeleri sana gelir. Gözünüzü açacaksınız. Sosyolojik tahliller her yerde geçerlidir. Bunları asırlarca halk boşuna söylemiş değil. Zayıf ekonomiler; ekonomi yönetimi zayıf, siyasi yönetimi zayıf, istikrara kavuşamamış devletlerin de aleyhlerine olmuştur.

Bu devletler hangileridir?

En başta Güney Kıbrıs ve Yunanistan var. Bu aynı gevşeklik, aynı siyasi mekanizmanın etkili olamadığı devletler de var: İtalya ve İspanya. Neden bu ekonomik çukurun içerisine düştüler? Bu ayrı ve uzun bir süreçtir. Daha farklı bir sorun da işsizlik, çok büyük bir tehlike olarak kapıda bekliyor. Ayrıca Fransa'da dahi bu iş sallanmaya başlamış. Elimize gelen son bilgiler Fransa'da da İspanya'ya benzer sıkıntıların başlamış olduğunu gösteriyor. Seviniyor değilim; ama elbette ki yaptıklarını çekecekler.

Peki, geldiğimiz son durum nedir?

Yine felsefi bir nokta beliriyor: İslamofobi. Bu İslamofobi korkusundan dolayı Türkiye'yi almıyorlar. Müzakere devam edemiyor. durdurdular. Benim talebem Alaattin Büyükkaya, şimdi o işin başında, bakan vekili oldu. Bakanımız da Egemen Bağış'tır. Bir konuşma sırasında Bağış şöyle demişti: "Dost gibi görünen bir devlet o dönemin başkanı olacak, o sırada bir iki madde açtırabiliriz." Biliyorsunuz Güney Kıbrıs dönem başkanı olduğu zaman, ümidimiz kalmadı. Bir an önce sıranın İrlanda'ya geçmesini bekledik. Çünkü İrlandalı Bakan diyor ki, "Ben sizi seviyorum. Birlikte çalışacağız." Çünkü hâlâ onların hafızalarında kıtlık yaşandığı, o büyük açlığın yaşandığı dönemlerde Osmanlı'nın yapmış olduğu yardımlar var. Osmanlı o açlığın giderilmesinde bütün imkânlarıyla yardım etmiş. Yoksa Osmanlı'nın Katolik İrlanda ile arasında nasıl bir bağ olabilir!

Zannediyorum ki Abdülaziz zamanında Amerika'da kıtlık olmuş. Padişahın emriyle para gönderilmiş oraya, dağıtılsın diye. Osmanlı böyle bir imparatorluktur. Osmanlı Halife-i Müslimin'dir. Şimdilerde bu durum değişti mi? Hayır. Vatandaşlarımızın eline biraz para geçince Afrika'ya gidiyorlar; su kuyuları açıyorlar, hastalıklarla mücadele ediyorlar, oraya gıda götürüyorlar. Şu anda Afrika'da birçok gönüllü Türk teşkilatı var. Faaliyetlerine devam ediyorlar.

Fakat günümüzde gücün sahibi el değiştirdi. Bakış açısı değişti. İslamofobi diye bir şey çıktı. İlk fırsatta seni köşeye sıkıştırıyorlar. Hatta İslamofobi Almanya'da da çıktı. Türk vatandaşının gözleri yılsın, burada hayat yok desin ve kaçsın diye. Dolayısıyla, İslamofobi'yi dini temelli olarak felsefi düşünce haline dönüştürüyorlar. Kimi zamanlarda karşımıza ırk sorunu olarak çıkarıyorlar ve Türkiye'yi oyalıyorlar. Bu konuları detaylı olarak, *Avrupa Birliği mi, Türk Birliği mi?* isimli kitabımızda anlattık. Nasıl bir siyaset izlemeliyiz, neler yapmalıyız detaylı bir biçimde belirttik.

İslamofobi'ye karşı neler yapmalıyız?

Öncelikle bu konu hakkında detaylı bilgi sahibi olacağız. İlk adım bilgiyi edinmek ve bilgilendirmek. Derginizde bu konu hakkında sadece bu cümleyi yazsanız dahi yeterli hizmeti yapmış olursunuz diye düşünüyorum. İnsanlar bu ko-

nunun ehemmiyetine vakıf olurlar. Bilmiyorlar çünkü başka şeylerle uğraşıyorlar. İslamofobiye karşı yapılacak en doğru hareket, biz Müslümanların dinimizi oralarda en güzel şekilde anlatmak, örnek olmak ve İslam'ı yaymaktır.

Prof. Dr. Erdal İnönü'ye diyorlar ki; "Bayrağınızda bu hilal olmasa daha çabuk girersiniz." Bunu hem Erdal İnönü anlattı hem yazıldı. Eskiden bayrağımızdaki hilal ile uğraşıyorlardı, şimdi de minareler yükseliyor diyorlar. Rahatsız oluyorlar. Minarelerin üzerine çarpı işareti attıkları afişler yapıyorlar. Avrupa'nın her tarafında minarelere karşı eylemler yapılıyor. İsviçre'de dört tane minare var diye referanduma gidiliyor. Camilerde minare olmasın diye... Dört tanecik, emin olun, gittik fotoğrafını çektik. Her minare, ya üç metre ya beş metre. Mütevazı Türk işçilerinin topladıkları paralarla, orada bir imkân bulmuşlar boş bir hangar satın almışlar, temizlemişler, içerisine mihrap yapıp cami haline getirmişler. Şimdi bunu hazmedemiyorlar ve referandum yapıyorlar. İsviçre'de medeni olan kantonlar bu referandumda oy vermediler; ama onlar azınlıkta kaldı.

Dolayısıyla, bugünkü felsefi ve düşünce alanında hâlâ Avrupa; eşitlikçi, bütün dinlere saygılı, bütün inançları müsamaha ile karşılayan bir Avrupa değildir.

Bakın, Almanya'nın en yetkili bakanlarından bir tanesi dedi ki; "Almanya'da Müslümanlar vardır; fakat İslam yoktur." Biz de bu bakanın sözüne karşı yazılar yazdık, "Avrupa'da Müslümanlar vardır, hiç şüphesiz, İslam da vardır. Bir ayağı Cebelitarık'tan girmiştir, 711 senesinde, bir ayağı da Rumeli'den Osmanlı ecdadımız girmiştir. Hâlâ da onlar orada vardır. Camileri var, medreseleri var..."

Dolayısıyla dünkü durum bu idi, bugünkü durum ise böyledir. Politik gaye politik hedefli olmalıdır. Asla tam üyelik talebimizden vazgeçmememiz lazım. Bunu taahhüt etmişler. Hem 1963 Ankara anlaşmasında hem 2004 Aralık ayı zirvesinde, AB ülkeleri toplanarak Türkiye'nin tam üyeliği olmalıdır, demişlerdir.

Bütün bu söylediklerinize ek olarak bizlere ve gelecek kuşaklara neleri öğütlersiniz?

Bir kere, İslam Avrupa'nın bir parçasıdır! Gençler ve herkes böyle bilecek. Bunun neticesi İslam'ı Avrupa'da güçlendirmeye çalışacaklar... Avrupa'daki Müslümanlara karşı hassas olacak, koşacak, gidecek, yardımcı olacaklar. Oradaki kuruluşlarımızda aktif olacaklar.

Daha sonra, Avrupa'ya tam üyelik hedefimizden asla şaşmayacağız.

Son olaraksa, bütün bunları yaparken iki birliği daha unutmayacak, o birlikleri de güçlendireceğiz. Bunların ilki Türk Dili Konuşan Ülkelerin İşbirliği Konseyi, Türk cumhuriyetleri arasında 2009 yılında Azerbaycan'da imzalanan Nahçıvan Antlaşması ile Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan arasında kurulmuş bir birliktelik. İnşallah birkaç sene içinde Özbekistan ve Kuzey Kıbrıs'ın dahil edilmesi planlanıyor.

Nihayet İslam, Müslümanlar arası dayanışma mutlaka en üst düzeyde olmalıdır. Hiçbir Müslüman'ın kılıcı öbür Müslüman'a kalkmaz. Hiçbir Müslüman diğer Müslüman kardeşinin aleyhine bir başka devletle işbirliği yapmaz. Kuran-ı Kerim ne diyor: "Mü'minler kardeştir; siz de kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki rahmete erişesiniz."

Dolayısıyla Müslüman genç de önce bunları öğrenecek. İkincisi, sorumluluğu olduğunu bilecek. Avrupa'ya üyelikten vazgeçmeyecek. Oradaki ve Balkanlardaki Müslüman varlığını takviye edecek ve koruyacak.

Türkiye, Batı Avrupa'nın 1955 Roma Anlaşmaları ile başlattıkları bütünleşme sürecine 1959 yılında yaptığı resmi başvuru ile katılmak istedi. Bu başvuru, Yunanistan'ın talebi ile aynı zaman dilimi içinden yapılmıştır. Bunu 1963 Ankara Anlaşması'nın taraflarca imza edilmesi, Gümrük Birliği ve nihayet 2004 yılı Aralık ayında da AB Zirvesi ve Avrupa Parlamentosu tarafından Türkiye'nin AB'ye, tam üyelik statüsü ile kabulü kararının ittifakla tescil ve ilan edilmesi takip etmiştir. Fakat sonuç şudur ki, ilk başvurudan bugüne kadar aradan geçen 50 yıla (2009 tarihi itibariyle) ve yapılan sayısız temaslar ve görüşmelere rağmen Türkiye'nin tam üyeliği gerçekleşmediği gibi, 2004 Aralık zirvesinde alınan kararı geçerli saymayan bazı AB ülkeleri Türkiye'nin tam üyelik statüsüne karşı çıkmakta ve şimdiye kadar resmi metin ve müzakerelerde yer almamış olan "İmtiyazlı Ortaklık" seviyesine razı olmamızı istemektedirler.

(Avrupa Birliği mi? Türk Birliği mi? s. 197-198)

Yavuz Akbulak
SPK Başkanlık Danışmanı

6362 Sayılı Yeni Sermaye Piyasası Kanunu'nun Getirdiği Başlıca Düzenlemeler*

Yeni Sermaye Piyasası Kanunu Tasarısı oluşturulurken, küresel düzenlemelerdeki reformlar göz önünde bulundurulmakla birlikte, çoğunlukla Türk sermaye piyasalarına has şartlar ve gelişme potansiyelinin artırılması ve Türkiye'nin küresel bir finans merkezi olması hedefi göz önünde tutulmuştur.

Türk finans sistemi, 2008 küresel ekonomik krizinden büyük ölçüde kaçınabilmiş, bunda 2001 sonrasında finans kesimine yönelik olarak gerçekleştirilen reformlar sonucunda finans kurumlarının sağlıklı yapıda olmaları ve sıkı denetim ve gözetim altında olmaları etkili olmuştur. Finans sistemleri yeterince derin ve likit olmadığı için finans işlemleri yabancı finans merkezlerinde gerçekleşen ve finans sektöründe yabancı kurumların ağırlık taşıdığı gelişmekte olan ülkeler krizin etkisini daha çok hissetmişlerdir. Bu çerçevede uluslararası piyasaların ve finans kurumlarının gelişmekte olan ülkelerin finans sistemlerindeki yerleri ve etkileri artmakla birlikte, son yaşanan kriz Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin yerli finans kurumlarını ve piyasalarını geliştirmesinin, dünyada yaşanan krizlere karşı bir tampon oluşturması açısından büyük önem taşıdığını ortaya koymuştur.

* *Bu yazıda yer alan görüşler yazarına ait olup çalıştığı kurumu bağlamaz, yazarın çalıştığı kurum veya göreviyle ilişki kurulmak suretiyle kullanılamaz. Yazıdaki tüm hata ve eksiklikler yazarına aittir.*

Bu çerçevede, gerek 2008 krizi sonrasında dünya çapında düzenleme alanında yapılan reformlar, gerekse ülkemiz koşullarında meydana gelen değişiklikler de mülga 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda (mülga SPKn) kapsamlı bir değişiklik yapılması gereksinimi ortaya çıkarmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da ve aynı zamanda uluslararası düzenlemelerde finans sektörüne ve piyasalarına yönelik kapsamlı reformlar yapılmakla birlikte, bu reformların daha çok gelişmiş ülkelerdeki finans sistemine has önlemleri içerdiği görülmektedir. Bu çerçevede Yeni Sermaye Piyasası Kanunu Tasarısı oluşturulurken, küresel düzenlemelerdeki reformlar göz önünde bulundurulmakla birlikte, çoğunlukla Türk sermaye piyasalarına has şartlar ve gelişme potansiyelinin artırılması ve Türkiye'nin küresel bir finans merkezi olması hedefi göz önünde tutulmuştur. Bunların yanında, İstanbul Uluslararası Finans Merkezi (İFM) Strateji ve Eylem Planında da İstanbul'un uluslararası finans merkezi olması yolunda hukuki altyapının güçlendirilmesine

büyük önem verilmiş ve finans alanındaki uyuşmazlıkların süratli ve etkin bir şekilde çözümüne yönelik iyileştirmeler yapılması, kurumsal bir tahkim merkezinin oluşturulması ve İFM Projesinde katkısı bulunacağı öngörülen tasarıların kanunlaşma süreçlerinin hızlandırılması ilk üç öncelik olarak belirlenmiştir. Üç numaralı öncelik olan "İFM Projesinde katkısı bulunacağı öngörülen tasarıların kanunlaşma süreçlerinin hızlandırılması yönünde çalışmalar yapılması" altında da 13 numaralı eylem olarak "Adalet Bakanlığı'nda ve diğer ilgili kuruluşlarda yapılan ve İFM Projesini de destekleyen yasal çalışmaların tamamlanması" belirlenmiş ve bu kapsamda finansal piyasalar bakımından büyük önemi haiz Yeni Sermaye Piyasası Kanunu Tasarısı'nın yasalaşması hedeflenmiştir.

Bu yazıda, 6362 sayılı Yeni Sermaye Piyasası Kanunu'nun genel sistematiği ile getirdiği başlıca önemli düzenlemelere yer verilecektir.

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere, 06.12.2012 tarihli ve 6362 sayılı (yeni) Sermaye Piyasası Kanunu (6362 sayılı SPKn), 30.12.2012 tarihli ve 28513 sayılı *Resmi Gazete'de* yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve yeni Kanun ile birlikte (mülga) 2499 sayılı SPKn yürürlükten kaldırılmıştır.

6362 sayılı SPKn'nun amacı, sermaye piyasasının güvenilir, saydam, etkin, istikrarlı, adil ve rekabetçi bir ortamda işleyişinin ve gelişmesinin sağlanması, yatırımcıların hak ve menfaatlerinin korunması için sermaye piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesidir.

Sermaye piyasası araçları[1] (SPA), bu araçların ihracı, ihraççılar, halka arz edenler, sermaye piyasası faaliyetleri, sermaye piyasası kurumları, borsalar ile sermaye piyasası araçlarının işlem gördüğü diğer teşkilatlanmış piyasalar, piyasa işleticileri, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği, merkezi takas kuruluşları, merkezi saklama kuruluşları, Merkezi Kayıt Kuruluşu ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), 6362 sayılı SPKn hükümlerine tabidir. Halka açık olmayan anonim ortaklıkların halka arz edilmeyen pay ihraçları, anılan Kanun kapsamı dışındadır. 6362 sayılı SPKn'nun sistematiği aşağıdaki tabloda verilmektedir:

1 Sermaye piyasası araçları, menkul kıymetler ve türev araçlar ile yatırım sözleşmeleri de dahil olmak üzere SPK'ca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer sermaye piyasası araçlarını; menkul kıymetler ise, para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere; 1) paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını, 2) borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikalarını, ifade etmektedir (SPKn m.3/ş, m.3/o). Sermaye piyasası araçlarının ihracı, sermaye piyasası araçlarının ihraççılarca çıkarılıp, halka arz edilerek veya halka arz edilmeksizin satışını; ihraççı, sermaye piyasası araçlarını ihraç eden, ihraç etmek üzere SPK'ya başvuruda bulunan veya sermaye piyasası araçları halka arz edilen tüzel kişileri ve SPKn'na tabi yatırım fonlarını; halka arz ise, sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan yapılan genel bir çağrıyı ve bu çağrı devamında gerçekleştirilen satışı ifade eder (SPKn m.3/ğ, m.3/h, m.3/f).

Tablo: 6362 sayılı SPKn'nun Sistematiği

Kısım	Bölüm	İçerik
1. Kısım	Genel Hükümler	
	Birinci Bölüm	m. 1-3; Amaç, Kapsam ve Tanımlar
2. Kısım	Sermaye Piyasası Araçlarının İhracı, Kamunun Aydınlatılması, İhraççılara İlişkin Esaslar	
	Birinci Bölüm	m. 4-13; Sermaye Piyasası Araçlarının İhracı
	İkinci Bölüm	m. 14-15; Kamunun Aydınlatılmasına İlişkin Esaslar
	Üçüncü Bölüm	m. 16-33; Halka Açık Ortaklıklar
3. Kısım	Sermaye Piyasası Kurumları ve Faaliyetleri	
	Birinci Bölüm	m. 34-36; Genel Hükümler
	İkinci Bölüm	m. 37-42; Yatırım Hizmetleri ve Faaliyetleri
	Üçüncü Bölüm	m. 43-47; Yatırım Kuruluşları
	Dördüncü Bölüm	m. 48-56; Kolektif Yatırım Kuruluşları
	Beşinci Bölüm	m. 57-61; Konut ve Varlık Finansmanı ile İpotek Finansmanı Kuruluşları
	Altıncı Bölüm	m. 62-64; Bağımsız Denetim, Derecelendirme ve Değerleme Kuruluşları
4. Kısım	Sermaye Piyasalarında Borsalar, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği ve Diğer Kurumlar	
	Birinci Bölüm	m. 65-73; Borsalar
	İkinci Bölüm	m. 74-81; Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, Merkezi Takas Kuruluşları, Merkezi Saklama Kuruluşları ve Merkezi Kayıt Kuruluşu
	Üçüncü Bölüm	m. 82-87; Diğer Kurumlar
5. Kısım	Sermaye Piyasalarında Denetim ve Tedbirler	
	Birinci Bölüm	m. 88-90; Denetim, Arama ve El Koyma
	İkinci Bölüm	m. 91-102; Tedbirler
6. Kısım	İdari Para Cezası Gerektiren Fiiller ve Sermaye Piyasası Suçları	
	Birinci Bölüm	m. 103-105; İdari Para Cezası Gerektiren Fiiller
	İkinci Bölüm	m. 106-116; Sermaye Piyasası Suçları
7. Kısım	m.117-135; Sermaye Piyasası Kuruluna İlişkin Esaslar	
8. Kısım	m.136-151; Son ve Geçici Hükümler; geçici madde sayısı: 9	

2. YENİ SPKn'NUN GETİRDİĞİ BAŞLICA DÜZENLEMELER

2.1. Halka Açık Anonim Şirketler ve Sermaye Piyasası Araçları (SPA) Yönünden

2.1.1. Halka açık anonim şirketler ve izahname:[2] 6362 sayılı SPKn'na göre, SPA'ların halka arz edilebilmesi ya da borsada işlem görebilmesi için izahname hazırlanması ve izahnamenin SPK tarafından onaylanması gerekmekte olup, izahname, ihraççıya ve ihraç edilen sermaye piyasası araçlarına ilişkin bilgiler ile bir özet bölümü de içermek üzere bir veya birden çok belge biçiminde düzenlenebilecektir (SPKn m.4).

Yeni Kanun ile birlikte, mülga 2499 sayılı SPKn'nda öngörülen SPA'ların ihraç veya halka arzında SPA'ların Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kaydına alınması sistemi kaldırılmış; yerine Avrupa Birliği (AB) mevzuatında olduğu gibi, ihraççılarca hazırlanan izahnamenin SPK'ca onaylanması uygulamasına geçilmiştir. Ancak, yeni Kanun'da izahnamenin onaylanması, izahnamede yer alan bilgilerin doğru olduğunun SPK tarafından tekeffül (garanti) edilmediği gibi, söz konusu SPA'ya ilişkin bir "öneri" olarak da kabul edilemeyeceği açıkça düzenlenmiştir (SPKn m. 4).

SPK izahnamede bulunması gereken asgari bilgiler, izahnameyi oluşturan belgeler, izahnamenin şekli, kamuya duyurulması, yayımlanması, ilan ve reklamlar, satış şartları ile

SPK izahnamede bulunması gereken asgari bilgiler, izahnameyi oluşturan belgeler, izahnamenin şekli, kamuya duyurulması, yayımlanması, ilan ve reklamlar, satış şartları ile izahname hazırlama ve yayımlanmasından kısmen veya tamamen muafiyet ve diğer konulara ilişkin esasları belirleme konusunda yetkili kılınmıştır

2 *İzahname, ihraççının ve varsa garantörün finansal durum ve performansı ile geleceğe yönelik beklentilerine, faaliyetlerine, ihraç edilecek veya borsada işlem görecek sermaye piyasası araçlarının özelliklerine ve bunlara bağlı hak ve risklere ilişkin olarak yatırımcıların bilinçli bir değerlendirme yapmasını sağlayacak nitelikteki tüm bilgileri içeren kamuyu aydınlatma belgesini ifade eder (SPKn m.3/j).*

izahname hazırlama ve yayımlanmasından kısmen veya tamamen muafiyet ve diğer konulara ilişkin esasları belirleme konusunda yetkili kılınmıştır (SPKn m. 5).

İzahname, onaylandıktan sonra SPK'ca belirlenecek esaslar çerçevesinde yayımlanacak, ancak ***Türkiye** Ticaret Sicili Gazetesi*'nde (TTSG) ilan edilmeyecek olup, izahnamede yer alan yanlış, yanıltıcı ve eksik bilgilerden kaynaklanan zararlardan ihraççılar sorumlu olacaktır (SPKn m. 6-7).

Getirilen bir yenilik de, izahnamede değişiklik yapılması durumunda, yatırımcılara bu değişikliklerin yayımlanmasından itibaren 2 iş günü içinde taleplerini geri alma hakkı tanınmasıdır (SPKn m. 8).

Diğer taraftan, hazırlanan izahnameler için 12 aylık bir "geçerlilik süresi" getirilerek, onay, tescil ve ilan süreçlerinin sürekli tekrarlanmasının ve değişik izahname hazırlanmasının getirdiği ek külfetlerin azaltılması amaçlanmıştır (SPKn m. 9).

6362 sayılı SPKn'na göre, halka açık anonim ortaklıklarda, gönüllü ya da önemli nitelikteki işlemler nedeniyle zorunlu pay alım teklifi yapılması ile ilgili usul ve esaslar, SPK tarafından belirlenecektir (SPKn m. 23, m. 25 ve m. 26).

6362 sayılı SPKn'nda ilk kez, halka açık anonim şirketler bakımından önemli kararların alındığı genel kurullara katılarak olumsuz oy kullanan pay sahiplerine paylarını şirkete satma hakkı veren "ayrılma hakkı" düzenlenmiştir (SPKn m. 24). Yine, ilk kez pay alım teklifi sonrası belirli bir pay oranına ulaşan ortaklara, kalan azınlığı "ortaklıktan çıkarma hakkı" ile teklif sonrasında azınlık haline gelen pay sahiplerine paylarını ortaklığa "satma hakkı" düzenlenmiştir (SPKn m. 27).

Yeni Kanun ile üst üste 5 yıl zarar eden anonim ortaklıklarda yapılacak ilk genel kurul toplantısında imtiyazların kaldırılacağına hükmolunarak, imtiyaza sahip grupların diğer ortakların da çıkarlarına uygun davranması ve şirketi daha iyi yönetecek kişilerin göreve gelmesi amaçlanmıştır (SPKn m. 28).

İhraççıların, ihraç edebilecekleri borçlanma aracı niteliğindeki sermaye piyasası araçlarının toplam tutarı, SPK'ca belirlenecek limiti geçemeyecektir (SPKn m. 31).

6362 sayılı Kanun'la "kamuyu aydınlatma belgeleri" mevzuatımızda ilk kez düzenlenmiş; yanlış, yanıltıcı ve eksik bilgilerin yer aldığı kamuyu aydınlatma belgelerine dayanarak işlem yapan yatırımcıların tazminat hakları ile sorumluların bundan kurtulmalarına ilişkin esaslar belirlenmiştir (SPKn m. 32).

Ayrıca, belirli koşulları taşıyan anonim şirketlerin yanı sıra; büyüklük, satış yapılan yatırımcılar, verilen garantiler,

borsada işlem görme, satış yöntemi gibi belirli nitelikleri itibariyle ihraçların da kısmen veya tamamen 6362 sayılı SPKn'da yer alan yükümlülüklerden muaf tutulabileceğine dair düzenlemeler getirilmiştir (SPKn m. 33).

2.1.2. SPA'ların halka arzı ve satışı: Öncelikle, mülga SPKn'nda olduğu gibi ihraç olunan payların bedellerinin tamamen ve nakden ödenmesi şarttır. SPK, satış süresi içinde satılamayan payların tamamının satın alınacağının ve bedellerinin ödeneceğinin ortaklığa karşı taahhüt edilmesini isteyebilir. SPK, birleşme, bölünme, hisse değişimi ve benzeri şirket yapılandırmalarında yapılacak sermaye artırımları gibi pay bedellerinin nakden ödenmesinin zorunlu olmadığı durumları belirlemeye yetkili kılınmıştır. Yeni Kanun ile paylarının (yani hisse senetlerinin) piyasa fiyatı veya defter değeri (özsermaye/pay sayısı), nominal (itibari) değerinin altında olan anonim şirketlere, nominal değerinin altında bir fiyatla pay ihraç edebilme olanağı getirilerek, nominal değerin altında payları işlem gören borsa şirketlerinin mali sorunlarının önlenmesi hedeflenmiştir (SPKn m. 12).

Yeni Kanun ile paylarının (yani hisse senetlerinin) piyasa fiyatı veya defter değeri (özsermaye/pay sayısı), nominal (itibari) değerinin altında olan anonim şirketlere, nominal değerinin altında bir fiyatla pay ihraç edebilme olanağı getirilerek, nominal değerin altında payları işlem gören borsa şirketlerinin mali sorunlarının önlenmesi hedeflenmiştir

Kamuya açıklanacak veya gerektiğinde SPK tarafından istenecek finansal tablo ve raporlar, şekil ve içerik bakımından Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) çerçevesinde SPK'ca belirlenen standartlara uygun olacaktır. SPA'ların değerini, fiyatını veya yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyebilecek nitelikteki bilgi, olay ve gelişmeler, ihraççılarca veya ilgili taraflarca kamuya açıklanacaktır (SPKn m. 14).

Mülga 2499 sayılı SPKn'nda "halka arz olunmuş sayılma" için 250 ortak olan ölçüt, 6362 sayılı SPKn ile 500'e çıkarılmış ve ortaklıkların halka açık anonim ortaklık statüsüne kavuştuktan sonra en geç 2 yıl içerisinde işlem görmek için borsaya başvurmaları zorunluluğu getirilmiştir. Aksi durumda, SPK, bu payların borsada işlem görmesi veya ortaklığın halka açık ortaklık statüsünden çıkarılması için ortaklığın talebini aramaksızın gerekli kararları almaya yetkilidir (SPKn m. 16). Anonim ortaklıklar, SPA'ların herhangi bir şekilde halka satıldığını veya halka açık ortaklık statüsünün kazanıldığını öğrendikleri tarihten itibaren, bu durumu 10 iş günü içinde SPK'ya bildirmek zorundadırlar (SPKn m. 33).

2.1.3. Kayıtlı sermaye sistemi: Halka açık anonim ortaklıklar ile paylarını halka arz etmek üzere SPK'ya başvuran anonim ortaklıklar, SPK'dan izin almak koşuluyla kayıtlı sermaye sistemini (KSS) kabul edebilecektir. Daha önce 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) çerçevesinde bu sisteme geçen anonim ortaklıklar için ayrıca SPK izni aranmayacaktır. KSS'de yönetim kurulu, TTK'nın esas sermayenin artırılmasına ilişkin hükümlerine bağlı kalmaksızın esas sözleşmelerinde tespit edilen kayıtlı sermaye tavanına kadar sermayelerini artırmaya yetkili olacak ve bu yetki genel kurul tarafından en çok 5 yıl süreyle verilebilecektir. Yönetim kurulunun, imtiyazlı veya nominal değerinin üzerinde veya altında pay çıkarılması, pay sahiplerinin yeni pay alma haklarının sınırlandırılması konularında veya imtiyazlı pay sahiplerinin haklarını kısıtlayıcı nitelikte karar alabilmesi için esas sözleşmeyle yetkili kılınması şart kılınmıştır. Yönetim kurulunun, bu çerçevede aldığı kararlar aleyhine, kararın ilanından itibaren 30 gün içinde iptal davası açılabilecektir (SPKn m. 18).

2.1.4. Kâr payı ve bedelsiz pay dağıtımı: Yeni Kanun ile birlikte, artık halka açık anonim ortaklıklar, kârlarını genel kurullarınca belirlenecek kâr dağıtım politikaları çerçevesinde ve ilgili mevzuat hükümlerine uygun olarak dağıtacaktır. Kanunen ayrılması gereken yedek akçeler ve esas sözleşmede pay sahipleri için belirlenen kâr payı ayrılmadıkça başka yedek akçe ayrılmasına, ertesi yıla kâr aktarılmasına ve intifa senedi sahiplerine, yönetim kurulu üyelerine ve ortaklık çalışanlarına kârdan pay dağıtılmasına karar verilemeyecek ve belirlenen kâr payı ödenmedikçe

Yeni Kanun ile yatırımcıların, yatırım kuruluşlarındaki nakit ve SPA'ları ve mal varlığı, kamu alacakları için olsa dahi haczedilemeyecek, üzerlerine ihtiyati tedbir konulamayacaktır (SPKn m. 46). SPK, yatırım ortaklıklarının, yatırım ortaklığı niteliklerinin değiştirilmesine veya yitirilmesine neden olacak esas sözleşme değişikliklerine izin verilebilmesi için, pay alım teklifi zorunluluğu getirebilecektir.

bu kişilere kârdan pay dağıtılamayacaktır. Halka açık anonim ortaklıklarda kâr payı, dağıtım tarihi itibarıyla mevcut payların tümüne, bunların ihraç ve iktisap tarihleri dikkate alınmaksızın eşit olarak dağıtılacaktır. Halka açık anonim ortaklıklar ve kolektif yatırım kuruluşları ile bunların iştirak ve bağlı ortaklıkları; ilişkide bulundukları kişilerle emsallerine uygunluk, piyasa teamülleri, ticari hayatın basiret ve dürüstlük ilkelerine aykırı olarak farklı fiyat, ücret, bedel veya şartlar içeren anlaşmalar veya ticari uygulamalar yapamayacak olup; kazanç aktarımının saptanması durumunda halka açık anonim ortaklıklar, kolektif yatırım kuruluşları ile bunların iştirak ve bağlı ortaklıkları, kendilerine kazanç aktarımı yapılan taraflardan, aktarılan tutarın kanuni faiziyle mal varlığı veya kâr azaltılan ortaklığa veya kolektif yatırım kuruluşuna iadesini talep edeceklerdir (SPKn m.19).

Yeni SPKn ile 6102 sayılı TTK ile getirilen anonim şirketlerin kendi paylarını iktisabına ve rehin olarak alabilmesine ilişkin düzenlemelerin halka açık anonim şirketler için de uygulanabilmesini teminen SPK'ya pay geri alımlarına ilişkin düzenleme yapma yetkisi tanınmıştır (SPKn m. 22).

2.2. Kurumsal Yatırımcılar Yönünden

2.2.1. Kolektif yatırım kuruluşları: 6362 sayılı SPKn ile birlikte, yatırım fonu ve yatırım ortaklıkları AB düzenlemeleriyle uyumlu bir yapıya kavuşturulmuştur (SPKn m. 48-54). "Değişken Sermayeli Yatırım Ortaklığı" adı altında Türk Hukukunda yeni olan şirket türü oluşturulmuştur (SPKn m. 50-51). Kolektif yatırım kuruluşlarının portföylerindeki varlıklara ilişkin olarak saklama hizmeti ilk kez tanımlanmış ve portföy saklama hizmetini yürütecek kuruluşların sorumlulukları belirlenmiştir (SPKn m. 56).

Yeni Kanun'da konut finansmanı sistemiyle ilgili tamamlayıcı değişiklikler yapılmış, Konut ve Varlık Finansmanı ile İpotek Finansmanı Kuruluşları tanımlanmıştır (SPKn m. 57-61).

Yeni Kanun ile yatırımcıların, yatırım kuruluşlarındaki nakit ve SPA'ları ve mal varlığı, kamu alacakları için olsa dahi haczedilemeyecek, üzerlerine ihtiyati tedbir konulamayacaktır (SPKn m. 46). SPK, yatırım ortaklıklarının, yatırım ortaklığı niteliklerinin değiştirilmesine veya yitirilmesine neden olacak esas sözleşme değişikliklerine izin verilebilmesi için, pay alım teklifi zorunluluğu getirebilecektir.

Özel kanunla yetkili kılınmış olsalar bile 6362 sayılı SPKn'nda sayılan koşulları taşımayan ve SPK'ca izin verilmeyen kişi ve kuruluşlar, yatırım hizmetleri ve faaliyetlerinde bulunamayacaktır. SPK, bankaların yatırım hizmet ve faaliyetlerinde, sermaye piyasası araçlarının ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) görüşüyle, bankaların niteliklerine göre, farklı usul ve esaslar belirleyebilecektir (SPKn m. 39).

Yeni SPKn ile tasarruf sahiplerinden fon katılma payı karşılığında toplanan para ya da diğer varlıklarla, tasarruf sahipleri hesabına, inançlı mülkiyet esaslarına göre SPK tarafından belirlenen varlık ve haklardan oluşan portföy veya portföyleri işletmek amacıyla portföy yönetim şirketleri tarafından fon iç tüzüğü ile kurulan ve tüzel kişiliği bulunmayan mal varlığı yatırım fonu olarak adlandırılmış olup, yatırım fonlarının kuruluş izni alabilmesi için kurucunun portföy saklama hizmetini yürütmek üzere SPK'ca yetkilendirilmiş bir kuruluşla anlaşması ve fon iç tüzüğünün SPK tarafından onaylanması gereklidir (SPKn m. 52).

Portföy saklama hizmetini yürütecek kuruluşların niteliklerine ve bu faaliyetin yürütülmesine ilişkin esaslar, SPK tarafından belirlenecek, yatırım fonu portföyünde bulunan taşınmazlar, taşınmaza dayalı haklar ve taşınmaza dayalı senetler tapu kütüğüne fon adına tescil edilecektir. Fonun mal varlığı, portföy yönetim şirketi ve portföy saklama hizmetini yürütecek kuruluşun mal varlığından ayrı olacaktır. Fon mal varlığı, kredi almak, türev araç işlemleri, açığa satış işlemleri veya fon adına taraf olunan benzer nitelikteki işlemlerde bulunmak dışında teminat gösterilemeyecek ve rehin edilemeyecektir. Fon mal varlığı, portföy yönetim şirketinin ve portföy saklama hizmetini yürüten kuruluşun yönetiminin veya denetiminin kamu kurumlarına devredilmesi halinde dahi, başka bir amaçla tasarruf edilemeyecek, kamu alacaklarının tahsili amacı da dahil olmak üzere haczedilemeyecek, üzerine ihtiyati tedbir konulamayacaktır. SPK, fonun kuruluşuna, fon türleri itibarıyla portföylerde bulundurulabilecek varlıklara ve portföy sınırlamalarına, değerleme esaslarına, fon karının tespiti ve dağıtımı ile fonun faaliyet ve yönetim ilkelerine, birleşmesine, dönüşmesine, sona ermesine ve tasfiyesine; katılma paylarının ihracına ilişkin usul ve esasları belirleyecektir (SPKn m. 53).

6362 sayılı SPKn ile ana faaliyet konusu yatırım fonlarının kurulması ve yönetimi olan "portföy yönetim şirketi" tanımlanmıştır. Portföy yönetim şirketi, ana faaliyet konusu yatırım fonlarının kurulması ve yönetimi olan anonim ortaklık olup, portföy yönetim şirketinin kurulması ve faaliyete geçmesi için SPK'dan izin alınması zorunluluğu getirilmiştir. Portföy saklama hizmetinin bu konuda uzmanlaşmış kuruluşlardan alınması ile portföy varlıklarının saklanmasına, portföyün mevzuata ve fon iç tüzüğüne uygun yönetilmesine ve fiyat açıklanmasına ilişkin mali sorumluluk portföy saklama kuruluşlarına devredildiğinden, portföy yönetim şirketlerinin daha düşük bir sermayeyle kurulmasına imkan sağlanmaktadır (SPKn m. 55).

getirilen yeni düzenlemeyle, ipotek teminatlı menkul kıymetler ipotek finansmanı kuruluşlarının bilançolarına girmeden ihraç edilebilecek ve ipotek finansmanı kuruluşları fon kurmaksızın ipoteğe/varlığa dayalı menkul kıymet ihracı yapabilecektir.

Diğer taraftan, yalnızca birincil piyasada kredi kullandırılması sürecine vurgu yapan konut finansmanı tanımı, bu kredilerin teminatı altında yapılan ikincil piyasa işlemlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiş, benzer yapı ve işleyişe sahip ipotek, konut ve varlık finansmanı kavram, kuruluş ve araçlarının birlikte ele alınmasını teminen, konut ve varlık finansmanı fonları aynı maddeler içinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda, İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetlere (İDMK) ilişkin bazı düzenlemeler kanundan çıkarılmış, bu konulara ilişkin ayrıntılı düzenlemelerin ikincil mevzuatta yapılabilmesi için SPK'ya yetki tanınmıştır (SPKn m. 57 vd).

Öte yandan, getirilen yeni düzenlemeyle, ipotek teminatlı menkul kıymetler ipotek finansmanı kuruluşlarının bilançolarına girmeden ihraç edilebilecek ve ipotek finansmanı kuruluşları fon kurmaksızın ipoteğe/varlığa dayalı menkul

kıymet ihracı yapabilecektir. İpotek finansmanı kuruluşlarının faaliyet alanı da yeni Kanun'la genişletilmekte, kredi kuruluşlarına ucuz ve uzun vadeli kaynak sağlayabilmesini teminen aktif bir ihraç mekanizmasıyla donatılmaktadır. Kira sertifikaları, "her türlü varlık veya hakkın finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haklardan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan, nitelikleri SPK'ca belirlenen SPA'lar" olarak Kanun kapsamına alınmış, varlık kiralama şirketleri ise münhasıran kira sertifikası ihraç etmek üzere kurulan anonim ortaklık olarak tanımlanmıştır (SPKn m. 59, m. 61).

SPK, yatırım hizmetleri ve faaliyetlerinde bulunacaklara teminat yatırma veya bulundurma zorunluluğu getirebilecektir. Borsalar ile takas ve saklama kuruluşları, yatırım kuruluşları ve yatırımcılardan yatırım hizmetleri ve faaliyetleri kapsamında teminat verilmesi istenebilecektir.

2.2.2. Yetki belgesi iptali: SPK; verdiği yetki belgesi ve faaliyet izinlerini, faaliyet izninin verildiği tarihten itibaren 1 yıl süreyle ilgili izin kapsamında herhangi bir faaliyette bulunulmaması, iznin alınması sırasında aranan şartların kaybedildiğinin kurulca tespitinden itibaren 3 ay içinde bu şartların yeniden sağlanamaması durumunda iptal edebilecektir. Yatırım hizmetleri ve faaliyetlerinde yüklenilebilecek mali sorumluluğun azami sınırı ve yatırım kuruluşlarındaki yöneticiler ile bu hizmetleri ve faaliyetleri yürütmekle görevlendirilecek personelde aranacak asgari şartlar SPK tarafından belirlenebilecektir. Aracı kurumların kuruluşuna SPK'ca izin verilebilmesi için, anonim ortaklık şeklinde kurulmaları, payların nakit karşılığı çıkarılması, kurucuların anılan Kanun'da ve ilgili düzenlemelerde belirtilen şartlara haiz olması, ortaklık yapısının saydam ve açık olması koşulları aranacaktır. Kurucunun, kasten işlenen bir suçtan dolayı 5 yıl veya daha fazla süreyle hapis cezası almaması ya da "devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, bilişim sistemini engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme, banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması, suçtan kaynaklanan mal varlığı değerlerini aklama, kaçakçılık, vergi kaçakçılığı veya haksız mal edinme" suçlarından mahkûm olmaması şartları da aranacaktır (SPKn m. 41).

2.2.3. Teminatlar: SPK, yatırım hizmetleri ve faaliyetlerinde bulunacaklara teminat yatırma veya bulundurma zorunluluğu getirebilecektir. Borsalar ile takas ve saklama kuruluşları, yatırım kuruluşları ve yatırımcılardan yatırım hizmetleri ve faaliyetleri kapsamında teminat verilmesi istenebilecektir. Teminatlar tevdi amacı dışında kullanılamayacak, üçüncü kişilere devredilemeyecek, kamu alacakları için olsa dahi haczedilemeyecek, rehin edilemeyecek, iflas masasına dahil edilemeyecek ve üzerlerine ihtiyati tedbir konulamayacaktır. Yatırımcıların, yatırım kuruluşları nezdinde bulunan nakit ve sermaye piyasası araçları, yatırım kuruluşlarının borçları nedeniyle haczedilemeyecektir. Kuruluşun mal varlığı da yatırımcıların borçları nedeniyle kamu alacakları için olsa dahi haczedilemeyecek, iflas masasına dahil edilemeyecek ve üzerlerine ihtiyati tedbir konulamayacaktır. Merkezi Kayıt Kuruluşu nezdinde izlenen sermaye piyasası araçlarını konu alan teminat sözleşmeleri, yazılı şekilde yapılacak olup, bu sözleşmelere konu sermaye piyasası araçları mülkiyeti, sözleşmeye bağlı olarak teminat alana devredilebileceği gibi teminat verende de kalabilecektir (SPKn m. 46).

2.2.4. Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği: Yeni Kanun ile Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, "Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği" olarak yeniden yapılandırılarak, sermaye piyasalarında faaliyet gösteren yatırım şirketleri ve kolektif yatırım şirketlerinin üye olacağı bir meslek örgütüne dönüştürülmüştür (SPKn m. 74 vd).

2.2.5. Diğer kuruluşlar: SPK'ya sermaye piyasasında derecelendirme, değerleme faaliyetleri ve kuruluşlarının yanı sıra ilgili kanunda yer alan sınırlar içinde kalmak, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nca ilan edilen standartlar ve düzenlemelere uygun olmak koşuluyla bağımsız denetim faaliyeti ve kuruluşları hakkında da düzenleme, gözetim ve denetim yetkisi verilmektedir. Bağımsız denetim kuruluşları, denetledikleri finansal tablo ve raporların mevzuata uygun olarak denetlenmemesi nedeniyle doğabilecek zararlardan raporu imzalayanlarla birlikte sorumlu olacak; bağımsız denetim kuruluşları ile derecelendirme ve değerleme kuruluşları, faaliyetleri neticesinde düzenledikleri raporlarda yer alan yanlış, yanıltıcı ve eksik bilgiler dolayısıyla neden oldukları zararlardan da sorumlu tutulacaklardır (SPKn m. 62-64).

2.3. Borsalar (SPKn m. 65 vd.) Bakımından

2.3.1. Genel olarak: Yeni Kanun'la, borsaların[3] anonim şirket olarak kurulmalarına yönelik düzenleme yapılarak, finans piyasalarının özellikle de bilgi iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak çok hızlı bir şekilde değişmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoğun rekabet ortamında borsaların varlıklarını sürdürebilmek için organizasyon ve işleyiş yapılarında değişikliklere gittikleri göz önüne alınarak, borsaların söz konusu rekabet ortamında daha etkin bir şekilde çalışmalarına olanak sağlanmıştır. Söz konusu Kanun'la, borsacılık faaliyeti tanımı ilk kez Türk hukuk sistemine girmiş ve borsaların hangi çerçevede SPK'nın gözetim ve denetimine tabi tutulacağı belirlenmiştir.

Yeni Kanun'la, merkezi takas işlemlerinde olduğu gibi merkezi saklama işlevi de düzenleme, gözetim ve denetim altına alınmış olup; SPK, belirli sermaye piyasası araçlarının bir veya birden fazla merkezi saklama kuruluşunda saklanmasını zorunlu tutabilecektir.

SPK, borsaların ve piyasa işleticilerinin borsacılık faaliyetlerinin düzenleme, gözetim ve denetim mercii olacaktır. SPK, bu kapsamda gerekli gördüğü hususların yerine getirilmesini, her türlü bilgi ve belgenin talebi üzerine veya düzenli olarak gönderilmesini ve her türlü teknik desteğin verilmesini borsalar ve diğer kurumlardan isteyebilecektir.

Yeni SPKn'na göre, merkezi takas kuruluşlarının sermayesine, yönetim ve teşkilat yapısına, kanun kapsamındaki faaliyetleri ile faaliyetlerinin geçici ve sürekli durdurulmasına, denetimine, gözetimine, finansal raporlama standartlarına, finansal tabloların bağımsız denetimine ve diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliğine ilişkin usul ve esaslar ile merkezi takas kuruluşlarının takas hizmetleri verebilecekleri borsalar ve teşkilatlanmış diğer pazar yerleri SPK tarafından belirlenecektir. Türk hukuk sisteminde ilk kez finansal piyasalarda gerçekleştirilen işlemlerin takasının sonlandırılması garanti altına alınarak, buna ilişkin hukuki altyapı oluşturulmuş-

3 Borsa, anonim şirket şeklinde kurulan, sermaye piyasası araçları, kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve SPK'ca uygun görülen diğer sözleşmelerin, belgelerin ve kıymetlerin serbest rekabet şartları altında kolay ve güvenli bir şekilde alınıp satılabilmesini sağlamak ve oluşan fiyatları tespit ve ilan etmek üzere kendisi veya piyasa işleticisi tarafından işletilen ve/veya yönetilen, alım satım emirlerini sonuçlandıracak şekilde bir araya getiren veya bu emirlerin bir araya gelmesini kolaylaştıran, SPKn'na uygun olarak yetkilendirilen ve düzenli faaliyet gösteren sistemleri ve pazar yerlerini ifade eder (SPKn m.3/ç).

tur. SPA'ların takas talimat ve işlemleri ile ödeme işlemleri, merkezi takas kuruluşlarının üyelerinin faaliyetlerinin geçici ya da sürekli olarak durdurulması, idari ve adli merciler nezdinde tasfiye işlemlerine başlanması durumu da dahil olmak üzere, yargı mercilerinin kararları dışında geri alınamayacak ve iptal edilemeyecek olup, böylece söz konusu teminatlar haciz, rehin ve benzeri uygulamalara karşı koruma altına alınmıştır.

Yeni Kanun'la, merkezi takas işlemlerinde olduğu gibi merkezi saklama işlevi de düzenleme, gözetim ve denetim altına alınmış olup; SPK, belirli sermaye piyasası araçlarının bir veya birden fazla merkezi saklama kuruluşunda saklanmasını zorunlu tutabilecektir.

Ekonomik gereklilikler gözetilerek güven, serbest rekabet ve istikrar içinde, kotasyonundaki bir veya birden çok ürünün arz ve talebini buluşturan; yürürlükteki ürün standartlarına göre tasnif edilmiş ürünlerin, kendilerince organize edilen fiziki veya elektronik mekanlarda alım satımına aracılık eden, ürünlerin gerek fiziki, gerekse ürünü temsilen lisanslı depo işletmelerince[4] çıkarılan ürün senetleri ve alivre[5] sözleşmelerin ticaretini yürütebilen; işlemlere ilişkin güvenilir kayıt ve saklama olanakları bulunan; oluşan fiyatları, ürettiği bilgileri, diğer benzer ve alternatif piyasaları izleyebilecek ve duyurabilecek bilgi işlem, teknik ve elektronik donanım, kurumsal ve mali altyapıya sahip olan; faaliyet alanı ulusal veya uluslararası olabilen anonim şirket statüsünde ürün ihtisas borsaları, bakanlık ve SPK'nın teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararıyla kurulacaktır. Ürün ihtisas borsaları kendilerinin ya da bünyelerindeki piyasaların işletilmesi veya yönetilmesi için 6362 sayılı SPKn hükümlerine tabi olan bir ya da birden fazla piyasa işleticisi ile anlaşma yapabilecektir. Makul bir ekonomik veya finansal gerekçeyle açıklanamayan, ürün ihtisas borsalarının güven, açıklık ve istikrar içinde çalışmasını bozacak nitelikteki eylemler bir suç oluşturmadığı takdirde, piyasa bozucu eylem sayılacak, piyasa bozucu eylemleri

Yeni Kanun'a göre, İMKB ve İstanbul Altın Borsası'nın yerine "Borsa İstanbul A.Ş." kurulmuştur.

BORSA İSTANBUL

4 *Bu işletmeler, 17.02.2005 tarihli ve 25730 sayılı 5300 sayılı "Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu"na göre faaliyet göstermektedirler.*

5 *"Alivre" veya "önceden satış", satıcının bir ürünün belli bir vade içinde teslimini taahhüt etmesi olup, bu satış türü, ürünün belli bir vade içinde teslimini taahhüt etmekte ve genellikle tarladaki mahsul ve ağaçtaki meyveler için yapılmaktadır.*

gerçekleştirenler hakkında 6362 sayılı SPKn uyarınca idari para cezası uygulanacaktır.

Bakanlar Kurulu, finansal sistemin bütününe yansıyacak ölçüde olumsuz bir gelişmenin ortaya çıkması ve bu durumun Finansal İstikrar Komitesi tarafından tespiti halinde, alınacak tedbirleri belirlemeye yetkili olacak; ilgili bütün kurum ve kuruluşlar, belirlenen önlemleri derhal alacaktır.

2.3.2. Borsa İstanbul Anonim Şirketi (SPKn m. 138): Yeni Kanun'a göre, İMKB ve İstanbul Altın Borsası'nın yerine "Borsa İstanbul A.Ş." kurulmuştur. Borsa İstanbul, sermaye tutarı, payları, payların devir esasları, paylara tanınacak imtiyazlar, tasfiye, devir, birleşme, fesih, halk arz sınırlamaları, organları, komiteleri, hesapları ve karlarının dağıtımı ile teşkilatına ilişkin esasların yer aldığı sözleşme, SPK tarafından hazırlanacak ve ilgili bakanın onayına sunulacak; Şirket, bakan onayının ardından 6362 sayılı SPKn'nun yürürlüğe girdiği 30.12.2012 tarihinden itibaren en geç 6 ay içinde doğrudan tescil ve ilan edilecektir. İMKB ve İstanbul Altın Borsası'nın[6] tüzel kişilikleri, Borsa İstanbul A.Ş'nin esas sözleşmesinin tesciliyle birlikte son bulacaktır.

Şirketin esas sözleşmesinin tescil edilmesiyle İMKB ve İstanbul Altın Borsası'nın bütün varlık ve borçları, alacakları, hakları ve yükümlülükleri, her türlü kayıtları Borsa İstanbul'a devrolunacaktır. Borsa İstanbul'un % 49 payı Hazine, % 51 payı

6 *İAB, 03.04.1993 tarihli ve 21541 Resmi Gazete'de yayımlanan "Kıymetli Madenler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Genel Yönetmeliği" ile 26.07.1995 tarihinde kurulmuştur.*

kendi adına kaydedilecek; şirketin sermayesinin % 4'ü İMKB'nin mevcut üyelerine, % 0,3'ü İstanbul Altın Borsası üyelerine eşit ve bedelsiz olarak, % 1'i ise Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği'ne bedelsiz devredilecektir.

Borsa İstanbul'un esas sözleşmesinin tescil edildiği tarihten itibaren 1 ay içinde Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş'nin[7] (VOB) mevcut ortaklarının talepleri halinde bu şirkette sahip oldukları paylar karşılığında pay oranının 0,05 ile çarpılması yoluyla bulunacak oranda Borsa İstanbul payları verilecek; Borsa İstanbul'a ait payların bir kısmı, gerektiğinde stratejik ortaklıklar kurulması karşılığında ilgili taraflara veya teknoloji, teknik bilgi ve yetkinlik aktarılması karşılığında diğer borsalara ve piyasa ya da sistem işleticilerine devredilebilecek ve 3 yıl içinde Borsa İstanbul'un elinde pay kalması halinde, paylar bedelsiz olarak Hazine'ye intikal edecektir.

Borsa İstanbul'un kamuya ait paylarının anılan Kanun çerçevesinde halka arzı veya satışı Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı bakanın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek esaslar çerçevesinde gerçekleştirilecek, Borsa İstanbul yönetim kurulu başkanı ve üyeleri seçilinceye kadar İMKB'nin mevcut başkanı, Borsa İstanbul'un yönetim kurulu başkanı olarak, İMKB'nin yönetim kurulu üyeleri de Borsa İstanbul'un yönetim kurulu üyeleri olarak görev yapacak, İstanbul Altın Borsası başkanı ve yönetim kurulu üyelerinin görevleri ise Borsa İstanbul'un sözleşmesinin tescil edildiği tarih itibariyle son bulacaktır. Borsa İstanbul ve iştiraklerinin her türlü hesap ve işleminin denetimi, şirketteki kamu payı % 50'nin altına düşünceye kadar Hazine Müsteşarlığı'nın seçeceği bağımsız denetim kuruluşunca yapılacak; Borsa İstanbul ile bağlı ortaklıkları ve iştirakleri, kamu iktisadi teşebbüsleri dahil sermayesinin yarısından fazlası kamuya ait olan veya özel kanunla kurulan kamu kurum, kuruluş ve ortaklarına uygulanan mevzuat, uygulama ve kısıtlamalara tabi olmayacaktır.

2.3.3. Yatırımcıları tazmin (SPKn m. 82-86): SPK, yatırım kuruluşlarının sermaye piyasası faaliyetinden kaynaklanan nakit ödeme veya sermaye piyasası araçları teslim yükümlülüklerini yerine getiremediğinin veya kısa sürede

7 VOB, SPK'nın 17.08.2001 tarihli ve 9/1101 sayılı kararına dayanılarak, Devlet Bakanlığı'nın 03.09.2001 tarihli ve 2381 sayılı yazısı üzerine 2001/3025 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olup, kuruluşu 04.07.2002 tarihinde ticaret siciline tescil ve 09.07.2002 tarihli Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilan edilerek 04.02.2005 tarihinde de İzmir'de işleme açılmıştır.

yerine getiremeyeceğinin tespit edilmesi halinde, yatırımcıları tazmin kararı alacak, bankalar hakkında tazmin kararı verilebilmek için BDDK'nın görüşünü soracaktır. Yatırımcıların kanundaki koşullar çerçevesinde tazmini amacıyla kamu tüzel kişiliğini haiz, Yatırımcıları Tazmin Merkezi (YTM) kurulmuş olup, bu kurum SPK'ca idare ve temsil edilecektir. Sermaye piyasasında işlem yapan yatırımcıların korunmasına yönelik kapsam genişletilerek hisse senedi işlemlerinden doğan nakit ödeme ve hisse senedi teslim yükümlülükleri yerine, yatırım hizmet ve faaliyetinden kaynaklanan nakit ödeme veya sermaye piyasası araçları teslim yükümlülükleri kapsama dahil edilmiştir.

Anılan Kanun'la, tazmin edilmeyecek kişi ve kurumlar da belirlenmiş, hak sahibi her bir yatırımcıya ödenecek azami tazmin tutarı 100.000,-TL olacak ve bu tutar, her yıl ilan edilen yeniden değerleme katsayısı oranında artırılacaktır. Bakanlar Kurulu, SPK'nın teklifi üzerine toplam tazmin tutarını 5 katına kadar artırabilecek, uygulama 01.01.2014 tarihinden itibaren başlayacaktır. Ayrıca, tazmin süreci yeniden belirlenirken, tedrici tasfiyenin tazmin sisteminden bağımsız olarak düzenlenmesi ihtiyacına uygun değişiklikler yapılmış; bu çerçevede, tazmin sistemi kapsamında karşılanamayan yatırımcı alacakları ile YTM'nin yatırımcılara halef olmasından kaynaklanan alacaklarının ödenmesi için tedrici tasfiye mekanizması düzenlenmiştir.

Anılan Kanun'a göre, Özel Fon kurulacak, bu fon, 18.12.1999 tarihinden önce, SPK'ca tüm yetki belgeleri iptal edilen aracı kurumların yatırımcılarının sermaye piyasası faaliyetlerinden doğan alacaklarının ödenmesini sağlayacaktır. Özel Fon'un idare ve temsili, YTM tarafından yürütülecektir. Söz konusu aracı kurum alacaklılarına Özel Fon'dan, fonun olanakları da dikkate alınarak, ödeme yapılabilmesi için 18.12.1999 tarihinden önce veya sonra haklarında iflas davası açılması ve iflas tasfiyesinde alacakların borç ödemeden aciz belgesine bağlanmış olması zorunluluğu getirilmektedir. Düzenlemenin yürürlüğe girmesinden itibaren 2 yıl içinde iflas masasına alacağını yazdırmak için başvuruda bulunmayan alacaklılara Özel Fon'dan ödeme yapılmayacaktır. İflas tasfiyesi sırasında iflas idaresince yapılacak hesaplamada yetki belgesi iptal tarihindeki nakit ve menkul kıymet alacak tutar, aracı kurumların yetki belgelerinin iptal edildiği tarihte geçerli Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) döviz alış kuru üzerinden Amerikan dolarına çevrilecektir. Bu aracı kurumların iflasının açılmasından sonra iflas tasfiyesi sırasında yapılan ödemeler, ödemenin yapıldığı tarihte geçerli TCMB döviz alış kuru üzerinden Amerikan dolarına çevrilerek, dolar bazında asıl alacaktan mahsup edilecek. Bu suretle bulunan bakiye, borç ödemeden aciz belgesine bağlandığı tarihte geçerli TCMB döviz alış kuru üzerinden Türk lirasına çevrilerek hak sahiplerine ödenecektir.

İzinsiz sermaye piyasası faaliyetlerinin, internet aracılığıyla yürütüldüğü tespit edildiğinde; içerik ve yer sağlayıcılarının yurtiçinde olması halinde, erişimin engellenmesine ilgili mevzuat uyarınca SPK tarafından yapılan başvuru üzerine mahkemelerce karar verilecek, içerik ve yer sağlayıcılarının yurtdışında bulunması halinde, SPK'nın başvurusu üzerine Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu erişimi engelleyecektir.

31.12.2012 tarihine kadar bir alacak sahibine yapılacak ödeme tutarı, 18.729,-TL'yi aşamayacak, bu tutar 01.01.2013 tarihinden sonra her yıl ilan edilen yeniden değerleme katsayısı oranında artırılacaktır. Hak sahiplerine ödeme, iflas idarelerince gerçekleştirilecek, müflis aracı kurumdan alacaklı görünen ortaklar, yönetim kurulu ve denetleme kurulu üyeleri, personeli ile bunların eşlerine ve üçüncü derece dahil kan ve sihri hısımlarına ödeme yapılmayacaktır.

2.4. Sermaye Piyasasında Denetim, Tedbirler ve Genel Yaptırımlar Açısından

2.4.1. Denetime yetkililer (SPKn m. 88): 6362 sayılı SPKn ile sermaye piyasasıyla ilgili hükümlerin uygulanmasının ve her türlü sermaye piyasası faaliyet ve işlemlerinin denetimine meslek personeli yetkili kılınmış olup; bu yetki, SPK başkanınca görevlendirilen meslek personeli tarafından kullanılacaktır. SPK başkanının talepte bulunması ve sulh ceza hâkiminin kararı üzerine gerekli yerlerde kolluk yardımıyla arama yapılabilecek; aramada bulunan ve incelenmesine lüzum görülen defterler ve belgeler ayrıntılı tutanakla tespit olunacak ve yerinde incelemenin mümkün olmadığı hallerde, muhafaza altına alınarak inceleme yapanın çalıştığı yere sevk edilecektir. Bu kapsamda kendilerinden bilgi istenilen gerçek ve tüzel kişiler, bu düzenleme ve özel kanunlardaki gizlilik ve sır saklama hükümlerini ileri sürerek bilgi vermekten imtina edemeyecektir.

“Piyasa bozucu eylemler” kavramı, ilk kez Türk hukuk mevzuatına girmiş, bu eylemleri gerçekleştiren kişilere 20.000,-TL’den 500.000,-TL’ye kadar idari para cezası verilmesi öngörülmüştür.

SPK tarafından yapılan yazılı ihbar tarihinden itibaren 1 yıl içinde SPKn’na aykırı ihracın doğurduğu sonuçlar tamamen ortadan kaldırılmadığı takdirde SPK, nakit ve diğer varlıkların hak sahiplerine iadesi veya ortaklığın tasfiyesi için dava açmaya yetkili olacak; faaliyetleri SPK tarafından veya kendi talepleri doğrultusunda geçici olarak durdurulan sermaye piyasası kurumlarının geçici kapalılık süresi 2 yılı geçemeyecektir.

İzinsiz sermaye piyasası faaliyetlerinin, internet aracılığıyla yürütüldüğü tespit edildiğinde; içerik ve yer sağlayıcılarının yurtiçinde olması halinde, erişimin engellenmesine ilgili mevzuat uyarınca SPK tarafından yapılan başvuru üzerine mahkemelerce karar verilecek, içerik ve yer sağlayıcılarının yurtdışında bulunması halinde, SPK’nın başvurusu üzerine Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu erişimi engelleyecektir.

2.4.2. Öngörülen tedbirler (SPKn m. 91 vd.): Yeni SPKn, SPK’ya denetim faaliyetlerine ilişkin önemlilik ve öncelik ilkeleri ile risk değerlendirmelerinde dikkate alınacak ölçütleri ve uygulama esaslarını belirleme ve denetim faaliyetinin, önemlilik ve öncelik ilkeleri ile risk değerlendirmeleri kapsamında oluşturulacak program uyarınca yürütme yetkisi vermektedir (SPKn m. 88). Ayrıca, denetimin kapsamı daha ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır (SPKn m. 88).

Sözkonusu Kanun’da örtülü kazanç aktarımı yaptıkları saptanan kişilerin aktardıkları tutarı şirkete iade etmelerine ilişkin düzenleme yapılmış (SPKn m. 94); SPK’nın, sermaye piyasası kurumlarının hukuka aykırı faaliyet veya işlemlerinde uygulayacağı tedbirler açıkça düzenlenmiştir (SPKn m. 96). Yine, gerçeğe aykırı bağımsız denetim raporu düzenlenmesinin yanı sıra, gerçeğe aykırı değerleme ve derecelendirme raporlarının düzenlenmesi de sorumluluk kapsamına alınmıştır (SPKn m. 63).

Türk hukukunda ilk kez, SPK’dan izin almaksızın yapılan halka arz ile toplanan paraların iadesine ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Ayrıca, elektronik ortam üzerinden gerçekleştirilen izinsiz faaliyetlere ilişkin düzenleme yapılmıştır (SPKn m. 91, m. 99).

21'inci yüzyıl, dünya finans sisteminde hem büyüklükler, hem de sermaye piyasası araçlarının çeşitliliği bakımından çok önemli gelişmelere sahne olmaktadır. 2000'de 4,7 trilyon dolar olan yabancı sermaye akımları 2007'de 10,9 trilyon dolara ulaşmış, yabancı yatırımcıların başka ülkelerdeki varlıkları 100 trilyon dolara yaklaşmıştır.

2.4.3. İdari para cezaları (SPKn m. 103-105): 6362 sayılı Kanun'la, idari para cezalarının uygulanmasına ilişkin olarak uygulamada karşılaşılan sorunların aşılmasını sağlamak üzere yasal altyapı oluşturularak, yapılan düzenlemelere, belirlenen standart ve formlara, SPK'ca alınan kararlara aykırı hareket eden kişilere SPK tarafından 20.000,-TL'den 250.000,-TL'ye kadar idari para cezası verilmesi öngörülmüştür. Bu hükme aykırı hareket eden kişinin, tüzel kişiliğin faaliyeti çerçevesinde görev üstlenmesi halinde, ayrıca tüzel kişi hakkında da para cezası uygulanacaktır.

Halka açık anonim ortaklıklar ve kolektif yatırım kuruluşları ile bunların iştirak ve bağlı ortaklıklarının, karlarını, mal varlıklarını korumak veya artırmak için yapmaları beklenen faaliyetleri yapmayarak, ilişkili oldukları gerçek veya tüzel kişilerin kârlarının ya da mal varlıklarının artmasının sağlaması halinde, ilgili tüzel kişi hakkında da 20.000,-TL-250.000,-TL idari para cezası uygulanacaktır.

"Piyasa bozucu eylemler" kavramı, ilk kez Türk hukuk mevzuatına girmiş, bu eylemleri gerçekleştiren kişilere 20.000,-TL'den 500.000,-TL'ye kadar idari para cezası verilmesi öngörülmüştür.

Yeni düzenlemelere göre, idari para cezalarının % 50'si genel bütçeye gelir kaydedilecek, kalan % 50'si ise gelir kaydedilmek üzere Yatırımcıları Tazmin Merkezi'ne (YTM) aktarılacaktır.

2.4.4. Piyasa suçları ve yaptırımları: Yeni Kanun'da, AB düzenlemelerine koşut olarak piyasa suçları ve yaptırımları ile ilgili değişiklikler yapılarak bazı yeni suçlar düzenlenmiş, mevcut suçların kapsamı ve bu suçlara bağlanan cezai yaptırımlar ekonomik suça ekonomik ceza esasına göre yeniden kaleme alınmıştır.

Bilgi suiistimali (yani içeriden öğrenenlerin ticareti) suçu, kapsamlı olarak tanımlanmış ve suçun olası failleri sayılmıştır (SPKn m. 106). Söz konusu Kanun'la, içsel bilgilere kamuya duyurulmadan önce sahip olan kişilerin, bilgiye diğer yatırımcılardan daha önce sahip olma ve bulundukları konumun verdiği avantajla haksız menfaat elde etmelerinin önlenmesi ve caydırıcılığın temini amacıyla, "bilgi suiistimali fiili", cezai yaptırıma bağlanmıştır. Sermaye piyasası araçlarının fiyatlarını, değerlerini veya yatırımcıların kararlarını etkilemek amacıyla yalan, yanlış veya yanıltıcı bilgi veren, söylenti çıkaran, haber veren, yorum yapan, rapor hazırlayan ya da bunları yayanlar 2 yıldan 5 yıla kadar hapisle cezalandırılacaktır. Ancak kişi pişmanlık göstererek,

500.000,-TL'den az olmamak üzere, elde ettiği veya elde edilmesine sebep olduğu menfaatin 2 katı tutarı Hazine'ye, soruşturma başlamadan önce öderse hakkında cezaya hükmolunmayacaktır.

Manipülasyon olarak bilinen suç tipi ise, "piyasa dolandırıcılığı" olarak yeniden düzenlenmiş, ayrıca piyasa dolandırıcılığında etkin pişmanlık hükmü öngörülerek, bu suçla elde edilen menfaatin yeniden ekonomiye kazandırılması amaçlanmıştır (SPKn m. 107).

Ayrıca, sermaye piyasasında izinsiz olarak faaliyette bulunanların 2 yıldan 5 yıla kadar hapisle cezalandırılmasına ilişkin hüküm getirilmiştir. Anılan Kanun'la, Türk Ceza Kanunu'nda güveni kötüye kullanma suçu olarak müeyyide altına alınan fiiller, sermaye piyasasının özelliklerine uygun ve daha geniş kapsamlı bir biçimde tanımlanarak cezai yaptırıma bağlanmış, güveni kötüye kullanma suçunu işleyen kişinin, etkin pişmanlık göstererek mevcut ödemenin yanı sıra bunun 2 katı parayı Hazine'ye, soruşturma başlamadan önce ödemesi halinde ceza verilmeyeceği hususu düzenlenmiştir (SPKn m. 109-110).

İleriye dönük bilimsel öngörüler finans dünyamızın çarpıcı bir biçimde yeniden yapılanacağını göstermektedir. 2010'da dünyadaki finansal varlıkların toplam değerinin 200 trilyon dolar mertebesinde olduğu ve bunun % 20'sinin gelişmekte olan ülkelerde yer aldığı hesaplanmaktadır.

3. SONUÇ

21'inci yüzyıl, dünya finans sisteminde hem büyüklükler, hem de sermaye piyasası araçlarının çeşitliliği bakımından çok önemli gelişmelere sahne olmaktadır.[8] 2000'de 4,7 trilyon dolar olan yabancı sermaye akımları 2007'de 10,9 trilyon dolara ulaşmış, yabancı yatırımcıların başka ülkelerdeki varlıkları 100 trilyon dolara yaklaşmıştır.

2000-2010 döneminde dünya borsalarının kapitalizasyonu (borsalarda işlem gören menkul kıymetlerin ilişkin olduğu şirketlerin toplam değeri) 54 trilyon dolara yükselmiş; 2000'de dünya çapında tedavülde bulunan menkul kıymet stoku (borsa kapitalizasyonu ve tedavüldeki borçlanma araçları) 83 trilyon dolar iken 2010'da 163 trilyon dolara ulaşmıştır. Bu dönemde gelişmekte olan ülkelerin dünya çapındaki tedavülde olan menkul kıymet stokundaki payı ise % 18'e yükselmiştir.

Dünya çapında şirket halka arzları 2010 yılında 281 milyar dolara erişmiştir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde halka arzlardaki artış % 223 ile gelişmiş ülkelerdeki halka arzlardaki artışı geçmiştir. Bu çerçevede krizin gelişmiş ülkelerde yaşanması nedeniyle halka arz gibi akım değerlerinde gelişmekte olan ülkelerin önemi artmaya başlamıştır. Bu rakamlardan çıkan bir önemli sonuç, söz konusu dönemde gelişmekte olan ülke borsalarının dünya çapında öneminin artmaya başlamasıdır. Özellikle Asya bölgesinin bu açıdan dünyanın en büyük finans merkezleriyle yarışması beklenmektedir.

İleriye dönük bilimsel öngörüler finans dünyamızın çarpıcı bir biçimde yeniden yapılanacağını göstermektedir. 2010'da dünyadaki finansal varlıkların toplam değerinin 200 trilyon dolar mertebesinde olduğu ve bunun % 20'sinin gelişmekte olan ülkelerde yer aldığı hesaplanmaktadır. Toplam büyüklüğün 2020'de 400 trilyon dolara yaklaşacağı ve daha önemlisi gelişmekte olan ülkelerin payının % 30'u geçeceği tahmin edilmektedir.[9] Daha dikkat çekici bir gelişme tahmini ise yine 2020'ye kadar dünya genelinde yaklaşık 12 trilyon dolar düzeyinde bir "sermaye açığı" olacağıdır. Başka bir deyişle, firmaların sermaye gereksinimi ile arz edilen sermaye tutarı arasında çok ciddi bir fark oluşacaktır. Bu durumun dünya ortalamasından daha hızla büyüyen gelişmekte olan ülkeler için ortaya çıkartacağı sorun açıktır. Tek çözüm, özellikle ileri gelişmekte olan ülkeler için, sermaye piyasalarını hızla büyütmek ve tasarrufları artırarak bu piyasalara kaymasını sağlamaktır. Ülkemizin de geleceğini planlarken bu gerçeği fırsata dönüştüren bir hazırlık ve çaba içerisinde olunması gerekmektedir.

İşte bu yaklaşımlar içerisinde ve

- Avrupa Birliği (AB) müktesebatına uyum,
- 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ile anonim şirketler hukuku alanında yapılan reformlar,
- Mülga 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun yetersiz kalması ve eksiklikleri gidermek amacıyla çıkartılan ikincil düzenlemelerin yarattığı ifade edilen karmaşık yapı dikkate alınarak hazırlanan ve 06.12.2012 tarihinde yasalaşarak 30.12.2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 6362 sayılı yeni Sermaye Piyasası Kanunu ülkemiz hukukuna yazımızda ayrıntıları verilmeye çalışılan birçok değişiklik ve yenilik getirmiş olup, bunların finans piyasalarımız ve finans hukukumuza çok önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

8 McKinsey Global Institute, Mapping Global Capital Markets, 2011.

9 McKinsey Global Institute, The Emerging Equity Gap, 2011

Minyatür

Yazı: Serhat Tokmak

Minyatür sanatı genellikle el yazması kitaplarda yer alan küçük boyutlu renkli resimlerdir. Kelime, Ortaçağ Avrupası'nda hazırlanan el yazmalarının bölüm başlarında metnin ilk harfinin etrafına kızıl-turuncu minium ile (sülüğen, sülyen, kırmızı kurşun tozu) yapılan miniatura adlı tezhipten gelmekte ve "sülüğenle boyanmış" anlamını taşımaktadır; ancak zamanla minor (küçük) kelimesinin etkisinde kalarak "küçük (resim)" anlamını da kazanmıştır. İslam sanatında minyatüre "tasvir", minyatür sanatçısına "musavvir" veya "nakkaş" adı verilmiştir. Metni açıklamak amacıyla kitap sayfalarına veya bir albüm içinde toplanmak için tek yaprak halinde suluboya ve altın, gümüş yaldızla yapılan minyatürler, ışık-gölge oyunlarıyla derinlik duygusu kazandırılmayan küçük boyutlu resimlerdir. Papirüs, parşömen ve fildişi gibi farklı malzemeler üzerine yapılan küçük resimlere de minyatür denilmektedir.

Fatih Sultan Mehmed'in portresi. Sinan Bey, yaklaşık 1460-1480. [TSM, H2153]

Minyatür Sanatının Tarihi Gelişimi

İslam'ın erken devirlerinden beri resim sanatının var olduğunu Emevi devrinden gelen anıtlar göstermektedir. Dini mahiyetteki binaların yanı sıra profan eserlerde, saraylarda da resim yapılmıştır. Uygur resim üslubu Doğu İslamı (Abbasi) yoluyla İslam'ın diğer ülkelerine de sıçradı. Böylece, doğuda Gazne batıda da Sicilya'ya kadar uzanan bölgede yayılmış klasik bir resim üslubunun meydana geldiğini görüyoruz. Bu İslam sanatındaki ilk büyük klasisizm olup örneklerini gelecek yüzyıllarda sadece duvar resimlerinde değil, aynı zamanda seramikten kitap resimciliğine kadar her ortamda bulduğumuz yaygın bir üslup meydana getirir. Duvar resimleri ve özellikle minyatürleriyle de adı geçen bu devletlerin yanı sıra Arap sanatından, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı minyatür sanatına kadar etkili olarak temel kaynak olmuşlardır.

Selçuklu Türkleri'nin, İran'dan Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'ya yayılmasıyla ilk Türk-İslam minyatür üslûbu doğmuştur. XII. yüzyıl sonu ile XIII. yüzyıl başlarında Selçukluların ve onlara tâbi hanedanların himayesinde çalışan sanatçıların resimlediği ilmi eserlerin tasvirlerinde Uygur kökenli Selçuklu tipleri gündelik hayata ait eşya ve sahnelerle birlikte işlenmiştir. Geç Antik ve Bizans etkilerini özümsemiş olan bu dönemin yeni tasvir üslûbu edebi eserlerin resimlenmesinde de uygulanmıştır.

Galata'daki rasathane. Şehinşahrame . [İÜK, F1404]

1220'li yıllarda başlayan Moğol istilası sonucunda İslam minyatür sanatında yeni bir tasvir tarzı ortaya çıkmıştır, İlhanlılar'ın hakim olduğu İran'da hazırlanan yazmalar Uzakdoğu ve

1220'li yıllarda başlayan Moğol istilası sonucunda İslam minyatür sanatında yeni bir tasvir tarzı ortaya çıkmıştır, İlhanlılar'ın hakim olduğu İran'da hazırlanan yazmalar Uzakdoğu ve özellikle Çin sanatına özgü bir teknikle resimlenmiştir.

özellikle Çin sanatına özgü bir teknikle resimlenmiştir. İlhanlı dönemi minyatür üslûbu devletin yıkılmasından sonra Ahmed Musa'nın resimlediği Mi'racname, Demotte Şehnamesi, Kelile ve Dimne ve bir Şahname nüshasında da sürdürülmüştür. Celayirliler devrinde klasik İslam minyatürünün biçimlendiği, yüzeysel ve dekoratif bir resim üslûbunun doğduğu görülür.

Keman çalan kadın. Albüm. [İÜK, T9364]

İran XIV. Yüzyıl sonlarında Timur tarafından istila edilerek Tebriz, Şiraz, Bağdad gibi İran'ın ünlü sanat merkezleri alınmış ve Timur'un hükümdarlığı zamanında Semerkant önemli bir sanat merkezi olmuştur. Timur'un ölümünden sonra, (1405) başkent olan Herat ve önemli bir eyalet merkezi olan Şiraz'da, Timurlu sultanların himayesinde minyatür sanatı büyük bir gelişme göstermiştir.

XIV ve XV. yüzyıllarda Doğu Anadolu, Azerbaycan, İran ve Irak'ta hüküm süren Karakoyunlular ve Akkoyunlular döneminde geliştirilen ve Türkmen üslubu denilen yeni bir tarz doğmuştur. Şiraz'ın Safevîler'e geçmesinden sonra XVI. yüzyılın başlarında burada Türkmen üslûbunu bazı değişikliklerle sürdüren yeni bir üslup gelişmiştir.

Babürlü devrinde özellikle bir süre, Safevi sarayında sürgün hayatı yaşayan ikinci hükümdar Hümayun'un ülkesine dönerken yanında Tebrizli sanatçıları da getirmesi sebebiyle Hindistan sanat çevrelerinde minyatüre karşı duyulan ilgi artmıştır. Başlangıçta Tebrizli ustaların kendi tarzlarının yansıdığı minyatürlerde zamanla yerel ustaların da katılımıyla kendine özgü bir üslup gelişmiştir.

Osmanlı Devleti'nin ikinci başşehri olan Edirne'de XV. yüzyılın

üçüncü çeyreğinde hazırlanmış Dilsûznâme, Külliyyat-ı Katibi ve Ahmedi'nin İskendername'si erken Osmanlı minyatür üslubunu temsil eden eserlerdir. İstanbul'un fethinin ardından İtalya'dan davet edilen Gentile Beliini'nin yaptığı Fatih Sultan Mehmed'in yağlı boya portresiyle Costanzo da Ferrara'nın hazırladığı bronz madalyonlar, aynı devirde Fatih'in minyatür geleneğinde portrelerini yapan Osmanlı nakkaşları Sinan Bey ile Şiblizade Ahmed'in üsluplarını etkilemiştir. II. Bayezid döneminde resimlenen edebi konulu eserlerde genellikle XV. yüzyıl Türkmen minyatür üslubunun yanı sıra Batı sanatının da etkileri görülür. Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde Osmanlı minyatürü önemli aşamalardan geçerek özgün üslubuna doğru yönelmiştir. Kaleme aldığı tarihi konulu eserleri, figürsüz manzaralar ve topografik şehir görünümleriyle resimleyen Matrakçı Nasuh'da döneme yenilik katan sanatkarlardandır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında doğan klasik üslubun en büyük ustası Nakkaş Osman'dır. Sultan I. Ahmed döneminde tek yaprak resim ve minyatürlerin belirli bir sıraya göre yerleştirildiği el yazması formatındaki murakka' (albüm) yapımcılığı önem kazanmıştır. II. Osman döneminde klasik Osmanlı minyatür üslubundan ayrılan ve kendine has bir üslup geliştiren Ahmed Nakşi'nin resimlediği eserler dikkat çeker. XVII. yüzyılda minyatür geleneğindeki tasvirlerin saray dışında, özellikle İstanbul'a gelen yabancılar için hazırlanan kıyafet albümleri içerisinde tek figür resimleri olarak yaygınlaştığı görülür ve buda dizi padişah portreleri tasvirlerinin kurgularıyla XVIII. yüzyılın başlarında eser veren Levni'ye öncülük etmiştir. Osmanlı minyatür üslûbuna yeni ifade biçimleri kazandıran Levni'nin ardından yüzyılın ikinci yarısında yenilikçi adımlar atan bir diğer sanatçı Abdullah-ı Buhari'dir. Onun yaptığı tek figür kadın ve erkek resimleri, saray çevresi için hazırlanmış bir albümle Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki iki albüm içerisinde bulunmaktadır. 1750 yılından sonra Osmanlı minyatürü daha çok kıyafet albümleri ve padişah portreleriyle sürmüş-

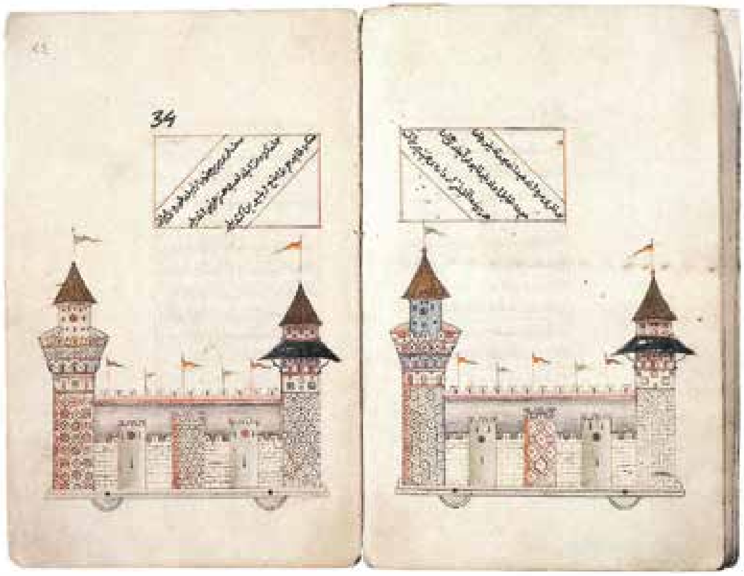
Osmanlı minyatür üslûbuna yeni ifade biçimleri kazandıran Levni'nin ardından yüzyılın ikinci yarısında yenilikçi adımlar atan bir diğer sanatçı Abdullah-ı Buhari'dir. Onun yaptığı tek figür kadın ve erkek resimleri, saray çevresi için hazırlanmış bir albümle Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki iki albüm içerisinde bulunmaktadır.

tür. XVIII. yüzyılın sonlarıyla XIX. yüzyılın başlarında hazırlanan kıyafet albümleri ve sefaretname türündeki eserlerde yer alan resimlerin artık üç boyutlu tarzda ve sulu boya ile ve bazı tek figür resimlerinin kağıt üzerine tempera veya yağlı boya teknikleriyle yapılması geleneksel Osmanlı minyatürünün sona ermesine yol açmıştır. Bu dönemde Osmanlı sarayının hizmetinde bulunan Refail ve Kostantin Kapıdağlı gibi ressamlar tuval üzerine yaptıkları padişah portrelerinin dışında kağıt üzerine de çalışan son sanatçılardır.

Osmanlı Minyatür Sanatının En Meşhur Temsilcileri

İlk Nakkaşhane Fatih döneminde görüldüğü için, nakkaşları da bu dönemden başlayarak tanıt-

mak yerinde olacak. İlk olarak Fatih'in minyatür geleneğinde portrelerini yapan Osmanlı nakkaşları Sinan Bey ile Şiblizade Ahmed, II. Bayezid devrinde Abdullah Nakkaş, Kanunî döneminde figürsüz manzaralar ve topografik şehir görünümleriyle eser resimleyen Matrakçı Nasuh, portre sanatçısı Nigârî, XVI. yüzyılın ikinci yarısında doğan klasik üslubun en büyük ustası Nakkaş Osman, 16. yüzyıl sonlarında Enderun'dan yetişmiş bir sanatçı olan Nakkaş Hasan Paşa, II. Osman döneminde klasik Osmanlı minyatür üslubundan ayrılan ve kendine has bir üslup geliştiren Ahmed Nakşi, XVII. yüzyılda Osmanlı padişahlarının bu devirde ikamet ettikleri Edirne sarayında Musavvir Hüseyin, XVIII. yüzyılın başlarında eser veren Levni ve son olarak bu yüzyılın ikinci yarısında yenilikçi adımlar atan bir diğer sanatçı Abdullah-ı Buharî'yi saymak mümkündür.

Günümüzde Minyatür Sanatı

Minyatür sanatı günümüzde yerini bildiğimiz anlamıyla yavaş yavaş çağdaş resme bırakmaya başlamıştır. Osmanlının son dönemlerinde birkaç yüzyıllık kesintiye uğrayan sanat, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Prof. Dr. Süheyl Ünver'in çabalarıyla gün yüzüne çıkmıştır. Günümüzde Günseli Kato, Nusret Çolpan, Gülbün Mesera, Gülçin Anmaç ve yetişmekte olan birçok genç sanatçı tarafından Minyatür sanatı icra edilmektedir.

Ayrıca minyatür sanatıyla alakalı bazı eserlerde vardır. Bunlardan Orhan Pamuk'un Benim Adım Kırmızı isimli romanında minyatür sanatınından oldukça bahsedilmektedir. Orhan Pamuk romanda minyatür ustalarına, minyatür sanatıyla mimarlığın bağlantılarına, eskiz çizmek gibi konuları derinlemesine işlemiştir. Bir başka eserde Metin And, minyatürü bir ders niteliğinde öğretir gibi okuyucuya anlattığı, nakkaşların nasıl yetiştiği, kullandıkları kağıtların özellikleri, kullanılan kalemler, desenlerin nasıl oluştuğu gibi birçok konuda bilgiler vermektedir.

hamidiye®
Kaynak Suyu
Hamidiye, tam 108 yıllık köklü geçmişi ve köklerinden aldığı deneyim ve güvenle Türkiye'nin en iyi sularını sizlere sunuyor.
Damacana su, bardak su, pet ve cam şişe su çeşitleriyle ülkemizde ürün gamı en geniş marka olan Hamidiye, Türkiye'de su sektörünün liderliğini yapıyor.
Taviz vermediği kalite politikasıyla suyu fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik analizlerden geçiriyor, Hıfzıssıhha Raporuyla onaylatıyor, güven içerisinde sizlere ulaştırılmasını sağlıyor.
İşte bu yüzdendir herkes "Su" deyince "Hamidiye" diyor. Bu yüzden "Hamidiye" denince herkes susuyor.
Avrupa'dan Orta Doğu ve Afrika'ya, Amerika'dan Avrupa'ya kadar dünyanın her yerinde Hamidiye biliniyor, Hamidiye içiliyor.
KANA KANA
İÇİNİZ RAHAT OLSUN!
IBWA
NSF
Sipariş Hattı
444 1902
www.hamidiye.com.tr
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ